

**NATIONAL SYMPOSIUM ON THE IMPLEMENTATION OF
THE COUNCIL OF EUROPE LANDSCAPE CONVENTION IN GREECE**
AND FORUM OF THE 6TH SESSION
OF THE LANDSCAPE AWARD OF THE COUNCIL OF EUROPE

**SYMPOSIUM NATIONAL SUR LA MISE EN ŒUVRE DE
LA CONVENTION DU CONSEIL DE L'EUROPE SUR LE PAYSAGE
EN GRÈCE**
ET FORUM DE LA 6^E SESSION DU PRIX DU PAYSAGE DU CONSEIL DE L'EUROPE

Proceedings / Actes

*The landscape as a reflection
and project of civilisation*

*Le paysage comme reflet
et projet de civilisation*

European spatial planning and landscape, No. 125
Aménagement du territoire européen et paysage, n° 125

Kastraki Kalampaka, Trikala, Greece, 6-8 April 2022
Kastraki Kalampaka, Trikala, Grèce, 6-8 avril 2022

The landscape as a reflection and project of civilisation

Le paysage comme reflet et projet de civilisation

Proceedings / Actes

National Symposium
on the implementation of
the Council of Europe Landscape Convention
in Greece

*and Forum of the 6th Session
of the Landscape Award of the Council of Europe*

Symposium national
sur la mise en œuvre de
la Convention du Conseil de l'Europe
sur le paysage en Grèce

*et Forum de la 6e Session
du Prix du paysage du Conseil de l'Europe*

Council of Europe Publishing,
Council of Europe Landscape Convention
European Spatial Planning and Landscape Series,
2022, No. 125

Publication produced by
the Secretariat of the Council of Europe,
within the framework of the Work Programme
of the Council of Europe Landscape Convention.

Statements are presented in the language used.

The opinions expressed in this publication are
the responsibility of the authors and do not necessarily
reflect the official policy of the Council of Europe.

The photos without copyright details have been
donated by the authors of the statements.

The reproduction of extracts (up to 500 words) is
authorised, except for commercial purposes as long
as the integrity of the text is preserved, the excerpt is
not used out of context, does not provide incomplete
information or does not otherwise mislead the reader
as to the nature, scope or content of the text. The
source text must always be acknowledged as follows
"© Council of Europe, year of the publication". All other
requests concerning the reproduction/translation of
all or part of the document, should be addressed to
the Directorate of Communications, Council of Europe
(F-67075 Strasbourg Cedex or publishing@coe.int).

All other correspondence concerning this document
should be addressed to the Secretariat of the Council
of Europe Landscape Convention, Council of Europe,
F-67075 Strasbourg Cedex, France.

This publication has not been copy-edited
by the DPDP Editorial Unit.

Photo credits:

Photo 1: Trikala © Yiannisscheidt, Shutterstock

Photo 2: Trikala © Ministry of the Environment
and Energy of Greece

Cover and layout:

Documents and Publications Production
Division (DPDP), Council of Europe

Editorial director: Maguelonne Déjeant-Pons
with the contribution of Eva Nagy

www.coe.int/en/web/landscape/home

© Council of Europe, 2022
F-67075 Strasbourg Cedex

Publications du Conseil de l'Europe,
Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage
Série Aménagement du territoire européen et paysage,
2022, n° 125

Publication réalisée par
le Secrétariat du Conseil de l'Europe
dans le cadre du Programme de travail
de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage.

Les interventions sont présentées dans la langue
utilisée. Les vues exprimées dans cette publication
sont de la responsabilité des auteurs et ne reflètent pas
nécessairement la ligne officielle du Conseil de l'Europe.

Les photos sans la mention de copyright ont été
gracieusement données par les auteurs
des interventions.

La reproduction d'extraits (jusqu'à 500 mots) est
autorisée, sauf à des fins commerciales, tant que
l'intégrité du texte est préservée, que l'extrait n'est
pas utilisé hors contexte, ne donne pas d'informations
incomplètes ou n'induit pas le lecteur en erreur quant à
la nature, à la portée et au contenu de ce texte. Le texte
source doit toujours être cité comme suit: «© Conseil
de l'Europe, année de publication». Pour toute autre
demande relative à la reproduction ou à la traduction de
tout ou partie de ce document, veuillez vous adresser
à la Direction de la communication, Conseil de l'Europe
(F-67075 Strasbourg Cedex), ou à publishing@coe.int.

Toute autre correspondance relative à ce document doit
être adressée au Secrétariat de la Convention du Conseil
de l'Europe sur le paysage, Conseil de l'Europe,
F-67075 Strasbourg Cedex, France.

Cette publication n'a pas fait l'objet
d'une relecture de l'Unité éditoriale de la DPDP.

Crédits photos:

Photo 1: Trikala © Yiannisscheidt, Shutterstock

Photo 2: Trikala © Ministry of the Environment
and Energy of Greece

Couverture et mise en page:

Division de la production des documents
et des publications (DPDP), Conseil de l'Europe

Directrice éditoriale: Maguelonne Déjeant-Pons
avec la contribution de Eva Nagy

www.coe.int/fr/web/landscape/home

© Conseil de l'Europe, 2022
F-67075 Strasbourg Cedex

Contents/Table des matières

Opening Session/Session d'ouverture	7
Welcome speeches/Discours de bienvenue	9
Mr Kostas Skrekas, Minister of the Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Greece/ M. Kostas Skrekas, Ministre du Ministère hellénique de l'environnement et de l'énergie, Grèce	11
Mr Nikolaos Tagaras, Deputy Minister of Spatial Planning and Urban Environment, Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Greece/ M. Nikolaos Tagaras, Ministre adjoint de l'aménagement du territoire et de l'environnement urbain, Ministère hellénique de l'environnement et de l'énergie, Grèce	16
Mr George Amyras, Deputy Minister of Environment and Energy, Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Greece M. George Amyras, Ministre adjoint de l'environnement et de l'énergie, Ministère hellénique de l'environnement et de l'énergie, Grèce	19
Mr Efthimios Bakogiannis, General Secretary of Spatial Planning and Urban Environment, Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Greece M. Efthimios Bakogiannis, Secrétaire général de l'aménagement du territoire et de l'environnement urbain, Ministère hellénique de l'environnement et de l'énergie, Grèce	24
Mr Konstantinos Agorastos, Governor of the Region of Thessaly, Greece M. Konstantinos Agorastos, Gouverneur de la Région of Thessalie, Greece	28
Mr Dimitris Papastergiou, Mayor of Trikala and President of the Central Union of Greek Municipalities, Greece M. Dimitris Papastergiou, Maire de Trikala et Président de l'Union centrale des municipalités grecques, Grèce	32
Mr Theodoros C. Alekos, Mayor of the Municipality of Meteora, Greece M. Theodoros C. Alekos, Maire de la Municipalité de Meteora, Grèce	36
Mrs Maguelonne Déjeant-Pons, Representative of the Secretariat General of the Council of Europe, Executive Secretary of the Council of Europe Landscape Convention M ^{me} Maguelonne Déjeant-Pons, Représentante du Secrétariat Général du Conseil de l'Europe, Secrétaire exécutive de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage	38
Introduction – Landscapes of Greece/Introduction – Paysages de la Grèce	41
The implementation of the Council of Europe Landscape Convention in Greece/ La mise en œuvre de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage en Grèce <i>Mrs Evgenia Lagiou, Architect, MSP Geography, Head of Department of Spatial Planning Strategy, Directorate of Spatial Planning, Ministry of Environment and Energy, Greece</i> <i>Mme Evgenia Lagiou, Architecte, MSP Géographie, Chef du Département de la stratégie nationale d'aménagement du territoire, Direction de l'aménagement du territoire, Ministère de l'environnement et de l'énergie, Grèce</i>	43
Public participation in landscape management: examples from Greece/ Participation du public à la gestion du paysage : exemples en Grèce <i>Mr Thymios Dimopoulos, Architect-Spatial Planner, Thymios Papayannis and Associates, Mediterranean Institute for Nature and Anthropolos, Greece</i> <i>M. Thymios Dimopoulos, Architecte-urbaniste, Thymios Papayannis and Associates, Institut méditerranéen pour la nature et Anthropolos, Grèce</i>	55
Landscape in spatial planning and urban environment policies/ Le paysage dans les politiques d'aménagement du territoire et d'environnement urbain <i>Mr Efthimios Bakogiannis, General Secretary of Spatial Planning and Urban Environment, Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Greece</i> <i>M. Efthimios Bakogiannis, Secrétaire général de l'aménagement du territoire et de l'environnement urbain, Ministère hellénique de l'environnement et de l'énergie, Grèce</i>	69
Landscape in natural environment and water policies/ Le paysage dans les politiques de l'environnement naturel et de l'eau <i>Mr Petros Varelidis, General Secretary of Natural Environment and Water, Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Greece</i> <i>M. Petros Varelidis, Secrétaire général de l'environnement naturel et de l'eau, Ministère hellénique de l'environnement et de l'énergie, Grèce</i>	71

The landscape as an element of spatial planning and sustainable development according to the legislation/ Le paysage en tant qu'élément de l'aménagement du territoire et du développement durable dans la législation	81
<i>Mr Konstantinos Menoudakos, Honorary President of the Council of State</i> <i>M. Konstantinos Menoudakos, Président honoraire du Conseil d'État</i>	
Round-Table – Historical and contemporary values of Hellenic Landscapes/ Table ronde – Les valeurs historiques et contemporaines des paysages helléniques	95
The continuous interaction between man and nature and its impact on Byzantine and post-Byzantine monuments / L'interaction continue entre l'homme et la nature et son impact sur les monuments byzantins et post-byzantins	97
<i>Mrs Vassiliki Dimitropoulou, Archaeologist and Art Historian, Directorate of Byzantine and Post byzantine Antiquities, Hellenic Ministry of Culture and Sports, Greece</i> <i>Mme Vassiliki Dimitropoulou, Archéologue et Historienne de l'art, Direction des Antiquités byzantines et post byzantines, Ministère hellénique de la Culture et des Sports, Grèce</i>	
Archaeological, historical and cultural values of the landscape – The archaeological landscape/ Valeurs archéologiques, historiques et culturelles du paysage – Le paysage archéologique	103
<i>Mrs Maria-Xeni Gareizou, Head of the Department for the Administration of the National Archive of Monuments and the Archaeological Cadaster, Directorate for the Administration of the National Archive of Monuments, Hellenic Ministry of Culture and Sports, Greece/</i> <i>Mme Maria-Xeni Gareizou, Chef du Département de l'administration des archives nationales des monuments et du cadastre archéologique, Direction de l'administration des archives nationales des monuments, Ministère hellénique de la Culture et des Sports, Grèce</i>	
Historical and contemporary values of Hellenic landscapes/ Valeurs historiques et contemporaines des paysages helléniques	109
<i>Mrs Eleni Maistrou, Architect, Emeritus Professor of the School of Architecture of the National Technical University of Athens, President of the Council of Architectural Heritage of ELLINIKI ETAIRIA, Society for the Environment and Cultural Heritage, Greece/</i> <i>Mme Eleni Maistrou, Architecte, Professeuse émérite de l'Ecole d'architecture de l'Université polytechnique nationale d'Athènes, Présidente du Conseil du patrimoine architectural d'ELLINIKI ETAIRIA, Société pour l'environnement et le patrimoine culturel, Grèce</i>	
Vikos-Aoos UNESCO Global Geopark: the contribution of the Region of Epirus and the Development Agency of Epirus S.A. in the recognition and preservation of landscapes of outstanding aesthetic value/ Le Géoparc mondial de l'UNESCO Vikos-Aoos : la contribution de la région d'Épire et de l'Agence de développement Epirus S.A. à la reconnaissance et à la préservation des paysages d'une valeur esthétique exceptionnelle	113
<i>Mr Haritakis Papaioannou, Biologist, Development Agency of Epirus S.A., Organisation for Local Development, Vikos-Aoos, UNESCO Global Geopark, Greece/</i> <i>M. Haritakis Papaioannou, Biologiste, Agence de développement Epirus S.A., Organisme de développement local, Vikos-Aoos, Géoparc mondial de l'UNESCO, Grèce</i>	
Why the Landscape? The case of Greece/ Pourquoi le paysage ? Le cas de la Grèce	125
<i>Mrs Theano S. Terkenli, Professor of Geography, University of the Aegean, Greece/</i> <i>Mme Theano S. Terkenli, Professeuse de géographie, Université de la mer Égée, Grèce</i>	
Urban micro-landscapes. Mirrors of contemporary values and valuable urban planning instruments/ Les micro-paysages urbains. Miroirs des valeurs contemporaines et précieux instruments de planification urbaine	129
<i>Mrs Fouli Papageorgiou, Architect and Urban and Regional Planner, President, Euracademy Association and Managing Director, PRISMA Centre for Development Studies, Greece/</i> <i>Mme Fouli Papageorgiou, Architecte et urbaniste, Présidente de l'Association Euracademy et Directrice générale du Centre d'études du développement PRISMA, Grèce</i>	
The importance of the human scale in the Greek landscape/ L'importance de l'échelle humaine dans le paysage grec	133
<i>Mrs Nella Golanda, Large-scale urban landscape sculptor, Greece/</i> <i>Mme Nella Golanda, Sculpteur de paysages urbains à grande échelle, Grèce</i>	

Round-Table – Landscape-based public policies/ Table ronde – Des politiques publiques fondées sur le paysage	135
Landscape in Greece: qualities and inconsistencies/ Le paysage en Grèce: qualités et incohérences <i>Mr Kimon Hadjibiros, Emeritus Professor, National Technical University of Athens, Greece/ M. Kimon Hadjibiros, Professeur Emérite, Université polytechnique nationale d'Athènes, Grèce</i>	137
Spatial planning and management for valorising and managing landscapes/ Aménagement et gestion de l'espace pour la valorisation et la gestion des paysages <i>Mr Harry Coccossis, Emeritus Professor, Department of Planning and Regional Development, University of Thessaly, Greece / M. Harry Coccossis, Professeur émérite, Département de la planification et du développement régional, Université de Thessalie, Grèce</i>	157
Landscape management. A challenging planning issue/ La gestion du paysage. Une question d'aménagement soulevant des défis <i>Mrs Yiota Theodora, Associate Professor of Spatial Planning and Development and Director of Spatial Planning and Geographic information system Lab in the School of Architectural Engineering of the National Technical University of Athens, Greece/ Mme Yiota Theodora, Professeur associé d'aménagement et de développement du territoire et Directrice du Laboratoire d'aménagement du territoire et de systèmes d'information géographique de l'école d'ingénierie architecturale de l'Université technique nationale d'Athènes, Grèce</i>	161
Developing a landscape policy in the marine area: an idea whose time has come!/ Développer une politique de paysage dans l'espace marin : une idée dont l'heure est venue! <i>Mrs Stella Sofia Kyvelou-Chiotini, Professor in Spatial Planning and Sustainable Development, Department of Economic and Regional development, Panteion University of Social and Political Sciences, Greece/ Mme Stella Sofia Kyvelou-Chiotini, Professeur d'aménagement du territoire et de développement durable, Département de développement économique et régional, Université Panteion des sciences sociales et politiques, Grèce</i>	169
The cultural meaning of landscape and its revocation/ La signification culturelle du paysage et sa révocation <i>Mrs Amalia Androulidaki, Architect, Head of General Directory of Restoration Museums and Technical Works, Hellenic Ministry of Culture and Sports, Greece/ Mme Amalia Androulidaki, Architecte, Chef de la Direction générale des musées de la restauration et des travaux techniques, Ministère hellénique de la culture et des sports, Grèce</i>	173
The inclusion and contribution of landscape architects to the implementation of the Council of Europe Landscape Convention in Greece/ L'inclusion et la contribution des architectes paysagistes à la mise en œuvre de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage en Grèce <i>Mrs Lena Athanasiadou, President Panhellenic Association of Landscape Architects, International Federation of Landscape Architects (IFLA) Europe Delegate, Landscape Architect, Horticulturist, Laboratory Teaching Staff, Aristotle University of Thessaloniki, Greece/ Mme Lena Athanasiadou, Présidente de l'Association panhellénique des architectes paysagistes, Déléguée Europe de la Fédération internationale des architectes paysagistes (IFLA), Architecte paysagiste, Horticultrice, Enseignante de laboratoire, Université Aristote de Thessalonique, Grèce</i>	181
Coupling of landscape and spatial development: lessons learnt from the landscape study in the Regional Spatial Framework of Western Macedonia/ Associer le paysage et le développement spatial : leçons tirées de l'étude du paysage dans le cadre spatial régional de la Macédoine occidentale <i>Mrs Athena Yiannakou, Professor of the Department of Spatial Planning and Development, Aristotle University of Thessaloniki, Greece/ Mme Athena Yiannakou, Professeur du département de l'aménagement du territoire et du développement, Université Aristote de Thessalonique, Grèce</i>	187
The role of landscape planning in UNESCO sites management plans in Sicily. The case of "Syracuse and the Rocky Necropolis of Pantalica" and the resilience challenge/ Le rôle de la planification du paysage dans les plans de gestion des sites de l'UNESCO en Sicile. Le cas de «Syracuse et la nécropole rocheuse de Pantalica» et le défi de la résilience <i>Mrs Dalila Sicomo, Architect, Department of Architecture, University of Palermo, Italy/ Mme Dalila Sicomo, Architecte, Département de l'architecture, Université de Palerme, Italie</i>	191

The expertise of landscape architects/ L'expertise des architectes paysagistes <i>Mr Michael Oldham, Representative of the International Federation of Landscape Architects (IFLA) Europe, United Kingdom/ M. Michael Oldham, Représentant de la Fédération Internationale des Architectes Paysagistes (IFLA) Europe, Royaume-Uni</i>	203
Forum of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe/ Forum de l'Alliance du Prix du paysage du Conseil de l'Europe	207
Presentation of the Landscape Award of the Council of Europe/ Présentation de l'Alliance du Prix du paysage du Conseil de l'Europe	209
Presentation on the Landscape Award Alliance of the Council of Europe/ Présentation de l'Alliance du Prix du paysage du Conseil de l'Europe <i>Mrs Maguelonne Déjeant-Pons, Executive Secretary of the Council of Europe Landscape Convention, Head of the Landscape, Environment and Major Hazards Division, Council of Europe/ Mme Maguelonne Déjeant-Pons, Secrétaire exécutive de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage, Chef de la Division paysage, environnement et risques majeurs, Conseil de l'Europe</i>	211
Inauguration with the presentation of the recreation of Lake Karla, Region of Thessaly, Greece/ Inauguration avec la présentation de la recréation du lac Karla, Région de Thessalie, Grèce	223
Speech by the Representative of the Ministry/ Discours de la Représentante du Ministère <i>Mrs Evgenia Lagiou, Head of Department of National Spatial Planning Strategy, Directorate of Spatial Planning, Ministry of the Environment and Energy, Greece/ Mme Evgenia Lagiou, Chef du Département de la Stratégie nationale d'aménagement du territoire, Direction de l'aménagement du territoire, Ministère de l'environnement et de l'énergie, Grèce</i>	225
Speech by the Representative of the achievement/ Discours du Représentant de la réalisation <i>Mr Konstantinos Agorastos, Governor of the Region of Thessaly, Greece/ M. Kostas Agorastos, Gouverneur de la Région de Thessalie, Grèce</i>	227
Presentation on Lake Klara/Présentation sur le lac Karla Lake Karla, the metamorphosis of a landscape/ Le lac Karla, la métamorphose d'un paysage <i>Mr Anestis Gourgiotis, Assistant Professor of Spatial Planning, Department of Spatial, Urban Planning and Regional Development, University of Thessaly, Greece/ M. Anestis Gourgiotis, Professeur assistant d'aménagement du territoire, Département d'aménagement du territoire, d'urbanisme et de développement régional, Université de Thessalie, Grèce</i>	237
Presentation on Lake Klara/Présentation sur le lac Karla The recreation of Lake Karla: from the eclipse of a diachronic symbiotic landscape to its remediation and potential prospects/ La recréation du lac Karla : de l'éclipse d'un paysage symbiotique diachronique à son assainissement et ses perspectives potentielles <i>Mrs Aspaso Kouzoupi, Landscape Architect, Visiting Professor, Department of Architecture, University of Thessaly, Greece/ Mme Aspaso Kouzoupi, Architecte paysagiste, Professeure invitée, Département d'architecture, Université de Thessalie, Grèce</i>	241
Presentations of the Projects of the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe/ Présentation des Projets de la 6e Session du Prix du paysage du Conseil de l'Europe	245
Projects of the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe/ Projets de la 6 ^e Session du Prix du paysage du Conseil de l'Europe	247
Closing Session/Session de clôture	249
Closing speeches/Discours de clôture	251
Programme – English version/Version anglaise	257
Programme – Version française / French version	271
List of participants/Liste des participants	285

Opening Session

Session d'ouverture

Mr Kostas Skrekas

Minister of the Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Greece

Mr Nikolaos Tagaras

*Deputy Minister of Spatial Planning and Urban Environment,
Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Greece*

Mr George Amyras

*Deputy Minister of Environment and Energy,
Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Greece*

Mr Efthimios Bakogiannis

*General Secretary of Spatial Planning and Urban Environment,
Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Greece*

Mr Konstantinos Agorastos

Governor of the Region of Thessaly, Greece

Mr Dimitris Papastergiou

Mayor of Trikala and President of the Central Union of Greek Municipalities, Greece

Mr Theodoros C. Alekos

Mayor of the Municipality of Meteora, Greece

Mrs Maguelonne Déjeant-Pons

*Representative of the Secretariat General of the Council of Europe,
Executive Secretary of
the Council of Europe Landscape Convention*

Welcome speeches

Discours de bienvenue

Moderator:

Mrs Avgi Vassi

*Urban Planner, Partner in the Private Office of the Secretary General
of Spatial Planning and Urban Environment,
Ministry of the Environment and Energy, Greece*

Mr Kostas Skrekas,

Minister of the Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Greece

M. Kostas Skrekas,

Ministre du Ministère hellénique de l'environnement et de l'énergie, Grèce

Aγαπητοί συνάδελφοι, φίλε Κώστα Αγοραστέ, αγαπητοί προσκεκλημένοι, φίλες και φίλοι από όλη την Ευρώπη και συνεργάτες από το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, αξιότιμα μέλη του Συμβουλίου, θα ήθελα να σας καλωσορίσω στο Συμπόσιο για τα Τοπία, στην ιδιαίτερη πατρίδα μου, στο νομό Τρικάλων, ιδιαίτερα εδώ στο Καστράκι, μία μοναδική περιοχή στη σκιά των Μετεώρων σε ένα από τα εντυπωσιακότερα τοπία φυσικού κάλους, όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά σε όλο τον κόσμο.

Η πόλη της Καλαμπάκας, η πόλη των Τρικάλων, τα πανέμορφα και παραδοσιακά χωριά της περιοχής μας, η επιβλητική οροσειρά της Πίνδου είναι μόνο κάποια από τα τοπία που καλούμαστε να αναδείξουμε και να προστατεύσουμε, καθώς πρέπει να τα παραδώσουμε στις επόμενες γενιές ακόμα και σε καλύτερη κατάσταση από αυτή που τα παραλάβαμε.

Η σημερινή συζήτηση, λοιπόν, για τη σημασία της προστασίας και της ορθής διαχείρισης του τοπίου έρχεται σε μία κρίσιμη χρονική συγκυρία. Η απειλή της κλιματικής κρίσης είναι ένα αδιαμφισβήτητο γεγονός για τη χώρα μας, για την Ευρώπη και για ολόκληρο τον πλανήτη.

Το φυσικό τοπίο αποτελεί την πολιτιστική μας κληρονομιά. Η υποβάθμισή του, λοιπόν, από τις επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης υπονομεύει την ανάπτυξη και της τοπικής κοινωνίας και της οικονομίας, αλλά και την ίδια την πολιτιστική μας ταυτότητα.

Για το λόγο αυτό η προστασία των τοπίων αποτελεί σήμερα περισσότερο από ποτέ μία επιτακτική ανάγκη.

Το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, οι καλοί συνάδελφοι, ο Υφυπουργός ο Νίκος Ταγαράς, ο Υφυπουργός ο Γιώργος Αμυράς και οι Γενικοί Γραμματείς που είναι σήμερα μαζί μας, ο Γενικός Γραμματέας Χωρικού Σχεδιασμού και Αστικού Περιβάλλοντος, ο Ευθύμης Μπακογιάννης που κάνει σπουδαία δουλειά, ο Γενικός Γραμματέας Φυσικού Περιβάλλοντος και Υδάτων ο Πέτρος Βαρελίδης που επίσης έχει αναλάβει ένα σημαντικό έργο, χαράσσουμε μία οργανωμένη εθνική στρατηγική προχωρώντας στην ουσιαστική προστασία του ελληνικού αστικού τοπίου, της ελληνικής φύσης και της βιοποικιλότητας με μέτρα πρόληψης αλλά και μέτρα αντιμετώπισης και δράσης.

Πρόσφατα, για παράδειγμα, ανακοινώσαμε την πρωτοβουλία των απάτητων βουνών, των περιοχών άνευ δρόμων. Θωρακίζουμε έξι ελληνικά βουνά. Η Ελλάδα είναι μεταξύ των πρώτων χωρών στην Ευρώπη, ίσως και η πρώτη χώρα στην Ευρώπη, που έχει προχωρήσει σε μια τέτοια πρωτοβουλία. Ανάμεσα σε αυτά, προστατεύουμε και το όρος Χατζή, που βρίσκεται στα Τρίκαλα και στη Θεσσαλία, από κάθε ανθρωπογενή παρέμβαση.

Προστατεύουμε τα οικοσυστήματά μας και εξασφαλίζουμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του φυσικού μας τοπίου. Η Ελλάδα γίνεται η πρώτη χώρα που χαράσσει μια τέτοια πολιτική και δημιουργεί ένα ειδικό καθεστώς για σημαντικούς ορεινούς όγκους, θέτοντας τα βουνά μας σε καθεστώς υψηλής προστασίας.

Επιπλέον, διαθέτουμε περισσότερα από 100 εκατομμύρια ευρώ από το Ταμείο Ανάκαμψης για την προστασία της βιοποικιλότητας. Υλοποιούμε έργα όπως η αναβάθμιση δικτύων μονοπατιών και προστατεύουμε τη σπάνια χλωρίδα του τόπου μας.

Ήδη, έχει ξεκινήσει η διαβούλευση των ειδικών περιβαλλοντικών μελετών των ΕΠΜ για τις προστατευόμενες περιοχές Νατουρα 2000. Αυτό έχει προχωρήσει ακόμα περισσότερο στην ανατολική Κρήτη, στον Έβρο, στη Ροδόπη καθώς και στη νότια Πελοπόννησο.

Μέχρι το τέλος του έτους οι μελέτες αυτές θα έχουν ολοκληρωθεί για το σύνολο των 446 περιοχών του δικτύου Natura 2000 της χώρας μας. Πρόσθετα, φέραμε και στο αστικό τοπίο ένα εμβληματικό πρόγραμμα, που η κυβέρνησή μας έχει εντάξει στο Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, με συνολικό προϋπολογισμό 204 εκατομμυρίων ευρώ.

Το πρόγραμμα «Παρεμβάσεις με στόχο τη βελτίωση του δημοσίου χώρου», θα δημιουργήσει συνθήκες αστικής αναζωογόνησης με σημαντικά περιβαλλοντικά και αναπτυξιακά οφέλη για τις τοπικές κοινωνίες.

Υποβαθμισμένες περιοχές και ιστορικά κέντρα πόλεων θα αναβαθμιστούν, ενώ θα δημιουργηθούν δίκτυα ήπιας μετακίνησης και χώροι πρασίνου.

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο αναδεικνύει ακριβώς την ουσία του τοπίου. Δεν πρόκειται για μια στατική έννοια, αλλά για κάτι που εξελίσσεται διαρκώς ως αποτέλεσμα φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων.

Η αυτή σύμβαση αποτελεί την πρώτη διεθνή συνθήκη που ασχολείται με όλες τις πτυχές του τοπίου. Στοχεύει στην προστασία, στοχεύει στη διαχείριση αλλά και στο σχεδιασμό του, προωθώντας την διεθνής συνεργασία.

Η σύμβαση αποσκοπεί στην εξασφάλιση της κοινής μας κληρονομιάς, γιατί το τοπίο διαδραματίζει πολλαπλούς ρόλους, πολιτισμικά, περιβαλλοντικά αλλά και κοινωνικά. Ενισχύει την οικονομική δραστηριότητα των τοπικών κοινωνιών. Η προστασία τους συμβάλει στη δημιουργία θέσεων εργασίας και πάνω απ' όλα, το τοπίο αναβαθμίζει την ποιότητα ζωής των ανθρώπων.

Η Ελλάδα, παρά την οικονομική κρίση και τις επιπτώσεις της, έκανε σημαντικά βήματα, ώστε να ολοκληρωθεί η ενσωμάτωση της προστασίας και της ανάδειξης του τοπίου στο χωροταξικό σχεδιασμό, όπως ακριβώς υπαγορεύεται και από τη σύμβαση.

Με αυτό το ιδιαίτερα σημαντικό εργαλείο καλύφθηκε ένα μεγάλο θεσμικό και γνωστικό κενό που υπήρχε, στον τομέα της προστασίας του ελληνικού τοπίου και του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος.

Επιπλέον σήμερα στις 9 από τις 13 Περιφέρειες της χώρας μας έχουν ήδη θεσμοθετηθεί μελέτες για τα Περιφερειακά χωροταξικά πλαίσια.

Κλείνοντας, επιτρέψτε μου να χαιρετίσω ξανά τις εργασίες του Συμποσίου. Και να σας ευχαριστήσω που βρίσκεστε σήμερα μαζί μας.

Είμαι σίγουρος ότι θα αποτελέσει μία εξαιρετική ευκαιρία, για να συζητήσουμε τις δημόσιες πολιτικές στην Ελλάδα για την εφαρμογή της σύμβασης και αναμένουμε, με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, να μοιραστείτε μαζί μας τις εμπειρίες σας, τις πολύτιμες εμπειρίες σας, αλλά και τις γνώσεις σας.

Θέλω να σας ευχαριστήσω ξανά που βρίσκεστε σήμερα στην Ελλάδα, που βρίσκεστε εδώ στον πανέμορφο τόπο των Μετεώρων και να ευχηθώ καλή επιτυχία στις εργασίες του Συμποσίου.

Σας ευχαριστώ.

*

Dear Colleagues, Mr Costas Agorastis, dear guests, friends from all over Europe and colleagues from the Ministry of Environment and Energy, distinguished members of the Council of Europe,

I would like to welcome you to the Symposium on Landscapes, in my homeland, in the prefecture of Trikala, especially here in Kastraki, a unique area in the shadow of Meteora, in one of the most impressive landscapes of natural beauty, not only in Greece but all over the world.

The city of Kalambaka, the city of Trikala, the beautiful and traditional villages of our region, the imposing Pindos mountain range are just some of the landscapes that we are called upon to highlight and protect, as we must pass them on to future generations even in a better condition than the one we received.

Today's debate on the importance of protecting and properly managing the landscape therefore comes at a crucial time. The threat of the climate crisis is an undeniable fact for our country, for Europe and for the entire planet.

The natural landscape is our cultural heritage. Its degradation, therefore, by the effects of the climate crisis undermines the development of both local society and the economy, but also our very cultural identity.

This is why the protection of landscapes is now more than ever an urgent need.

The Ministry of Environment and Energy, my dear colleagues, the Deputy Minister Nikos Tagaras, the Deputy Minister George Amyras and the Secretaries General who are with us today, the Secretary General for Spatial Planning and the Urban Environment, Efthymis Bakoyannis, who is doing a great job, the Secretary General of the Natural Environment and Water, Petros Varelidis, who has also undertaken an important task, we are drawing up an organised national strategy, moving towards the effective protection of the Greek urban landscape, Greek nature and biodiversity with preventive measures, but also with measures of response and action.

Recently, for example, we have announced the initiative of the unguided mountains, the roadless areas. We are shielding six Greek mountains. Greece is among the first countries in Europe, perhaps the first country in Europe, to have taken such an initiative. Among them, we are protecting Mount Hatzhi, located in Trikala and Thessaly, from any man-made interference.

We are protecting our ecosystems and ensuring the special characteristics of our natural landscape. Greece is becoming the first country to draw up such a policy and create a special status for important mountain ranges, placing our mountains under a high protection status.

In addition, we are allocating more than EUR 100 million from the Recovery Fund to protect biodiversity. We are implementing projects such as upgrading trail networks and protecting our rare flora.

Already, the consultation of the specific environmental studies of the Environmental impact assessments for the Natura 2000 protected areas has been launched. This has progressed even further in eastern Crete, Evros, Rhodope and the southern Peloponnese.

By the end of the year these studies will be completed for all 446 Natura 2000 sites in our country. In addition, we have also brought to the urban landscape a flagship programme, which our government has included in the Recovery and Resilience Fund, with a total budget of EUR 204 million.

The programme "Interventions to improve public space" will create conditions for urban regeneration with significant environmental and developmental benefits for local communities.

Deprived areas and historic town centres will be upgraded, while soft mobility networks and green spaces will be created.

The Council of Europe Landscape Convention highlights the very essence of landscape. It is not a static concept, but something that is constantly evolving as a result of natural and man-made factors.

This Convention is the first international treaty to deal with all aspects of the landscape. It aims to protect, manage and plan it, promoting international cooperation.

The Convention aims to safeguard our common heritage, because the landscape plays multiple roles, culturally, environmentally and socially. It boosts the economic activity of local communities. Their protection helps to create jobs, and, above all, the landscape enhances the quality of life of people.

Greece, despite the economic crisis and its consequences, has taken significant steps to complete the integration of landscape protection and enhancement into spatial planning, as required by the Convention.

With this very important tool, a major institutional and knowledge gap in the field of the protection of the Greek landscape and the natural and built environment has been filled.

Moreover, studies for the regional spatial planning frameworks have already been established in 9 of the 13 regions of our country.

In conclusion, let me again welcome the proceedings of the Symposium. And thank you for being with us today.

I am sure that it will be an excellent opportunity to discuss public policies in Greece for the implementation of the Convention and we look forward, with great interest, to sharing with us your experiences, your valuable experiences and your knowledge.

I would like to thank you again for being in Greece today, for being here in the beautiful place of Meteora, and wish you every success in the work of the Symposium.

Thank you.

*

Chers collègues, mon ami Kostas Agorastis, chers invités, amis de toute l'Europe et collègues du Ministère de l'environnement et de l'énergie, estimés membres du Conseil de l'Europe,

Je vous souhaite la bienvenue au Symposium sur les paysages, dans ma patrie, dans la préfecture de Trikala, et plus particulièrement ici à Kastraki, une région unique à l'ombre des Météores, dans l'un des paysages les plus impressionnants de beauté naturelle, non seulement en Grèce mais dans le monde entier.

La ville de Kalambaka, la ville de Trikala, les beaux villages traditionnels de notre région, l'imposante chaîne de montagnes du Pindos ne sont que quelques-uns des paysages que nous sommes appelés à mettre en valeur et à protéger, car nous devons les transmettre aux générations futures, même dans un meilleur état que celui que nous avons reçu.

Le débat d'aujourd'hui sur l'importance de la protection et de la bonne gestion du paysage intervient donc à un moment crucial. La menace de la crise climatique est un fait indéniable pour notre pays, pour l'Europe et pour la planète entière.

Le paysage naturel est notre patrimoine culturel. Sa dégradation, par les effets de la crise climatique, compromet donc le développement de la société et de l'économie locales, mais aussi notre identité culturelle même.

C'est pourquoi la protection des paysages est plus que jamais un besoin urgent.

Le Ministère de l'environnement et de l'énergie, mes chers collègues, le Vice-ministre Nikos Tagaras, le Vice-ministre George Amyras et les Secrétaires généraux qui sont avec nous aujourd'hui, le Secrétaire général pour l'aménagement du territoire et l'environnement urbain, Efthymis Bakoyannis, qui fait un excellent travail, le Secrétaire général de l'environnement naturel et de l'eau, Petros Varelidis, qui a également entrepris une tâche importante, nous élaborons une stratégie nationale organisée, allant dans le sens d'une protection efficace du paysage urbain grec, de la nature grecque et de la biodiversité avec des mesures préventives, mais aussi avec des mesures de réponse et d'action.

Récemment, par exemple, nous avons annoncé l'initiative des montagnes non guidées, des zones sans route. Nous protégeons six montagnes grecques. La Grèce est parmi les premiers pays d'Europe, peut-être même le premier pays d'Europe, à avoir pris une telle initiative. Parmi eux, nous protégeons le mont Hatzi, situé à Trikala et en Thessalie, de toute interférence humaine.

Nous protégeons nos écosystèmes et garantissons les caractéristiques particulières de notre paysage naturel. La Grèce devient le premier pays à élaborer une telle politique et à créer un statut spécial pour les chaînes de montagnes importantes, plaçant nos montagnes sous un statut de haute protection.

En outre, nous allouons plus de 100 millions d'euros du Fonds de relance à la protection de la biodiversité. Nous mettons en œuvre des projets tels que l'amélioration des réseaux de sentiers et la protection de notre flore rare.

La consultation des études environnementales spécifiques des études d'impact environnementales pour les zones protégées Natura 2000 a déjà été lancée. Ce phénomène a encore progressé en Crète orientale, dans l'Evros, dans les Rhodopes et dans le sud du Péloponnèse.

D'ici la fin de l'année, ces études seront achevées pour les 446 sites Natura 2000 de notre pays. En outre, nous avons apporté au paysage urbain un programme phare, que notre gouvernement a inclus dans le Fonds pour la relance et la résilience, avec un budget total de 204 millions d'euros.

Le programme « Interventions visant à améliorer l'espace public » créera les conditions d'une régénération urbaine avec des avantages significatifs pour l'environnement et le développement des communautés locales.

Les zones défavorisées et les centres-villes historiques seront revalorisés, tandis que des réseaux de mobilité douce et des espaces verts seront créés.

La Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage met en lumière l'essence même du paysage. Il ne s'agit pas d'un concept statique, mais de quelque chose qui évolue constamment sous l'effet de facteurs naturels et anthropiques.

Cette convention est le premier traité international à prendre en considération tous les aspects du paysage. Elle vise à la protéger, la gérer et l'aménager, en favorisant la coopération internationale.

La Convention vise à sauvegarder notre patrimoine commun, car le paysage joue des rôles multiples, sur le plan culturel, environnemental et social. Elle stimule l'activité économique des communautés locales. Leur protection contribue à la création d'emplois et, surtout, le paysage améliore la qualité de vie des populations.

La Grèce, malgré la crise économique et ses conséquences, a pris des mesures importantes pour achever l'intégration de la protection et de la mise en valeur des paysages dans l'aménagement du territoire, comme le demande la convention.

Cet outil très important a permis de combler une importante lacune institutionnelle et de connaissances dans le domaine de la protection du paysage grec et de l'environnement naturel et bâti.

En outre, des études pour les cadres régionaux d'aménagement du territoire ont déjà été établies dans 9 des 13 régions de notre pays.

En conclusion, permettez-moi de saluer à nouveau les actes du symposium. Et merci d'être avec nous aujourd'hui.

Je suis sûr que ce sera une excellente occasion de discuter des politiques publiques en Grèce pour la mise en œuvre de la Convention et nous attendons avec grand intérêt de partager avec nous vos expériences, vos précieuses expériences et vos connaissances.

Je voudrais vous remercier encore une fois d'être en Grèce aujourd'hui, d'être ici dans ce lieu magnifique des Météores, et je vous souhaite beaucoup de succès dans les travaux du Symposium.

Merci.

Mr Nikolaos Tagaras,
*Deputy Minister of Spatial Planning and Urban Environment,
Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Greece*

M. Nikolaos Tagaras,
*Ministre adjoint de l'aménagement du territoire et de l'environnement urbain,
Ministère hellénique de l'environnement et de l'énergie, Grèce*

Αξιότιμα Μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης,

Διακεκριμένοι εκπρόσωποι από το χώρο έρευνας του Τοπίου,

Αξιότιμοι Συνεργάτες,

Κυρίες και Κύριοι,

Η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για το Τοπίο, η οποία εφαρμόζεται σε ολόκληρη την επικράτεια των Μερών, και κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν. 3827/2010 (ΦΕΚ Α' 30/2010) «Κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο», αναγνωρίζει τη σπουδαιότητα του φυσικού τοπίου ως ένα σημαντικό πόρο δημοσίου συμφέροντος από άποψη πολιτισμική, οικολογική, περιβαλλοντική, κοινωνική και οικονομική.

Η διαχείριση και ο σχεδιασμός των τοπίων όπως υπαγορεύονται από τη Σύμβαση, έχουν στόχο τον περιορισμό του τυχαίου μετασχηματισμού τους με ροπή σε υποβάθμιση των χαρακτηριστικών τους. Σε αντιστοίχηση, ενισχύει τον σχεδιασμό μετασχηματισμού τους, υποστηρίζοντας τη διατήρηση των χαρακτηριστικών τους και της ταυτότητάς τους, προς όφελος της σωματικής και ψυχικής υγείας των κοινωνιών που τα κατοικούν.

Για τους παραπάνω λόγους, ο ενεργός ρόλος των πολιτών και της τοπικής αυτοδιοίκησης στην προστασία, στην διαχείριση και στον σχεδιασμό των τοπίων και κατ' επέκταση στη χάραξη πολιτικών έχει μεγάλη βαρύτητα. Το τοπίο είναι μέλημα όλων και πρέπει να προσεγγίζεται μέσω δημοκρατικών διαδικασιών, σε τοπικό, περιφερειακό και κεντρικό επίπεδο διότι αποτελεί κοινή μας κληρονομιά.

Στον Ελληνικό χώρο, το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας παρακολουθεί τις εργασίες του Συμβουλίου της Ευρώπης τόσο στα θέματα της «Συνόδου Υπουργών Χωροταξίας του Συμβουλίου της Ευρώπης» όσο και της Ευρωπαϊκής Σύμβασης, ως η αρμόδια αρχή για την εφαρμογή της και για τον διϋπουργικό συντονισμό για θέματα τοπίου.

Η ανεξέλεγκτη δόμηση, ακόμα και σε προστατευόμενες περιοχές, η παρόδια δόμηση, η διάνοιξη δρόμων, οι λατομικές δραστηριότητες, η ρύπανση, η καταστροφή των υδροβιότοπων, οι πυρκαγιές, οι αποθέσεις μάζων και σκουπιδιών, η ακαλαισθησία δημοσίων και ιδιωτικών κτηρίων, η καταστροφή μνημείων είναι ορισμένα από τα ζητήματα που καταστρέφουν τις ποιότητες που χαρακτηρίζουν έναν τόπο και που το ΥΠΕΝ καλείται να διαχειριστεί.

Επιπλέον, το ΥΠΕΝ καλείται να αναδείξει το Ελληνικό Τοπίο, του οποίου η ποικιλομορφία οφείλεται τόσο στις ιδιαιτερότητες του φυσικού περιβάλλοντος όσο και στην βαρύνουσα ιστορική και πολιτιστική του αξία.

Ως πρώτο βήμα, το ΥΠΕΝ έχει ενσωματώσει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο στο χωροταξικό σχεδιασμό της χώρας σε Περιφερειακό επίπεδο, καθώς και έχει προχωρήσει σε διαβούλευση, εστιάζοντας σε περιβαλλοντικά θέματα και τομεακές πολιτικές, καθώς και στην αξιολόγηση, ταξινόμηση και προβολή του Ελληνικού Τοπίου.

Σκοπός του σημερινού Συμποσίου είναι αφενός η παρουσίαση και η συζήτηση πάνω στις Δημόσιες Πολιτικές οι οποίες υιοθετούνται και τίθενται σε ισχύ από την Ελλάδα για την εφαρμογή της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για το Τοπίο και η διεξαγωγή του Φόρουμ των Εθνικών Επιλογών της 6ης Συνόδου Βραβείου Τοπίου του Συμβουλίου της Ευρώπης. Η παρουσίαση της σύμβασης αυτής έχει ως στόχο να γίνουμε όλοι συμμετοχικοί στην προστασία του τόσο μοναδικού και ιδιαίτερα εύθραυστου τόπου μας.

Συγχαίρω όλους τους συμμετέχοντες και τους εκπροσώπους των Εθνικών Επιλογών για το Βραβείο Τοπίου της 6ης Συνόδου, συμπεριλαμβανομένης της Περιφέρειας Θεσσαλίας, και ιδιαίτερως την χώρα της Ελβετίας η οποία απέσπασε πρώτο βραβείο.

*

Distinguished Members of the Council of Europe,

Distinguished representatives from the field of landscape research,

Distinguished Contributors,

Ladies and Gentlemen,

The Council of Europe Landscape Convention, which applies to the entire territory of the Parties, and was ratified by Greece by Law 3827/2010 (Government Gazette A' 30/2010) "Ratification of the European Landscape Convention", recognises the importance of the natural landscape as an important resource of public interest from a cultural, ecological, environmental, social and economic point of view.

The management and planning of landscapes as dictated by the Convention aims to limit their accidental transformation with a tendency to deterioration of their characteristics. Conversely, it reinforces their transformation planning, supporting the preservation of their characteristics and identity, to the benefit of the physical and mental health of the communities that inhabit them.

For these reasons, the active role of citizens and local authorities in the protection, management and planning of landscapes and, by extension, in policy-making is of great importance. The landscape is a matter of concern to everyone and must be approached through democratic processes at local, regional and central level because it is our common heritage.

In Greece, the Ministry of Environment and Energy follows the work of the Council of Europe on both the issues of the Council of Europe Conference of Ministers responsible for Spatial/Regional Planning and the Council of Europe Landscape Convention, as the competent authority for its implementation and for inter-ministerial coordination on landscape issues.

Uncontrolled building, even in protected areas, road building, road construction, quarrying, pollution, destruction of wetlands, fires, rubble and rubbish deposits, the destruction of public and private buildings, the destruction of monuments are some of the issues that destroy the qualities that characterise a place and that the Ministry of the Environment is called upon to manage.

In addition, the Ministry of the Environment is called upon to highlight the Greek landscape, whose diversity is due both to the particularities of the natural environment and to its considerable historical and cultural value.

As a first step, the Ministry of Environment has incorporated the Council of Europe Landscape Convention into the State's spatial planning at regional level and has undertaken a consultation process focusing on environmental issues and sectoral policies, as well as on the assessment, classification and promotion of the Greek Landscape.

The purpose of today's Symposium is both to present and discuss the public policies adopted and put in place by Greece for the implementation of the Council of Europe Landscape Convention and to conduct the Forum of National Selections of the 6th Landscape Award Convention of the Council of Europe. The presentation of this Convention aims to make us all participants in the protection of our unique and particularly fragile place.

I congratulate all the participants and representatives of the National Selections for the 6th Session Landscape Award, including the Region of Thessaly, and especially the country of Switzerland which won the first Award.

*

Mesdames et Messieurs les membres du Conseil de l'Europe,

Des représentants éminents du domaine de la recherche sur le paysage,

Contributeurs distingués,

Mesdames et messieurs,

La Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage, qui s'applique à l'ensemble du territoire des parties et a été ratifiée par la Grèce par la loi 3827/2010 (Journal officiel A' 30/2010) «Ratification de la Convention européenne du paysage», reconnaît l'importance du paysage naturel en tant que ressource importante d'intérêt public d'un point de vue culturel, écologique, environnemental, social et économique.

La gestion et l'aménagement des paysages tels que dictés par la Convention visent à limiter leur transformation accidentelle avec une tendance à la détérioration de leurs caractéristiques. Inversement, elle renforce la

planification de leur transformation, en soutenant la préservation de leurs caractéristiques et de leur identité, au profit de la santé physique et mentale des communautés qui les habitent.

Pour ces raisons, le rôle actif des citoyens et des autorités locales dans la protection, la gestion et l'aménagement des paysages et, par extension, dans l'élaboration des politiques, revêt une grande importance. Le paysage est l'affaire de tous et doit être abordé par le biais de processus démocratiques au niveau local, régional et central, car il s'agit de notre patrimoine commun.

En Grèce, le Ministère de l'environnement et de l'énergie suit les travaux du Conseil de l'Europe tant sur les questions de la Conférence du Conseil de l'Europe des ministres responsables de l'aménagement du territoire que sur la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage, en tant qu'autorité compétente pour sa mise en œuvre et pour la coordination interministérielle sur les questions de paysage.

La construction incontrôlée, même dans les zones protégées, la construction de routes, l'exploitation de carrières, la pollution, la destruction des zones humides, les incendies, les dépôts de gravats et d'ordures, la destruction de bâtiments publics et privés, la destruction de monuments sont quelques-uns des problèmes qui détruisent les qualités qui caractérisent un lieu et que le Ministère de l'environnement est appelé à gérer.

En outre, le Ministère de l'environnement est appelé à mettre en valeur le paysage grec, dont la diversité est due à la fois aux particularités de l'environnement naturel et à sa valeur historique et culturelle considérable.

Dans un premier temps, le Ministère de l'environnement a intégré la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage dans l'aménagement du territoire de l'État au niveau régional, et a entrepris un processus de consultation axé sur les questions environnementales et les politiques sectorielles, ainsi que sur l'évaluation, la classification et la promotion du paysage grec.

L'objectif du Symposium d'aujourd'hui est à la fois de présenter et de discuter des politiques publiques adoptées et mises en place par la Grèce pour la mise en œuvre de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage et de conduire le Forum des sélections nationales de la 6e Convention du Prix du paysage du Conseil de l'Europe. La présentation de cette convention vise à faire de nous tous des acteurs de la protection de notre lieu unique et particulièrement fragile.

Je félicite tous les participants et les représentants des sélections nationales du Prix du paysage de la 6e Session, y compris la Région de Thessalie, et surtout le pays de la Suisse qui a remporté le premier prix.

Mr George Amyras,

Deputy Minister of Environment and Energy,

Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Greece

M. George Amyras,

Ministre adjoint de l'environnement et de l'énergie,

Ministère hellénique de l'environnement et de l'énergie, Grèce

Ladies and Gentlemen, dear guests,

I welcome you as well to this unique and rear and exceptionally beautiful landscape, Meteora, which among others is the homeland of our Minister Mr Kostas Skrekas, and I hope you are going to enjoy your time here.

Κυρίες και κύριοι, αγαπητέ μου κύριε Περιφερειάρχα, φίλε Κώστα Αγοραστέ, αγαπητέ μου συνάδελφε και εξαιρετική συνεργάτη στο Υπουργείο Υφυπουργέ Περιβάλλοντος και Ενέργειας κ. Ταγαρά, αγαπητοί Γενικοί Γραμματείς, Ευθύμη Μπακογιάννη, Πέτρο Βαρελίδη και βεβαίως αγαπητή κυρία Maguelonne,

Τι καλύτερο από το να αναπτύξουμε τις εργασίες αυτού του συνεδρίου κάτω από τη σκιά αυτού του τοπίου. Ένα τοπίο που έχει μία ιστορία εκατομμυρίων χρόνων πίσω του, έχει συσσωρευμένη την πολιτισμική διάσταση της πορείας του ανθρώπου πάνω στη γη και βεβαίως και αυτό το μέρος όπως και πάρα πολλά άλλα τοπία, όχι μόνο στην Ελλάδα και παντού, δεν είναι ένα στατικό τοπίο, είναι ένας ζωντανός οργανισμός που διαρκώς αλλάζει, εξελίσσεται και πιέζεται. Πιέζεται από τις ανθρωπογενείς δραστηριότητες, πιέζεται κυρίως από τον άνθρωπο και αν θέλετε από την αμυαλιά που τον διακατέχει κατά τη διάρκεια των χρόνων.

Το τοπίο λοιπόν έχει τη δική του δυναμική, έχει τη δική του πορεία μέσα στο χρόνο, δεν είναι στατικό, και σήμερα έχει να αντιμετωπίσει και την κλιματική κρίση. Εμείς καταρχάς να πω στο Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας έχουμε σταματήσει να χρησιμοποιούμε τον όρο κλιματική αλλαγή, χρησιμοποιούμε τον όρο κλιματική κρίση και ελπίζουμε ότι δε θα φτάσουμε να χρησιμοποιούμε τον επόμενο όρο που είναι ο όρος της κλιματικής κατάρρευσης, διότι τότε το ανθρώπινο είδος πραγματικά θα κινδυνεύει χωρίς επιστροφή.

Κάθε μικρή λοιπόν, προσπάθεια διατήρησης του τοπίου είναι μια μεγάλη νίκη απέναντι στην κλιματική κρίση. Έτσι εμείς αντιλαμβανόμαστε τα πράγματα και έτσι εργαζόμαστε. Τι κάνουμε λοιπόν στο Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας; Θα σας πω πολύ γρήγορα μερικά από τα έργα μας, από τις δράσεις μας προκειμένου να προστατεύσουμε τη βιοποικιλότητα, η οποία είναι συνυφασμένη με το τοπίο.

Έχουμε συνηθίσει να μιλάμε για την κλιματική κρίση, αλλά πρέπει να αρχίσουμε να μιλάμε και για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Η βιοποικιλότητα είναι η άλλη όψη του νομίσματος της κλιματικής κρίσης. Εάν διατηρήσουμε εάν διατηρήσουμε τα είδη, τους οικοτόπους τότε έχουμε ελπίδες να αντιμετωπίσουμε αποτελεσματικά την κλιματική κρίση.

Έτσι λοιπόν, ένα από τα σημαντικότερα έργα που τρέχουμε στο ΥΠΕΝ είναι το Εθνικό Σχέδιο Αναδασώσεων. Η Ελλάδα δυστυχώς είχε πάνω από 25 χρόνια να οργανώσει και να εφαρμόσει ένα εθνικό σχέδιο αναδασώσεων. Τώρα αυτό είναι γεγονός. Με χρηματοδότηση από το Ταμείο Ανάκαμψης 200 εκ. ευρώ, ήδη προχωράμε στις πρώτες πιλοτικές αναδασώσεις. Συνολικά θα φυτεύσουμε τα επόμενα 3-4 χρόνια το πολύ είκοσι εκατομμύρια δένδρα σε οικοσυστήματα που έχουν ανάγκη και χρειάζονται την τεχνητή αναδάσωση, εκεί όπου η φύση δεν έχει καταφέρει να επιστρέψει μετά από τις ανθρωπογενείς καταστροφές. Είμαστε πάρα πολύ υπερήφανοι που αυτό το project τρέχει πάρα πολύ γρήγορα.

Επίσης δημιουργούμε άμυνες για να προστατεύσουμε το δάσος. Ήδη έχουμε απορροφήσει 50 εκ. ευρώ από το Ταμείο Ανάκαμψης για να ξεκινήσουμε τους προληπτικούς καθαρισμούς των ευαίσθητων δασικών οικοσυστημάτων. Αυτή τη στιγμή μπαίνουν εργολάβοι σε ευαίσθητα δασικά οικοσυστήματα που εκτείνονται σε μία περιοχή περίπου 2 εκ. στρεμμάτων. Είναι η αμυντική πολιτική μας αυτή.

Κάνουμε όμως και άλλα πιο επιθετικά πράγματα, όπως τη μεγάλη περιβαλλοντική μεταρρύθμιση των Απάτητων Βουνών που ανέφερε και ο Υπουργός. Είμαστε η πρώτη χώρα στην Ευρώπη που το εφαρμόζουμε και χαιρόμαστε που είμαστε συνέχεια σε επικοινωνία με ευρωπαϊούς συναδέλφους μας που ασχολούνται με το περιβάλλον για να τους μεταδώσουμε την τεχνογνωσία. Τι είναι τα Απάτητα Βουνά; Έχουμε πάρει τους έξι μεγαλύτερους, αδιατάρακτους, ορεινούς όγκους της χώρας, δηλαδή το Σμόλικα, που είναι το δεύτερο ψηλότερο βουνό της χώρας, την Τύμφη, το όρος Χατζή, εδώ στη Θεσσαλία, ένα πανέμορφο και πολύ σημαντικό βουνό για την βιοποικιλότητα, με έντονο το φαινόμενο του ενδημισμού γιατί έχει πάρα πολλές χαράδρες και έτσι δύσκολα μετακινούνται τα είδη από την μία πλευρά στην άλλη, τα Λευκά Όρη, τον Ταΰγετο και το Όρος Σάος. Αυτά τα έξι βουνά τα βάλαμε σε καθεστώς αυστηρότατης υψηλής περιβαλλοντικής προστασίας. Απαγορεύσαμε την οποιαδήποτε διάνοιξη δρόμου ή τεχνητής επιφάνειας και όπου υπήρχανε αδειοδοτήσεις για διάφορες δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα αιολικά πάρκα, τις ακυρώσαμε. Μελετάμε τώρα τα επόμενα 49 βουνά που θα θέσουμε σε αυτό το καθεστώς προστασίας.

Και η θάλασσα όμως δεν μένει πίσω. Ο Πρωθυπουργός από τη Μασσαλία, από το Συνέδριο της IUCN ανακοίνωσε πέρσι το Σεπτέμβρη την πρόθεση της χώρας να θέσουμε το 30% του θαλάσσιου χώρου μας σε καθεστώς προστασίας, εκ του οποίου το 1/3 θα μπει σε καθεστώς απόλυτης προστασίας. Θα απαγορεύεται το ψάρεμα, η διέλευση με σκάφη, θα μπει δηλαδή ένα φρένο έτσι ώστε να ανακάμψει και η ιχθυοπανίδα. Κι εμείς εργαζόμαστε για να υλοποιήσουμε αυτές τις δεσμεύσεις.

Τι άλλο κάνουμε; Όπως σας είπε ήδη ο κύριος Ταγαράς προετοιμάζουμε τις Ειδικές Περιβαλλοντικές Μελέτες. Δηλαδή, για τις περιοχές που ανήκουν στο δίκτυο Natura 2000 ετοιμάζουμε αυτές τις μελέτες που θα μας οδηγήσουν στα Προεδρικά Διατάγματα, δηλαδή στην υψηλότερη θεσμική προστασία αυτών των περιοχών έτσι.

Επίσης, είμαστε σε φάση υλοποίησης των Σχεδίων Δράσης για πολλά ευαίσθητα είδη ζώων, φυτών και οικοτόπων, για την καφέ αρκούδα, τη χελώνα *Caretta caretta*, τη φώκια *Monachus monachus*, για τον βάτραχο της Καρπάθου, τη μαργαρίτα, ένα λουλουδάκι ενδημικό της Σαμοθράκης, το ρινοδέλφιο, το αγριοκάτσικο των Βαλκανίων, που είναι σημαντικότερος κρίκος για την ορεινή βιοποικιλότητα και εμείς έχουμε τη χαρά, την τιμή και την ευθύνη να προστατεύσουμε το μεγαλύτερο πληθυσμό του αγριόγιδου στα Βαλκάνια, όπως επίσης και σχέδια δράσης που εφαρμόζουμε για την προστασία των αμμοθίνων.

Για να μη σας κουράζω, θα σας πω ένα ακόμα εμβληματικό έργο που τρέχουμε στο ΥΠΕΝ. Τις «1000 Παρθένες Παραλίες». Θα θέσουμε σε καθεστώς απόλυτης προστασίας για αρχή 1000 παραλίες, οι οποίες είναι ακόμα ανέγγιχτες και όπως με τα απάτητα βουνά, έτσι πρέπει και αυτές να τις παραδώσουμε στις επόμενες γενιές έτσι όπως τις περπατούσαν οι παππούδες μας κι οι γιαγιάδες μας.

Καταλήγοντας, να σας αναφέρω ότι το ΥΠΕΝ είναι σε απόλυτη συνεργασία με τους διεθνείς οργανισμούς και με την επιστημονική κοινότητα. Έχουμε μεγάλη εμπιστοσύνη στην ελληνική επιστημονική κοινότητα. Βλέπω για παράδειγμα εδώ τον αγαπητό μου φίλο τον καθηγητή τον κύριο Κίμων Χατζημίρο, με τον οποίο έχουμε συνεργαστεί στο παρελθόν. Άνθρωποι σαν τον κύριο Χατζημίρο, πλαισιώνουν την προσπάθεια του Υπουργείου μας να βάλουμε μία ασπίδα προστασίας απέναντι στους βιοτόπους μας έναντι της κλιματικής κρίσης.

Εύχομαι λοιπόν καλή επιτυχία στο Συμπόσιο, είμαι σίγουρος ότι θα την έχει, συγχαρητήρια σε όλες και σε όλους και ανυπομονώ να ακούσω και τις δικές σας εισηγήσεις.

Σας ευχαριστώ πολύ.

*

Ladies and gentlemen, dear guests,

I welcome you as well to this unique and rear and exceptionally beautiful landscape, Meteora, which among others is the homeland of our Minister Mr Kostas Skrekas, and I hope you are going to enjoy your time here.

Ladies and gentlemen, my dear Mr Regional Governor, my friend Kostas Agorastis, my dear colleague and excellent colleague in the Ministry, Deputy Minister of Environment and Energy Mr Tagaras, dear Secretaries General, Efthymis Bakoyannis, Petros Varelidis and of course dear Mrs Maguelonne Déjeant-Pons,

What better than to develop the work of this Symposium under the shadow of this landscape. A landscape that has a history of millions of years behind it, that has accumulated the cultural dimension of man's progress on earth and of course this place, like so many other landscapes, not only in Greece and everywhere, is not a static landscape, it is a living organism that is constantly changing, evolving and under pressure. It is under pressure from human activities, mainly from man and, if you like, from the confusion that has invaded it over the years.

So the landscape has its own dynamics, it has its own course through time, it is not static, and today it is also facing the climate crisis. We, first of all, in the Ministry of Environment and Energy, have stopped using the term climate change, we use the term climate crisis, and we hope that we will not come to use the next term, which is the term climate collapse, because then the human species will really be in danger of no return.

So, every little effort to preserve the landscape is a great victory against the climate crisis. That is how we understand things and that is how we work. So, what are we doing in the Ministry of Environment and Energy? I will tell you very quickly some of our projects, of our actions in order to protect biodiversity, which is intertwined with the landscape.

We are used to talking about the climate crisis, but we need to start talking about biodiversity conservation. Biodiversity is the other side of the coin of the climate crisis. If we preserve species, habitats, then we have a chance of effectively dealing with the climate crisis.

So, one of the most important projects that we are running in the Ministry of Environment is the National Reforestation Plan. Greece has unfortunately had more than 25 years to organise and implement a national reforestation plan. Now this is a fact. With funding from the Recovery Fund of EUR 200 million, we are already proceeding with the first pilot reforestations. In total we will plant a maximum of twenty million trees in the next 3-4 years in ecosystems in need of artificial reforestation, where nature has failed to return after man-made disasters. We are very, very proud that this project is running very, very fast.

We are also creating defences to protect the forest. We have already absorbed EUR 50 million from the Recovery Fund to start preventive clearing of sensitive forest ecosystems. At the moment contractors are entering sensitive forest ecosystems spanning an area of about 2 million hectares. This is our defence policy.

But we are doing other more offensive things, such as the major environmental reform of the Mountains that the minister mentioned. We are the first State in Europe to implement it, and we are happy to be in constant communication with our European colleagues who are working on the environment to pass on the expertise. What are the Apatity Mountains? We have taken the six largest, undisturbed, mountain ranges in the country, namely Smólikas, which is the second highest mountain in the country, Tymfi, Mount Hatzi, here in Thessaly, a beautiful and very important mountain for biodiversity, with a strong endemism phenomenon because it has too many gorges and so it is difficult to move species from one side to the other, the White Mountains, the Taygetos and Mount Saos. We have put these six mountains under strict high environmental protection. We prohibited any road or artificial surface and where there were permits for various activities, such as wind farms, we cancelled them. We are now studying the next 49 mountains that we will put under this protection regime.

But the sea is not lagging behind. The Prime Minister, from the IUCN Congress in Marseille in September 2021, announced the State's intention to put 30% of our marine area under protection, of which 1/3 will be put under absolute protection. Fishing will be banned, boats will be banned, in other words, a brake will be put on so that the fish fauna can also recover. And we are working to implement these commitments.

What else are we doing? As Mr Tagaras has already told you, we are preparing the Special Environmental Studies. In other words, for the areas belonging to the Natura 2000 network, we are preparing these studies that will lead us to the Presidential Decrees, i.e., to the highest institutional protection of these areas in this way.

We are also in the process of implementing Action Plans for many sensitive species of animals, plants and habitats, for the brown bear, the *Caretta caretta* turtle, the *Monachus monachus* seal, the Karpethian frog, the daisy, a flower endemic to Samothrace, the bottlenose dolphin, the Balkan wild goat, which is an important link in the mountain biodiversity and we have the pleasure, honour and responsibility to protect the largest population of the wild goat in the Balkans, as well as action plans we are implementing for the protection of the dunes.

Not to bore you, I will tell you about another flagship project we are running in the Ministry of Environment. The "1000 Virgin Beaches". We will put in absolute protection for a start 1000 beaches that are still untouched and as with the untouched mountains, we must hand them over to future generations as our grandparents walked them.

In conclusion, I would like to mention that the Ministry of Environment is in full cooperation with international organisations and the scientific community. We have great confidence in the Greek scientific community. I see here, for example, my dear friend Professor Kimon Hadjibiros, with whom we have worked in the past. People like Mr Hadjibiros are framing our Ministry's effort to put a shield of protection against our habitats against the climate crisis.

So I wish the Symposium success, I'm sure it will, congratulations to all of you and I look forward to hearing your contributions.

Thank you very much.

*

Mesdames et Messieurs, chers invités,

Je vous souhaite également la bienvenue dans ce paysage unique, arrière et exceptionnellement beau, les Météores, qui est, entre autres, la patrie de notre Ministre M. Kostas Skrekas, et j'espère que vous allez apprécier votre séjour ici.

Mesdames et Messieurs, mon cher Monsieur le Gouverneur régional, mon ami Kostas Agorastis, mon cher et excellent collègue du ministère, le Vice-Ministre de l'environnement et de l'énergie M. Tagaras, mes chers Secrétaires généraux, Efthymis Bakoyannis, Petros Varelidis et bien sûr ma chère Mme Maguelonne Déjeant-Pons,

Quoi de mieux que de développer les travaux de ce Symposium à l'ombre de ce paysage. Un paysage qui a une histoire de millions d'années derrière lui, qui a accumulé la dimension culturelle du progrès de l'homme sur la Terre et, bien sûr, cet endroit, comme tant d'autres paysages, non seulement en Grèce mais partout, n'est pas un paysage statique, c'est un organisme vivant qui change constamment, évolue et est sous pression. Elle est soumise à la pression des activités anthropiques, à la pression principalement de l'homme et, si vous voulez, de la confusion qui l'a envahi au fil des ans.

Le paysage a donc sa propre dynamique, il a son propre parcours dans le temps, il n'est pas statique, et aujourd'hui il est aussi confronté à la crise climatique. Nous, tout d'abord, au Ministère de l'environnement et de l'énergie, nous avons cessé d'utiliser le terme de changement climatique, nous utilisons le terme de crise climatique et nous espérons que nous n'en viendrons pas à utiliser le prochain terme, qui est le terme d'effondrement climatique, car alors l'espèce humaine sera vraiment en danger de non-retour.

Ainsi, chaque petit effort pour préserver le paysage est une grande victoire contre la crise climatique. C'est ainsi que nous comprenons les choses et c'est ainsi que nous travaillons. Que faisons-nous donc au Ministère de l'environnement et de l'énergie? Je vais vous parler très rapidement de certains de nos projets, de nos actions en vue de protéger la biodiversité, qui est intimement liée au paysage.

Nous avons l'habitude de parler de la crise climatique, mais nous devons commencer à parler de la conservation de la biodiversité. La biodiversité est l'autre face de la médaille de la crise climatique. Si nous la maintenons en vie, si nous préservons les espèces, les habitats, alors nous avons une chance de faire face efficacement à la crise climatique.

Ainsi, l'un des projets les plus importants que nous menons au sein du Ministère de l'environnement est le Plan national de reboisement. La Grèce a malheureusement eu plus de 25 ans pour organiser et mettre en œuvre un plan national de reboisement. C'est un fait. Grâce à un financement du Fonds de relance de 200 millions d'euros, nous procédons déjà aux premières reforestations pilotes. Au total, nous planterons un maximum de vingt millions d'arbres au cours des trois ou quatre prochaines années dans des écosystèmes nécessitant une reforestation artificielle, là où la nature n'a pas réussi à revenir après des catastrophes causées par l'homme. Nous sommes très, très fiers que ce projet fonctionne très, très vite.

Nous créons également des défenses pour protéger la forêt. Nous avons déjà absorbé 50 millions d'euros du Fonds de relance pour commencer le défrichage préventif des écosystèmes forestiers sensibles. À l'heure actuelle, les entrepreneurs pénètrent dans des écosystèmes forestiers sensibles couvrant une superficie d'environ 2 millions d'hectares. C'est notre politique de défense.

Mais nous faisons d'autres choses plus offensives, comme la grande réforme environnementale des Montagnes que le ministre a mentionnée. Nous sommes le premier État d'Europe à le mettre en œuvre, et nous sommes heureux d'être en communication constante avec nos collègues européens qui travaillent sur l'environnement pour leur transmettre l'expertise. Que sont les monts Apatity? Nous avons pris les six plus grandes chaînes de montagnes non perturbées du pays, à savoir le Smólikas, qui est la deuxième plus haute montagne du pays, le Tymfi, le mont Hatzi, ici en Thessalie, une montagne magnifique et très importante pour la biodiversité, avec un fort phénomène d'endémisme car elle comporte trop de gorges et il est donc difficile de déplacer les espèces d'un côté à l'autre, les Montagnes blanches, le Taïgetos et le mont Saos. Nous avons placé ces six montagnes sous haute protection environnementale stricte. Nous avons interdit toute route ou surface artificielle et là où il y avait des permis pour diverses activités, comme des parcs éoliens,

nous les avons annulés. Nous étudions actuellement les 49 prochaines montagnes que nous placerons sous ce régime de protection.

Mais la mer n'est pas à la traîne. Le Premier ministre, depuis le Congrès de l'UICN tenu à Marseille en septembre 2021, a annoncé l'intention de l'État de mettre 30 % de notre zone marine sous protection, dont 1/3 sous protection absolue. La pêche sera interdite, les bateaux seront interdits, en d'autres termes, un frein sera mis pour que la population de poissons puisse également se reconstituer. Et nous travaillons à la mise en œuvre de ces engagements.

Que faisons-nous d'autre ? Comme M. Tagaras vous l'a déjà dit, nous préparons les études spéciales sur l'environnement. En d'autres termes, pour les zones appartenant au réseau Natura 2000, nous préparons ces études qui nous mèneront aux décrets présidentiels, c'est-à-dire à la plus haute protection institutionnelle de ces zones de cette manière.

Nous sommes également en train de mettre en œuvre des plans d'action pour de nombreuses espèces animales, végétales et d'habitats sensibles, pour l'ours brun, la tortue *Caretta caretta*, le phoque *Monachus monachus*, la grenouille des Karpates, la marguerite, une fleur endémique de Samothrace, le grand dauphin, la chèvre sauvage des Balkans, qui est un maillon important de la biodiversité des montagnes et nous avons le plaisir, l'honneur et la responsabilité de protéger la plus grande population de chèvres sauvages des Balkans, ainsi que les plans d'action que nous mettons en œuvre pour la protection des dunes.

Pour ne pas vous ennuyer, je vais vous parler d'un autre projet phare que nous menons au Ministère de l'environnement : les « 1000 plages vierges ». Nous allons mettre sous protection absolue pour commencer 1000 plages qui sont encore vierges et comme pour les montagnes vierges, nous devons les remettre aux générations futures comme nos grands-parents les ont parcourues.

En conclusion, je voudrais mentionner que le Ministère de l'environnement coopère pleinement avec les organisations internationales et la communauté scientifique. Nous avons une grande confiance dans la communauté scientifique grecque. Je vois ici, par exemple, mon cher ami le professeur Kimon Hadjibiros, avec qui nous avons travaillé dans le passé. Des personnes comme M. Hadjimbios encadrent les efforts de notre ministère pour mettre en place un bouclier de protection de nos habitats contre la crise climatique.

Je souhaite donc que le Symposium soit un succès, je suis sûr qu'il le sera, je vous félicite tous et j'ai hâte d'entendre vos contributions.

Merci beaucoup.

Mr Efthimios Bakogiannis,
*General Secretary of Spatial Planning and Urban Environment,
Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Greece*

M. Efthimios Bakogiannis,
*Secrétaire général de l'aménagement du territoire et de l'environnement urbain,
Ministère hellénique de l'environnement et de l'énergie, Grèce*

Αξιότιμοι κύριοι υπουργοί,

Αξιότιμοι κύριοι Γενικοί Γραμματείς,

Αγαπητέ μας Περιφερειάρχη,

Αγαπητέ πρόεδρε και Δήμαρχε της πόλης και της ΚΕΔΕ,

Κυρία Ειδική Γενική Γραμματέα για το Τοπίο από την Ευρωπαϊκή επιτροπή που είναι μεγάλη τιμή σήμερα για εμάς που είστε εδώ και σας ευχαριστούμε πολύ,

Αξιότιμοι επίσημοι προσκεκλημένοι του Ακαδημαϊκού και του Ερευνητικού Χώρου,

Κυρίες και Κύριοι,

Το τοπίο για την πλειοψηφία των ανθρώπων αποτελεί μια έννοια αφηρημένη, στην οποία δε μπορείς να δώσεις διάσταση, να την προσδιορίσεις και να την αποδώσεις. Αποτελεί ταυτόχρονα κάτι υποκειμενικό σε ότι αφορά τη κρίση, την αισθητική, την αντίληψη. Διαφορετικά θεωρείται από τον καθένα από εμάς, διαφορετικά ερμηνεύεται, διαφορετικά προσλαμβάνεται. Τα τελευταία χρόνια η έννοια του τοπίου άρχισε να απασχολεί όλο και ενεργότερα τον άνθρωπο, ο οποίος ψάχνει, ερευνά ,προβληματίζεται για την αξία του. Ιδιαίτερα, το μεσογειακό τοπίο, υπάρχει μια έντονη προβληματική, αφού στο μεσογειακό χώρο βρίσκουμε ιδιαίτερα οικοσυστήματα, μοναδικά, με πολύ μεγάλη βιοποικιλότητα. Ταυτόχρονα, η αισθητική αξία του χώρου αυτού είναι πάρα πολύ υψηλή και πάρα πολύ σημαντική. Το ελληνικό τοπίο είναι μέρος αυτού του μεσογειακού τοπίου θεωρείται συνεπώς σημαντικό για μια ευρύτερη γεωγραφική ενότητα, ενώ έχει επίσης πολύ σημαντικές ιδιαιτερότητες λόγω της ποικιλομορφίας του ελληνικού χώρου, της εξαιρετικά μεγάλης βιοποικιλότητας, όπως είτε και ο υφυπουργός, αλλά και της ιδιαίτερης αισθητικής των περιοχών του, όπως βρισκόμαστε σήμερα εδώ σε αυτόν τον πολύ ιδιαίτερο χώρο της περιοχής των Μετεώρων. Σε αυτά θα πρέπει να προστεθεί και κάτι μοναδικό .η βαριά ιστορία που έχει ο τόπος μας και γενικότερα οι περιοχές στις οποίες βλέπουμε τα μοναδικά τοπία που προσδιορίζεται. Αυτή η σημαντική αξία γίνεται ακόμα πιο ανεκτίμητη. Το ελληνικό τοπίο όμως αν κι θα έπρεπε να ενδιαφέρει και να συνεγείρει περισσότερο τον πολίτη συνήθως τον αφήνει αδιάφορο, ίσως και λόγω έλλειψης ενημέρωσης. Άλλες φορές ανεπίγνωστα, άλλες φορές πρόχειρα και επιπόλαια και άλλες φορές εσκεμμένα και προκλητικά αγνοείται οδηγώντας σε ανομολόγητες καταστροφές και σε αποστέρωση του ανθρώπου από μοναδικές ομορφιές που δεν μπορούν να επανέλθουν. Είναι αναμφισβήτητο ότι καθ' όλο σχεδόν το πρόσφατο παρελθόν τουλάχιστον των τελευταίων 50 ετών, διαπιστώνεται ότι η διαρκής οικοδομική εξέλιξη, η αντανάκλαση δηλαδή κοινωνικών και οικονομικών αναγκών και το γενικότερο αποτέλεσμα μιας διαρκώς αυξανόμενης ευημερίας, είναι τόσο έντονο και τόσο ραγδαίο που διέρχεται ακόμα και πάνω από παλαιούς οικισμούς, ακτές, δάση, προστατευόμενες περιοχές κλπ.

Οι συνέπειες αυτής της εξέλιξης στην εικόνα του αστικού τοπίου αλλά κυρίως του φυσικού τοπίου είναι προφανώς ανατρεπτικές. Επιπλέον, υπεισέρχονται κ άλλες παράμετροι όπως η κοινή διαπίστωση ότι η δομή η λειτουργία, η εικόνα της πόλης αλλά του ευρύτερου τοπίου της συνιστούν πλέον βασικά κριτήρια του ανταγωνισμού μεταξύ των πόλεων τόσο των ελληνικών αλλά και σε Ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Οι αγωνίες για το μέλλον είναι πάρα πολλές, η κλιματική κρίση είναι πλέον δίπλα μας, έχουν σχέση τόσο τα θέματα μορφής και της εικόνας του αστικού και του εξωαστικού χώρου όσο και με αυτά που αφορούν τη δομή και τους μηχανισμούς της ανάπτυξης του.

Με αφορμή λοιπόν το συνέδριο αυτό θα ήθελα κ εγώ να διαπιστώσω κάποια ερωτήματα τα οποία με απασχολούν και μπορούν να αποτελέσουν και αντικείμενο συζήτησης αλλά και ένα γενικότερο προβληματισμό που πρέπει να απασχολήσει πρώτα από όλα την ελληνική δημόσια διοίκηση, τα υπουργεία τα οποία σχετίζονται με τη προστασία του τοπίου αλλά και γενικότερα την επιστημονική κοινότητα και τους φορείς.

Μπορούμε καταρχήν ως κοινωνία να προσδιορίσουμε κάποιες ελάχιστες απαιτήσεις για τη δομή και τη μορφή του τοπίου τόσο του αστικού όσο και του εξωαστικού που μας περιβάλλει;

Οι παραπάνω αυτές απαιτήσεις θα καταστεί δυνατόν να ενσωματωθούν στη διαδικασία του πολεοδομικού σχεδιασμού; Και το αναφέρω αυτό με αφορμή ότι, όπως είπε και ο υφυπουργός, έχουμε σε εξέλιξη ένα πολύ μεγάλο σχεδιασμό που χρηματοδοτείται από το Ταμείο Ανάκαμψης για τα Τοπικά Πολεοδομικά Σχέδια, για τα οποία θα καθοριστούν χρήσεις γης στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας. Ταυτόχρονα έχουμε τον χωροταξικό σχεδιασμό που είναι σε εξέλιξη τα Εθνικά χωροταξικά πλαίσια για τον τουρισμό, για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας, για τις Ιχθυοκαλλιέργειες, για τη Βιομηχανία, όλα αυτά λοιπόν είναι σημαντικό και πρέπει να ενσωματώσουν μέσα πολιτικές που έχουν να κάνουν με το Τοπίο.

Ο πολεοδομικός σχεδιασμός θα καταφέρει να παίξει ένα κατευθυντήριο και αλλά και ένα ουσιαστικό ρόλο στη διαδικασία εξέλιξης του αστικού χώρου και να σταματήσει να δρα πυροσβεστικά αυτό που έχουμε μάθει πλέον στη χώρα μας όπου ο πολεοδομικός σχεδιασμός έρχεται εκ των υστέρων να θεραπεύσει αυτά που η ανθρώπινη δραστηριότητα έχει δημιουργήσει και έχει προκαλέσει σημαντικές βλάβες στο αστικό και εξωαστικό τοπίο; Η θεώρηση μας περί ευημερίας θα μπορούσε να επαναπροσδιοριστεί και να αποσυνδεθεί από την έννοια της κερδοσκοπικής ασυδοσίας η οποία αλλοιώνει πάρα πολύ τα χαρακτηριστικά του ελληνικού τόπου;

Θα καταφέρουμε δηλαδή τελικά πρώτα απ' όλα ως πολίτες και ως κοινωνικό σύνολο να αναπτύξουμε μηχανισμούς περιβαλλοντικής πολεοδομικής και χωροταξικής ηθικής με την ελπίδα ότι ο τόπος θα αποκτήσει κάποιες αυτορυθμιστήκες ικανότητες.

Για άλλη μια φορά θα ήθελα να σας ευχαριστήσω όλους που είστε εδώ. Για το υπουργείο μας είναι πάρα πολύ σημαντικό το γεγονός ότι το ευρωπαϊκό συνέδριο για το τοπίο γίνεται στην Ελλάδα γίνεται σε έναν ιδιαίτερο τοπίο στη περιοχή των Μετέωρων με τα πολύ όμορφα χαρακτηριστικά και με πολύ μεγάλη χαρά περιμένουμε όλοι να δούμε τα αποτελέσματα του συνεδρίου.

Ευχαριστώ πολύ.

*

Honourable Ministers,

Honourable Secretaries General,

Dear Regional Governor,

Dear President of the Central Union of Greek Municipalities and Mayor of the city,

Madam Executive Secretary of the Council of Europe Landscape Convention, it is a great honour for us to have you here today and we thank you very much,

Distinguished Official Guests of the Academic and Research Area,

Ladies and Gentlemen,

Landscape for the majority of people is an abstract concept to which you cannot give a dimension, define and attribute. It is at the same time something subjective in terms of judgment, aesthetics, perception. It is viewed differently by each of us, interpreted differently, perceived differently. In recent years, the concept of landscape has become increasingly important to people, who are searching, researching and reflecting on its value. In particular, the Mediterranean landscape, there is an intense problematic, since in the Mediterranean area we find particular ecosystems, unique, with a very high biodiversity. At the same time, the aesthetic value of this area is too high and too important. The Greek landscape is part of this Mediterranean landscape and is therefore considered important for a wider geographical unit, while it also has very important particularities due to the diversity of the Greek area, the extremely high biodiversity, as the Deputy Minister said, but also the particular aesthetics of its areas, as we are here today in this very special area of the Meteora region. To this should be added something unique. The deep history that our place has and in general the areas in which we see the unique landscapes that is identified. This important value becomes even more invaluable. But the Greek landscape, although it should interest and stimulate more the citizen usually leaves him indifferent, perhaps due to lack of information. Sometimes uninformed, sometimes carelessly and superficially and sometimes deliberately and provocatively ignored, leading to unintelligible disasters and depriving man of unique beauties that cannot be restored. It is undeniable that throughout most of the recent past, at least in the last 50 years, it has been observed that the constant building development, i.e., the reflection of social and economic needs and the general result of ever-increasing prosperity, is so intense and so rapid that it even passes over old settlements, coasts, forests, protected areas, etc.

The consequences of this development on the urban landscape and, above all, on the natural landscape are obviously disastrous. In addition, other parameters are also involved, such as the common realisation that the structure, function and image of the city and its wider landscape are now basic criteria for competition between cities, both in Greece and at European and international level. The anxieties for the future are too many, the climate crisis is now beside us, they are related both to issues of form and image of urban and extra-urban space and to those concerning the structure and mechanisms of its development.

On the occasion of this Symposium, I would like to identify some questions that concern me and can be the subject of discussion and a general concern that must be addressed first of all by the Greek public administration, the ministries that are related to landscape protection and the scientific community and institutions in general.

In principle, can we as a society define some minimum requirements for the structure and form of the landscape, both urban and extra-urban, that surrounds us?

Will it be possible to incorporate these requirements into the urban planning process? And I mention this on the occasion that, as the Deputy Minister said, we have a very large planning project underway, funded by the Recovery Fund, for Local Urban Plans, for which land use will be determined throughout the Greek territory. At the same time, we have the spatial planning that is under way for the National Spatial Planning Frameworks for tourism, for Renewable Energy Sources, for Fish Farming, for Industry, so all of this is important and must be incorporated into policies that have to do with the Landscape.

Will urban planning be able to play a guiding and also an essential role in the process of urban space development and stop acting as a fire-fighting measure, as we have learned in our country, where urban planning comes afterwards to cure what human activity has created and caused significant damage to the urban and extra-urban landscape? Could our vision of prosperity be redefined and disconnected from the notion of speculative impunity which is very much altering the characteristics of the Greek landscape?

In other words, will we finally succeed, first of all as citizens and as a society as a whole, in developing mechanisms of environmental planning and spatial ethics in the hope that the place will acquire some self-regulating capacities?

Once again I would like to thank you all for being here. It is very important for our Ministry that this event on the Council of Europe Landscape Convention is taking place in Greece, in a particular landscape, in the Meteora region, with its very beautiful features, and we are all looking forward to seeing the results.

Thank you very much

*

Honorables Ministres,

Honorables Secrétaires Généraux,

Cher Gouverneur régional,

Cher Président de l'Union centrale des municipalités grecques et Maire de la ville,

Madame la Secrétaire exécutive de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage, c'est un grand honneur pour nous de vous avoir ici aujourd'hui et nous vous remercions beaucoup,

Distingués invités officiels de l'espace académique et de recherche,

Mesdames et Messieurs,

Pour la majorité des gens, le paysage est un concept abstrait auquel on ne peut donner une dimension, une définition et un attribut. C'est en même temps quelque chose de subjectif en termes de jugement, d'esthétique, de perception. Elle est vue différemment par chacun d'entre nous, interprétée différemment, perçue différemment. Ces dernières années, le concept de paysage a pris de plus en plus d'importance aux yeux des personnes qui effectuent des recherches et des réflexions sur sa valeur. En particulier, le paysage méditerranéen, il y a une problématique intense, puisque dans la zone méditerranéenne nous trouvons des écosystèmes particuliers, uniques, avec une biodiversité très élevée. En même temps, la valeur esthétique de cette zone est trop élevée et trop importante. Le paysage grec fait partie de ce paysage méditerranéen et est donc considéré comme important pour une unité géographique plus large, tout en présentant des particularités très importantes dues à la diversité de la zone grecque, à la biodiversité extrêmement élevée, comme l'a dit le Vice-Ministre, mais aussi à l'esthétique particulière de ses zones, comme nous sommes ici aujourd'hui dans cette zone très spéciale de la région des Météores. À cela, il faut ajouter quelque chose d'unique: la

profondeur de l'histoire de notre lieu de vie, ainsi que la présence de paysages exceptionnels identifiés. Cette valeur importante devient encore plus précieuse. Mais le paysage grec, bien qu'il doive intéresser et stimuler davantage le citoyen, le laisse généralement indifférent, peut-être par manque d'information. Parfois mal informées, parfois négligentes et superficielles, parfois délibérément et provocantes, elles conduisent à des désastres inintelligibles et privent l'homme de beautés uniques qui ne peuvent être restaurées. Il est indéniable que pendant la plus grande partie du passé récent, au moins au cours des 50 dernières années, on a observé que le développement constant de la construction, c'est-à-dire le reflet des besoins sociaux et économiques et le résultat général d'une prospérité toujours croissante, est si intense et si rapide qu'il passe même sur les anciens établissements, les côtes, les forêts, les zones protégées, etc.

Les conséquences de ce développement sur le paysage urbain et, surtout, sur le paysage naturel sont évidemment désastreuses. En outre, d'autres paramètres entrent en ligne de compte, comme la prise de conscience commune que la structure, la fonction et l'image de la ville et de son paysage élargi sont désormais des critères fondamentaux de la concurrence entre les villes, tant en Grèce qu'au niveau européen et international. Les inquiétudes pour l'avenir sont trop nombreuses, la crise climatique est désormais à nos portes, elles sont liées à la fois aux questions de forme et d'image de l'espace urbain et extra-urbain et à celles concernant la structure et les mécanismes de son développement.

À l'occasion de ce Symposium, je voudrais identifier quelques questions qui me préoccupent et peuvent faire l'objet de discussions et d'une préoccupation générale qui doit être abordée en premier lieu par l'administration publique grecque, les ministères qui sont liés à la protection du paysage et la communauté scientifique et les institutions en général.

En principe, pouvons-nous, en tant que société, définir quelques exigences minimales pour la structure et la forme du paysage, tant urbain qu'extra-urbain, qui nous entoure ?

Sera-t-il possible d'intégrer ces exigences dans le processus de planification urbaine ? Et je mentionne ceci à l'occasion du fait que, comme l'a dit le vice-ministre, nous avons un très grand projet de planification en cours, financé par le Fonds de relance, pour les plans urbains locaux, pour lesquels l'utilisation des sols sera déterminée sur tout le territoire grec. En même temps, nous avons la planification spatiale qui est en cours pour les cadres nationaux de planification spatiale pour le tourisme, pour les sources d'énergie renouvelables, pour la pisciculture, pour l'industrie, donc tout cela est important et doit être incorporé dans les politiques qui ont à voir avec le paysage.

L'urbanisme parviendra-t-il à jouer un rôle d'orientation et aussi un rôle essentiel dans le processus de développement de l'espace urbain et cessera-t-il d'agir comme une mesure de lutte contre l'incendie, comme nous l'avons appris dans notre pays, où l'urbanisme vient après coup pour soigner ce que l'activité humaine a créé et causé des dommages importants au paysage urbain et extra-urbain ? Notre vision de la prospérité pourrait-elle être redéfinie et déconnectée de la notion d'impunité spéculative qui modifie fortement les caractéristiques du paysage grec ?

En d'autres termes, réussissons-nous finalement, d'abord en tant que citoyens et en tant que société dans son ensemble, à développer des mécanismes de planification environnementale et d'éthique spatiale dans l'espoir que le lieu acquière certaines capacités d'autorégulation ?

Une fois de plus, je tiens à vous remercier tous d'être là. Il est très important pour notre Ministère que cet événement sur la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage se déroule en Grèce, dans un paysage particulier, dans la région des Météores, avec ses très belles caractéristiques, et nous sommes tous impatients de voir quels en seront les résultats.

Merci beaucoup.

Mr Konstantinos Agorastos,
Governor of the Region of Thessaly, Greece

M. Konstantinos Agorastos,
Gouverneur de la Région of Thessalie, Greece

Καλώς ήρθατε στη Θεσσαλία,

Καλώς ήρθατε στα Μετέωρα, της ξεχωριστής ομορφιάς τοπίου, της μοναδικότητας και της πολυπλοκότητας και μια από τις μεγαλύτερες μοναστικές κοινότητες παγκοσμίως που μπορεί να επισκεφτεί ο άνθρωπος.

Σας ευχαριστούμε που είστε εδώ. Είναι εξαιρετική η τιμή και μεγάλη η χαρά που φιλοξενούμε εδώ στα Μετέωρα αυτό το Συμπόσιο. Ένα τόπο εμβληματικό, σε μια χώρα ξεχωριστή για το τοπίο. Η παρουσία σας εδώ μας δίνει δύναμη και οξυγόνο ελπίδας για το αύριο.

Πρέπει να δώσουμε μεγάλη σημασία στα σημάδια που έρχονται από το μέλλον. Ζούμε σε μια εποχή τελείως διαφορετική. Το μόνο βέβαιο είναι η αβεβαιότητα. Πρέπει να επανασχεδιάσουμε πολλά πράγματα και πρέπει να ζούμε σε συμμαχία με το περιβάλλον και το τοπίο. Το τοπίο είναι έμπνευση, μας δίνει τη δυνατότητα ένα τοπίο να παίρνουμε σωστές αποφάσεις γιατί αλλάζει την οπτική εικόνα και «καθαρίζει» το μυαλό. Μας δίνει μεγαλύτερη δύναμη έμπνευσης προκειμένου να πάρουμε τις σωστές αποφάσεις.

Και βέβαια η κλιματική κρίση. Είναι καλό όλοι μας να επισημαίνουμε με λόγια. Αλλά ο καλύτερος τρόπος να πεις κάτι είναι να το κάνεις. Και να για να προλάβουμε τις επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης πρέπει να σκεφτόμαστε και να δρούμε με τη φιλοσοφία του Build Back Better. Αυτό κάναμε στη Θεσσαλία και το κάναμε έγκαιρα. Το κάναμε το 2014 όταν μας έδωσαν τη δυνατότητα να επανασυστήσουμε το μεγαλύτερο περιβαλλοντικό έργο της νοτιοανατολικής Ευρώπης τα τελευταία χρόνια, τη Λίμνη Κάρλα. Μια λίμνη που έδωσε ζωή. Μια λίμνη που είναι σύμφωνα με τους κατοίκους της περιοχής «θείο δώρο». Μια λίμνη που επανέφερε τη ζωή στην περιοχή. Αποκατέστησε το τοπίο, επανήλθαν 184 είδη πουλιών, 13 είδη ψαριών, μειώθηκαν οι γεωτρήσεις, μειώθηκαν οι καθιζήσεις. Αναδείξαμε το λιμναίο πολιτισμό, κατασκευάσαμε πληροφοριακά συστήματα και σταθμούς και ένα εξαιρετικό μουσείο. Ένα έργο με προοπτική να υδροδοτήσουμε ένα μεγάλο Δήμο, το Δήμο Βόλου. Να κάναμε ένα θαύμα. Εφαρμόσαμε το Build Back Better γιατί προλάβαμε την κρίση. Την κρίση του πολέμου και της αύξησης των τιμών της ενέργειας. Στην περιοχή υπάρχουν 300 και πλέον στρέμματα τα οποία δεν αρδεύονται από γεωτρήσεις και μεγάλο κόστος άντλησης του νερού. Στην περιοχή αυτή αρδεύουν δωρεάν. Και την περίοδο αυτή βρεθήκαμε σε πλεονεκτική θέση.

Και αυτό έγινε γιατί υπήρξε μια συνεργασία και συνέργεια. Υπήρχε μια απλοποίηση ενεργειών που δεν συμβαίνει στο Δημόσιο τομέα. Με το Υπουργείο, τους Υπουργούς, τους Γενικούς Γραμματείς αντιληφθήκαμε και ενώσαμε γρήγορα τις δυνάμεις μας και κερδίσαμε το μέλλον της εποχής. Και το Συμβουλίου της Ευρώπης μας ανταμείψε γι' αυτό με το Βραβείο για την Αρχιτεκτονική Τοπίου για τη Λίμνη Κάρλα.

Το περιβάλλον για εμάς δεν είναι σύνθημα είναι πράξη ζωής. Το περιβάλλον δεν είναι μόδα είναι αναγκαίοτητα. Ακτιβιστής δεν είναι εκείνος που διαπιστώνει ότι το ποτάμι είναι μολυσμένο ή μπαζωμένο, ακτιβιστής είναι εκείνος που πηγαίνει και καθαρίζει το ποτάμι, είναι εκείνος που συμβάλλει στην ορθή διαχείριση των υπόγειων υδάτινων πόρων. Γι' αυτό σε συνεργασία με το Υπουργείο έχουμε σε εξέλιξη ένα ευρύ πρόγραμμα για την αποκατάσταση των ποτάμιων και των υδάτινων συστημάτων στην Περιφέρεια Θεσσαλίας που ποτέ δεν υπήρξε στο παρελθόν. Ένα ευρύ πρόγραμμα βάση των δυνατοτήτων μας καθώς ζούμε σε μια δύσκολη εποχή. Στη δύσκολη εποχή που διανύουμε δεν παραδινόμαστε και δεν σηκώνουμε τα χέρια ψηλά. Προσπαθούμε να βρούμε τις βέλτιστες πρακτικές για να βελτιώσουμε τη ζωή των πολιτών και το περιβάλλον. Γιατί χωρίς αρχιτεκτονική τοπίου που συνάδει με το περιβάλλον, συνάδει με την διαχείριση του υδατικού αποθέματος.

Όλα στη ζωή μας τελούν υπό αίρεση και αναίρεση. Γι' αυτό το περιβάλλον και τα μάτια μας. Το τοπίο θα μας δώσει άλλη δυναμική ταχύτητας πράξεων, άλλη δυναμική ταχύτητα σκέψης, ορθότητας και έμπνευσης. Το ζούμε παντού στην καθημερινότητα μας. Κάνουμε ειδική διαρρύθμιση. Στο κοινό μας σπίτι που είναι το περιβάλλον να μην έχουμε αρχιτεκτονική τοπίου; Γιατί να το καταστρέφουμε; Εδώ παίζετε μεγάλο ρόλο και χρειαζόμαστε τις δημιουργικές και ανατρεπτικές σας προτάσεις. Συμβαδίζετε και συγχρονιστείτε με την αναγκαιότητα των καιρών μας. Ανατρέψτε τα πάντα και εμείς θα είμαστε εδώ για να υλοποιήσουμε. Γιατί μπορούμε και συνεννοούμαστε. Γιατί μπορούμε και συνεργαζόμαστε. Γιατί μπορούμε και φτάνουμε στο αποτέλεσμα. Έχουμε πάντα στο νου μας ότι ένα γραμμάριο πράξης για το περιβάλλον και στο τοπίο ισοδυναμεί με 100 τόνους θεωρίας.

Σας ευχαριστούμε, για την παρουσία σας και τη συμμετοχή σας. Σας ευχαριστούμε για τη δύναμη που μας δίνετε να ανατρέψουμε την πολιτική στο τοπίο. Είναι σημαντικό το Συμπόσιο γιατί ανατρέπουμε τα πάντα όσο αφορά το τοπίο γιατί να μην επιστημονικά ήταν στην ατζέντα αλλά στην πραγματική ζωή δεν έχει μπει. Μας δίνεται τη δυνατότητα αυτή με τη σημερινή σας παρουσία και δίνεται προστιθέμενη αξία στο Συμπόσιο αυτό.

Σας ευχαριστώ.

*

Welcome to Thessaly,

Welcome to Meteora, of outstanding landscape beauty, uniqueness and complexity and one of the largest monastic communities in the world that man can visit.

Thank you for being here. It is an extraordinary honour and a great pleasure to host this Symposium here in Meteora. An emblematic place, in a country special for its landscape. Your presence here gives us strength and oxygen of hope for tomorrow.

We must pay great attention to the signs that foretell the future. We live in a very different time. The only certainty is uncertainty. We must redesign many things and we must live in alliance with the environment and the landscape. Landscape is an inspiration; a landscape enables us to make good decisions because it changes the visual image and "clears" the mind. It gives us more power of inspiration in order to make the right decisions.

And of course, the climate crisis. It is good for all of us to point out in words. But the best way to say something is to do it. And to prevent the effects of the climate crisis we need to think and act with the Build Back Better philosophy. That's what we did in Thessaly, and we did it in time. We did it in 2014 when we were given the opportunity to rebuild the largest environmental project in South East Europe in recent years, Lake Karla. A lake that gave life. A lake that is, according to local residents, "a gift from God". A lake that has brought life back to the region. It restored the landscape, brought back 184 species of birds, 13 species of fish, reduced drilling, reduced sedimentation. We highlighted the lake culture, built information systems and stations and an excellent museum. A project with the potential to supply water to a large municipality, the Municipality of Vólos. To make a miracle. We implemented Build Back Better because we anticipated the crisis. The crisis of war and rising energy prices. In the area there are more than 300 acres which are not irrigated by boreholes and high cost of pumping water. In this area they irrigate for free. And in this period, we were in a privileged position.

And this was because there was a cooperation and synergy. There was a simplification of actions that does not happen in the public sector. With the Ministry, the Ministers, the Secretaries General, we realised and quickly joined forces and won the future of the era. And the Council of Europe rewarded us for this with the Landscape Award Alliance Certificate for the Karla Lake Re-creation.

The environment for us is not a slogan but an act of life. The environment is not a fashion, it is a necessity. An activist is not the one who finds that the river is polluted or stagnant, an activist is the one who goes and cleans the river, it is the one who contributes to the proper management of groundwater resources. That is why, in cooperation with the Ministry, we have a wide-ranging programme underway to restore river and water systems in the Region of Thessaly that has never existed before. A broad programme based on our capabilities as we are living in a difficult time. In these difficult times we are not giving up and we are not throwing up our hands. We are trying to find best practices to improve the lives of citizens and the environment. Because without landscape architecture that is consistent with the environment, it is consistent with water resource management.

Everything in our lives is subject to condition and undoing. For the environment and our eyes. The landscape will give us another dynamic speed of action, another dynamic speed of thought, correctness and inspiration. We experience it everywhere in our daily life. We make special arrangements. In our common home, which is the environment, should we not have landscape architecture? Why destroy it? This is where you play a big role, and we need your creative and subversive suggestions. Get in tune and in sync with the necessity of our times. Subvert everything and we will be here to implement. Because we can and we do get along. Because we can and we are working together. Because we can and we get results. We always keep in mind that one gram of action on the environment and on the landscape is equivalent to 100 tons of theory.

Thank you, for your presence and your participation. Thank you for the power you give us to overturn politics in the landscape. This Symposium is important because we are overturning everything as far as landscape is concerned because here it was on the agenda scientifically but in real life it hasn't been on the agenda. We are given this opportunity with your presence today and it adds value to the Symposium.

Thank you.

*

Bienvenue en Thessalie,

Bienvenue à Meteora, dont la beauté des paysages, l'unicité et la complexité sont exceptionnelles et qui constitue l'une des plus grandes communautés monastiques au monde que l'homme puisse visiter.

Merci d'être là. C'est un honneur extraordinaire et un grand plaisir d'accueillir ce Symposium ici à Meteora. Un lieu emblématique, dans un pays particulier pour son paysage. Votre présence ici nous donne la force et l'oxygène de l'espoir pour demain.

Nous devons prêter une grande attention aux signes qui présagent l'avenir. Nous vivons à une époque très différente. La seule certitude est l'incertitude. Nous devons redessiner beaucoup de choses et nous devons vivre en alliance avec l'environnement et le paysage. Le paysage est une inspiration, un paysage nous permet de prendre de bonnes décisions car il change l'image visuelle et « vide » l'esprit. Il nous donne plus de pouvoir d'inspiration pour prendre les bonnes décisions.

Et bien sûr, la crise climatique. Il est bon pour nous tous de le signaler par des mots. Mais la meilleure façon de dire quelque chose, c'est de le faire. Et pour prévenir les effets de la crise climatique, nous devons penser et agir selon la philosophie « Mieux reconstruire » (*Build Back Better*). C'est ce que nous avons fait en Thessalie et nous l'avons fait à temps. Nous l'avons fait en 2014, lorsque nous avons eu l'occasion de reconstruire le plus grand projet environnemental de ces dernières années en Europe du Sud-Est, le lac Karla. Un lac qui a donné la vie. Un lac qui est, selon les résidents locaux, « un don de Dieu ». Un lac qui a ramené la vie dans la région. Il a permis de restaurer le paysage, de faire revenir 184 espèces d'oiseaux et 13 espèces de poissons, de réduire les forages et la sédimentation. Nous avons mis en valeur la culture du lac, construit des systèmes et des stations d'information ainsi qu'un excellent musée. Un projet ayant le potentiel de fournir de l'eau à une grande municipalité, la municipalité de Vólos. Pour faire un miracle. Nous avons mis en œuvre l'initiative « Mieux reconstruire » parce que nous avons anticipé la crise. La crise de la guerre et la hausse des prix de l'énergie. Dans la région, il y a plus de 300 acres qui ne sont pas irrigués à cause des forages et du coût élevé du pompage de l'eau. Dans cette zone, ils irriguent gratuitement. Et à cette époque, nous étions dans une position privilégiée.

Et ce, parce qu'il y avait une coopération et une synergie. Il y a eu une simplification des actions qui ne se produit pas dans le secteur public. Avec le ministère, les ministres, les secrétaires généraux, nous avons réalisé et rapidement uni nos forces et gagné l'avenir de l'époque. Et le Conseil de l'Europe nous en a récompensé en décernant le Certificat de l'Alliance du Prix du paysage pour la Recréation du lac Karla.

Pour nous, l'environnement n'est pas un slogan mais un acte de vie. L'environnement n'est pas une mode, c'est une nécessité. Un militant n'est pas celui qui constate que la rivière est polluée ou stagnante, un militant est celui qui va nettoyer la rivière, c'est celui qui contribue à la bonne gestion des ressources en eau souterraine. C'est pourquoi, en coopération avec le ministère, nous avons mis en place un vaste programme de restauration des systèmes fluviaux et hydrauliques de la région de Thessalie qui n'a jamais existé auparavant. Un vaste programme basé sur nos capacités, car nous vivons une période difficile. En ces temps difficiles, nous n'abandonnons pas et nous ne baissons pas les bras. Nous essayons de trouver les meilleures pratiques pour améliorer la vie des citoyens et l'environnement. Car sans une architecture paysagère cohérente avec l'environnement, elle ne l'est pas avec la gestion des ressources en eau.

Tout dans notre vie est sujet à être conditionné et défait. Pour l'environnement et nos regards. Le paysage nous donnera une autre vitesse dynamique d'action, une autre vitesse dynamique de pensée, de justesse et d'inspiration. Nous en faisons l'expérience partout dans notre vie quotidienne. Nous faisons des arrangements spéciaux. Dans notre maison commune qu'est l'environnement, ne devrions-nous pas avoir une architecture paysagère ? Pourquoi le détruire ? C'est là que vous jouez un rôle important et que nous avons besoin de vos suggestions créatives et subversives. Mettez-vous au diapason et en phase avec la nécessité de notre époque. Subvertissez tout et nous serons là pour mettre en œuvre. Parce que nous pouvons et que nous nous entendons. Parce que nous le pouvons et que nous travaillons ensemble. Parce que nous le pouvons et que nous obtenons des résultats. Nous gardons toujours à l'esprit qu'un gramme d'action sur l'environnement et sur le paysage équivaut à 100 tonnes de théorie.

Merci de votre présence et de votre participation. Merci pour le pouvoir que vous nous donnez de renverser la politique dans le paysage. Ce Symposium est important parce que nous sommes en train de tout bouleverser en ce qui concerne le paysage, car ici, il était à l'ordre du jour sur le plan scientifique, mais dans la vie réelle, il ne l'était pas. Votre présence aujourd'hui nous donne cette opportunité et ajoute de la valeur au Symposium.

Merci.

Mr Dimitris Papastergiou,

Mayor of Trikala and President of the Central Union of Greek Municipalities, Greece

M. Dimitris Papastergiou,

Maire de Trikala et Président de l'Union centrale des municipalités grecques, Grèce

Tο τοπίο είναι η γη και η ζωή μας.

Καλημέρα Αγαπητοί Υπουργοί, αγαπητοί Γενικοί Γραμματείς, αγαπητές φίλες, αγαπητοί φίλες,

Καλημέρα και σε όλους τους φίλους και τις φίλες που ήρθαν από όλη την Ευρώπη προκειμένου να συζητήσουμε για το σπίτι μας. Για τη γη που μα φιλοξενεί και την οποία οφείλουμε να αφήσουμε στις επόμενες γενιές.

Καλημέρα από το πέτρινο δάσος των Μετεώρων. Δε θα μπορούσα να φανταστώ πιο ταιριαστό τοπίο για να μιλήσουμε για το τοπίο, τα ζητήματα που ανακύπτουν και τις προκλήσεις που δημιουργούνται, παρά αυτήν την κουκίδα της γης, κάτω από τους ιερούς βράχους των Μετεώρων.

Λένε ότι λαοί που δεν αναδεικνύουν την κληρονομιά τους, χάνονται. Και ως κληρονομιά αναφερόμαστε προφανώς στον πολιτισμό, στη μουσική, στα ήθη τα έθιμα. Αλλά πολιτισμός και κληρονομία είναι και το τοπίο.

Τοπίο περιαστικό, αλλά και αστικό – και ως Δήμαρχος κυρίως για αυτό θέλω να αναφέρω σκέψεις – το οποίο δεν πρέπει να αφήνουμε εκτός των σχεδιασμών και μηχανισμών της χωρικής ανάπτυξης στον τόπο μας.

Στα Τρίκαλα αυτό το αστικό τοπίο ήταν βασική μας κατευθυντήρια γραμμή, προκειμένου να δομήσουμε τη Στρατηγική για τη Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη. Ένα έργο το οποίο υλοποιούμε μέσω του Διαρθρωτικά Ταμεία και Ταμείο Συνοχής (ΕΣΠΑ), με την Περιφέρεια Θεσσαλίας.

Γιατί, αν κοιτάξουμε γύρω μας, θα πρέπει να δούμε τι είναι αυτό που διαφοροποιεί τις περιοχές μας και τι είναι αυτό που τελικά μας οδηγεί κοντά τους.

Και το υγρό στοιχείο ήταν πάντα ένα τέτοιο στοιχείο. Είμαι ευτυχής που ζω σε μια πόλη που διαθέτει τρία ποτάμια. Θυμίζω ότι ο Ληθαίος ποταμός, το ποτάμι της λήθης, ήταν το ποτάμι, στο οποίο ο θεός της Ιατρικής, ο Ασκληπιός, θεράπευε τους ασθενείς του.

Το ποτάμι είναι το σημείο γύρω από το οποίο δομούμε πλέον όλη μας τη Στρατηγική για το τοπίο στην πόλη. Ένα τοπίο, το οποίο οφείλουμε πλέον να το αφήσουμε να ανασάνει. Για τον λόγο αυτό, η βασική μας παρέμβαση που ήδη ξεκίνησε να υλοποιείται στην πόλη, ήταν το να κατασκευάσουμε ποδηλατόδρομους γύρω από το ποτάμι. Έτσι ώστε, και να ελευθερωθεί χώρος από τη στάθμευση οχημάτων και να αφήσουμε οπτικό πεδίο, ώστε το αναμφισβήτητο πολύ όμορφο αυτό φυσικό τοπίο να μπορέσει να αναδειχθεί

Και συνεχίζουμε με τα έργα που υλοποιεί το Υπουργείο Περιβάλλοντος. Θέλω να συγχαρώ όλη την ομάδα που υλοποιεί το έργο των αναπλάσεων στο Ταμείο Ανάκαμψης, γιατί το έκανε έγκαιρα, οργανώνοντας από το πέρυσι το καλοκαίρι τρεις συνεχόμενες ημερίδες για το Ταμείο Ανάκαμψης.

Στα Τρίκαλα αναδεικνύουμε το φυσικό τοπίο και τις ευκαιρίες που αυτό μας δίνει, με τον λόφο του Προφήτη Ηλία, τον μύλο Ματσόπουλου, τις γέφυρες των Τρικάλων αλλά και την παλιά πόλη.

Γιατί το τοπίο είναι συνυφασμένο με τον άνθρωπο και τη ζωή.

Χθες, σε μια πολύ ενδιαφέρουσα ημερίδα από το think tank της «διαΝΕΟσις» για την παχυσαρκία, συζητήσαμε για το κατά πόσο, το τοπίο και ο τρόπος με τον οποίο έχουν δομηθεί οι πόλεις μας, επηρεάζουν την ανθρώπινη ευεξία. Σε μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε, περίπου το 20% των πολιτών απάντησε ότι δε θεωρεί το αστικό τοπίο θελκτικό και για αυτό δεν ξεκινά να περπατήσει. Για αυτό και μένει πίσω το τμήμα της ευεξίας και αυτό θα πρέπει να μας προβληματίσει.

Θα πρέπει, επίσης, να συζητήσουμε τη σχέση του τοπίου με την πολιτική προστασία. Προσπαθούμε και στον τομέα αυτό να προσεγγίσουμε άλλου τύπου λύσεις. Με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων οι Δήμοι της δυτικής Θεσσαλίας συζητάμε για natural base solutions, για λύσεις φυσικής βάσης. Για το πώς, δηλαδή, θα μπορέσουμε να προστατευτούμε, όχι με φαραωνικά έργα, όχι με πολυέξοδες επενδύσεις, από τα φυσικά φαινόμενα που τα τελευταία χρόνια, λόγω της κλιματικής κρίσης. Αυτή η διάσταση θα πρέπει να μας προβληματίσει πολύ πιο έντονα με έργα και όχι μόνο με σκέψεις.

Τέλος, το τοπίο δεν είναι απαραίτητα μη συνυφασμένο με την ανάπτυξη. Η Πίνδος, η μεγαλύτερη οροσειρά της Ελλάδας βρίσκεται εδώ. Όπως εδώ βρίσκεται και η κορυφή του Κερκείου όρους, όπου ο μύθος θέλει τον Ασκληπιό να μαζεύει τα βότανά του και όπου δημιουργούμε μονοπάτια διαδρομών για επισκέπτες, αναμένοντας με πολύ μεγάλη αγωνία και τη σχετική πρόσκληση.

Καταλήγοντας θα ήθελα να τονίσω ότι μπορούμε και πρέπει να ζήσουμε το τοπίο, να το κάνουμε τμήμα της ζωής μας.

Και ναι, τότε υπάρχει ελπίδα για καλύτερο τοπίο, για καλύτερη φύση. Γιατί το τοπίο τελικά είναι η γη και η ζωή μας.

*

The landscape is our earth and our life.

Dear Ministers, dear General Secretaries, dear friends,

Good morning to all the friends who came from all over Europe to discuss our home. For the land that we are home to and which we owe to future generations.

Good morning from the stone forest of Meteora. I could not imagine a more fitting setting to talk about the landscape, the issues that arise and the challenges that are created, than this speck of land under the sacred rocks of Meteora.

It is said that peoples who do not highlight their heritage are lost. And by heritage we are obviously referring to culture, music, customs and traditions. But culture and heritage is also the landscape.

Landscape, both suburban and urban – and as mayor, this is mainly why I want to mention thoughts on this – which we must not leave out of the planning and mechanisms of spatial development in our place.

In Trikala, this urban landscape was our main guideline in order to structure the Strategy for Sustainable Urban Development. A project that we are implementing through the European Structural and Investment Funds (ESIFs), with the Region of Thessaly.

Because, if we look around us, we have to see what it is that differentiates our regions and what it is that ultimately brings us closer to them.

And the wet element has always been such an element. I am happy to live in a city that has three rivers. I recall that the Lethe, the river of oblivion, was the river in which the god of medicine, Asclepius, treated his patients.

The river is the point around which we now structure our whole strategy for the landscape in the city. A landscape that we now have to let breathe. For this reason, our main intervention, which has already started to be implemented in the city, was to build cycle paths around the river. In this way, both to free up space from parking and to leave a field of vision so that this undoubtedly very beautiful natural landscape can be highlighted.

And we continue with the projects that the Ministry of the Environment is implementing. I want to congratulate the whole team that is implementing the Recovery Fund redevelopment project, because they did it in a timely manner, organising three consecutive workshops on the Recovery Fund since last summer.

In Trikala we are highlighting the natural landscape and the opportunities it offers, with the hill of Profitis Ilias, the Matsopoulos mill, the bridges of Trikala and the old town.

Because the landscape is intertwined with man and life.

Yesterday, in a very interesting workshop by the “diaNEOsis” think tank on obesity, we were discussing how much the landscape and the way our cities are structured affect human well-being. In a survey, about 20% of people responded that they did not find the urban landscape attractive and that is why they do not start walking. This is why the well-being part is being left behind and this should give us cause for concern.

We should also discuss the relationship between landscape and civil protection. We are trying to approach other types of solutions in this area as well. With the European Investment Bank, the municipalities of western Thessaly are discussing natural base solutions. In other words, how we can protect ourselves, not by means of pharaonic projects, not by means of costly investments, from the natural phenomena that have occurred in recent years due to the climate crisis. This dimension should concern us much more intensely with projects and not just with thoughts.

Finally, landscape is not necessarily intertwined with development. Pindos, the largest mountain range in Greece, is here. Just as the top of Mount Kerketios is here, where the legend has Asclepius gathering his herbs and where we are creating paths for visitors, waiting with great anticipation for the invitation to do so.

In conclusion, I would like to emphasise that we can and must live the landscape, make it part of our lives.

And yes, then there is hope for better landscape, for better nature. For landscape is, after all, our land and our life.

*

Le paysage est notre terre et notre vie.

Bonjour chers Ministres, chers Secrétaires généraux, chers amis,

Bonjour à tous les amis qui sont venus de toute l'Europe pour discuter de notre maison. Pour la terre qui est la nôtre et que nous devons aux générations futures.

Bonjour depuis la forêt de pierre des Météores. Je ne pouvais pas imaginer un cadre plus approprié pour parler du paysage, des questions qui se posent et des défis qui sont créés, que ce petit bout de terre sous les roches sacrées des Météores.

On dit que les peuples qui ne mettent pas en valeur leur patrimoine se perdent. Et par patrimoine, nous entendons évidemment la culture, la musique, les coutumes et les traditions. Mais la culture et le patrimoine, c'est aussi le paysage.

Le paysage, tant suburbain qu'urbain – et en tant que maire, c'est principalement pour cela que je veux mentionner des réflexions à ce sujet – que nous ne devons pas laisser de côté dans la planification et les mécanismes de développement spatial de notre lieu.

À Trikala, ce paysage urbain a été notre principale ligne directrice afin de structurer la Stratégie de développement urbain durable. Un projet que nous mettons en œuvre par le biais des Fonds structurels et d'investissement européens (FSIE), avec la Région de Thessalie.

Parce que, si nous regardons autour de nous, nous devons voir ce qui différencie nos régions et ce qui, en fin de compte, nous rapproche d'elles.

Et l'élément humide a toujours été un tel élément. Je suis heureux de vivre dans une ville qui a trois rivières. Je me souviens que le fleuve Léthé, le fleuve de l'oubli, était le fleuve dans lequel le dieu de la médecine, Asclépios, soignait ses patients.

Le fleuve est le point autour duquel nous structurons désormais toute notre stratégie pour le paysage de la ville. Un paysage que nous devons maintenant laisser respirer. C'est pourquoi notre principale intervention, qui a déjà commencé à être mise en œuvre dans la ville, a consisté à construire des pistes cyclables autour de la rivière. De cette manière, il s'agit à la fois de libérer de l'espace pour le stationnement et de laisser un champ de vision afin de mettre en valeur ce paysage naturel, sans aucun doute très beau.

Et nous poursuivons les projets que le Ministère de l'environnement met en œuvre. Je tiens à féliciter toute l'équipe qui met en œuvre le projet de réaménagement du Fonds de relance, car elle l'a fait en temps voulu, en organisant trois ateliers consécutifs sur le Fonds de relance depuis l'été dernier.

À Trikala, nous mettons en valeur le paysage naturel et les possibilités qu'il offre, avec la colline de Profitis Ilias, le moulin de Matsopoulos, les ponts de Trikala et la vieille ville.

Parce que le paysage est lié à l'homme et à la vie.

Hier, lors d'un atelier très intéressant organisé par le groupe de réflexion « diaNEOsis » sur l'obésité, nous avons discuté de l'influence du paysage et de la structure de nos villes sur le bien-être humain. Dans une enquête, environ 20 % des personnes ont répondu qu'elles ne trouvaient pas le paysage urbain attrayant et que c'était la raison pour laquelle elles ne commençaient pas à marcher. C'est pourquoi la partie bien-être est laissée de côté et cela doit nous inquiéter.

Nous devrions également discuter de la relation entre le paysage et la protection civile. Nous essayons d'aborder d'autres types de solutions dans ce domaine également. Avec la Banque européenne d'investissement, les municipalités de l'ouest de la Thessalie examinent des solutions de base naturelles. En d'autres termes, comment nous pouvons nous protéger, non pas au moyen de projets pharaoniques, non pas au moyen d'investissements coûteux, des phénomènes naturels qui se sont produits ces dernières années en raison de

la crise climatique. Cette dimension devrait nous conduire à nous intéresser beaucoup plus intensément aux projets et pas seulement aux pensées.

Enfin, le paysage n'est pas forcément indissociable du développement. Le Pindos, la plus grande chaîne de montagnes de Grèce, se trouve ici. Tout comme le sommet du mont Kerketios, où la légende veut qu'Asclépios cueille ses herbes et où nous créons des chemins pour les visiteurs, en attendant avec impatience l'invitation à le faire.

En conclusion, je voudrais souligner que nous pouvons et devons vivre le paysage, l'intégrer à notre vie.

Eh oui, alors il y a de l'espoir pour un meilleur paysage, pour une meilleure nature. Car le paysage est, après tout, notre terre et notre vie.

Mr Theodoros C. Alekos,
Mayor of the Municipality of Meteora, Greece

M. Theodoros C. Alekos,
Maire de la Municipalité de Meteora, Grèce

Καλημέρα σας,

Έλεγα σε όλους πως είμαστε ένας φιλόξενος δήμος με φιλόξενους, χαμογελαστούς ανθρώπους που αγαπάμε όλους τους επισκέπτες που επισκέπτονται το δήμο Μετεώρων, την όμορφη πόλη της Καλαμπάκας και το όμορφο Καστράκι.

Αξιότιμοι κκ Υφυπουργοί,

Αγαπητέ Περιφερειάρχη Θεσσαλίας,

Αγαπητέ πρόεδρε της ΚΕΔΕ και Δήμαρχο του Δήμου Τρικκαίων,

Αγαπητοί Γενικοί Γραμματείς,

Αγαπητοί κύριοι και κύριες,

Σας καλωσορίζω στην όμορφη πόλη της Καλαμπάκας και στο όμορφο Καστράκι. Είμαι ιδιαίτερα χαρούμενος που επιλέξατε τον Δήμο μας και την περιοχή των Μετεώρων για τις εργασίες του Συμποσίου που έχει σαν θέμα την προστασία του Περιβάλλοντος, το αστικό τοπίο το οποίο οφείλουμε όλοι να το προστατέψουμε. Με συνεργασία όλοι μαζί – πολιτεία, Υπουργείο, Περιφέρεια, δήμοι και πολίτες, πρέπει να αγαπήσουμε, να σεβαστούμε και να προστατέψουμε το Περιβάλλον καθώς έχουμε υποχρέωση να το παραδώσουμε καλύτερο στις επόμενες γενιές.

Θα ήθελα να τονίσω πως εκτός από τα όμορφα Μετέωρα και την πόλη της Καλαμπάκας, την Μοναστική κοινότητα και το Καστράκι, ο δήμος μας έχει και άλλες περιοχές με ιδιαίτερο φυσικό κάλλος όπως ο Ασπροπόταμος, η λίμνη Λογγά, το σπήλαιο της Θεόπετρας κ.α. Απευθύνω έκκληση να επισκεφτείτε κάποια από τα μέρη του Δήμου μας τις μέρες της παραμονής σας στην περιοχή μας.

Σας ευχαριστώ,

Καλή επιτυχία στις εργασίες του Συμποσίου.

Και να έχουμε σημαντικά αποτελέσματα.

*

Good morning,

I was telling everyone that we are a hospitable municipality with hospitable, smiling people who love all visitors who visit the municipality of Meteora, the beautiful city of Kalambaka and the beautiful Kastraki.

Dear Mr Deputy Ministers,

Dear Regional Governor of Thessaly,

Dear President of KEDE and Mayor of the Municipality of Trikala,

Dear General Secretaries,

Dear Sir or Madam,

I welcome you to the beautiful city of Kalambaka and the beautiful Kastraki. I am particularly happy that you have chosen our Municipality and the region of Meteora for the work of the Symposium which has as its theme the protection of the Environment, the urban landscape which we all have to protect. With cooperation all together – State, Ministry, Ministry, Region, municipalities and citizens, we must love, respect and protect the environment as we have an obligation to pass it better to future generations.

I would like to emphasise that apart from the beautiful Meteora and the city of Kalambaka, the Monastic community and Kastraki, our municipality has other areas with special natural beauty such as Aspropotamos, Lake Logga, the cave of Theopetra, etc. I appeal to you to visit some of the places of our municipality on the days of your stay in our area.

Good luck in the work of the Symposium.

And may we have important results.

*

Bonjour,

Je disais à tout le monde que nous sommes une municipalité hospitalière avec des gens accueillants et souriants qui aiment tous les visiteurs qui se rendent dans la municipalité de Meteora, la belle ville de Kalambaka et la belle Kastraki.

Messieurs les Vice-Ministres,

Cher Gouverneur régional de Thessalie,

Cher Président de l'Union centrale des municipalités grecques et Maire de la municipalité de Trikala,

Chers Secrétaires généraux,

Cher Monsieur ou Madame,

Je vous souhaite la bienvenue dans la belle ville de Kalambaka et la belle Kastraki. Je suis particulièrement heureux que vous ayez choisi notre municipalité et la région de Meteora pour les travaux du symposium qui a pour thème la protection de l'environnement, le paysage urbain que nous devons tous protéger. Grâce à une coopération tous ensemble – État, ministère, région, municipalités et citoyens, nous devons aimer, respecter et protéger l'environnement, car nous avons l'obligation de mieux le transmettre aux générations futures.

Je tiens à souligner qu'en dehors des magnifiques Météores et de la ville de Kalambaka, de la communauté monastique et de Kastraki, notre municipalité possède d'autres zones d'une beauté naturelle particulière, comme Aspropotamos, le lac Logga, la grotte de Theopetra, etc. Je vous invite à visiter certains des lieux de notre commune les jours de votre séjour dans notre région.

Merci,

Bonne chance dans les travaux du Symposium.

Et que nous ayons des résultats importants.

Mrs Maguelonne Déjeant-Pons,

*Representative of the Secretariat General of the Council of Europe,
Executive Secretary of the Council of Europe Landscape Convention*

Mme Maguelonne Déjeant-Pons,

*Représentante du Secrétariat Général du Conseil de l'Europe,
Secrétaire exécutive de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage*

Minister of the Environment and Energy, Kostas Skrekas,

Deputy Minister of Spatial Planning and Urban Environment, Nikolaos Tagaras,

Deputy Minister of Environment and Energy, George Amyras,

Mr Secretary General of Spatial Planning and Urban Environment, Efthimios Bakogiannis,

Mr Governor of the Region of Thessaly, Konstantinos Agorastos,

Mr Mayor of Trikala, President of the Central Union of Greek Municipalities, Dimitris Papastergiou,

Mr Mayor of Meteora, Theodoros Alekos,

Thank you very much for your warm welcome to Greece in such an exceptional landscape.

My special thanks to Mrs Evgenia Lagiou, Head of the National Spatial Planning Strategy Department, and to Mrs Konstantina Siountri, Architect in the General Secretariat of Spatial Planning and Urban Environment, for their perfect cooperation in holding this event.

I would also like to thank the representatives of the many States Parties to the Council of Europe Landscape Convention who have come from different horizons to take part in this event, to share their knowledge and experience of public landscape policies.

Many thanks to the participants, to the members of the International Jury of the Landscape Award, to the representatives of the achievements presented in the framework of the 6th Session of the Award, who are now part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe, to the participants from Greece and from other States.

This meeting is taking place in a dramatic international context, and our thoughts are with the Ukrainian people, who are suffering terrible pain.

We are assembled to talk about landscape in the framework of the National Symposium on the implementation of the Council of Europe Landscape Convention in Greece, and the Forum Meeting of the 6th Session of the Council of Europe Landscape Award.

The Hellenic landscapes have become mythical and are at the origin of a collective imagination. They have inspired cultures and ways of thinking that have spread throughout the world over time. Special attention must therefore be paid to them, and they will be honoured today.

We are also particularly pleased to meet again, in person, in order to present the exemplary achievements selected at national level in the framework of the 6th Session of the Council of Europe Landscape Award.

This double event, entitled "Landscape as a reflection and project of civilisation", shows that landscape reflects the ways and art of thinking and living of civilisations. It is a continuing project that should become a true project of civilisation.

*

Monsieur le Ministre de l'environnement et de l'énergie, Kostas Skrekas,

Monsieur le Ministre adjoint de l'aménagement du territoire et de l'environnement urbain, Nikolaos Tagaras,

Monsieur le Ministre adjoint de l'environnement et de l'énergie, George Amyras,

Monsieur le Secrétaire général de l'aménagement du territoire et de l'environnement urbain, Efthimios Bakogiannis,

Monsieur le Gouverneur de la Région de Thessalie, Konstantinos Agorastos,

Monsieur le Maire de Trikala, Président de l'Union centrale des municipalités grecques, Dimitris Papastergiou,

Monsieur le Maire de Meteora, Theodoros Alekos,

Je vous remercie bien vivement de votre accueil chaleureux en Grèce dans un site aussi exceptionnel.

Merci tout particulièrement à Mme Evgenia Lagiou, Chef du Département de la Stratégie nationale d'aménagement du territoire, ainsi qu'à Mme Konstantina Siountri, Architecte au sein du Secrétariat général de l'aménagement du territoire et de l'environnement urbain, de leur parfaite coopération pour la tenue de cet événement.

Je remercie aussi les représentants des nombreux États Parties à la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage, venus de nombreux horizons pour participer à cet événement, pour partager leurs connaissances et leurs expériences relatives aux politiques publiques du paysage.

Un grand merci aux participants, aux membres du Jury international du Prix du paysage, aux représentants des réalisations présentées dans le cadre de la 6e Session du Prix, qui font désormais partie de l'Alliance du Prix du paysage du Conseil de l'Europe, aux participants de la Grèce et des autres États.

Cette réunion se tient dans un contexte international dramatique, et nous pensons avec émotion au peuple ukrainien, en proie à de terribles souffrances. Nous formulons tous nos vœux afin qu'un espoir de paix retrouvée apporte une vie meilleure.

Nous sommes rassemblés pour parler de paysage dans le cadre du Symposium national sur la mise en œuvre de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage en Grèce, et de la Réunion du Forum de la 6e Session du Prix du paysage du Conseil de l'Europe.

Devenus mythiques, les paysages helléniques sont à l'origine d'un imaginaire collectif. Ils ont inspiré des cultures et des modes de pensée qui se sont diffusés à travers le temps dans le monde entier. Une attention particulière doit ainsi leur être portée, et ils seront aujourd'hui mis à l'honneur.

Nous sommes aussi particulièrement heureux de nous retrouver, en présentiel, afin de présenter les réalisations exemplaires sélectionnées au niveau national dans le cadre de la 6e Session du Prix du paysage du Conseil de l'Europe.

Ce double événement intitulé «Le paysage comme reflet et projet de civilisation», montre que le paysage reflète les manières et l'art de penser et de vivre des civilisations. Il s'inscrit dans la durée pour devenir un véritable projet de civilisation.

**Introduction
Landscapes of Greece**

**Introduction
Paysages de la Grèce**

The implementation of the Council of Europe Landscape Convention in Greece

La mise en œuvre de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage en Grèce

Mrs Evgenia Lagiou,
*Architect, MSP Geography,
Head of Department of Spatial Planning Strategy,
Directorate of Spatial Planning, Ministry of Environment and Energy, Greece*

Mme Evgenia Lagiou,
*Architecte, MSP Géographie,
Chef du Département de la stratégie nationale d'aménagement du territoire,
Direction de l'aménagement du territoire, Ministère de l'environnement et de l'énergie, Grèce*

Θα ήθελα να δηλώσω από την πλευρά μου, ότι είμαι πολύ χαρούμενη που βρισκόμαστε σήμερα όλοι μαζί εδώ, εύχομαι να έχουμε μία εξαιρετική συνεργασία στη διάρκεια αυτού του Συμποσίου.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω προσωπικά την κ. Maguelonne Déjeant-Pons για την υποστήριξη και τη βοήθεια που μας παρείχε στη διάρκεια διοργάνωσης του Συμποσίου. Θα ήθελα επί πλέον να την ευχαριστήσω για αυτό που η ίδια σημαίνει για όλους εμάς, με το να έχει αφιερώσει το δυναμισμό και την ενέργειά της όλα αυτά τα χρόνια για την Εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο.

Η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για το Τοπίο κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν. 3827/2010 (Α30) «Κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο».

Η Σύμβαση είναι η πρώτη διεθνής συνθήκη αφιερωμένη αποκλειστικά σε όλες τις διαστάσεις του τοπίου η οποία αντιμετωπίζει τις μεγάλες προκλήσεις στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου, με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη. Το τοπίο αντιπροσωπεύει ένα μωσαϊκό των τεσσάρων διαστάσεων της αειφόρου ανάπτυξης: περιβαλλοντικής, πολιτιστικής, κοινωνικής και οικονομικής.

Στη βάση των κατευθύνσεων για την εφαρμογή της Σύμβασης όπως δίδονται από τη Σύσταση (2008)3 της Επιτροπής Υπουργών των κρατών μελών, αποσαφηνίζεται ότι:

Η Σύμβαση εστιάζει στο έδαφος, στο χώρο, ως «Όλο» - Whole, χωρίς διάκριση μεταξύ των αστικών, περιφερειακών, αγροτικών και φυσικών τμημάτων ή μεταξύ τμημάτων που μπορεί να θεωρηθούν εξαιρετικά, καθημερινά ή υποβαθμισμένα, δεν περιορίζεται σε πολιτιστικά, τεχνητά και φυσικά στοιχεία: Το τοπίο διαρθρώνει ένα «Όλο» του οποίου τα συστατικά μέρη εξετάζονται ταυτόχρονα με τις αλληλεπιδράσεις τους.

Επίσης συνιστά κεκτημένη γνώση ότι: Το τοπίο δεν περιορίζεται στη βάση οποιασδήποτε κλίμακας διοικητικών ορίων, εξελίσσεται εντός και πέρα από αυτά στη βάση των φυσικών γεωγραφικών του χαρακτηριστικών, των ανθρωπογενών χαρακτηριστικών των κοινωνιών και των πολιτικών που τα διαμορφώνουν.

Επί της ουσίας μέσα από αυτή την αντίληψη του Όλου, διαφαίνεται ότι καθίστανται αλληλένδετα τα μικρότερα τοπία μεταξύ τους, αυτά που συλλαμβάνει το οπτικό μας πεδίο από μία συγκεκριμένη θέση θέασης. Αναδεικνύεται η σημαντικότητα των δεσμών μεταξύ των συνιστωσών που δημιουργήσαν αυτά τα υφιστάμενα τοπία και που μεταβαλλόμενες οι ίδιες, εξακολουθούν να τα μετασχηματίζουν μέσα στο χρόνο, μετασχηματίζοντας αυτό το Όλο. Σε αυτή την αντιμετώπιση του τοπίου δεν χωράει μια γραμμική ανάγνωση της διαδικασίας των μετασχηματισμών του. Σε αυτή την αντιμετώπιση του τοπίου αναγνωρίζουμε επιπλέον ότι οι τάσεις μετασχηματισμού των τοπίων μπορεί να οφείλονται σε παράγοντες -αιτίες εντοπιζόμενες ακόμη και σε μεγάλες αποστάσεις από τους τόπους όπου εν τέλει διαπιστώνεται ο μετασχηματισμός.

Από επιχειρησιακή άποψη, η Σύμβαση προϋποθέτει:

- ▶ τη χάραξη συγκεκριμένων πολιτικών τοπίου και ταυτόχρονα τη συστηματική ένταξη της διάστασης του τοπίου σε όλες τις τομεακές πολιτικές που έχουν άμεση ή έμμεση επίδραση στις αλλαγές που συντελούνται στο χώρο, θεωρουμένου του τοπίου όχι ως πρόσθετου στοιχείου στις τομεακές πολιτικές αλλά ως αναπόσπαστου μέρους των πολιτικών αυτών.
- ▶ τη μετάβαση από μια πολιτική βασισμένη μόνο στο να προστατεύει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ενός τοπίου και τμήματα μιας περιοχής αναγνωρισμένα ως εξαιρετικά σε μια πολιτική βασισμένη στην ποιότητα του περιβάλλοντος χώρου διαβίωσης, είτε πρόκειται για εξαιρετικό, καθημερινό είτε για υποβαθμισμένο.
- ▶ τον προσδιορισμό και την εμπειρία νέων μορφών συνεργασίας μεταξύ των διαφόρων φορέων και των διαφόρων επιπέδων διοίκησης.
- ▶ μια νέα προσέγγιση για την παρατήρηση και την ερμηνεία του τοπίου, η οποία θα πρέπει στο εξής: να βλέπει την περιοχή ως σύνολο ως όλο να περιλαμβάνει και να συνδυάζει πολλές προσεγγίσεις ταυτόχρονα, συνδέοντας οικολογικές, αρχαιολογικές, ιστορικές, πολιτιστικές, αντιληπτικές και οικονομικές προσεγγίσεις· ενσωματώνουν κοινωνικές και οικονομικές πτυχές.

Διαίρεση Εξουσιών και Διοικητικές Ρυθμίσεις

Η Σύμβαση ορίζει ότι κάθε Μέρος θα εφαρμόσει τη Σύμβαση σύμφωνα με τη δική του κατανομή εξουσιών, σύμφωνα με τις συνταγματικές του αρχές και διοικητικές του ρυθμίσεις και με σεβασμό στην αρχή της επικουρικότητας. Κάθε Μέρος εναρμονίζει την εφαρμογή της Σύμβασης με τις δικές του πολιτικές.

Το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ), είναι αρμόδιο για τη θέσπιση και εφαρμογή της πολιτικής τοπίου και για τον διϋπουργικό συντονισμό για

θέματα τοπίου στην Επικράτεια. Είναι αρμόδιο για τη διενέργεια διαβουλεύσεων με την κοινωνία των πολιτών, την αξιολόγηση των πολιτικών τοπίου την κατάρτιση αξιολόγηση και αναθεώρηση της εθνικής στρατηγικής τοπίου, επανακαθορίζοντας όπου απαιτείται τις κατευθυντήριες αρχές και τους επιδιωκόμενους στόχους ποιότητας για την προστασία, τη διαχείριση ή το σχεδιασμό τοπίων. Επιπρόσθετα σύμφωνα με τις κατευθύνσεις για την εφαρμογή της Σύμβασης (CM/Rec (2008)3), κατ'ελάχιστο οι Περιφερειακές και Τοπικές αρχές θα πρέπει να διαθέτουν προσωπικό εξοικειωμένο με θέματα τοπίου για την εφαρμογή της πολιτικής τοπίου στους τομείς αρμοδιότητάς τους, λαμβάνοντας υπόψη τα τοπία που περιλαμβάνονται στη χωρική και διοικητική τους αρμοδιότητα.

Στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων αυτών, με την Υπουργική Απόφαση ΥΑ υπ'αρ. 10106 (ΑΑΠ 45/2011) προωθήθηκε από το Υπουργείο η ενσωμάτωση των Αρχών της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο στο Χωροταξικό Σχεδιασμό Περιφερειακού επιπέδου, δια της εκπόνησης των Ειδικών Μελετών Τοπίου για τις 12 Περιφέρειες της χώρας. Τα αποτελέσματα των Ειδικών Μελετών Τοπίου που συνιστούν το πρώτο διαχειριστικό και σχεδιαστικό εργαλείο για το τοπίο στην Ελλάδα και θεσμοθετήθηκαν μαζί με τα αντίστοιχα Περιφερειακά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και τις Στρατηγικές Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων.

Κριτήρια και εργαλεία για την κατάρτιση Πολιτικής τοπίου: η Αναγνώριση Περιγραφή, Αξιολόγηση Τοπίων και Καθορισμός Στόχων ποιότητας

Με στόχο την Αξιολόγηση υφιστάμενης κατάστασης στο έδαφος κάθε Περιφέρειας, έγινε συλλογή και απεικόνιση σε χάρτη κλ. 1: 250.000 όλων των στοιχείων που περιλαμβάνονται στο ισχύον νομικό σύστημα προστασίας της φυσικής και πολιτιστικής μας κληρονομιάς συνθέτοντας έναν πρώτο χάρτη Περιβάλλοντος και Πολιτιστικής κληρονομιάς επί της ουσίας.

Βάσει των παραπάνω στοιχείων και της επιτόπιας έρευνας- χρήσεις γης -παραγωγικές δραστηριότητες, καθορίστηκαν επί του χάρτη Τοπίου σε κλ. 1: 250.000, οι τρεις τύποι Ζωνών Τοπίου ιδιαίτερης αξίας και ένας τύπος σχετιζόμενο με υποβάθμιση τοπίου: 1. Ζώνες Τοπίου Διεθνούς, Αξίας, 2. Ζώνες Τοπίου Εθνικής Αξίας, 3. Ζώνες Τοπίου Περιφερειακής, Αξίας και, 4. Ζώνη Ιδιαίτερα Υποβαθμισμένου Τοπίου.

Η αξιολόγηση των Ζωνών Τοπίων ιδιαίτερης αξίας βασίστηκε από: 1. αναλυτική περιγραφή των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των τοπίων που τις συνθέτουν, 2. Των τοπόσημων που χρίζουν προστασίας και ανάδειξης, όπως φυσικά και πολιτιστικά μνημεία, αξιοθέατα κ.λπ., 3. Των Διαδρομών φυσικού,

πολιτισμικού ενδιαφέροντος που προτείνονται για προστασία και ανάδειξη της συγκεκριμένης ζώνης, 4. της Ελκτικότητας – επισκεψιμότητας του τοπίου, 5. Καταγραφής και περιγραφής πιέσεων-απειλών στο τοπίο.

Η Αξιολόγηση των επί μέρους τοπίων που συνθέτουν εκάστη ζώνη υλοποιήθηκε βάσει κριτηρίων όπως: Αντιπροσωπευτικότητα, Αναγνωρισιμότητα, Ποιότητα και Αμετάβλητος χαρακτήρας, Παρουσία προστατευόμενων στοιχείων – τοπόσημων, Μοναδικότητα – Σπανιότητα, Τοπίο ως φυσικός πόρος.

Οι Κατευθύνσεις και οι Στόχοι ποιότητας που προτάθηκαν αναλύονται σε: Γενικές πολιτικές και κατευθύνσεις για την προστασία, ανάδειξη και αειφορική διαχείριση του τοπίου στο σύνολο της κάθε Περιφέρειας και σε βραχυπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους Στόχους ποιότητας τοπίων ιδιαίτερα για κάθε Ζώνη Τοπίου ιδιαίτερης Αξίας στην προοπτική βιώσιμης ανάπτυξης. Προτάθηκαν δράσεις για την επίτευξη των ποιοτικών στόχων, ώστε να διασφαλίζεται ότι όλα τα αναπτυξιακά έργα συμβάλλουν στην επίτευξη των συγκεκριμένων κατευθύνσεων και στόχων ποιότητας.

Λαμβάνοντας υπόψη τους παράγοντες που απειλούν τα τοπία και τη δυναμική του μετασχηματισμού τους, έχουν θεσπιστεί κατευθύνσεις για την ελαχιστοποίηση των δυνάμεων και των πιέσεων που τα μετασχηματίζουν. Επίσης έχουν δοθεί κατευθύνσεις για τη διαχείριση υποβαθμισμένων τοπίων που χρήζουν αποκατάστασης.

Το σύνολο των αποτελεσμάτων των Ειδικών Μελετών Τοπίου, αποδόθηκε σε μια γενική αντιμετώπιση σε τελικό συνολικό χάρτη σε κλ. 1: 250.000, με θέμα: Φυσικό Περιβάλλον, Πολιτιστική Κληρονομιά και Τοπίο.

Σε αναζήτηση του βαθμού Επίτευξης των Στόχων ποιότητας τοπίου, θα πρέπει να επισημανθεί ότι:

Οι επιπτώσεις στο τοπίο εξετάζονται από τις Στρατηγικές Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (Σ.Μ.Π.Ε.) που εκπονούνται στο πλαίσιο Στρατηγικής Περιβαλλοντικής εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων Σχεδίων ή Προγραμμάτων και τίθενται σε Δημόσια Διαβούλευση.

Για την εφαρμογή και ισχύ της Σύμβασης εξυπακούεται ότι:

1. Κάθε δράση σχεδιασμού ή έργο οφείλει να συμμορφώνεται με τους Στόχους ποιότητας του Τοπίου. Οφείλει ειδικότερα να βελτιώνει την ποιότητα του τοπίου ή τουλάχιστον να μην επιφέρει απώλεια αυτής.

2. Οι επιπτώσεις στο τοπίο δεν θα πρέπει να αξιολογούνται στη βάση μιας αντιμετώπισης που θεωρεί το τοπίο ως ένα τομεακό θέμα, ως μία επί πλέον

περιβαλλοντική συνιστώσα όπως είναι ο αέρας το νερό το έδαφος, που αξιολογούνται συχνά μέσω ποσοτικών δεικτών.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι Προκειμένου να έχουν ισχύ οι Στόχοι ποιότητας τοπίου θα πρέπει να γίνεται ποιοτική αξιολόγηση των επιπτώσεων που δυνητικά επιφέρουν σχέδια και προγράμματα στα συγκεκριμένα τοπία αναφοράς και στη βάση των ποιοτικών στόχων που έχουν αναλυτικά τεθεί για αυτά τα τοπία.

Σε σχέση με την Παρακολούθηση των αλλαγών στα τοπία:

Οι Ειδικές Μελέτες Τοπίου έθεσαν βραχυπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους στόχους-κατευθύνσεις προστασίας ανάδειξης, διαχείρισης, σχεδιασμού ή και αποκατάστασης των τοπίων και υπέδειξαν δράσεις για την επίτευξή τους.

Η ισχύς και εφαρμογή των κατευθύνσεων πολιτικής τοπίου εξαρτάται α. από την επίτευξη των Στόχων ποιότητας μέσα σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο και β. από την παρακολούθηση των αλλαγών στα τοπία, την αξιολόγηση των επιπτώσεων των πολιτικών, τον πιθανό επαναπροσδιορισμό των αρχικών επιλογών πολιτικής.

Σύμφωνα με το Ν.4759/2020 αναφορικά στα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια στα οποία εντάσσονται οι Ειδικές Μελέτες Τοπίου,

Το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας με τη συνδρομή των Περιφερειών παρακολουθεί και αξιολογεί την εφαρμογή των Περιφερειακών Χωροταξικών Πλαίσιων. Για τον σκοπό αυτόν, συντάσσει τουλάχιστον ανά πενταετία εκθέσεις παρακολούθησης, στις οποίες αναφέρονται ο τρόπος εφαρμογής, τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν, καθώς και ο βαθμός ενσωμάτωσης των κατευθύνσεων τους στα υποκείμενα επίπεδα σχεδιασμού. [...] Τα πορίσματα των εκθέσεων αυτών διαβιβάζονται στα συναρμόδια υπουργεία, στις περιφέρειες και τους φορείς και υπηρεσίες, προκειμένου να λαμβάνονται υπόψη στις δράσεις και έργα που άπτονται των αρμοδιοτήτων τους.

Η αναγκαιότητα θέσπισης ενός επί πλέον μηχανισμού παρακολούθησης των αλλαγών ή μετασχηματισμών των τοπίων με πυκνότερη συχνότητα αυτής των 5ετών εκθέσεων ποιότητας, διαφαίνεται αναγκαία.

Ένας μηχανισμός συστηματικής παρακολούθησης θα συντελούσε στην πραγματική αξιοποίηση των αποτελεσμάτων των Ειδικών Μελετών Τοπίου. Με δεδομένο ότι έχουν προσδιοριστεί οι πιέσεις και οι απειλές στα τοπία και οι παράγοντες που τις προκαλούν, θα ήταν χρήσιμο να προβούμε στην υιοθέτηση ποσοτικών αλλά και ποιοτικών δεικτών τοπίου για την παρακολούθηση των εξελίξεων και τη διαχείριση των επιπτώσεών τους στα τοπία

των Περιφερειών της χώρας. Μία τουλάχιστο προσπάθεια σχετική έχει ήδη ξεκινήσει και εντός του Υπουργείου σε συνεργασία με εξωτερικούς φορείς. Ένα σύστημα παρακολούθησης των μεταβολών στα τοπία θα ήταν ιδανικό να λειτουργεί από την πλευρά ενός Παρατηρητηρίου Τοπίου. Η Γενική Γραμματεία Χωρικού Σχεδιασμού και Αστικού Περιβάλλοντος εξετάζει επί του παρόντος το πλαίσιο στο οποίο μπορεί να δημιουργηθεί καταρχή ένας Άτλαντας Τοπίων της Ελλάδας. Με δεδομένο ότι πέραν των Γενικών Στόχων και εκείνων με Περιφερειακό χαρακτήρα, οι Ειδικές Μελέτες καταθέτουν ένα πλήθος Εξειδικευμένων Στόχων και Δράσεων προσαρμοσμένων στη φυσική, πολιτιστική και αναπτυξιακή ιδιαιτερότητα της κάθε Περιφέρειας και με κατευθύνσεις έως επίπεδο Δημοτικών Ενοτήτων, διαφαίνεται ότι το πλαίσιο του Άτλαντα Τοπίων της Ελλάδας θα πρέπει μάλλον να προκύψει από το άθροισμα Ατλάντων Τοπίου των Περιφερειών. Αυτό δεν είναι δύσκολο να υλοποιηθεί και ίσως είναι προτιμότερο οι Άτλαντες αυτοί να είναι κυρίως σε ηλεκτρονική μορφή, παρεχόμενοι σε ευρεία πρόσβαση στο κοινό αλλά και λειτουργώντας ως μία πρώτη βάση δημιουργίας μελλοντικού Παρατηρητηρίου Τοπίου. Είναι σημαντικό να είναι άμεσα και διαρκώς προσβάσιμα τα εξαιρετικά ενδιαφέροντα Αποτελέσματα των Μελετών Τοπίου ως προς τις λεπτομέρειές τους, ως βάση κοινής ταυτότητας των τοπικών κοινωνιών και αυτό φαίνεται να ανήκει στην ευθύνη της κάθε Περιφέρειας.

Η θέσπιση των πρόσφατων Περιφερειακών Χωροταξικών Πλαισίων στα οποία περιελήφθησαν οι Ειδικές Μελέτες Τοπίου και η διαβούλευση που προηγήθηκε, η Αξιολόγηση-ταξινόμηση και η προβολή του Ελληνικού Τοπίου, η ποικιλομορφία του οποίου οφείλεται στις ιδιαιτερότητες του φυσικού περιβάλλοντος, στο ιστορικό και πολιτιστικό υπόβαθρο, στις παραγωγικές διαδικασίες και τις κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις, συνέβαλαν στην περαιτέρω ευαισθητοποίηση του κοινού σχετικά με το Τοπίο και τις Αρχές της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης, εντείνοντας το διάλογο σε θέματα ιδιαίτερα περιβαλλοντικών και τομεακών πολιτικών.

Η ενσωμάτωση της διάστασης Τοπίου στα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια θεμελίωσε την πολιτική τοπίου ως στρατηγική προσέγγιση, ενισχύοντας τις αναπτυξιακές προοπτικές κάθε Περιφέρειας.

Το επόμενο σημαντικό βήμα έχει να κάνει με την ένταξη της διάστασης Τοπίου στις πολεοδομικές πολιτικές δεδομένης της άμεσης προώθησης της εκπόνησης Τοπικών Πολεοδομικών Σχεδίων στο σύνολο της χώρας.

Βραβείο Τοπίου του Συμβουλίου της Ευρώπης

Στο Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας προσπαθούμε να κρατάμε πλέον σταθερή τη συμμετοχή

της χώρας στα Βραβεία Τοπίου του Συμβουλίου της Ευρώπης στη βάση του Άρθρου 11 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Resolution CM/Res (2017)18 of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the Landscape Award Alliance of the Council of Europe. Ήδη ανακοινώσαμε στην ιστοσελίδα μας Πρόσκληση για την 8η Σύνοδο του Βραβείου Τοπίου του Συμβουλίου της Ευρώπης 2022-2023.

Σχετικά με την Εκπαίδευση για το Τοπίο

Οι Αρχές της Σύμβασης συνιστούν και διαμορφώνουν πλέον σαφώς προσδιορισμένο αντικείμενο εκπαίδευσης αναφορικά στο Τοπίο για αρκετά τμήματα πανεπιστημιακών και πολυτεχνικών σχολών της χώρας, από τη Θράκη έως το Αιγαίο και την Κρήτη. Οι σχολές και τα τμήματα είναι ενήμεροι για τη διεξαγωγή του Συμποσίου τις εργασίες του οποίου και έχουν προσκληθεί να παρακολουθήσουν διαδικτυακά.

Διασυνοριακή Συνεργασία για την προστασία του τοπίου

Είναι διαρκείς οι προσπάθειες από την πλευρά της Ελλάδας για την επίτευξη διασυνοριακής συνεργασίας με τις όμορες χώρες με στόχο την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος την υποστήριξη των τοπικών ακριτικών κοινωνιών σε όλο το τόξο των βόρειων συνόρων της χώρας, από την Ήπειρο έως τη Θράκη.

Θα μπορούσαμε ωστόσο να αναφερθούμε στη Διεθνή Συμφωνία που υπογράφηκε 2010 για την προστασία και αειφόρο ανάπτυξη του πρώτου διασυνοριακού Προστατευόμενου Πάρκου των Βαλκανίων του Πάρκου Πρεσπών, τέθηκε σε ισχύ το 2019 ενώ τον Ιούνιο του 2021 με μια συνάντηση ορόσημο των τριών υπουργών περιβάλλοντος Ελλάδας, Αλβανίας, Β. Μακεδονίας και του Εκπροσώπου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ξεκίνησε η λειτουργία των κοινών οργάνων για τον προσδιορισμό των προτεραιοτήτων με στόχους την προστασία του οικοσυστήματος και την ευημερία των τοπικών κοινωνιών. Λαμβανομένου υπόψη του πληθυσμού των κοινωνιών που κατοικεί τη λεκάνη των Πρεσπών και είναι περί τις 24.000, τα πολιτισμικά τους χαρακτηριστικά, τις παραδοσιακές παραγωγικές τους διαδικασίες για τη διασφάλιση της διαβίωσης, είναι προφανές ότι στόχοι σαν αυτούς που επιδιώκει η τριμερής Συμφωνία των Πρεσπών και περιγράφονται εδώ περιλαμβάνονται ως περιεχόμενο στις Αρχές της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για το Τοπίο.

*

For my part, I would like to say that I am very happy that we are all here together today, I hope that

we will have an excellent cooperation during this Symposium.

I would like to personally thank Mrs Maguelonne Déjeant-Pons for her support and assistance for the organisation of the Symposium. I would also like to thank her for what she has meant to all of us by dedicating her energy and energy over the years to the implementation of the Council of Europe Landscape Convention.

The Council of Europe Landscape Convention was ratified by Greece by Law 3827/2010 (A30) "Ratification of the European Landscape Convention".

The Convention is the first international treaty dedicated exclusively to all dimensions of the landscape which addresses the major challenges in the field of human rights, democracy and the rule of law, with a view to sustainable development. The landscape represents a mosaic of the four dimensions of sustainable development: environmental, cultural, social and economic.

On the basis of the Guidelines for the implementation of the Convention as given by Recommendation CM/Rec (2008)3 of the Committee of Ministers to member states, it is clarified that:

The Convention focuses on territory, on space, as a "Whole" – Whole, without distinction between urban, peri-urban, rural and natural parts or between parts that may be considered exceptional, everyday or degraded, not limited to cultural, artificial and natural elements: the landscape structures a "Whole" whose constituent parts are considered simultaneously in their interactions.

It is also an acquired knowledge that landscape is not limited to the basis of any scale of administrative boundaries but evolves within and beyond them on the basis of its natural geographical characteristics, the anthropogenic characteristics of societies and the policies that shape them.

In essence, it is through this perception of the Whole that the smaller landscapes become interconnected with each other, those that our visual field captures from a particular viewing position. The importance of the links between the components that created these existing landscapes and which, by changing themselves, continue to transform them through time, transforming this Whole, is highlighted. In this treatment of the landscape there is no room for a linear reading of the process of its transformations. In this treatment of the landscape, we further recognise that landscape transformation tendencies may be due to factors-causes located even at great distances from the places where the transformation is ultimately established.

From an operational point of view, the Convention presupposes:

- ▶ the formulation of specific landscape policies and, at the same time, the systematic integration of the landscape dimension into all sectoral policies that have a direct or indirect impact on the changes taking place in the area, considering landscape not as an additional element in sectoral policies but as an integral part of these policies;
- ▶ the transition from a policy based solely on protecting the special characteristics of a landscape and parts of an area recognised as outstanding to a policy based on the quality of the living environment, whether it is outstanding, everyday or degraded;
- ▶ the identification and experience of new forms of cooperation between the various stakeholders and different levels of government;
- ▶ a new approach to the observation and interpretation of the landscape, which should in future: see the area as a whole; include and combine several approaches simultaneously, linking ecological, archaeological, historical, cultural, perceptual and economic approaches; integrate social and economic aspects.

Division of powers and administrative arrangements

The Convention provides that each Party shall implement the Convention in accordance with its own division of powers, in accordance with its constitutional principles and administrative arrangements and with respect to the principle of subsidiarity. Each Party shall harmonise the implementation of the Convention with its own policies.

The Ministry of Environment and Energy is responsible for the establishment and implementation of landscape policy and for inter-ministerial coordination on landscape issues in the Territory. It is responsible for conducting consultations with civil society, evaluating landscape policies, preparing an assessment and revision of the national landscape strategy, redefining where necessary the guiding principles and quality objectives to be pursued for the protection, management or planning of landscapes. In addition, according to the guidelines for the implementation of the Convention (CM/Rec (2008)3), as a minimum, regional and local authorities should have staff familiar with landscape issues to implement landscape policy in their areas of competence, considering the landscapes included in their spatial and administrative jurisdiction.

Within the framework of these responsibilities, by Ministerial Decision No. 10106 (AAP 45/2011), the Ministry promoted the incorporation of the Principles of the Council of Europe Landscape Convention in the spatial planning at regional level,

through the preparation of the Special Landscape Studies for the 12 Regions of the State. The results of the Special Landscape Studies, which constitute the first management and planning tool for the landscape in Greece, were adopted together with the respective Regional Spatial Planning Frameworks and the Strategic Environmental Impact Studies.

Criteria and tools for the preparation of Landscape Policy: Identification and landscape description, Landscape Assessment and definition of Quality Objectives

In order to assess the current state of the landscape in each Region, a map of the existing landscape in each Region was collected and mapped (on a scale of 1:250,000). All elements included in the current legal system for the protection of natural and cultural heritage were mapped, thus composing a first map of the Environment and Cultural heritage in substance.

Based on the above data and the field survey – land use – productive activities, were determined on the Landscape map on a scale of 1:250.000, the three types of Landscape Areas of Special Value and one type of landscape degradation: 1. Landscape Zones of International Value; 2. Landscape Zones of National Value; 3. Landscape Zones of Regional Value; and 4. Zones of Particularly Degraded Landscape.

The evaluation of Landscape Zones of Special Value was based on 1. A detailed description of the particular characteristics of the landscapes that make up the zones; 2. The landmarks that require protection and enhancement, such as natural and cultural monuments, sites of interest, etc.; 3. The Routes of natural and cultural interest proposed for protection and enhancement of the specific zone; 4. Inventory and description of pressures-threats to the landscape.

The evaluation of the individual landscapes that make up each zone was implemented based on criteria such as: Representativeness; Recognisability; Quality and unchanging character; Presence of protected elements – landmarks, uniqueness; Rarity; Landscape as a natural resource.

The Guidelines and Quality Objectives proposed are broken down into general policies and guidelines for the protection, enhancement and sustainable management of the landscape in the whole of each Region and short- and long-term Landscape Quality Objectives, particularly for each Landscape Area of Special Value in the perspective of sustainable development. Actions have been proposed to achieve the quality objectives to ensure that all development

projects contribute to the achievement of the specific quality guidelines and objectives.

Considering the factors that threaten landscapes and the dynamics of their transformation, guidelines have been established to minimise the forces and pressures that transform them. Guidelines have also been provided for the management of degraded landscapes in need of restoration.

The sum of the results of the Landscape Special Studies, has been attributed to a general treatment in a final overall map on a scale of 1:250,000, with the theme: Natural Environment, Cultural Heritage and Landscape.

In search of the degree of achievement of the Landscape Quality Objectives, it should be noted that: the impacts on the landscape are addressed by the Strategic Environmental Impact Assessments prepared as part of a Strategic Environmental Assessment (SEA) of the environmental effects of Plans or Programmes and subject to Public Consultation.

For the implementation and validity of the Agreement it is understood that:

1. Any planning action or project must comply with the Landscape Quality Objectives. In particular, it must improve the quality of the landscape or at least not result in a loss of landscape quality.

2. Landscape impacts should not be assessed on the basis of an approach that sees landscape as a sectoral issue, as an additional environmental component such as air, water and soil, often assessed through quantitative indicators.

It follows from the above that in order for Landscape Quality Objectives to be valid, a qualitative assessment of the potential impacts of projects and programmes on specific reference landscapes must be carried out on the basis of the quality objectives detailed for these landscapes.

Monitoring changes to landscapes

The Special Landscape Studies have set short- and long-term protection objectives-directions for the enhancement, management, planning and/or restoration of landscapes and indicated actions to achieve them.

The validity and implementation of the landscape policy guidelines depends: a. on the achievement of the Quality Objectives within a specified period of time; and b. on the monitoring of changes in landscapes, the evaluation of the impact of the policies, the possible redefinition of the original policy options.

According to Law 4759/2020 regarding the Regional Spatial Plans in which the Special Landscape Studies are included,

The Ministry of Environment and Energy, with the assistance of the Regions, monitors and evaluates the implementation of the Regional Spatial Plans. To this end, it shall draw up monitoring reports at least every five years, in which the manner of implementation, the problems encountered and the extent to which the guidelines have been incorporated into the underlying planning levels are indicated. ... The findings of these reports shall be forwarded to the relevant ministries, the regions and the bodies and agencies, so that they can be considered in the actions and projects that fall within their areas of responsibility.

The need to establish a further mechanism for monitoring changes or transformations in the landscape, with a greater frequency than that of the five-yearly quality reports, is clearly necessary.

A systematic monitoring mechanism would help to make real use of the results of the Special Landscape Studies. Given that the pressures and threats to landscapes and the factors causing them have been identified, it would be useful to adopt both quantitative and qualitative landscape indicators to monitor developments and manage their impact on the landscapes of the country's regions. At least one such effort has already been launched within the Ministry in cooperation with external bodies. A system for monitoring changes in landscapes would ideally be operated by a Landscape Observatory. The General Secretariat for Spatial Planning and Urban Environment is currently examining the framework in which an Atlas of Landscapes of Greece could in principle be set up. Given that, in addition to the General Objectives and those of a regional character, the Special Studies present a number of Specific Objectives and Actions adapted to the natural, cultural and developmental specificity of each Region and with guidelines up to the level of Municipal Units, it appears that the framework of the Atlas of Landscapes of Greece should probably result from the sum of the Landscape Atlases of the Regions. This is not difficult to implement, and it may be preferable that these Atlases are mainly in electronic form, made widely available to the public but also serving as a first basis for the creation of a future Landscape Observatory. It is important that the extremely interesting Landscape Study Results are readily and permanently accessible in their detail as a basis for a common identity of local communities and this seems to be the responsibility of each Region.

The adoption of the recent Regional Spatial Planning Frameworks, which included the Special Landscape Studies and the consultation that preceded them, the evaluation-classification and promotion of the

Greek Landscape, the diversity of which is due to the particularities of the natural environment, historical and cultural background, production processes and socio-economic developments, contributed to further public awareness of the Landscape and the Principles of the Council of Europe Landscape Convention, intensifying the dialogue on issues of particular environmental and sectoral policies.

The integration of the landscape dimension into the Regional Spatial Plans has established landscape policy as a strategic approach, enhancing the development potential of each Region.

The next important step has to do with the integration of the landscape dimension into urban planning policies given the immediate promotion of the preparation of Local Urban Plans throughout the State.

Council of Europe Landscape Award

At the Ministry of Environment and Energy we are now trying to keep the State's participation in the Landscape Awards of the Council of Europe stable on the basis of Article 11 of the Council of Europe Convention and Resolution CM/Res (2017)18 of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the Landscape Award Alliance of the Council of Europe. We have already announced on our website the Invitation to take part in the 8th Session of the Landscape Award of the Council of Europe 2022-2023.

About Landscape Education

The Principles of the Convention now constitute and formulate a clearly defined scope of education regarding Landscape for several departments of university and polytechnic schools in the State, from Thrace to the Aegean and Crete. The faculties and departments were informed of the holding of this Symposium and have been invited to attend it online.

Transboundary cooperation for the protection of the landscape

There are continuous efforts on the part of Greece to achieve cross-border cooperation with neighbouring States in order to protect the natural environment and support local border communities throughout the northern border of the country, from Epirus to Thrace.

We could however refer to the International Agreement signed in 2010 for the protection and sustainable development of the first cross-border Protected Park in the Balkans, the Prespa Park, which entered into force in 2019 and will be followed in June 2021 with a landmark meeting of the three Ministers of the Environment of Greece, Albania,

North Macedonia, and the Representative of the European Commission, the operation of the joint institutions for the identification of priorities aimed at protecting the ecosystem and the well-being of local communities was launched. Considering the population of the communities inhabiting the Prespa Basin, which is about 24,000, their cultural characteristics, their traditional production processes to ensure their livelihood, it is obvious that objectives such as those pursued by the Prespa Tripartite Agreement and described here are included as content in the Principles of the Council of Europe Landscape Convention.

*

Je voudrais dire que de mon côté, je suis très heureuse que nous soyons tous réunis ici aujourd'hui, j'espère que nous aurons une excellente coopération au cours de ce Symposium.

Je tiens à remercier personnellement Mme Maguelonne Déjeant-Pons pour son soutien et son assistance pour l'organisation du Symposium. Je tiens également à la remercier pour ce qu'elle a représenté pour nous tous en consacrant son énergie et son dynamisme, au fil des ans, à la mise en œuvre de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage.

La Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage a été ratifiée par la Grèce par la loi 3827/2010 (A30) « Ratification de la Convention européenne du paysage ».

La Convention est le premier traité international consacré exclusivement à toutes les dimensions du paysage qui relève les grands défis dans le domaine des droits de l'homme, de la démocratie et de l'État de droit, dans la perspective du développement durable. Le paysage représente une mosaïque des quatre dimensions du développement durable : environnementale, culturelle, sociale et économique.

Sur la base des lignes directrices pour la mise en œuvre de la Convention telles que données par la Recommandation CM/Rec (2008)3 du Comité des Ministres aux États membres, il est précisé que :

La Convention se concentre sur le territoire, sur l'espace, en tant que « Tout » – Ensemble, sans distinction entre les parties urbaines, périurbaines, rurales et naturelles ou entre les parties qui peuvent être considérées comme exceptionnelles, quotidiennes ou dégradées, sans se limiter aux éléments culturels, artificiels et naturels : le paysage structure un « Tout » dont les éléments constitutifs sont considérés simultanément dans leurs interrelations.

C'est aussi un acquis que le paysage ne se limite pas à la base d'une quelconque échelle de frontières administratives, mais évolue à l'intérieur et

au-delà de celles-ci sur la base de ses caractéristiques géographiques naturelles, des caractéristiques anthropiques des sociétés et des politiques qui les façonnent.

C'est essentiellement à travers cette perception du Tout que les petits paysages deviennent interconnectés les uns avec les autres, ceux que notre champ visuel capte depuis une position d'observation particulière. L'importance des liens entre les composantes qui ont créé ces paysages existants et qui, en se modifiant, continuent à les transformer à travers le temps, transformant ainsi ce Tout, est mise en évidence. Dans ce traitement du paysage, il n'y a pas de place pour une lecture linéaire du processus de ses transformations. Dans ce traitement du paysage, nous reconnaissons en outre que les tendances à la transformation du paysage peuvent être dues à des facteurs-causes situés même à de grandes distances des lieux où la transformation s'établit finalement.

D'un point de vue opérationnel, la Convention présuppose :

- ▶ la formulation de politiques paysagères spécifiques et, parallèlement, l'intégration systématique de la dimension paysagère dans toutes les politiques sectorielles qui ont un impact direct ou indirect sur les changements en cours dans la zone, en considérant le paysage non pas comme un élément supplémentaire des politiques sectorielles mais comme une partie intégrante de ces politiques ;
- ▶ le passage d'une politique basée uniquement sur la protection des caractéristiques particulières d'un paysage et des parties d'un territoire reconnues comme remarquables à une politique basée sur la qualité du cadre de vie, qu'il soit remarquable, quotidien ou dégradé ;
- ▶ l'identification et l'expérience de nouvelles formes de coopération entre les différents acteurs et les différents niveaux de gouvernement ;
- ▶ une nouvelle approche de l'observation et de l'interprétation du paysage, qui devrait à l'avenir : considérer le territoire dans son ensemble ; inclure et combiner plusieurs approches simultanément, en reliant les approches écologiques, archéologiques, historiques, culturelles, perceptuelles et économiques ; intégrer les aspects sociaux et économiques.

Division des pouvoirs et des dispositions administratives

La Convention prévoit que chaque Partie met en œuvre la Convention selon la répartition des pouvoirs qui lui est propre, conformément à ses principes constitutionnels et à ses dispositions administratives et dans le respect du principe de subsidiarité.

Chaque Partie harmonise la mise en œuvre de la Convention avec ses propres politiques.

Le Ministère de l'environnement et de l'énergie est responsable de l'établissement et de la mise en œuvre de la politique du paysage et de la coordination interministérielle des questions relatives au paysage sur le territoire. Il est chargé de mener des consultations avec la société civile, d'évaluer les politiques du paysage, de préparer une évaluation et une révision de la stratégie nationale du paysage, en redéfinissant si nécessaire les principes directeurs et les objectifs de qualité à poursuivre pour la protection, la gestion ou l'aménagement des paysages. En outre, selon les Orientations pour la mise en œuvre de la Convention (CM/Rec (2008)3), les autorités régionales et locales devraient au minimum disposer d'un personnel familiarisé avec les questions paysagères pour mettre en œuvre la politique paysagère dans leurs domaines de compétence, en tenant compte des paysages inclus dans leur juridiction spatiale et administrative.

Dans le cadre de ces responsabilités, par la décision ministérielle no. 10106 (AAP 45/2011), le Ministère a encouragé l'incorporation des principes de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage dans l'aménagement du territoire au niveau régional, par la préparation d'études spéciales de paysage pour les 12 régions de l'État. Les résultats des études paysagères spéciales, qui constituent le premier outil de gestion et de planification du paysage en Grèce, ont été adoptés en même temps que les cadres d'aménagement du territoire régionaux respectifs et les études stratégiques d'impact sur l'environnement.

Critères et les outils pour la préparation de la politique du paysage : identification et description du paysage, évaluation du paysage et définition des objectifs de qualité

Afin d'évaluer l'état actuel du paysage dans chaque région, une carte du paysage existant dans chaque région a été collectée et cartographiée (à l'échelle 1:250 000). Tous les éléments inclus dans le système légal actuel pour la protection du patrimoine naturel et culturel ont été cartographiés, composant ainsi une première carte de l'environnement et du patrimoine culturel en substance.

Sur la base des données ci-dessus et de l'enquête sur le terrain – utilisation des terres – activités productives, ont été déterminées sur la carte du paysage à l'échelle 1:250.000, les trois types de zones paysagères de valeur spéciale et un type de dégradation du paysage: 1. Zones paysagères de valeur internationale; 2. Zones paysagères de valeur nationale; 3. Zones paysagères de valeur régionale; et 4. Zones de paysages particulièrement dégradés.

L'évaluation des zones paysagères de valeur spéciale s'est basée sur: 1. une description détaillée des caractéristiques particulières des paysages qui composent les zones; 2. les points de repère qui nécessitent une protection et une mise en valeur, tels que les monuments naturels et culturels, les sites d'intérêt, etc.; 3. les itinéraires d'intérêt naturel et culturel proposés pour la protection et la mise en valeur de la zone spécifique; 4. les sites d'intérêt naturel et culturel proposés pour la protection et la mise en valeur de la zone spécifique; 5. Inventaire et description des pressions-menaces sur le paysage.

L'évaluation des paysages individuels qui composent chaque zone a été mise en œuvre sur la base de critères tels que: Représentativité; Reconnaissabilité; Qualité et caractère immuable; Présence d'éléments protégés – points de repère, caractère unique; Rareté; Paysage en tant que ressource naturelle.

Les orientations et les objectifs de qualité proposés se décomposent en: politiques et orientations générales pour la protection, la mise en valeur et la gestion durable du paysage dans l'ensemble de chaque Région et objectifs de qualité paysagère à court et long terme, notamment pour chaque zone paysagère de valeur particulière dans la perspective du développement durable. Des actions ont été proposées pour atteindre les objectifs de qualité afin de garantir que tous les projets de développement contribuent à la réalisation des lignes directrices et des objectifs de qualité spécifiques.

En tenant compte des facteurs qui menacent les paysages et de la dynamique de leur transformation, des lignes directrices ont été établies pour minimiser les forces et les pressions qui les transforment. Des lignes directrices ont également été fournies pour la gestion des paysages dégradés nécessitant une restauration.

La somme des résultats des études spéciales sur le paysage, a été attribuée à un traitement général dans une carte globale finale à l'échelle 1:250.000, avec le thème: Environnement naturel, patrimoine culturel et paysage.

Dans la recherche du degré de réalisation des objectifs de qualité paysagère, il convient de noter que: les incidences sur le paysage sont traitées par les Evaluations stratégiques des incidences sur l'environnement (ESIE) préparées dans le cadre d'une Evaluation environnementale stratégique (EES) des effets des plans ou des programmes sur l'environnement et soumises à une consultation publique.

Pour la mise en œuvre et la validité de l'accord, il est entendu que:

1. Toute action ou projet d'aménagement doit respecter les objectifs de qualité paysagère. En particulier, elle doit améliorer la qualité du paysage ou

du moins ne pas entraîner une perte de qualité du paysage.

2. Les impacts sur le paysage ne doivent pas être évalués sur la base d'une approche qui considère le paysage comme une question sectorielle, comme une composante environnementale supplémentaire comme l'air, l'eau et le sol, souvent évaluée par des indicateurs quantitatifs.

Il résulte de ce qui précède que pour que les objectifs de qualité paysagère soient valables, une évaluation qualitative des impacts potentiels des projets et programmes sur les paysages de référence spécifiques doit être réalisée sur la base des objectifs de qualité détaillés pour ces paysages.

Suivi des modifications des paysages

Les études spéciales sur les paysages ont fixé des objectifs de protection à court et à long terme – des orientations pour la mise en valeur, la gestion, la planification et/ou la restauration des paysages – et indiqué des actions pour les atteindre.

La validité et la mise en œuvre des orientations de la politique du paysage dépendent : a. de la réalisation des objectifs de qualité dans un délai déterminé ; et b. du suivi de l'évolution des paysages, de l'évaluation de l'impact des politiques, et de la redéfinition éventuelle des options politiques initiales.

Selon la loi 4759/2020 relative aux plans territoriaux régionaux dans lesquels sont incluses les études paysagères spéciales,

le Ministère de l'environnement et de l'énergie, avec l'aide des régions, suit et évalue la mise en œuvre des plans territoriaux régionaux. À cette fin, il établit des rapports de suivi au moins tous les cinq ans, dans lesquels sont indiqués le mode de mise en œuvre, les problèmes rencontrés et le degré d'intégration des orientations dans les niveaux de planification sous-jacents [...]. Les conclusions de ces rapports sont transmises aux ministères compétents, aux régions et aux organismes et agences, afin qu'elles puissent être prises en compte dans les actions et projets qui relèvent de leurs domaines de responsabilité.

La nécessité d'établir un autre mécanisme de suivi des changements ou des transformations du paysage, avec une fréquence plus élevée que celle des rapports quinquennaux sur la qualité, s'impose clairement.

Un mécanisme de suivi systématique permettrait d'exploiter réellement les résultats des études paysagères spéciales. Les pressions et les menaces qui pèsent sur les paysages et les facteurs qui en sont à l'origine ayant été identifiés, il serait utile d'adopter des indicateurs paysagers tant quantitatifs que qualitatifs pour suivre les évolutions et gérer leur impact sur les paysages des régions du pays. Au

moins un effort de ce type a déjà été lancé au sein du ministère en coopération avec des organismes extérieurs. Un système de suivi des changements dans les paysages serait idéalement géré par un Observatoire du paysage. Le Secrétariat général de l'aménagement du territoire et de l'environnement urbain examine actuellement le cadre dans lequel un Atlas des paysages de la Grèce pourrait en principe être créé. Étant donné que, en plus des objectifs généraux et de ceux à caractère régional, les études spéciales présentent un certain nombre d'objectifs et d'actions spécifiques adaptés à la spécificité naturelle, culturelle et de développement de chaque région et avec des lignes directrices jusqu'au niveau des unités municipales, il apparaît que le cadre de l'Atlas des paysages de Grèce devrait probablement résulter de la somme des Atlas des paysages des régions. Ceci n'est pas difficile à mettre en œuvre et il est peut-être préférable que ces atlas soient principalement réalisés sous forme électronique, mis à la disposition du public, mais servant aussi de première base pour la création d'un futur Observatoire du paysage. Il est important que les résultats extrêmement intéressants de l'étude paysagère soient accessibles facilement et en permanence dans leurs détails comme base d'une identité commune des communautés locales et cela semble être la responsabilité de chaque Région.

L'adoption des récents cadres d'aménagement du territoire régional, qui comprenaient les études spéciales de paysage et la consultation qui les a précédées, l'évaluation-classification et la promotion du paysage grec, dont la diversité est due aux particularités de l'environnement naturel, le contexte historique et culturel, les processus de production et les développements socio-économiques, ont contribué à sensibiliser davantage le public au paysage et aux principes de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage, intensifiant le dialogue sur les questions de politiques environnementales et sectorielles particulières.

L'intégration de la dimension paysagère dans les plans régionaux d'aménagement du territoire a fait de la politique paysagère une approche stratégique qui renforce le potentiel de développement de chaque région.

La prochaine étape importante concerne l'intégration de la dimension paysagère dans les politiques de planification urbaine, étant donné la promotion immédiate de la préparation des plans locaux d'urbanisme dans tout l'État.

Prix du paysage du Conseil de l'Europe

Au Ministère de l'environnement et de l'énergie, nous essayons maintenant de maintenir stable la participation de l'État au Prix du paysage du Conseil de l'Europe sur la base de l'article 11

de la Convention du Conseil de l'Europe et de la Résolution CM/Res (2017)18 du Comité des Ministres du Conseil de l'Europe sur l'Alliance du Prix du paysage du Conseil de l'Europe. Nous avons déjà annoncé sur notre site Internet l'invitation à prendre part à la 8e Session du Prix du paysage du Conseil de l'Europe 2022-2023.

À propos de l'éducation paysagère

Les principes de la Convention constituent et forment désormais un champ d'enseignement clairement défini concernant le paysage pour plusieurs départements des écoles universitaires et polytechniques de l'État, de la Thrace à la mer Égée et à la Crète. Les facultés et départements ont été informés de la tenue de ce Symposium et ont été invités à y participer en ligne.

Coopération transfrontalière pour la protection du paysage

La Grèce s'efforce en permanence de mettre en place une coopération transfrontalière avec les États voisins afin de protéger l'environnement naturel et

de soutenir les communautés frontalières locales tout au long de la frontière nord du pays, de l'Épire à la Thrace.

Nous pourrions toutefois évoquer l'Accord international signé en 2010 pour la protection et le développement durable du premier parc protégé transfrontalier des Balkans, le Parc de Prespa, qui est entré en vigueur en 2019 et sera suivi en juin 2021 d'une réunion historique des trois Ministres de l'environnement de la Grèce, de l'Albanie, de la Macédoine du Nord, et le représentant de la Commission européenne, le fonctionnement des institutions conjointes pour l'identification des priorités visant à protéger l'écosystème et le bien-être des communautés locales a été lancé. Compte tenu de la population des communautés habitant le bassin de Prespa, qui est d'environ 24 000 personnes, de leurs caractéristiques culturelles, de leurs processus de production traditionnels pour assurer leur subsistance, il est évident que des objectifs tels que ceux poursuivis par l'Accord tripartite de Prespa et décrits ici sont inclus comme contenu dans les principes de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage.

Public participation in landscape management: examples from Greece

Participation du public à la gestion du paysage : exemples en Grèce

---

Mr Thymios Dimopoulos,
*Architect-Spatial Planner, Thymios Papayannis and Associates,
Mediterranean Institute for Nature and Anthropos, Greece*

M. Thymios Dimopoulos,
*Architecte-urbaniste, Thymios Papayannis and Associates,
Institut méditerranéen pour la nature et Anthropos, Grèce*

As the world around us changes at an accelerated speed so does our landscapes. Developments in the global market, agriculture, industry, energy, transport, tourism, etc. over the last decades have raised concerns of the public on how their surroundings are impacted. Moreover, the major challenges that we face today with the COVID-19 pandemic and climate change put the landscape in the forefront of discussions as solutions to global issues became more locally specific.

The public's concern for changing landscapes has been met by the Council of Europe through the elaboration of the Council of Europe Landscape Convention, in which public participation in landscape management is key. The Convention aims to respond to the "public's wish to enjoy high quality landscape and to play an active part in the development of landscapes" and calls on its members to "establish procedures for the participation of the general public, local and regional authorities, and other parties with an interest in the definition and implementation of landscape policies" (Council of Europe, 2000: Article 5 c). Public participation is implicit in the Convention's own definition of landscape as an area "as perceived by people", and in the definition of landscape quality objectives, meaning for a specific landscape "the formulation by the competent public authorities of the aspirations of the public with regard to the landscape features of their surroundings" (Council of Europe, 2000a: Article 1 a and c).

Challenges of integration of public participation in planning

The Convention foresees provisions for participation in decision making, awareness raising regarding the landscape. Although this is clear, how to do so is not (Sevenant & Antrop, 2010). It has been left to be formulated according to each State's context following the principle of subsidiarity.

The complexity of approaches though and the diversity of scientific fields that are engaged in landscape understanding creates many challenges for each Party in the implementation of the Convention's provisions.

The level of participation and engagement of citizens in the process has been an issue of debate since Sherry Arnstein *Ladder of citizen participation* (1969). Nadin et al., 2020 in a review of spatial planning systems of 32 European States distinguish five levels of citizens participation:

- ▶ Full and effective engagement: where citizens actively participate in the preparation and adoption of planning instruments at all stages of the process;
- ▶ Partial engagement: where citizens actively participate in certain parts of the planning process;
- ▶ Weak engagement: where planning authorities consult citizens who remain passive;
- ▶ Access to information only: citizens are only informed of planning policies and decisions;
- ▶ No engagement: where there is no evidence of citizen engagement in practice.

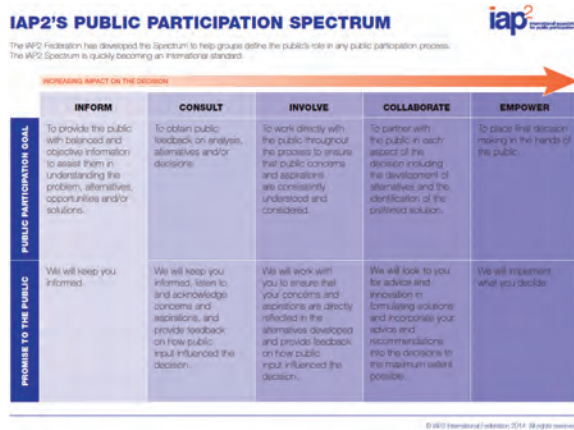

Figure 1: IAPPS public participation goals and promises to the public

The balance between objectivity and subjectivity is another issue as the need to replicate procedures and interrelate results between different areas is put to test when tailored suit procedures are needed to approach the values and particularities in every area. Every area presents different levels of population, cohesion and thus participation.

Further challenges concern the relationship between deliberative democracy based on broad participation and representative democracy based on elected officials (Michael Jones and Marie Stenseke 2011). While deliberative democracy is dependent on participatory approaches, representative democracy gains its legitimacy from elections.

All these issues are transcended by the task of the participation process to combine different opinions and preference by experts and non-experts, and locals, visitors and authorities. Selman (2006) emphasised the difference between insiders and outsiders of an area in landscape planning as demonstrated in the following table (cited in Marc Antrop & Veerle Van Eetvelde 2017).

Table 12.1 Examples of landscape qualities and potentials preferred by insiders and outsiders

Insiders	Outsiders (also often valued by insiders)
<ul style="list-style-type: none"> • The quality of life • Local employment production • Facilities and services • Memories and associations • The way of life • Symbols • Living space • Safety, refuge, defence 	<ul style="list-style-type: none"> • Recreation and tourism • Scenic beauty • Biodiversity and environmental services • Vicarious consumption of customs and traditions • Architectural significance of buildings • Safe food • Natural resources (water, timber, minerals) • Military training and conquest

Figure 2: Insiders and outsiders views on landscape qualities according to Selman (2006) as figured in Marc Antrop & Veerle Van Eetvelde (2017)

The public participation process in the Greek planning system

Apostolopoulou & Pantis, 2009 & Apostolopoulou et al 2012, underline that in Greece there is a limited culture of public participation in planning and decision-making processes, while Terkenli & Pavlis (2012) note that there is a lack of a well-developed landscape conscience. Bucheckder et al (2003) in discussing participation specifically for landscape assessment and planning, highlight how a culture of participation takes time to be built, with the public and stakeholders learning from the engagement processes themselves and gradually gaining faith in them. He points out how the topic of landscape is a good forum for bridging the gap between citizens and state.

Reviewing the participation provisions of different planning and assessment tools Padiaditis, K & Sorotou, A. (2012) note that most of the consultation system is very centralised, top down and does not allow for two-way public consultation and that the main opportunities for public participation are through the process of Strategic Environmental Assessment (SEA) for urban and spatial planning and through the process of Environmental Impact Assessment for environmental at the project scale. They conclude that although legal planning and environmental provisions do exist for participation and public involvement, these in most cases are highly bureaucratic, limit two-way communication and dialogue and do not reflect the principles of the Convention.

Examples and experiences from Greece

Experience through spatial planning

In 2011-2012, the Mediterranean Institute for Nature and Anthropos (MedINA) collaborated with the Ministry of Environment and Energy (the Directorate of Spatial Planning) for the integration of landscape in the Regional Frameworks for Spatial Planning and Sustainable Development (RFSP). The result was the approval of standards for the plans that included a landscape assessment with its own methodology and policy recommendations for each landscape.

The methodology that was ratified recognised three landscape categories (International, National, Regional) based on the following criteria: (1) aesthetic and natural beauty; (2) representativeness; (3) recognition; (4) natural character; (5) existing recognised protected elements; (6) value of landscape as a natural resource; and (7) uniqueness-rarity, along with recognition of severely degraded landscapes.

However, as Kyvelou, S.S.& Gourgiotis, A. (2019) note that planners hesitated to follow a homogeneity based on the above specifications, which is certainly justified by the subjective criterion of scholars and the regional and local differentiation (primarily geophysical).

In the planning process of the RFSP of East Macedonian and Thrace Region which I had the opportunity to participate as a member of the study team, the public participation occurred through two consultation processes. The first one at the stage of analysis where different Landscape Zones were identified and the second one during final stage of approval of the plan where policy directions and priorities for each Landscape Zone were proposed. The consultation process was organised by the regional authorities which collected all comments and proposals from various stakeholders such as municipal authorities, commercial chambers, productive sector organisations, protected areas management authorities, etc. There was no other process which involved the public or stakeholders apart from the regional authorities.

Figure 3: Landscapes Zones and Landscapes of Special Value as they appear on the RFSP of East Macedonian and Thrace Region

The comments on the landscape analysis and the proposed zones were focused on the notion of landscape as an asset which value was measured in comparison to others. Municipalities most of all argued for the uniqueness and the significance of the landscape or zone that was within their limits. So, the message conveyed by the procedure and the question that was answered by the stakeholders was not which are the different landscapes of the region nor which measures should be taken to manage the landscape rather than how much value does a

landscape has compared to other landscapes. These responses were related with the stakeholders expectation of recognition of the values of their place but these values were seen in the procedure as instrumental values (Marc Antrop & Veerle Van Eetvelde 2017). In this sense most stakeholders responded keeping in mind that the higher the ranking of a place the more useful the results of the planning process for them. This is backed by the proposals of the stakeholders for the landscapes included in both consultation processes which associated landscape elements and landscape values with tourism.

This notion of assessment of landscapes based on a ranking scale (Scale of Significance) is something that suits well the established planning ideas of protected or special attention areas but fails to grasp the aspirations of the public as well as reveal the process of landscape development. It responds more directly on how to assess (measure, express) the rather abstract and intangible landscape qualities in terms of value that are useful to policy makers (Marc Antrop & Veerle Van Eetvelde 2017). But it does not respond neither to the stakeholders' expectations of involvement in decision making nor to their engagement in landscape policies.

Examples of intervention of the public in policies that affect the landscape

The stakeholders' expectations of involvement in decision making for their landscapes is something manifested in various ways. As mentioned, the opportunities for the public to participate in policies that affect their landscapes are limited but participation is high. Most of the cases where there is involvement of the public is through consultations process as part of an Environmental Impact Assessment (EIA) for some project that affects the landscape. This is in line with general trends as people tend to act upon specific pressures on the landscape rather than proactively.

In many EIA for wind park projects stakeholders express not only their concerns about impacts on the environment but also on cultural heritage and the landscape, something that can be seen in other European countries as well (Delicado A., et al 2014). To do so citizens and organisations use methods and tools to describe the character and values of the landscape, demonstrating that public participation is far more than consultation.

In an example from a consultation for EIA of a wind park project in the mountain of Agrafa, the Hellenic Mountaineering Association of Karditsa, a local organisation of people involved in mountain activities, are using various methods in order to document the multifunctionality of the landscape, the values of the mountain and demonstrate how these will be impacted by the project. Recreational

landscape values are identified using geotagged information from the web, hiking paths and trails as well as mountain skiing are identified on maps. Aesthetic values are also measured, and willingness-to-pay is used to express monetised values. Finally, a scenario of the project development is depicted through visual representations of the landscape based on photomontage.

Figure 4: A map recording alpine ski areas in Agrafa mountain on the left and a photograph of the mountains as valued on an internet site on the right

This example shows that stakeholders are using landscape concepts, methods and tools to assess their landscapes and engage in a dialogue over its use and values. The consultation process of the EIA on the other hand leaves no space for interaction and these assessments are not actually considered in the planning process. These procedures are more of a binary logic of acceptance or denial of a project and do not deal with landscape multifunctionality in a proactive way that would foster engagement of the public in local development and planning. Delicado A., et al 2014 point out in their literature review that in most current studies on windfarms when examining local consensus there is a shift to place attachment and identity, planning procedures,

perceptions of fairness, transparency and environmental justice, lack of confidence in government and companies, dearth of opportunities for citizen participation and engagement.

The Landscape Public Participation Tools (LPPT) Program

With these examples and experiences in mind MedINA designed and is currently implementing alongside the Society for the Protection of Prespa (SPP), a program funded by European Environment Agency (EEA) Grants via the Active citizens fund, whose aim is to contribute to the abovementioned needs, bringing to the fore the importance of landscape management and citizen participation in Greece.¹

More specifically, what we aim to achieve through the program is:

- ▶ design a methodology that includes public participation in landscape management and apply it in two areas: Prespa Lakes and Messinia;
- ▶ promote this methodology and others through a toolbox which will be addressed to NGOs, community groups and organisations that engage with natural and cultural heritage protection;
- ▶ identify through a survey how community groups and organisations participate in policies that affect the landscape;
- ▶ engage in a dialogue with authorities to advocate for the enhancement of public participation processes in policies that affect the landscape;
- ▶ create a pro-active approach for landscape management.

Municipality of Prespa case study

In the case study of Prespa the aim of the study was set as the creation of a landscape governance procedure. Followingly a public participation strategy was designed in relation to the methodology of a Landscape Assessment study with the final outcome of defining landscape quality objectives through public participation. The goal of the public

1. The project "Landscape Public Participation Tools – LPPT" is being implemented under the Active citizens fund in Greece by MedINA and its partner Society for the protection of Prespa (SPP), in collaboration with Captain Vassilis and Carmen Constantakopoulos Foundation. The Active citizens fund in Greece is supported through a € 13.5 m grant from Iceland, Liechtenstein and Norway as part of the European Environment Agency (EEA) Grants 2014-2021. The programme aims to develop the sustainability and capacity of the civil society sector in Greece, and to strengthen its role in promoting and safeguarding democratic procedures, active citizenship and human rights. The Fund Operator for the Active citizens fund in Greece is Bodossaki Foundation in consortium with SolidarityNow. More information: www.activecitizensfund.gr/en/

participation strategy was to include a variety of local stakeholders, residents and representatives of authorities engage in planning.

There are four levels of participation recognised.

- ▶ Awareness: Stakeholders that we want to inform on the program, its actions and results;
- ▶ Opinion: Stakeholders that we would like their viewpoint and opinion as part of the planning process;
- ▶ Survey: Stakeholders that we would like them to contribute with information during the planning process;
- ▶ Design: Stakeholders that we would like to be engaged in workshops that will conclude in the formation of common landscape quality objectives.

Θέματα μεθοδολογίας μελέτης τοπίου	Πληροφόρηση/Ενημέρωση	Δυναμική του Τοπίου	Χαρακτηρισμός τοπίου	Αξιολόγηση τοπίου	Ετόχο ποιότητας τοπίου	Μέτρα διαχείρισης
Ερωτήματα	Τι είναι τοπίο;	Πώς αλλάζει το τοπίο;	Ποιο είναι το τοπίο;	Ποια η σημασία του τοπίου;	Πώς θέλουμε να είναι το τοπίο;	Πώς και που επεμβαίνουμε
Εργαλείο						
Συμμετοχική χαρτογράφηση	Κάτοικοι, ΜΚΟ, ΦΠ, ΟΤΑ	Κάτοικοι, ΜΚΟ, ΦΠ, ΟΤΑ	-	-	-	-
Ερωτηματολόγιο	Κάτοικοι	-	Κάτοικοι	Κάτοικοι	-	-
Διαδικτυακή επισκόπηση μέσω κοινωνικής δικτύωσης	-	-	-	Κάτοικοι, Επισκέπτες	-	-
Συμμετοχικό εργαστήριο Στόχων Ποιότητας Τοπίου	Κάτοικοι, ΜΚΟ, ΦΠ, ΟΤΑ	-	-	-	Κάτοικοι, ΜΚΟ, ΦΠ, ΟΤΑ	-
Consultation via web / Διαβούλευση online	-	-	-	-	-	Κάτοικοι, ΜΚΟ, ΦΠ, ΟΤΑ

Figure 5: A poster of the program for the landscape change workshop on the right and the public engagement matrix on the right depicting which stakeholders participate in every step and which tools are used for the participation?

Landscape change was the issue of a first workshop in which the framework in which these changes took place was analysed through: the drivers of change; the actors of change; the wider processes of change.

To gain an insight of this framework participants knowledge was important as most of them are actors of change and their perception of these changes (which of them are important to mention) is a clear indication of how they perceive the landscape in general.

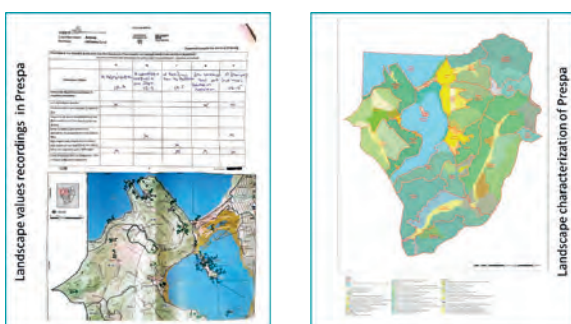
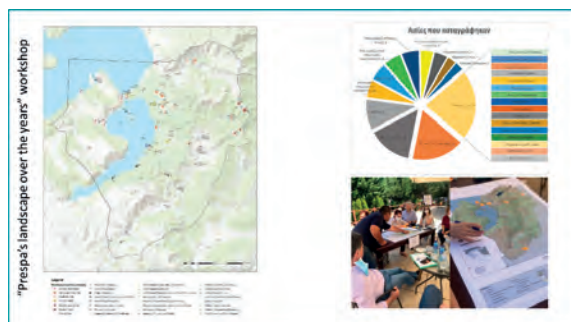
Figure 6: The steps the public participation strategy

The next step was the identification of landscape characteristics by local residents through a survey that will complete the experts work of the Landscape character assessment (LCA) methodology. In parallel the participants in the survey were asked which landscape elements are important for them and why they are important, in an attempt to record the landscape values of the local population. Based on these results a Strength, Weakness, Opportunity, and Threat (SWOT) analysis on the landscape status was done with the participation of selected stakeholders through questionnaire.

Finally, the next step will be a Workshop on 15 April 2022 where the status of the landscape will be discussed, and a set of landscape objectives will be selected. Stakeholders and local residents will respond on how we want the future landscapes of Prespa and how do we deal with the challenges they face. The landscape quality objectives that will be formulated will be used to form a strategy for the landscape of Prespa that will propose measures, actions and programs for the achievements of the Landscape quality objectives. This landscape strategy is addresses both to authorities in regional and local planning, and to residents and stakeholders in the municipality of Prespa.

The results of this case study will provide us with a solid background to formulate proposals for the public participation toolbox and set the basis for

proposals for instruments and measures on landscape management.

Conclusion

Remarks from these experiences, that might contribute to the debate on the implementation of the Council of Europe Landscape Convention in Greece and other States.

Although landscape is a concept that is not widely comprehended and its definition still misinterpreted, the last decade landscape conscience has gained ground in Greece. It is highly related to the concept of place and people show their concern about its future participating in procedures that affect it.

Public participation in planning in Greece is lacking a legislative status that would recognise citizens involvement and encourage engagement. As there are no official procedures that would engage authorities and other stakeholders in co-planning, officials often express individual opinions without committing to steps and actions. This gap might create disbelief by citizens and other participants and a lack of trust in the planning procedure. Development planning can provide some good practices on how to overcome these issues.

When designing such procedures, one should have in mind that public participation is not just consultation. Engagement of the people who actually use and change the landscape in planning of objectives and actions promotes a proactive approach that can provide a more flexible and efficient management and increased legitimacy as Zachrisson (2004) notes.

Public participation in landscape planning is an issue of building a culture of negotiation, trust and co-planning for the landscapes of the future that we envisage together.

References

Apostolopoulou, E., Drakou, E., Padiaditi, K. (2012), Participation in the management of Greek Natura 200 sites: Evidence from a cross-level analysis, *Journal of Environmental Management*, 113, pp. 308-318.

Apostolopoulou, E., Pantis, J.D. (2009), Conceptual gaps in the national strategy for the implementation of the European Natura 2000 conservation policy in Greece. *Biological Conservation*, 142, pp. 221-237.

Buchecker, M., Hunziker, M., Kienast, F. (2003), Participatory landscape development: overcoming social barriers to public involvement, *Landscape and urban planning*, 64, pp. 29-46.

Delicado, Ana, Junqueira, Luis, Fonseca, Susana, Truninger, Monica, Silva, Luis, Horta, Ana, Figueiredo, Elisabete (2014), Not in Anyone's Backyard? Civil Society Attitudes towards Wind Power at the National and Local Levels in Portugal. *Science & Technology Studies*. 27. 49-71. 10.23987/sts.55324.

Kyvelou, S.S., Gourgiotis, A. (2019), Landscape as Connecting Link of Nature and Culture: Spatial Planning Policy Implications in Greece. *Urban Science*, 3, 81. <https://doi.org/10.3390/urbansci3030081>.

Marc Antrop & Veerle van Eetvelde (2017), *Landscape Perspectives – The Holistic Nature of Landscapes*

Michael Jones & Marie Stenseke (2011), *The European Landscape Convention – Challenges of Participation*.

V. Nadin, D. Stead, M. Dąbrowski, A.M. Fernandez-Maldonado (2020), Integrated, adaptive and participatory spatial planning: trends across Europe, *Regional Studies*, pp. 1-13.

Selman P. (2006), *Planning at the landscape scale* (213 pp.). London: Routledge.

Sevenant M., Antrop M. (2010), Transdisciplinary landscape planning: does the public have aspirations? Experiences from a case study in Ghent (Flanders, Belgium), *Land Use Policy*, 27, pp. 373-386.

Sorotou A., Padiaditi K. (2014), Interpreting and Implementing the Council of Europe Landscape Convention participation provisions in Greece. In *Characterising the Landscape*, MedINA <https://med-ina.org/wp-content/uploads/2020/12/Characterising-the-Landscape-2014.pdf>.

Terkenli, Theano & Pavlis, Evangelos (2012), *Landscape conscience: awareness raising, training and education*.

Zachrisson A. (2004), Co-management of natural resources: paradigm shifts, key concepts and cases. *Mountain Mistra Programme report*, Report no. 1. Mountain Mistra Programme, Umeå.

*

Le monde qui nous entoure change à une vitesse accélérée, tout comme nos paysages. L'évolution du marché mondial, de l'agriculture, de l'industrie, de l'énergie, des transports, du tourisme, etc. au cours des dernières décennies a suscité l'inquiétude du public quant à l'impact sur son environnement. De plus, les défis majeurs auxquels nous sommes confrontés aujourd'hui avec la pandémie de COVID-19 et le changement climatique ont placé le paysage au centre des discussions, les solutions aux problèmes mondiaux devenant plus spécifiques au niveau local.

Le Conseil de l'Europe a répondu aux préoccupations du public concernant l'évolution des paysages en élaborant la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage, dans laquelle la participation du public à la gestion du paysage est essentielle. La Convention vise à répondre au « souhait du public de jouir de paysages de qualité et de jouer un rôle actif dans leur transformation » et appelle ses membres à « mettre en place des procédures de participation du public, des autorités locales et régionales et des autres acteurs concernés par la conception et la réalisation des politiques du paysage » (Conseil de l'Europe, 2000 : Article 5 c.). La participation du public est implicite dans la définition que la Convention donne du paysage en tant que partie de territoire « telle que perçue par les populations », et dans la définition des objectifs de qualité paysagère, qui signifient pour un paysage spécifique « la formulation par les autorités publiques compétentes, pour un paysage donné, des aspirations des populations en ce qui concerne les caractéristiques paysagères de leur cadre de vie » (Conseil de l'Europe, 2000 : article 1 a et c).

Les défis de l'intégration de la participation du public à la planification

La Convention prévoit des dispositions pour la participation à la prise de décision, la sensibilisation au paysage. Bien que cela soit clair, la manière de le faire ne l'est pas (Sevenant & Antrop, 2010). Il a été laissé à l'appréciation du contexte de chaque État selon le principe de subsidiarité.

La complexité des approches et la diversité des domaines scientifiques qui sont engagés dans la compréhension du paysage créent de nombreux défis pour chaque Partie dans la mise en œuvre des dispositions de la Convention.

Le niveau de participation et d'engagement des citoyens dans le processus a fait l'objet de débats

depuis l'ouvrage de Sherry Arnstein intitulé *Ladder of citizen participation* (1969). Nadin et al. 2020, dans une étude des systèmes d'aménagement du territoire de 32 États européens, distinguent cinq niveaux de participation des citoyens :

- ▶ Engagement complet et effectif : où les citoyens participent activement à la préparation et à l'adoption des instruments de planification à toutes les étapes du processus ;
- ▶ Engagement partiel : les citoyens participent activement à certaines parties du processus de planification ;
- ▶ Engagement faible : lorsque les autorités de planification consultent des citoyens qui restent passifs ;
- ▶ Accès à l'information uniquement : les citoyens sont uniquement informés des politiques et des décisions de planification ;
- ▶ Pas d'engagement : lorsqu'il n'y a aucune preuve d'engagement des citoyens dans la pratique.

Figure 1 : Objectifs de participation publique et promesses au public de l'IAPPS

L'équilibre entre l'objectivité et la subjectivité est une autre question, car la nécessité de reproduire les procédures et de corrélérer les résultats entre les différentes zones est mise à l'épreuve lorsque des procédures adaptées sont nécessaires pour aborder les valeurs et les particularités de chaque zone. Chaque zone présente des niveaux différents de population, de cohésion et donc de participation.

D'autres défis concernent la relation entre la démocratie délibérative basée sur une large participation et la démocratie représentative basée sur des représentants élus (Michael Jones et Marie Stenseke 2011). Alors que la démocratie délibérative dépend des approches participatives, la démocratie représentative tire sa légitimité des élections.

Toutes ces questions sont transcendées par la tâche du processus de participation qui consiste à combiner les différentes opinions et préférences des experts et des non-experts, des habitants, des visiteurs et des autorités. Selman (2006) a souligné

la différence entre les initiés et les outsiders d'une zone dans la planification du paysage, comme le montre le tableau suivant (cité dans Marc Antrop & Veerle Van Eetvelde 2017).

Table 12.1 Examples of landscape qualities and potentials preferred by insiders and outsiders

Insiders	Outsiders (also often valued by insiders)
<ul style="list-style-type: none"> • The quality of life • Local employment production • Facilities and services • Memories and associations • The way of life • Symbols • Living space • Safety, refuge, defence 	<ul style="list-style-type: none"> • Recreation and tourism • Scenic beauty • Biodiversity and environmental services • Vicarious consumption of customs and traditions • Architectural significance of buildings • Safe food • Natural resources (water, timber, minerals) • Military training and conquest

Figure 2 : Points de vue des insiders et des outsiders sur les qualités du paysage selon Selman (2006) tel que figuré dans le tableau suivant, cité dans Marc Antrop & Veerle Van Eetvelde (2017)

Le processus de participation publique dans le système de planification grec

Apostolopoulou & Pantis, 2009 & Apostolopoulou et al 2012, soulignent qu'il existe en Grèce une culture limitée de la participation du public aux processus de planification et de prise de décision, tandis que Terkenli & Pavlis (2012) notent l'absence d'une conscience paysagère bien développée. Bucheckder et al (2003), en discutant de la participation spécifiquement pour l'évaluation et la planification du paysage, soulignent comment une culture de la participation prend du temps à se construire, le public et les parties prenantes apprenant des processus d'engagement eux-mêmes et acquérant progressivement confiance en eux. Il souligne que le thème du paysage est un bon forum pour combler l'écart entre les citoyens et l'État.

En examinant les dispositions de participation de différents outils de planification et d'évaluation, Padiaditis, K & Sorotou, A. (2012) notent que la plupart des systèmes de consultation sont très centralisés, du haut vers le bas et ne permettent pas une consultation bidirectionnelle du public. Ils concluent que, bien qu'il existe des dispositions légales en matière de planification et d'environnement pour la participation et l'implication du public, celles-ci sont dans la plupart des cas très bureaucratiques, limitent la communication et le dialogue à double sens et ne reflètent pas les principes de la Convention.

Exemples et expériences de la Grèce

Expérience en matière d'aménagement du territoire

En 2011-2012, l'Institut méditerranéen pour la nature et l'anthropos (MedINA) a collaboré avec le Ministère de l'environnement et de l'énergie (la Direction de l'aménagement du territoire) pour l'intégration du paysage dans les Cadres régionaux d'aménagement du territoire et de développement durable (RFSP). Le résultat a été l'approbation de

normes pour les plans qui comprenaient une évaluation du paysage avec sa propre méthodologie et des recommandations politiques pour chaque paysage.

La méthodologie qui a été ratifiée reconnaît trois catégories de paysages (international, national, régional) basées sur les critères suivants: (1) beauté esthétique et naturelle; (2) représentativité; (3) reconnaissance; (4) caractère naturel; (5) éléments protégés reconnus existants; (6) valeur du paysage en tant que ressource naturelle; et (7) unicité – rareté, ainsi que la reconnaissance des paysages gravement dégradés.

Cependant, comme le notent Kyvelou, S.S. & Gourgiotis, A. (2019), les planificateurs ont hésité à suivre une homogénéité basée sur les spécifications ci-dessus, ce qui est certainement justifié par le critère subjectif des universitaires et la différenciation régionale et locale (principalement géophysique).

Dans le processus de planification du RFSP de la région de Macédoine orientale et de Thrace, auquel j'ai eu l'occasion de participer en tant que membre de l'équipe d'étude, la participation du public s'est faite à travers deux processus de consultation. Le premier au stade de l'analyse où différentes zones paysagères ont été identifiées et le second au stade final de l'approbation du plan où les orientations politiques et les priorités pour chaque zone paysagère ont été proposées. Le processus de consultation a été organisé par les autorités régionales qui ont recueilli tous les commentaires et propositions des différentes parties prenantes telles que les autorités municipales, les chambres de commerce, les organisations du secteur productif, les autorités de gestion des zones protégées, etc. Aucun autre processus n'a impliqué le public ou les parties prenantes en dehors des autorités régionales.

Figure 3 : Zones paysagères et paysages de valeur spéciale tels qu'ils apparaissent sur le RFSP de la Région de Macédoine orientale et de Thrace

Les commentaires sur l'analyse paysagère et les zones proposées étaient axés sur la notion de paysage en tant qu'actif dont la valeur était mesurée par rapport à d'autres. Les municipalités ont surtout défendu l'unicité et l'importance du paysage ou de la zone qui se trouve dans leurs limites. Ainsi,

le message véhiculé par la procédure et la question à laquelle ont répondu les parties prenantes n'était pas de savoir quels sont les différents paysages de la région ni quelles mesures devraient être prises pour gérer le paysage, mais plutôt quelle est la valeur d'un paysage par rapport à d'autres paysages. Ces réponses étaient liées à l'attente des parties prenantes d'une reconnaissance des valeurs de leur lieu, mais ces valeurs étaient considérées dans la procédure comme des valeurs instrumentales (Marc Antrop & Veerle Van Eetvelde 2017). En ce sens, la plupart des acteurs ont répondu en gardant à l'esprit que plus le classement d'un lieu est élevé, plus les résultats du processus de planification leur sont utiles. Ceci est soutenu par les propositions des parties prenantes pour les paysages inclus dans les deux processus de consultation qui associaient les éléments paysagers et les valeurs paysagères au tourisme.

Cette notion d'évaluation des paysages basée sur une échelle de classement (échelle d'importance) convient bien aux idées de planification établies des zones protégées ou d'attention spéciale, mais ne parvient pas à saisir les aspirations du public ni à révéler le processus de développement du paysage. Elle répond plus directement à la question de savoir comment évaluer (mesurer, exprimer) les qualités plutôt abstraites et intangibles du paysage en termes de valeur utile aux décideurs politiques (Marc Antrop & Veerle Van Eetvelde 2017). Mais elle ne répond ni aux attentes d'implication des acteurs dans la prise de décision, ni à leur engagement dans les politiques paysagères.

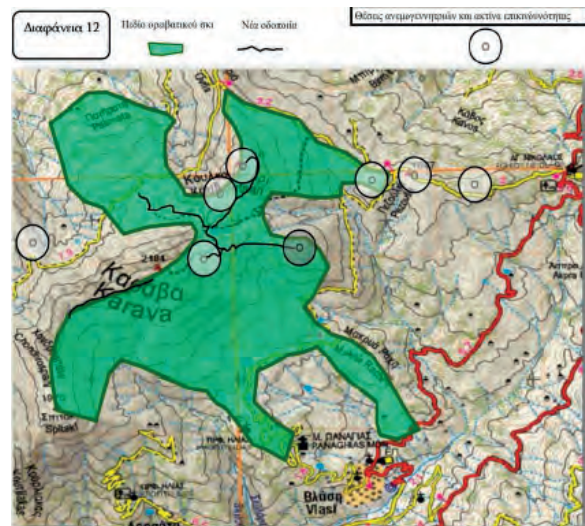
Exemples d'intervention du public dans les politiques qui affectent le paysage

Les attentes des parties prenantes en matière d'implication dans la prise de décision concernant leurs paysages sont quelque chose qui se manifeste de diverses manières. Comme mentionné, les possibilités pour le public de participer aux politiques qui affectent leurs paysages sont limitées mais la participation est élevée. Dans la plupart des cas, l'implication du public se fait par le biais de consultations dans le cadre d'une évaluation de l'impact environnemental (EIE) d'un projet qui affecte le paysage. Ceci est conforme aux tendances générales, les gens tentant d'agir en fonction de pressions spécifiques sur le paysage plutôt que de manière proactive.

Dans de nombreuses EIE pour des projets de parcs éoliens, les parties prenantes expriment non seulement leurs préoccupations concernant les impacts sur l'environnement, mais aussi sur le patrimoine culturel et le paysage, ce qui peut être observé dans d'autres États européens également (Delicado A., et al 2014). Pour ce faire, les citoyens et les organisations utilisent des méthodes et des outils pour

décrire le caractère et les valeurs du paysage, démontrant ainsi que la participation du public est bien plus qu'une simple consultation.

Dans un exemple de consultation pour l'EIE d'un projet de parc éolien dans la montagne d'Agrafa, l'Association hellénique d'alpinisme de Karditsa, une organisation locale de personnes impliquées dans des activités de montagne, utilise diverses méthodes afin de documenter la multifonctionnalité du paysage, les valeurs de la montagne et de démontrer comment celles-ci seront affectées par le projet. Les valeurs paysagères récréatives sont identifiées à l'aide d'informations géolocalisées provenant du web, les chemins et sentiers de randonnée ainsi que le ski de montagne sont identifiés sur des cartes. Les valeurs esthétiques sont également mesurées, et la volonté de payer est utilisée pour exprimer les valeurs monétaires. Enfin, un scénario de développement du projet est décrit à travers des représentations visuelles du paysage basées sur le photomontage.

Διαφάνεια 3α
Ενδεικτική της μεγάλης αισθητικής και κατ'επέκταση και οικονομικής αξίας του τοπίου στην περιοχή ενδιαφέροντος είναι οι φωτογραφικές συλλογές που κυκλοφορούν στο εμπόριο διαδικτυακό

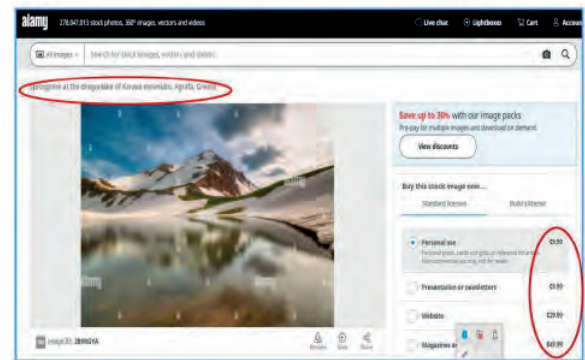

Figure 4: Une carte indiquant les domaines de ski alpin dans la montagne d'Agrafa à gauche et une photographie des montagnes telle que valorisée sur un site internet à droite

Cet exemple montre que les parties prenantes utilisent des concepts, méthodes et outils paysagers pour évaluer leurs paysages et engager un dialogue sur leur utilisation et leurs valeurs. En revanche, le processus de consultation de l'EIE ne laisse aucun espace d'interaction et ces évaluations ne sont pas réellement prises en compte dans le processus de planification. Ces procédures relèvent davantage d'une logique binaire d'acceptation ou de refus d'un projet et n'abordent pas la multifonctionnalité du paysage d'une manière proactive qui favoriserait l'engagement du public dans le développement et la planification locale. Delicado A., et al 2014 soulignent dans leur revue de la littérature que dans la plupart des études actuelles sur les parcs éoliens, lorsque l'on examine le consensus local, on constate un déplacement vers l'attachement et l'identité du lieu, les procédures de planification, les perceptions de l'équité, de la transparence et de la justice environnementale, le manque de confiance dans le gouvernement et les entreprises, le manque d'opportunités de participation et d'engagement des citoyens.

Le programme Outils de participation du public au paysage

Avec ces exemples et expériences à l'esprit, MedINA a conçu et met actuellement en œuvre, aux côtés de la Société pour la protection de Prespa (SPP), un programme financé par des subventions de l'Agence européenne de l'environnement (AEE) via le Fonds des citoyens actifs, dont l'objectif est de contribuer aux besoins susmentionnés, en mettant en évidence l'importance de la gestion du paysage et de la participation des citoyens en Grèce².

Plus précisément, ce que nous voulons réaliser à travers le programme est :

- ▶ concevoir une méthodologie qui inclut la participation du public dans la gestion du paysage et l'appliquer dans deux zones : les lacs de Prespa et la Messénie ;
- ▶ promouvoir cette méthodologie et d'autres à travers une boîte à outils qui sera adressée aux ONG, aux groupes communautaires et aux

2. Le projet « Landscape Public Participation Tools – LPPT » est mis en œuvre dans le cadre du fonds Active citizens en Grèce par MedINA et son partenaire Society for the protection of Prespa (SPP), en collaboration avec la Fondation Captain Vassilis et Carmen Constantakopoulos. Le Fonds des citoyens actifs en Grèce est soutenu par une subvention de 13,5 millions d'euros de l'Islande, du Liechtenstein et de la Norvège dans le cadre des subventions EEE 2014-2021. Le programme vise à développer la durabilité et la capacité du secteur de la société civile en Grèce, et à renforcer son rôle dans la promotion et la sauvegarde des procédures démocratiques, de la citoyenneté active et des droits de l'homme. L'opérateur du Fonds pour les citoyens actifs en Grèce est la Fondation Bodossaki en consortium avec SolidarityNow. Plus d'informations : www.activecitizensfund.gr/en/

organisations qui s'engagent dans la protection du patrimoine naturel et culturel ;

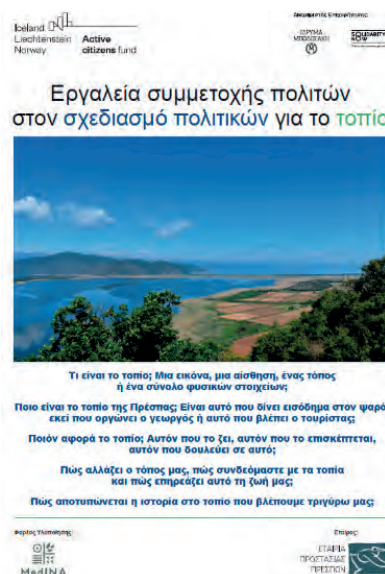
- ▶ identifier, par le biais d'une enquête, comment les groupes et organisations communautaires participent aux politiques qui affectent le paysage ;
- ▶ engager un dialogue avec les autorités pour plaider en faveur de l'amélioration des processus de participation publique dans les politiques qui affectent le paysage ;
- ▶ créer une approche pro-active pour la gestion du paysage.

Étude de cas de la municipalité de Prespa

Dans l'étude de cas de Prespa, l'objectif de l'étude a été fixé comme la création d'une procédure de gouvernance du paysage. Ensuite, une stratégie de participation publique a été conçue en relation avec la méthodologie d'une étude d'évaluation du paysage, avec pour résultat final la définition d'objectifs de qualité du paysage par la participation publique. L'objectif de la stratégie de participation publique était d'inclure une variété de parties prenantes locales, de résidents et de représentants des autorités engagées dans la planification.

Quatre niveaux de participation sont reconnus.

- ▶ Sensibilisation : parties prenantes que l'on veut informer sur le programme, ses actions et ses résultats ;
- ▶ Opinion : parties prenantes que nous souhaitons voir exprimer leur point de vue et leur opinion dans le cadre du processus de planification ;
- ▶ Enquête : parties prenantes que nous voulons informer sur le programme, ses actions et ses résultats ;
- ▶ Conception : parties prenantes que nous aimerions voir participer à des ateliers qui aboutiront à la formation d'objectifs communs de qualité du paysage.

Βήματα μεθοδολογίας μελέτης τοπίου	Πληροφόρηση/Ενημέρωση	Δυναμική του Τοπίου	Χαρακτηρισμός τοπίου	Αξιολόγηση τοπίου	Ετόχοι ποιότητας τοπίου	Μέτρα διαχείρισης
Ερωτήματα	Τι είναι τοπίο;	Πώς αλλάζει το τοπίο;	Ποιο είναι το τοπίο;	Ποια η σημασία του τοπίου;	Πώς θέλουμε να είναι το τοπίο;	Πώς και πού επεμβαίνουμε;
Εργαλείο						
Συμμετοχική χαρτογράφηση	Κάτοικοι, ΜΚΟ, ΦΠ, ΟΤΑ	Κάτοικοι, ΜΚΟ, ΦΠ, ΟΤΑ				
Ερωτηματολόγιο	Κάτοικοι		Κάτοικοι	Κάτοικοι		
Διαδικτυακή επισκόπηση μέσω κοινωνικής δικτύωσης				Κάτοικοι, Επισκέπτες		
Συμμετοχικό εργαστήριο Στόχων Ποιότητας Τοπίου	Κάτοικοι, ΜΚΟ, ΦΠ, ΟΤΑ				Κάτοικοι, ΜΚΟ, ΦΠ, ΟΤΑ	
Consultation via web / Διαβούλευση online						Κάτοικοι, ΜΚΟ, ΦΠ, ΟΤΑ

Figure 5: Une affiche du programme de l'atelier sur la modification du paysage à droite et la matrice d'engagement public à droite décrivant les parties prenantes qui participent à chaque étape et les outils utilisés pour la participation.

Le changement de paysage était le sujet d'un premier atelier dans lequel le cadre dans lequel ces changements ont eu lieu a été analysé à travers: les moteurs du changement; les acteurs du changement; les processus plus larges du changement.

Pour avoir un aperçu de ce cadre, la connaissance des participants était importante car la plupart d'entre eux sont des acteurs du changement et leur perception de ces changements (lesquels sont importants à mentionner) est une indication claire de la façon dont ils perçoivent le paysage en général.

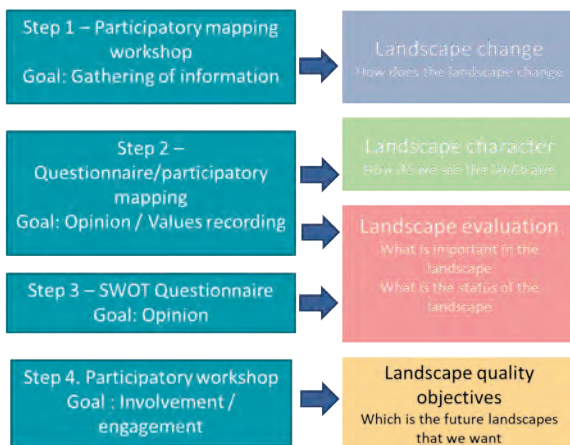

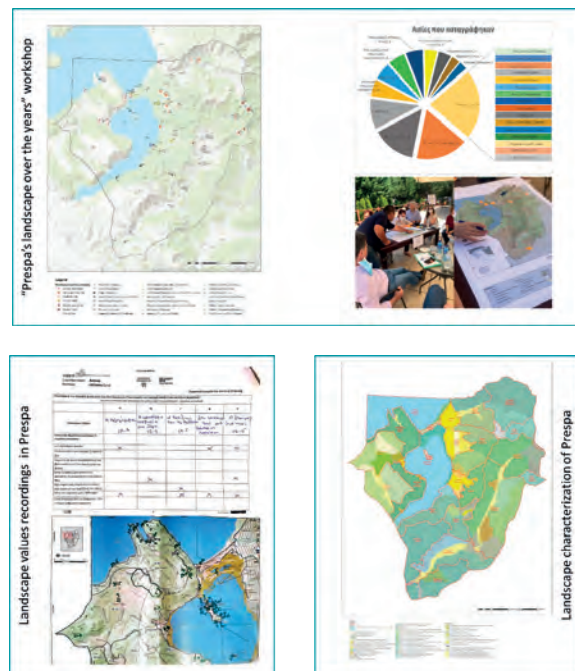
Figure 6: Les étapes de la stratégie de participation du public

L'étape suivante a été l'identification des caractéristiques du paysage par les résidents locaux à travers une enquête qui complètera le travail des experts de la méthodologie d'Évaluation du caractère du paysage. En parallèle, il a été demandé aux participants à l'enquête quels éléments du paysage sont importants pour eux et pourquoi ils le sont, afin d'essayer d'enregistrer les valeurs paysagères de la population locale. Sur la base de ces résultats, une Analyse des forces, faiblesses, opportunités et menaces (FFOM)

de l'état du paysage a été réalisée avec la participation de certaines parties prenantes par le biais d'un questionnaire.

Enfin, la prochaine étape sera un Atelier le 15 avril 2022, au cours duquel le statut du paysage sera discuté et un ensemble d'objectifs paysagers sera sélectionné. Les parties prenantes et les résidents locaux répondront sur la façon dont nous voulons les futurs paysages de Prespa et sur la façon dont nous traitons les défis auxquels ils sont confrontés. Les objectifs de qualité paysagère qui seront formulés seront utilisés pour former une stratégie pour le paysage de Prespa qui proposera des mesures, des actions et des programmes pour la réalisation des objectifs de qualité paysagère. Cette stratégie paysagère s'adresse aussi bien aux autorités chargées de la planification régionale et locale qu'aux habitants et aux parties prenantes de la municipalité de Prespa.

Les résultats de cette étude de cas nous fourniront une base solide pour formuler des propositions pour la boîte à outils de la participation publique et établir la base des propositions d'instruments et de mesures sur la gestion du paysage.

Conclusion

Quelques remarques tirées de ces expériences, qui pourraient contribuer au débat sur la mise en œuvre de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage en Grèce et dans d'autres États.

Bien que le paysage soit un concept qui n'est pas largement compris et que sa définition soit encore mal interprétée, la conscience paysagère a gagné du terrain en Grèce au cours de la dernière décennie. Elle est étroitement liée à la notion de lieu et les

populations montrent leur préoccupation pour son avenir en participant aux procédures qui l'affectent.

La participation publique à la planification en Grèce manque d'un statut législatif qui reconnaîtrait l'implication des citoyens et encouragerait l'engagement. Comme il n'existe pas de procédures officielles qui engageraient les autorités et les autres parties prenantes dans la co-planification, les fonctionnaires expriment souvent des opinions individuelles sans s'engager dans des démarches et des actions. Cette lacune peut susciter l'incrédulité des citoyens et des autres participants et un manque de confiance dans la procédure de planification. La planification du développement peut fournir quelques bonnes pratiques sur la façon de surmonter ces problèmes.

Lors de la conception de ces procédures, il faut garder à l'esprit que la participation du public ne se limite pas à une simple consultation. L'engagement des personnes qui utilisent et modifient réellement le paysage dans la planification des objectifs et des actions favorise une approche proactive qui peut fournir une gestion plus flexible et efficace et une légitimité accrue, comme le note Zachrisson (2004).

La participation du public à la planification du paysage est une question de construction d'une culture de négociation, de confiance et de co-planification pour les paysages du futur que nous envisageons ensemble.

Références

- Apostolopoulou, E., Drakou, E., Padiaditi, K. (2012), Participation in the management of Greek Natura 2000 sites: Evidence from a cross-level analysis, *Journal of Environmental Management*, 113, pp. 308-318.
- Apostolopoulou, E., Pantis, J.D. (2009), Lacunes conceptuelles dans la stratégie nationale pour la mise en œuvre de la politique européenne de conservation Natura 2000 en Grèce. *Biological Conservation*, 142, pp. 221-237.
- Buchecker, M., Hunziker, M., Kienast, F. (2003), Participatory landscape development: overcoming social barriers to public involvement, *Landscape and urban planning*, 64, pp. 29-46.
- Delicado, Ana, Junqueira, Luis, Fonseca, Susana, Truninger, Monica, Silva, Luís, Horta, Ana, Figueiredo, Elisabete (2014), Pas dans l'arrière-cour de qui que ce soit? Attitudes de la société civile envers l'énergie éolienne aux niveaux national et local au Portugal. *Études sur la science et la technologie*. 27. 49-71. 10.23987/sts.55324.
- Kyvelou, S.S., Gourgiotis, A. (2019), Landscape as Connecting Link of Nature and Culture: Spatial Planning Policy Implications in Greece. *Science urbaine*, 3, 81. <https://doi.org/10.3390/urbansci3030081>.
- Marc Antrop et Veerle van Eetvelde (2017), *Perspectives paysagères – La nature holistique des paysages*.
- Michael Jones & Marie Stenseke (2011), *La Convention européenne du paysage – Les défis de la participation*.
- V. Nadin, D. Stead, M. Dąbrowski, A.M. Fernandez-Maldonado (2020), Aménagement du territoire intégré, adaptatif et participatif: tendances à travers l'Europe *Regional Studies*, pp. 1-13.
- Selman P. (2006), *Planning at the landscape scale* (213 pp.). London: Routledge.
- Sevenant M., Antrop M. (2010), Aménagement paysager transdisciplinaire: le public a-t-il des aspirations? Experiences from a case study in Ghent (Flanders, Belgium), *Land Use Policy*, 27, pp. 373-386.
- Sorotou A., Padiaditi K. (2014), Interprétation et mise en œuvre des dispositions de participation de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage en Grèce. In *Characterising the Landscape*, MedINA <https://med-ina.org/wp-content/uploads/2020/12/Characterising-the-Landscape-2014.pdf>.
- Terkenli, Theano & Pavlis, Evangelos (2012). *La conscience paysagère: sensibilisation, formation et éducation*.
- Zachrisson A. (2004), La cogestion des ressources naturelles: changements de paradigmes, concepts clés et cas. Rapport du programme Mountain Mistra, Rapport n° 1. *Programme Mountain Mistra*, Umeå.

Η συμμετοχική διαδικασία στη διαχείριση του τοπίου

NATIONAL SYMPOSIUM ON THE IMPLEMENTATION OF THE COUNCIL OF EUROPE LANDSCAPE CONVENTION IN GREECE
Κολακίτσα 6 Απριλίου 2022

Δημόσιους Θύμιος, Χωροτάκτης - MedINA

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο (ΕΣΤ)

Η ΕΣΤ προσκά να απαντήσει στις επιθυμίες του κοινού να απολαμβάνει υψηλής ποιότητας τοπία και να διαδραματίζει ενεργό ρόλο στην ανάπτυξη τοπίων. Για αυτό καλεί και τα μέλη της στο άρθρο 5 παρ.γ να «επιβάλλουν» διαδικασίες για τη συμμετοχή του ευρέως κοινού, των τοπικών και περιφερειακών αρχών, και άλλων πλευρών με ενδιαφέρον για τον ορισμό και την εφαρμογή των πολιτικών των τοπίων. (Council of Europe, 2000a; Preamble).

Προκλήσεις για την συμμετοχική διαδικασία στο σχεδιασμό

- Το φάσμα συμμετοχής και ο βαθμός εμπλοκής των συμμετεχόντων στο σχεδιασμό
- Αντικειμενικότητα vs υποκειμενικότητα

Προκλήσεις για την συμμετοχική διαδικασία στο σχεδιασμό

- Συμμετοχικότητα και αντιπροσώπευση
- Διαχείριση διαφορετικών προσεγγίσεων και προτιμήσεων μεταξύ
  - Ειδικών και μη
  - Κατοίκων, επισκεπτών και φορέων

Table 12.1 Examples of landscape qualities and potentials preferred by insiders and outsiders (also often valued by insiders)

Insiders	Outsiders (also often valued by insiders)
<ul style="list-style-type: none"> • The quality of life • Local employment production • Facilities and services • Memories and associations • The way of life • Symbols • Living space • Safety, refuge, defence 	<ul style="list-style-type: none"> • Recreation and tourism • Scenic beauty • Biodiversity and environmental services • Vicarious consumption of customs and traditions • Architectural significance of buildings • Safe food • Natural resources (water, timber, minerals) • Military training and exercises

The public participation process in the Greek planning system

Αιτιολογία	Τύπος συμμετεχόντων	Επίπεδο συμμετοχής	Πλαίσιο ΧΣΑΑ
Γνωμοδότηση Ν. 2742/1999	ΚΑΑ και ειδικοί	Διφασική	Γενικό, Ειδικό και Περιφερειακό Κεντρικής Μακεδονίας
Διφασική Κ.Υ.Α. 10701/7/2006	ΚΑΑ και κοινό	Διφασική	Ειδικό ΑΠΕ, Βιομηχανίας, Τουρισμού, Υδατοοικολογικών και Τροποποίηση Ειδικού Τουρισμού
Δημόσια ηλεκτρονική διαβούλευση πλατφόρμας OpenGov	ΚΑΑ, ειδικοί και κοινό	e-Ενεργητική	Ειδικό Υδατοοικολογικών και Τροποποίηση Ειδικού Τουρισμού
Διαδικαστική ανάρτηση συμβουλευτικών σχεδίων πλατφόρμας ΥΠΑΠΕΝ	ΚΑΑ, ειδικοί και κοινό	e-Παθητική	Αξιολόγηση, Αναθεώρηση και Εξοδίκηση Περιφερειακών (υπό κατάρτιση)

Οι προβλεπόμενες συμμετοχικές διαδικασίες που χρησιμοποιήθηκαν στα Πλαίσια ΧΣΑΑ... (Σωτηράκης & Στρατηγά, 2015)

Παραδείγματα και εμπειρίες από την Ελλάδα: Τα ΠΠΧΣΑΑ, το τοπίο και η συμμετοχικότητα

Πίνακας 7: Κατηγορίες τοπίων με βάση την αξία τους

Κατηγορία	Περιγραφή
Διεθνούς αξίας	Ζώνη Δελφικών Κρήνης, οι Φίλιπποι, Ζώνη Νέστωρα, Δελφοί, Μουσείο Ζώνη Ελίμης, Δελφοί, Έβρος, Ζώνη Στρατιωτικής, Τσιφλικίου
Εθνικής αξίας	Ζώνη Νέστωρα, Στάσια Νέστωρα, Ζώνη Ροδόπης Έβρου, Μαρμαράς, Ζώνη Θάσου, Θάσος
Περιφερειακής αξίας	Ζώνη Νέστωρα Φράγματα Θέρμικου και Πλασιόβραση, Ζώνη ορεινών όγκων Ροδόπης, Ορεινή κοιλάδα Ροδόπης, Ζώνη ορεινών όγκων Σαλαμίνας, Πάρκο Βόρειο Αγιος Βασίλειος, Ιερά μνημεία και λαογραφία και παραδοσιακή κληρονομιά
Μισθιακής υποβαθμισμένης	Ζώνη Δελφικών Κρήνης, Εγγενητή Τριχια Καλόβια

Παραδείγματα και εμπειρίες από την Ελλάδα: Άλλα παραδείγματα συμμετοχής του κοινού σε πολιτικές που διαμορφώνουν το τοπίο

Αναφέρεται ότι «Εθνική της αρχής συντήρησης και καλλιέργειας κήπων, που εκτελεί την ετήσια συντήρηση των κήπων στην Αθήνα»

Παραδείγματα: Το πρόγραμμα Εργαλεία συμμετοχής πολιτών στον σχεδιασμό πολιτικών για το τοπίο

ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Η συμμετοχική διαδικασία στη διαχείριση του τοπίου

Παράδειγμα: Μελέτη διαχείρισης τοπίου του δήμου Πρεσπών

Μεθοδολογία προσέγγισης της μελέτης τοπίου της Πρέσπας

Med-ina.org

Η συμμετοχική διαδικασία στη διαχείριση του τοπίου

Παράδειγμα: Μελέτη διαχείρισης τοπίου του δήμου Πρεσπών

Μέτρα διαχείρισης τοπίου	Παραδοτέο/Εργαλείο	Διαμορφωτές Τοπίου	Παραδοτέο/Εργαλείο	Αξιολογητές τοπίου	Στόχοι/Παραδοτέο τοπίου	Μέτρα Διαχείρισης
Ερωτηματολόγιο	Τύπος τοπίου	Πως αλλάζει το τοπίο	Πως είναι το τοπίο	Πως το συμβαίνει το τοπίο	Πως θέλω να είναι το τοπίο	Πως να πιο συμβαίνει
Τοπογραφικά προσαρμογές	Κάτοικοι, ΜΚΟ, ΦΠ, ΟΤΑ	-	-	-	-	-
Επιχειρησιακό	Κάτοικοι	-	Κάτοικοι	Κάτοικοι	-	-
Αεικίνηση/επιστολή μέτρων κατανοητά έκδοσης	-	-	-	Κάτοικοι, Εκπαιδευτές	-	-
Τοπογραφικά προσαρμογές Στόχοι Διαχείρισης Τοπίου	Κάτοικοι, ΜΚΟ, ΦΠ, ΟΤΑ	-	-	-	Κάτοικοι, ΜΚΟ, ΦΠ, ΟΤΑ	-
Οργανισμοί σε αλληλεπίδραση	-	-	-	-	-	Κάτοικοι, ΜΚΟ, ΦΠ, ΟΤΑ

Ομάδες και αλληλογεν προετοιμασία και ανάδειξη φύσης, πολιτισμού και διαχείριση του τοπίου - ΜΚΟ, Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, κάτοικοι, Εκπαιδευτές, Φορείς που ασκούν Πολιτική

Η συμμετοχική διαδικασία στη διαχείριση του τοπίου

Παράδειγμα: Μελέτη διαχείρισης τοπίου του δήμου Πρεσπών

Η συμμετοχική διαδικασία στη διαχείριση του τοπίου

Παράδειγμα: Μελέτη διαχείρισης τοπίου του δήμου Πρεσπών

Εργαλείο «το τοπίο της Πρέσπας, μέσα στον χρόνο»

Η συμμετοχική διαδικασία στη διαχείριση του τοπίου

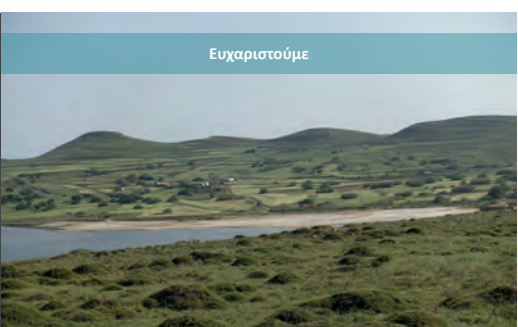
Παράδειγμα: Μελέτη διαχείρισης τοπίου του δήμου Πρεσπών

Η συμμετοχική διαδικασία στη διαχείριση του τοπίου

Σημειώσεις από την εμπειρία του συμμετοχικού σχεδιασμού στη Πρέσα

- Η συνείδηση του τοπίου στην Ελλάδα κερδίζει έδαφος καθώς το ενδιαφέρον των πολιτών για τον τόπο τους παρακινεί να συμμετάσχουν στις διαδικασίες που το επηρεάζουν.
- Οι διαδικασίες συμμετοχής στο χωρικό σχεδιασμό στην Ελλάδα δεν παρέχουν θεσμικά εργαλεία που θα αναγνωρίζουν την συμμετοχή των πολιτών και θα ενθαρρύνουν την εμπλοκή τους στο σχεδιασμό. Αυτή η έλλειψη δέσμευσης από πλευράς της πολιτείας και της διοίκησης, ότι οι προτάσεις των πολιτών θα έχουν αναγνώριση δημιουργεί μια ελληνική πίστη στο σχεδιασμό και τις διαδικασίες.
- Οι διαδικασίες αυτές απαιτούν την αμοιβαία επικοινωνία μεταξύ ειδικών/επιστημόνων και των κατοίκων (εμπειρική γνώση, αντίληψη, συμμετοχή).
- Η συμμετοχή προϋποθέτει την κατανόηση των εννοιών, των στόχων και των διαδικασιών για αυτό είναι σημαντικό η διάδραση και η επικοινωνία των αποτελεσμάτων των διαδικασιών και της χρήσης τους στο σχεδιασμό
- Όταν σχεδιάζουμε συμμετοχικές διαδικασίες θα πρέπει να έχουμε στο μυαλό μας ότι δεν μιλάμε μόνο για διαβούλευση. Η εμπλοκή των ανθρώπων που χρησιμοποιούν και μεταβάλλουν το τοπίο καθημερινά σε μια διαδικασία σχεδιασμού δράσεων και στόχων, προωθεί μια προσέγγιση ενεργού σχεδιασμού μιας πιο ευέλικτης διαχείρισης και αυξημένης νομιμοποίησης όπως σημειώνουν και οι Zachrisson (2004).

Η συμμετοχική διαδικασία στη διαχείριση του τοπίου

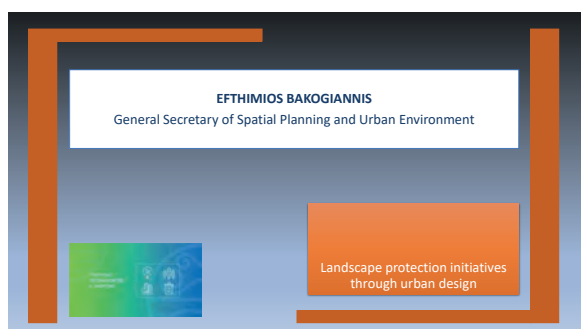

Landscape in spatial planning and urban environment policies

Le paysage dans les politiques d'aménagement du territoire et d'environnement urbain

Mr Efthimios Bakogiannis,
*General Secretary of Spatial Planning and Urban Environment,
Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Greece*

M. Efthimios Bakogiannis,
*Secrétaire général de l'aménagement du territoire et de l'environnement urbain,
Ministère hellénique de l'environnement et de l'énergie, Grèce*

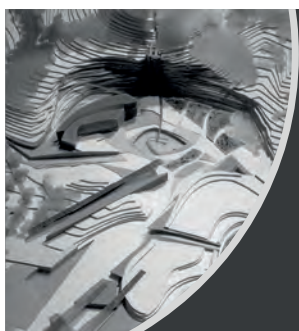

- Preserving the value of landscapes is one of the territorial priorities of the European Union, which aims at the protection, restoration and utilization of cultural heritage through a place-based approach.
- The landscape contributes to the formation of local traditions, and cultural heritage, contributing to human well-being and the definition of European identity and National identity.
- The landscapes of Greece are important custodians of natural and cultural heritage and are vulnerable to climate change, tourism development, the economic crisis and the migration of refugee populations, with a serious impact on their social, economic and environmental services.

EVOLUTION IN THE LEGISLATIVE FRAMEWORK

- Law 1469/50
- Law 996/71
- Law 1126/1981
- Presidential Decree 161/1984 (Government Gazette 54 / A / 1984)
- Law 1650/86 "On the protection of the environment" and in particular the articles of "Chapter D- Protection of nature and landscape"
- Law 3827/2010
- Law 3937/2011

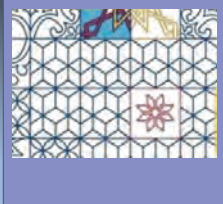
- The urban planning (L 1337 / 1983) did not take seriously the protection of parts or elements of the natural environment, such as streams, coastline, geomorphological elements, except for the very important and already protected.
- The current spatial planning framework deals with both the exploration of landscapes as part of the natural environment and the recognition of landscapes as parts of the cultural environment.
- Strategic Environmental Impact Studies (Joint Ministerial Decision 107017 / 28.08.2006 - Government Gazette 1225 / B / 05.09.2006)

STRATEGIC GOALS

- Protection of the characteristic image of landscapes and natural and cultural wealth
- Protection and promotion of traditional activities that shape the character of a place
- Prevent uncontrolled growth that will degrade the landscape.
- Ending up with strategic axes of sustainable development with the goal of preserving the special characteristics and the character of the landscape.
- Conclusion in landscape design principles that will meet specific requirements for better integration of landscape development projects.

REGIONAL SPATIAL FRAMEWORK

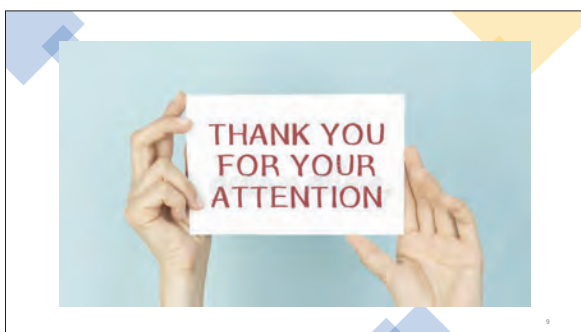

- Landscape = resource of environmental and development planning
- Regional Frameworks for Spatial Planning and Sustainable Development
- Regional landscape policy - Landscape quality objectives - Development projects

LANDSCAPE IN URBAN PLANNING

- The new law 4759/20 for the modernization of the urban planning legislation gives special emphasis to the protection and promotion of the landscape.
- The specifications of the Local Urban Plans mention the definition of Protection Areas and Special Regimes Areas as well as the recording of interesting urban ensembles from a historical, social, architectural and any other point of view.

THANK YOU FOR YOUR ATTENTION

Landscape in natural environment and water policies

Le paysage dans les politiques de l'environnement naturel et de l'eau

Mr Petros Varelidis,
*General Secretary of Natural Environment and Water,
Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Greece*

M. Petros Varelidis,
*Secrétaire général de l'environnement naturel et de l'eau,
Ministère hellénique de l'environnement et de l'énergie, Grèce*

Tι είναι το τοπίο? Το τοπίο διαμορφώνεται ως αποτέλεσμα της διάδρασης του φυσικού περιβάλλοντος και του τρόπου με τον οποίο οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται και βιώνουν αυτό το περιβάλλον. Το τοπίο περιλαμβάνει όλο το χώρο, περιλαμβάνει δηλαδή περιαστικές και αστικές περιοχές της χώρας καθώς και την ύπαιθρο.

Το τοπίο είναι δυναμικό, εξελίσσεται συνέχεια, είτε ως αποτέλεσμα φυσικών διεργασιών όπως γεωλογικά φαινόμενα, φυσική διάβρωση λόγω του αέρα και του νερού, κατολισθήσεις κλπ., είτε λόγω της κλιματικής αλλαγής που συνήθως συνεπάγεται τη μείωση των διαθέσιμων υδάτινων πόρων και την αύξηση των ξαφνικών καταιγίδων είτε λόγω ανθρώπινων χρήσεων και παρεμβάσεων είτε ακόμα και λόγω του μεταβαλλόμενου τρόπου με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε και αξιολογούμε το περιβάλλον. Επομένως, το τοπίο αντανακλά τη φυσική, ιστορική και πολιτιστική εξέλιξη της κάθε περιοχής, καθίσταται δηλαδή ταυτοτικό στοιχείο της κάθε περιοχής.

Εμπεριέχει την ποικιλομορφία των πολύτιμων φυσικών και ημιφυσικών οικοτόπων με τα είδη και τη χωρική τους συνδεσιμότητα. Η ποικιλομορφία, η ιδιαιτερότητα και η ομορφιά του τοπίου διαμορφώνονται θεμελιωδώς από αυτές τις φυσικές και πολιτιστικές αξίες.

Τα νερά αποτελούν ασφαλώς καθοριστικό, κυρίαρχο θα έλεγα, στοιχείο του τοπίου. Σε οργανική σύνδεση με τα νερά είναι και η βλάστηση, η οποία αποτελεί ένα ακόμα σημαντικό ποιοτικό συστατικό του τοπίου το οποίο λειτουργεί συμπληρωματικά στα δομικά στοιχεία του τοπίου, μέρος των οποίων είναι και τα υδάτινα σώματα, φυσικά ή τεχνητά.

Ο σύγχρονος άνθρωπος παρεμβαίνει έντονα στα φυσικά ύδατα με σειρά έργων όπως:

- ▶ τα αποστραγγιστικά και οι αποξηράνσεις,
- ▶ τα αντιπλημμυρικά,
- ▶ τα μεγάλα φράγματα είτε για ύδρευση είτε για άρδευση είτε για παραγωγή ενέργειας (υδροηλεκτρικά),
- ▶ τα μικρά φράγματα και αναβαθμοί εντός υδατορεμάτων,
- ▶ οι αγωγοί μεταφοράς νερού και τα αρδευτικά δίκτυα,
- ▶ οι εκτροπές ποταμών και τα έργα διευθέτησης της κοίτης τους,
- ▶ η δημιουργία τεχνητών ταμιευτήρων,
- ▶ η ανασύσταση λιμνών,
- ▶ ναυταθλητικές εγκαταστάσεις (π.χ. κωπηλατοδρόμιο στο Σχοινιά),
- ▶ έργα (επανα)πλημμυρισμού εδαφών,
- ▶ αναχώματα πέριξ λιμνών και υγροτόπων,
- ▶ τα έργα αντλιοσταμίουσης,
- ▶ οι διώρυγες και οι εσωτερικές πλωτές οδοί (κανάλια), τα λιμάνια,
- ▶ η ανάκτηση εδαφών από τη θάλασσα ή από λίμνες,

αλλά και άλλα έργα που αν και δεν αποτελούν έργα άμεσης διαχείρισης των υδάτων επηρεάζουν έμμεσα αλλά σημαντικά τα υδάτινα σώμα και την αλληλεπίδρασή τους με το τοπίο όπως π.χ. οι μεγάλοι οδικοί άξονες και εν γένει τα μεγάλα έργα υποδομών, οι βιολογικοί καθαρισμοί, οι επεκτάσεις των πόλεων κλπ.

Αναφέρω μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα:

- ▶ Η λίμνη Μαραθώνα: πρόκειται για τεχνητή λίμνη που κατασκευάστηκε το 1929 και από το 1931 χρησιμοποιείται ως ταμιευτήρα για την ύδρευση της Αθήνας και αποτελεί τουριστικό πόλο έλξης. Η έκταση της λίμνης με το νερό στο ύψος του υπερχειλιστή είναι 2,45 τ. χλμ. και το μέγιστο βάθος της είναι 54 μέτρα.
- ▶ Η λίμνη Κερκίνη μια τεχνητή λίμνη που σχηματίστηκε το 1932 με τη δημιουργία φράγματος στον ποταμό Στρυμόνα. Η έκταση της λίμνης ποικίλλει από 54,25 έως 72.11 τ. χλμ. ανάλογα με την εποχή και, εκτός από έναν από τους πλέον σημαντικούς υδροβιότοπους της χώρας, αποτελεί και σημαντικό τουριστικό προορισμό.
- ▶ Τα φράγματα κατά μήκος του ποταμού Αχελώου τα οποία έχουν δημιουργήσει ένα μοναδικό δίκτυο ορεινών και ημιορεινών λιμνών, αλλάζοντας καθοριστικά το τοπίο.
- ▶ Από αυτές τις λίμνες, σημαντικότερο παράδειγμα θετικής παρέμβασης στο τοπίο είναι η λίμνη Πλαστήρα η οποία πλέον αποτελεί και ισχυρό

τουριστικό πόλο έλξης. Δημιουργήθηκε με την ολοκλήρωση του φράγματος στις πηγές του Μέγδοβα το 1959 από τις πολεμικές επανορθώσεις που πλήρωσε η Ιταλία στην Ελλάδα. Έχει συνολική επιφάνεια 24 τ. χλμ. και μέγιστο βάθος γύρω στα 60 μ. Το νερό της χρησιμοποιείται για ύδρευση της Καρδίτσας, για άρδευση του κάμπου και για ηλεκτροπαραγωγή, καθώς εκεί κοντά, στο χωριό Μητρόπολη, βρίσκεται και υδροηλεκτρικό εργοστάσιο ισχύος 129,9 MWatt, το οποίο τέθηκε σε λειτουργία το 1962.

- ▶ Η λίμνη Δόξα είναι μία τεχνητή λίμνη σε υψόμετρο 900 μέτρων με το χαρακτηριστικό της εκκλησάκι του Αγίου Φανουρίου στη μέση, η οποία βρίσκεται στην περιοχή Φενεού Κορινθίας και συγκεντρώνει πολλούς επισκέπτες όλες τις εποχές του χρόνου. Η κατασκευή της ολοκληρώθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1990, με την δημιουργία ενός φράγματος μήκους 225 μέτρων στην κοίτη του χειμάρρου Δόξα που είχε σκοπό την κάλυψη των αρδευτικών αναγκών της κοιλάδας του Φενεού που έως τότε πλημμύριζε σε τακτά χρονικά διαστήματα καταστρέφοντας τις καλλιέργειες.
- ▶ Η λίμνη Τάκα. Πρόκειται για λίμνη που βρίσκεται στο οροπέδιο της Τρίπολης και η οποία αποτελούσε έναν από τους πιο σημαντικούς εσωτερικούς υγροτόπους της Πελοποννήσου κυρίως για την ορνιθοπανίδα. Πρόκειται για μια περιοδικά κατακλυζόμενη λίμνη που δημιουργείται μέσα σε ένα τεκτονικό βύθισμα, το οποίο με τη σειρά του τροφοδοτείται με βρόχινο νερό, πηγές και ρέματα. Στη συνέχεια η περιοχή αποστραγγίζεται μέσα από ένα σύστημα από πολλές καταβόθρες και τα νερά καταλήγουν στον Αλφειό ποταμό και στον Αργολικό κόλπο. Έτσι η επιφάνεια της λίμνης Τάκας αυξομειώνεται με αποτέλεσμα στα μέσα του χειμώνα να φτάνει τα 6.000 στρέμματα, ενώ το καλοκαίρι ξεραίνεται τελείως και χρησιμοποιείται σαν βοσκότοπος. Στην περιοχή κατασκευάστηκε ταμιευτήρας με σκοπό την συγκράτηση των νερών και την αγροτική αξιοποίηση των γύρω χωραφιών. Ο ταμιευτήρας που έχει τραπέζιο σχήμα και περίμετρο 4,4 χλμ. έχει αλλοιώσει δια παντός το τοπίο της περιοχής και έχει υποβαθμίσει σημαντικά το οικοσύστημα. Η συγκράτηση των νερών σε συνδυασμό με το ανεξέλεγκτο κυνήγι κατά τη διάρκεια του χειμώνα έχει σαν αποτέλεσμα να λιγοστεύουν σε μεγάλο βαθμό τα χιλιάδες πουλιά που την επισκέπτονταν στο παρελθόν.
- ▶ Η λίμνη Κάρλα η οποία αποξηράνθηκε το 1962, επειδή την εποχή εκείνη προκαλούσε πλημμύρες στις πέριξ γεωργικές καλλιέργειες, ενώ ορισμένες βαλτώδεις εκτάσεις γύρω της προκαλούσαν την έντονη παρουσία εντόμων. Η αποξήρανση της λίμνης Κάρλας ήταν από τα σημαντικότερα έργα για την ανάπτυξη της ελληνικής γεωργίας.

Αποδόθηκαν 80.000 στρέμματα καλλιεργήσιμης γης στους αγρότες της Θεσσαλίας, σε μία εποχή που η ελληνική γεωργία πραγματοποιούσε τα πρώτα βήματά της προς την εκβιομηχάνιση αλλά και την αντιμετώπιση του ευρωπαϊκού ανταγωνισμού. Ωστόσο, διαπιστώθηκε ότι οι επιπτώσεις στο οικοσύστημα της περιοχής ήταν μεγαλύτερες από το όφελος που προσέφερε η αποξήρανσή της. Έτσι, η λίμνη ανασυστήθηκε σε έκταση 38 τ. χλμ. με τη βοήθεια αναχωμάτων μήκους 22,8 km και ύψους 9 μέτρων περίπου. Το κόστος ανασύστασής της ανήλθε σε περίπου 250 εκ. €. Το αρχικό μέγεθος της λίμνης κυμαίνονταν από 45 τ. χλμ έως 180 τ. χλμ. και το βάθος της έφτανε τα 4-6 μ.

Στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων της Γενικής Γραμματείας Φυσικού Περιβάλλοντος και Υδάτων το κύριο εργαλείο σχεδιασμού που διαθέτουμε αναφορικά με τα ύδατα είναι η Οδηγία Πλαίσιο για τα Νερά 2000/60 και η σύνταξη των σχεδίων διαχείρισης λεκανών απορροής ποταμών (ΣΔΛΑΠ) με σκοπό την διασφάλιση της ποιότητας και της ποσότητάς τους, ενώ η Οδηγία 2007/60 για τις πλημμύρες, μέσα από τα σχέδια διαχείρισης κινδύνου πλημμύρας, αποτελεί το κύριο εργαλείο προτεραιοποίησης των αντιπλημμυρικών έργων.

Αν τα έργα που ανέφερα πριν γίνονταν σήμερα θα έπρεπε να έχουν προβλεφθεί στα αντίστοιχα ΣΔΛΑΠ. Μέσα από το εργαλείο σχεδιασμού των ΣΔΛΑΠ οφείλουμε να βρούμε τις πλέον ορθολογικές λύσεις σε ότι αφορά τη διαχείριση του διαθέσιμου νερού έτσι ώστε να επιτύχουμε την επάρκεια προσφοράς για τις διαφορετικές χρήσεις που ζητούν νερό όπως η άρδευση που απορροφά περίπου το 85% των υδάτινων πόρων σήμερα στη χώρα μας, η ύδρευση, η βιομηχανική χρήση και η παραγωγή ενέργειας. Επιδιώκουμε επομένως να μην υπάρχει έλλειμμα στο ισοζύγιο του νερού και να διατηρείται η οικολογική παροχή.

Εφόσον υπάρχει υπερεπάρκεια σε μια υδατική λεκάνη (δηλ. πλεόνασμα στο ισοζύγιο ύδατος), τότε είναι, επί της αρχής, δυνατή και η μεταφορά ύδατος από μια υδατική λεκάνη σε άλλη που παρουσιάζει έλλειμμα όπως π.χ. η περίπτωση της λεκάνης του Αχελώου σε σχέση με τη λεκάνη του Πηνειού. Για να μπορέσει αυτό να είναι συμβατό με την Οδηγία 2000/60, θα πρέπει όμως να έχουν εξαντληθεί τα άλλα διαθέσιμα μέσα, δηλ. να έχουν ληφθεί προηγουμένως όλα τα μέτρα εκείνα που μπορούν να ελαχιστοποιήσουν τη σπατάλη νερού όπως η βελτιστοποίηση του συστήματος άρδευσης, ο έλεγχος των γεωτρήσεων, η ορθή κοστολόγηση και τιμολόγηση του νερού λαμβάνοντας υπόψη και το περιβαλλοντικό κόστος, ο εξορθολογισμός των καλλιεργειών κλπ.

Εφόσον τα έργα αυτά είναι συμβατά με το σχεδιασμό όπως αυτός αποτυπώνεται στα ΣΔΛΑΠ ή στα

Σχέδια Διαχείρισης Κινδύνων Πλημμύρας τότε, αν πρόκειται για σχέδιο ή πρόγραμμα προχωράμε σε διεξαγωγή Στρατηγικής Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΣΜΠΕ) ή αν πρόκειται για μεμονωμένο έργο, που είναι και το συνηθέστερο, προχωράμε σε διεξαγωγή Μελέτη Περιβαλλοντικών Όρων (ΜΠΕ). Αυτά είναι τα βασικά εργαλεία που διαθέτουμε στην περιβαλλοντική νομοθεσία αναφορικά με τις επιπτώσεις στο τοπίο ως στοιχείο του περιβάλλοντος (εδώ ασφαλώς θα πρέπει να επισημάνουμε ότι υπάρχουν κι άλλα εργαλεία τα οποία δεν είναι αμιγώς περιβαλλοντικά όπως κατ'εξοχήν η χωροταξία η οποία αποσκοπεί στο συντονισμό και την εξισορρόπηση διαφορετικών αναγκών και συμφερόντων).

Εκεί γίνεται η αξιολόγηση του σχεδίου/προγράμματος ή του έργου σε σχέση με το τοπίο αλλά και ο έλεγχος συμβατότητας με τα σχέδια διαχείρισης υδάτων και τα σχέδια διαχείρισης κινδύνων πλημμύρας.

Ειδικότερα, η Οδηγία σχετικά με την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων 2001/42 προβλέπει ότι θα πρέπει να εξετάζονται οι ενδεχόμενες σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένων θεμάτων όπως, μεταξύ άλλων η πολιτιστική κληρονομιά συμπεριλαμβανομένης της αρχιτεκτονικής και αρχαιολογικής κληρονομιάς, το τοπίο και οι σχέσεις μεταξύ των ανωτέρω παραγόντων.

Αντίστοιχα, η Οδηγία 2011/92 σχετικά με τις Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων:

- ▶ στην αιτιολογική σκέψη 16 αναφέρεται ρητά στην Ευρωπαϊκή σύμβαση για το Φυσικό Τοπίο και στην ανάγκη προστασία του τοπίου από την οπτική ρύπανση,
- ▶ στο άρθρο 3 προβλέπεται ότι στην εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων εντοπίζονται, περιγράφονται και αξιολογούνται δεόντως, με βάση κάθε μεμονωμένη περίπτωση, οι άμεσες και έμμεσες σημαντικές επιπτώσεις ενός έργου, μεταξύ άλλων και στο τοπίο,
- ▶ στο Παράρτημα IV σχετικά με τις πληροφορίες που πρέπει να περιέχει η ΜΠΕ, στην παρ. 4 προβλέπεται ότι απαιτείται η περιγραφή των παραγόντων που ενδέχεται να θιγούν σημαντικά από το έργο όπως, μεταξύ άλλων, τα ύδατα συμπεριλαμβανομένων των τυχόν ποσοτικών και υδρομορφολογικών αλλαγών και το φυσικό τοπίο.

Αντίστοιχα, ο εθνικός νομοθέτης έχει προβλέψει ότι στις ΜΠΕ θα πρέπει να περιλαμβάνεται περιγραφή των μορφολογικών και τοπιολογικών χαρακτηριστικών των έργων και ειδικότερα:

- ▶ Να καταγράφεται το σύνολο του τοπίου αναφοράς και οι επιμέρους ενότητές του,
- ▶ Αναφέρονται εκτάσεις που σχετίζονται με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου,

- ▶ Εντοπίζονται ενδεχόμενες τοπιολογικές εξάρσεις που σχετίζονται με το έργο,
- ▶ Αναφέρονται στοιχεία της σημαντικότητας και της τρωτότητας του τοπίου.

Αντίστοιχα, θα πρέπει να αξιολογούνται οι επιπτώσεις στα μορφολογικά και τοπιολογικά χαρακτηριστικά και ειδικότερα:

- ▶ Να εκτιμώνται και αξιολογούνται οι αλλαγές στην εικόνα της ευρύτερης περιοχής λόγω του έργου,
- ▶ Να χρησιμοποιούνται δόκιμες μέθοδοι αξιολόγησης τοπιολογικών μεταβολών και οπτικής παρείσδυσης,
- ▶ Να συγκρίνεται μέσω κατάλληλης φωτορεαλιστικής απεικόνισης το πριν και το μετά το έργο για τις περιπτώσεις που επηρεάζονται σημαντικά στοιχεία αυξημένου μορφολογικού ή τοπιολογικού ενδιαφέροντος,
- ▶ Διερευνώνται και αξιολογούνται οι πιθανότητες διάσπαση της γραμμής του ορίζοντα και των φυσικών σχημάτων και χρωμάτων του τοπίου καθώς και οι νέες συνθήκες συνέχειας ή ασυνέχειας στην οργάνωση του τοπίου,
- ▶ Εξετάζεται η συμβατότητα των επικείμενων αλλαγών με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου.

Διαθέτουμε επομένως μια πλήρη εργαλειοθήκη για την αξιολόγηση των επιπτώσεων των έργων στο τοπίο. Όμως, εγγενές χαρακτηριστικό του τοπίου είναι ότι η αξιολόγησή του συνδέεται με τις εμπειρίες και τις παραστάσεις του υποκειμένου δηλ. του κριτή. Επομένως, πάντα υπάρχει μια υποκειμενική διάσταση στην κρίση που διατυπώνεται και όλοι έχουν άποψη επ' αυτού. Για το λόγο αυτό, πολύ συχνά, στο στάδιο της δημόσιας διαβούλευσης η κύρια κριτική που ασκείται εστιάζει στην εικαζόμενη διατάραξη της αρμονικής ένταξης του έργου στο υφιστάμενο τοπίο παραβλέποντας άλλες σημαντικές πτυχές του.

Αξίζει τέλος να επισημανθεί ότι, συνήθως, σε αντίθεση με άλλα έργα όπως π.χ. οι ανεμογεννήτριες, τα έργα που προβλέπουν τη δημιουργία/ανασύσταση υδάτινων σωμάτων αξιολογούνται ως βελτιωτικά στοιχεία του τοπίου.

*

What is the landscape? Landscape is formed as a result of the interaction between the natural environment and the way people perceive and experience that environment. Landscape encompasses all space, i.e., it includes peri-urban and urban areas of the country as well as the countryside.

The landscape is dynamic, constantly evolving, either as a result of natural processes such as geological phenomena, natural erosion due to wind and water, landslides, etc., or due to climate change, which usually involves a reduction in available water resources and an increase in sudden storms, or due

to human uses and interventions, or even due to the changing way we perceive and value the environment. The landscape therefore reflects the natural, historical and cultural evolution of each region, i.e., it becomes an identity element of each region.

It contains the diversity of valuable natural and semi-natural habitats with their species and their spatial connectivity. The diversity, specificity and beauty of the landscape are fundamentally shaped by these natural and cultural values.

Water is certainly a key, and I would say dominant, element of the landscape. Vegetation is also organically linked to water and is another important qualitative component of the landscape, which is complementary to the structural elements of the landscape, of which water bodies, whether natural or artificial, are a part.

Modern man is strongly interfering with natural waters through a number of projects such as:

- ▶ drainage and dewatering;
- ▶ flood control;
- ▶ large dams for water supply, irrigation or energy production (hydroelectricity);
- ▶ small dams and terraces within watercourses;
- ▶ water transport pipelines and irrigation networks;
- ▶ river diversions and riverbed regulation work;
- ▶ the creation of artificial reservoirs;
- ▶ the restoration of lakes;
- ▶ nautical sports facilities (e.g., rowing course in Schinias);
- ▶ (re)flooded projects;
- ▶ dykes around lakes and wetlands;
- ▶ pumped storage projects;
- ▶ canals and inland waterways (canals), ports;
- ▶ land reclamation from the sea or from lakes,

but also, other projects which, although not direct water management projects, have an indirect but significant impact on water bodies and their interaction with the landscape, such as major roads and large infrastructure projects in general, biological treatment, urban extensions, etc.

Here are some typical examples:

- ▶ Lake Marathon: this is an artificial lake constructed in 1929 and since 1931 it has been used as a reservoir for the water supply of Athens and is a tourist attraction. The area of the lake with the water at the height of the spillway is 2,45 square kilometres and its maximum depth is 54 metres.
- ▶ Lake Kerkini is an artificial lake formed in 1932 with the creation of a dam on the river

Strymonas. The area of the lake varies from 54.25 to 72.11 square kilometres depending on the season and, apart from being one of the most important wetlands in the State, it is also an important tourist destination.

- ▶ The dams along the Acheloos River which have created a unique network of mountain and semi-mountain lakes, decisively changing the landscape.
- ▶ Of these lakes, the most important example of positive intervention in the landscape is Lake Plastira, which has become a major tourist attraction. It was created with the completion of the dam at the headwaters of Megdova in 1959 from the war reparations paid by Italy to Greece. It has a total surface area of 24 km² and a maximum depth of around 60 m. Its water is used for the water supply of Karditsa, for irrigation of the plain and for electricity generation, as there is a hydroelectric power station with a capacity of 129,9 MWatt, which was put into operation in 1962.
- ▶ Lake Doxa is an artificial lake at an altitude of 900 metres with the characteristic chapel of Agios Fanourios in the middle, which is located in the area of Feneos in Corinthia and attracts many visitors throughout the year. Its construction was completed in the late 1990s, with the creation of a 225-metre-long dam on the bed of the Doxa stream, which was designed to meet the irrigation needs of the Feneos valley, which until then had been regularly flooded, destroying crops.
- ▶ Lake Taka. It is a lake located on the plateau of Tripoli and was one of the most important inland wetlands in the Peloponnese, especially for birdlife. It is a periodically flooded lake created in a tectonic depression, which in turn is fed by rainwater, springs and streams. The area is then drained through a system of many sinkholes and the water flows into the River Alpheus and the Argolic Gulf. Thus, the surface of Lake Taka fluctuates, so that in mid-winter it reaches 6 000 hectares, while in summer it dries up completely and is used as pasture. A reservoir was constructed in the area to contain the water and to allow the surrounding fields to be used for agriculture. The reservoir, which has a trapezoidal shape and a perimeter of 4,4 km, has completely altered the landscape of the area and significantly degraded the ecosystem. The retention of the water, combined with uncontrolled hunting during the winter, has resulted in a significant reduction in the thousands of birds that used to visit the reservoir in the past.
- ▶ Lake Karla which was drained in 1962 because at the time it was causing flooding of the

surrounding agricultural crops, while some swampy areas around it were causing a heavy presence of insects. The draining of Lake Karla was one of the most important projects for the development of Greek agriculture. It gave 80 000 hectares of arable land to the farmers of Thessaly, at a time when Greek agriculture was taking its first steps towards industrialisation and facing European competition. However, it was found that the impact on the region's ecosystem was greater than the benefit of draining the land. As a result, the lake was restored over an area of 38 km², with the help of dykes 22,8 km long and approximately 9 metres high. The cost of restoring the lake was approximately €250 million. The original size of the lake ranged from 45 km² to 180 km² and the depth of the lake was 4-6 metres.

Within the competences of the General Secretariat for the Natural Environment and Water, the main planning tool available with regard to water is the Water Framework Directive 2000/60/EC and the drafting of River Basin Management Plans (RBMPs) to ensure their quality and quantity, while the Floods Directive 2007/60/EC, through the Flood Risk Management Plans, is the main tool for prioritising flood protection projects.

If the above-mentioned projects being carried out today, they would have been foreseen in the respective SWMPs. Through the planning tool of the SWMPs we have to find the most rational solutions in terms of managing the available water in order to achieve a sufficient supply for the different uses that require water, such as irrigation, which takes up about 85% of the water resources in our State today, water supply, industrial use and energy production. We therefore seek to ensure that there is no deficit in the water balance and that ecological supply is maintained.

As long as there is a surplus in a water basin (i.e., a surplus in the water balance), it is, in principle, possible to transfer water from one water basin to another that is in deficit, as is the case, for example, with the Acheloos basin in relation to the Pinios basin. For this to be compatible with Directive 2000/60/EC, however, other available means must be exhausted, i.e., all measures that can minimise water wastage must have been taken beforehand, such as optimising the irrigation system, controlling boreholes, proper water pricing and pricing, taking account of environmental costs, rationalising crops, etc.

If these projects are compatible with the planning as reflected in the SDLAPs or Flood Risk Management Plans then, if it is a project or programme, we proceed to a Strategic Environmental Impact Assessment (SEA) or if it is an individual

project, which is the most common, we proceed to an Environmental Impact Assessment (EIA). These are the basic tools available in environmental legislation with regard to the impact on the landscape as an element of the environment (here, of course, we should point out that there are other tools that are not purely environmental, such as, above all, spatial planning, which aims to coordinate and balance different needs and interests).

This is where the assessment of the plan/programme or project in relation to the landscape is carried out, as well as checking compatibility with water management plans and flood risk management plans.

In particular, Directive 2001/42/EU on the assessment of the effects of certain plans and programmes on the environment provides that the potential significant effects on the environment should be considered, including issues such as, inter alia, cultural heritage including architectural and archaeological heritage, landscape and the relationships between the above factors.

Similarly, Directive 2014/52/EU of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 amending Directive 2011/92/EU on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment, in recital 16, explicitly refers to the European Landscape Convention and the need to protect the landscape from visual impact.

Article 3 of the Directive 2011/92/EU provides that the environmental impact assessment shall identify, describe and properly assess, on a case-by-case basis, the direct and indirect significant effects of a project, including on the landscape.

In Annex IV on the information to be contained in the EIA, in paragraph 1, the information to be included in the EIA is set out in paragraph 2.4 provides that a description of the factors likely to be significantly affected by the project, such as, inter alia, water, including any quantitative and hydromorphological changes, and the natural landscape, is required.

Similarly, the national legislator has provided that the EIAs should include a description of the morphological and landscape characteristics of the projects, in particular:

- ▶ The entire landscape of the reference landscape and its individual units must be recorded;
- ▶ Indicate areas relevant to the European Landscape Convention;
- ▶ Identify any landscape features associated with the project;
- ▶ Indicate elements of landscape importance and vulnerability.

Correspondingly, the impact on morphological and landscape features should be assessed, in particular:

- ▶ Assess and evaluate the changes in the appearance of the wider area due to the project;
- ▶ Use proven methods to assess landscape changes and visual intrusion;
- ▶ Compare, by means of appropriate photorealistic imagery, the before and after project for those cases where significant features of increased morphological or landscape interest are affected;
- ▶ Investigate and evaluate the potential for disruption of the skyline and the natural shapes and colours of the landscape, as well as new conditions of continuity or discontinuity in landscape organisation;
- ▶ The compatibility of the forthcoming changes with the European Landscape Convention shall be examined.

We therefore have a complete toolbox for assessing the impact of projects on the landscape. However, an inherent characteristic of the landscape is that its assessment is linked to the experiences and perceptions of the subject, i.e., the critic. Therefore, there is always a subjective dimension to the judgment made and everyone has an opinion on it. For this reason, very often, at the public consultation stage, the main criticisms made focus on the alleged disruption of the harmonious integration of the project into the existing landscape, overlooking other important aspects of the project.

Finally, it is worth pointing out that, unlike other projects such as wind turbines, projects involving the creation/restoration of bodies of water are usually assessed as landscape improvements.

*

Quel est le paysage? Le paysage est le résultat de l'interaction entre l'environnement naturel et la façon dont les populations le perçoivent et vivent cet environnement. Le paysage englobe tout l'espace, c'est-à-dire qu'il comprend les zones péri-urbaines et urbaines du pays ainsi que la campagne.

Le paysage est dynamique, en constante évolution, soit en raison de processus naturels tels que les phénomènes géologiques, l'érosion naturelle due au vent et à l'eau, les glissements de terrain, etc., soit en raison du changement climatique, qui implique généralement une réduction des ressources en eau disponibles et une augmentation des tempêtes soudaines, soit en raison des utilisations et des interventions humaines, soit encore en raison de l'évolution de notre façon de percevoir et de valoriser l'environnement. Le paysage reflète donc l'évolution naturelle, historique et culturelle de chaque région, c'est-à-dire qu'il devient un élément identitaire de chaque région.

Il contient la diversité des habitats naturels et semi-naturels de valeur avec leurs espèces et leur

connectivité spatiale. La diversité, la spécificité et la beauté du paysage sont fondamentalement façonnées par ces valeurs naturelles et culturelles.

L'eau est certainement un élément clé, et je dirais même dominant, du paysage. La végétation est également liée organiquement à l'eau et constitue une autre composante qualitative importante du paysage, complémentaire des éléments structurels du paysage, dont les plans d'eau, qu'ils soient naturels ou artificiels, font partie.

L'homme moderne interfère fortement avec les eaux naturelles à travers un certain nombre de projets tels que :

- ▶ le drainage et l'assèchement ;
- ▶ le contrôle des inondations ;
- ▶ de grands barrages pour l'approvisionnement en eau, l'irrigation ou la production d'énergie (hydroélectricité) ;
- ▶ petits barrages et terrasses dans les cours d'eau ;
- ▶ les canalisations de transport d'eau et les réseaux d'irrigation ;
- ▶ les travaux de détournement de cours d'eau et de régulation du lit des rivières ;
- ▶ la création de réservoirs artificiels ;
- ▶ la restauration des lacs ;
- ▶ des installations de sports nautiques (par exemple, un cours d'aviron à Schinias) ;
- ▶ les projets de (ré)inondation ;
- ▶ des digues autour des lacs et des zones humides ;
- ▶ projets de stockage par pompage ;
- ▶ canaux et voies navigables intérieures (canaux), ports ;
- ▶ la récupération des terres sur la mer ou sur les lacs,

mais aussi d'autres projets qui, bien que n'étant pas des projets directs de gestion de l'eau, ont un impact indirect mais significatif sur les masses d'eau et leur interaction avec le paysage, tels que les grands axes routiers et les grands projets d'infrastructure en général, le traitement biologique, les extensions urbaines, etc.

Voici quelques exemples typiques :

- ▶ Le lac Marathon : il s'agit d'un lac artificiel construit en 1929 et qui, depuis 1931, sert de réservoir pour l'approvisionnement en eau d'Athènes et constitue une attraction touristique. La superficie du lac avec l'eau à la hauteur du déversoir est de 2,45 kilomètres carrés et sa profondeur maximale est de 54 mètres.
- ▶ Le lac Kerkini est un lac artificiel formé en 1932 avec la création d'un barrage sur la rivière Strymonas. La superficie du lac varie de 54,25 à 72,11 kilomètres carrés selon la saison et, en

plus d'être l'une des zones humides les plus importantes de l'État, c'est aussi une importante destination touristique.

- ▶ Les barrages le long de la rivière Acheloos qui ont créé un réseau unique de lacs de montagne et de semi-montagne, modifiant de manière décisive le paysage.
- ▶ Parmi ces lacs, l'exemple le plus important d'intervention positive dans le paysage est le lac Plastira, qui est devenu une attraction touristique majeure. Il a été créé avec l'achèvement du barrage à la source de Megdova en 1959 grâce aux réparations de guerre versées par l'Italie à la Grèce. Il a une superficie totale de 24 km² et une profondeur maximale d'environ 60 m. Son eau est utilisée pour l'approvisionnement en eau de Karditsa, pour l'irrigation de la plaine et pour la production d'électricité, car il existe une centrale hydroélectrique d'une capacité de 129,9 MWatt, qui a été mise en service en 1962.
- ▶ Le lac Doxa est un lac artificiel situé à 900 mètres d'altitude, au milieu duquel se trouve la chapelle caractéristique d'Agios Fanourios. Il est situé dans la région de Feneos en Corinthe et attire de nombreux visiteurs tout au long de l'année. Sa construction s'est achevée à la fin des années 1990, avec la création d'un barrage de 225 mètres de long sur le lit du ruisseau Doxa, destiné à répondre aux besoins d'irrigation de la vallée de Feneos, qui était jusqu'alors régulièrement inondée, détruisant les cultures.
- ▶ Le lac Taka. Il s'agit d'un lac situé sur le plateau de Tripoli qui était l'une des zones humides intérieures les plus importantes du Péloponnèse, notamment pour l'avifaune. Il s'agit d'un lac périodiquement inondé, créé dans une dépression tectonique, qui est à son tour alimenté par les eaux de pluie, les sources et les ruisseaux. La zone est ensuite drainée par un système de nombreuses dolines et l'eau se jette dans le fleuve Alpheus et le golfe Argolique. Ainsi, la surface du lac Taka fluctue, de sorte qu'au milieu de l'hiver, elle atteint 6 000 hectares, tandis qu'en été, elle s'assèche complètement et est utilisée comme pâturage. Un réservoir a été construit dans la région pour contenir l'eau et permettre aux champs environnants d'être utilisés pour l'agriculture. Le réservoir, qui a une forme trapézoïdale et un périmètre de 4,4 km, a complètement modifié le paysage de la zone et a considérablement dégradé l'écosystème. La rétention d'eau, combinée à une chasse incontrôlée pendant l'hiver, a entraîné une réduction significative des milliers d'oiseaux qui fréquentaient le réservoir par le passé.
- ▶ Le lac Karla, qui a été asséché en 1962 parce qu'à l'époque il provoquait l'inondation des cultures

agricoles environnantes, tandis que certaines zones marécageuses autour de lui provoquaient une forte présence d'insectes. L'assèchement du lac Karla a été l'un des projets les plus importants pour le développement de l'agriculture grecque. Elle a donné 80 000 hectares de terres arables aux agriculteurs de Thessalie, à une époque où l'agriculture grecque faisait ses premiers pas vers l'industrialisation et faisait face à la concurrence européenne. Toutefois, il s'est avéré que l'impact sur l'écosystème de la région était plus important que l'avantage de drainer les terres. Ainsi, le lac a été restauré sur une superficie de 38 km², à l'aide de digues de 22,8 km de long et d'environ 9 mètres de haut. Le coût de la restauration du lac était d'environ 250 millions d'euros. La taille originale du lac variait de 45 km² à 180 km² et la profondeur du lac était de 4 à 6 mètres.

Dans le cadre des compétences du Secrétariat général de l'environnement naturel et de l'eau, le principal outil de planification disponible en ce qui concerne l'eau est la Directive-cadre sur l'eau 2000/60/CE et l'élaboration de plans de gestion de district hydrographique (PGDH) pour en assurer la qualité et la quantité, tandis que la Directive sur les inondations 2007/60/CE, par le biais des plans de gestion des risques d'inondation, est le principal outil pour hiérarchiser les projets de protection contre les inondations.

Si les projets ci-dessus mentionnés étaient réalisés aujourd'hui, ils auraient été prévus dans les plans de gestion des eaux respectifs. Grâce à l'outil de planification que sont les SWMP, nous devons trouver les solutions les plus rationnelles en termes de gestion de l'eau disponible afin d'obtenir un approvisionnement suffisant pour les différents usages qui nécessitent de l'eau, comme l'irrigation, qui absorbe aujourd'hui environ 85 % des ressources en eau de notre État, l'approvisionnement en eau, l'utilisation industrielle et la production d'énergie. Nous cherchons donc à faire en sorte qu'il n'y ait pas de déficit dans le bilan hydrique et que l'approvisionnement écologique soit maintenu.

Tant qu'il y a un excédent dans un bassin hydrographique (c'est-à-dire un excédent dans le bilan hydrique), il est en principe possible de transférer de l'eau d'un bassin hydrographique à un autre qui est déficitaire, comme c'est le cas, par exemple, du bassin Acheloos par rapport au bassin Pinios. Pour que cela soit compatible avec la Directive 2000/60/CE, il faut toutefois que les autres moyens disponibles aient été épuisés, c'est-à-dire que toutes les mesures susceptibles de minimiser le gaspillage de l'eau aient été prises au préalable, telles que l'optimisation du système d'irrigation, le contrôle des forages, une tarification et un prix de l'eau appropriés, la

prise en compte des coûts environnementaux, la rationalisation des cultures, etc.

Si ces projets sont compatibles avec la planification telle que reflétée dans les SDLAP ou les plans de gestion des risques d'inondation, alors, s'il s'agit d'un projet ou d'un programme, nous procédons à une Évaluation stratégique des incidences environnementales (ESE) ou s'il s'agit d'un projet individuel, ce qui est le plus courant, nous procédons à une Évaluation des incidences sur l'environnement (EIE). Il s'agit là des outils de base dont dispose la législation environnementale en ce qui concerne l'impact sur le paysage en tant qu'élément de l'environnement (il convient bien entendu de souligner qu'il existe d'autres outils qui ne sont pas purement environnementaux, comme, surtout, l'aménagement du territoire, qui vise à coordonner et à équilibrer les différents besoins et intérêts).

C'est là que s'effectue l'évaluation du plan/programme ou projet par rapport au paysage, ainsi que la vérification de la compatibilité avec les plans de gestion des eaux et les plans de gestion des risques d'inondation.

En particulier, la Directive 2001/42/UE relative à l'Évaluation des incidences de certains plans et programmes sur l'environnement prévoit que les incidences notables potentielles sur l'environnement doivent être examinées, y compris des questions telles que, entre autres, le patrimoine culturel, y compris le patrimoine architectural et archéologique, le paysage et les relations entre les facteurs susmentionnés.

De même, la Directive 2014/52/UE du Parlement européen et du Conseil du 16 avril 2014 modifiant la Directive 2011/92/UE concernant l'évaluation des incidences de certains projets publics et privés sur l'environnement au considérant 16, fait explicitement référence à la Convention européenne sur le paysage et à la nécessité de protéger le paysage des incidences visuelles.

L'article 3 de la Directive 2011/92/UE prévoit que «L'évaluation des incidences sur l'environnement identifie, décrit et évalue de manière appropriée, en fonction de chaque cas particulier [...], les incidences directes et indirectes d'un projet sur certains facteurs», y compris sur le paysage.

À l'annexe IV sur les informations à inclure dans l'EIE, au paragraphe 1, les informations à inclure dans l'EIE sont indiquées au paragraphe 2. 4 prévoit qu'une description des facteurs susceptibles d'être affectés de manière significative par le projet, tels que, entre autres, l'eau, y compris toute modification quantitative et hydromorphologique, et le paysage naturel, est requise.

De même, le législateur national a prévu que les EIE doivent inclure une description des caractéristiques morphologiques et paysagères des projets, notamment :

- ▶ L'ensemble du paysage de référence et ses unités individuelles doivent être enregistrés ;
- ▶ Indiquez les zones pertinentes pour la Convention européenne du paysage ;
- ▶ Identifier toute caractéristique paysagère associée au projet ;
- ▶ Indiquer les éléments d'importance et de vulnérabilité du paysage.

En conséquence, l'impact sur les caractéristiques morphologiques et paysagères doit être évalué, en particulier :

- ▶ Évaluer les changements d'apparence de la zone élargie dus au projet ;
- ▶ Utiliser des méthodes éprouvées pour évaluer les modifications du paysage et l'intrusion visuelle ;
- ▶ Comparer, au moyen d'une imagerie photo-réaliste appropriée, le projet avant et après pour les cas où des éléments significatifs d'un intérêt morphologique ou paysager accru sont affectés ;

- ▶ Étudier et évaluer le potentiel de perturbation de la ligne d'horizon et des formes et couleurs naturelles du paysage, ainsi que les nouvelles conditions de continuité ou de discontinuité dans l'organisation du paysage ;
- ▶ La compatibilité des changements à venir avec la Convention européenne du paysage est examinée.

Nous disposons donc d'une boîte à outils complète pour évaluer l'impact des projets sur le paysage. Cependant, une caractéristique inhérente au paysage est que son évaluation est liée aux expériences et aux perceptions du sujet, c'est-à-dire du critique. Par conséquent, il y a toujours une dimension subjective dans le jugement porté et chacun a un avis sur la question. C'est pourquoi, très souvent, au stade de la consultation publique, les principales critiques formulées portent sur la prétendue perturbation de l'intégration harmonieuse du projet dans le paysage existant, en négligeant d'autres aspects importants du projet.

Enfin, il convient de souligner que, contrairement à d'autres projets tels que les éoliennes, les projets impliquant la création/restauration de plans d'eau sont généralement évalués comme des améliorations du paysage.

Το τοπίο ως στοιχείο χωρικού σχεδιασμού και βιώσιμης ανάπτυξης κατά τη νομοθεσία

The landscape as an element of spatial planning and sustainable development according to the legislation

Le paysage en tant qu'élément de l'aménagement du territoire et du développement durable dans la législation

Κωνσταντίνος Μενουδάκος

Mr Konstantinos Menoudakos,
Honorary President of the Council of State

M. Konstantinos Menoudakos,
Président honoraire du Conseil d'État

Ευχαριστώ θερμά τους διοργανωτές αυτού του Συμποσίου – τους αρμόδιους τομείς του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας και του Συμβουλίου της Ευρώπης –, για την πρόσκληση, η οποία μου δίνει την ευκαιρία να εκθέσω κάποιες σκέψεις που αναφέρονται σε νομικές πτυχές της προστασίας του τοπίου σε συσχέτιση με τον χωρικό σχεδιασμό στην Ελλάδα.

Με τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης το τοπίο αναγνωρίζεται ως αντικείμενο που αποτελεί κοινό αγαθό υπαγόμενο σε αυτοτελή νομική προστασία. Με τον τρόπο αυτό η πολυσύνθετη, πολυδιάστατη και διεπιστημονικής εμβέλειας έννοια του τοπίου, καθίσταται αντικείμενο και της νομικής επιστήμης.

Η Σύμβαση αυτή δεν είναι το πρώτο νομικό κείμενο που καθιστά χώρους τοπογραφικά προσδιορισίμους, αντικείμενο νομικής προστασίας. Έχουν προϋπάρξει σχετικές νομικές διατάξεις σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.

Πρόνοιες για την προστασία του τοπίου είχαν περιληφθεί π.χ. στη Διεθνή Σύμβαση της UNESCO για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς (Σύμβαση του Παρισιού του 1972) ή στη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Ευρώπης (Σύμβαση της Γρανάδας του 1985).

Στην έννοια της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς που προστατεύεται από τη Σύμβαση του Παρισιού περιλαμβάνονται τα τοπία, τα οποία ορίζονται ως τα έργα ή συνδυασμός έργων του ανθρώπου και της φύσης καθώς και εκτάσεις που έχουν παγκόσμια αξία από άποψη ιστορική, αισθητική, εθνολογική και ανθρωπολογική.

Οι τόποι προστατεύονται με τη Σύμβαση της Γρανάδας του Συμβουλίου της Ευρώπης ως στοιχείο αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Τόποι για την εφαρμογή της Σύμβασης αυτής είναι σύνθετα έργα του ανθρώπου και της φύσης, εν μέρει κτισμένα, τα οποία αποτελούν εκτάσεις τόσο χαρακτηριστικές και ομοιογενείς ώστε να μπορούν να οριοθετηθούν τοπογραφικά και τα οποία είναι σημαντικά λόγω του ιστορικού, αρχαιολογικού, καλλιτεχνικού επιστημονικού, κοινωνικού και τεχνικού ενδιαφέροντος τους.

Με αυτά τα πρώιμα νομικά κείμενα, χώροι, όπως τους ορίζει η κάθε Σύμβαση για τους δικούς της σκοπούς, έχουν υπαχθεί σε νομικό καθεστώς που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά την άσκηση επιμέρους πολιτικών, κατά τη θέσπιση νομοθετικών ρυθμίσεων και κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων των κρατικών υπηρεσιών.

Αναφερόμενος στην Ελλάδα, επισημαίνω ότι με το Σύνταγμα (άρθρο 24) επιβάλλεται η προστασία του φυσικού, του οικιστικού και του πολιτιστικού περιβάλλοντος, και ασφαλώς η προστασία αυτή καταλαμβάνει και το τοπίο. Αλλά και στην κοινή ελληνική νομοθεσία υπάρχουν ρυθμίσεις προστατευτικές τόπων και τοπίων, μερικές μάλιστα προγενέστερες και της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για το τοπίο αλλά και των δύο Συμβάσεων που ανέφερα, της Σύμβασης του Παρισιού και της Σύμβασης της Γρανάδας.

Σε νόμο του 1950 (ν. 1469/1950) είχε θεσπιστεί ειδική διοικητική διαδικασία για το χαρακτηρισμό ενός τόπου ως τόπου με ιδιαίτερο φυσικό κάλλος και για την έκδοση εγκριτικής πράξης για τη χορήγηση αδειας ανέγερσης κτισμάτων στους χαρακτηρισμένους αυτούς τόπους.

Η προστασία και διατήρηση της φύσης και του τοπίου και ιδιαίτερα των περιοχών με μεγάλη βιολογική, οικολογική, αισθητική ή γεωμορφολογική αξία αποτελεί έναν από τους ειδικότερους σκοπούς του γενικού ελληνικού νόμου έτους 1986 για την προστασία του περιβάλλοντος (ν. 1650/1986), κατά τον οποίο ως τοπίο θεωρείται κάθε δυναμικό σύνολο βιοτικών και μη βιοτικών παραγόντων και στοιχείων του περιβάλλοντος που μεμονωμένα ή αλληλοεπιδρώντας σε συγκεκριμένο χώρο συνθέτουν μια οπτική εμπειρία.

Από τον λιτό ορισμό που δίδεται με τη Σύμβαση για το τοπίο, «περιοχή όπως γίνεται αντιληπτή από τους ανθρώπους, της οποίας ο χαρακτήρας είναι το αποτέλεσμα της δράσης και αλληλεπίδρασης φυσικών ή και ανθρώπινων παραγόντων», προκύπτει ότι η έννοια του τοπίου συντίθεται από το σύμπλεγμα πολλών παραγόντων.

Με αυτή τη διάταξη της Σύμβασης επιχειρείται να οριστεί ένας ανθρώπινος χώρος τοπογραφικά προσδιορισίμος, ο οποίος συνιστά σύνθετη έννοια που είναι δύσκολο να περιγραφεί σε όλες τις διαστάσεις

της. Όπως αναφέρει η καθηγήτρια περιβαλλοντικού δικαίου του Πολυτεχνείου Κρήτης Αίθρα Μαριά, που έχει μελετήσει σε βάθος τη νομική όψη του τοπίου και το καθεστώς προστασίας του κατά το διεθνές, το ευρωπαϊκό και το ελληνικό δίκαιο, η έννοια του τοπίου συνδυάζει αντικειμενικά και υποκειμενικά στοιχεία. Είναι ο χώρος σε συνδυασμό με τον τρόπο, με τον οποίο αντιλαμβάνονται και τον αισθάνονται όσοι έρχονται σε επαφή μαζί του. Αποτελεί έκφραση του πολιτισμού, των δραστηριοτήτων και γενικότερα της ιστορικής διαδρομής των ανθρώπων στο συγκεκριμένο χώρο και αποτελεί απόθεμα εμπειριών και συλλογικής μνήμης. Δεν συνδέεται με ιδιαίτερο φυσικό κάλλος ή με ιστορική, καλλιτεχνική ή άλλη πολιτιστική αξία, αλλά το αποτέλεσμα που απορρέει σε μεγάλο βαθμό από δραστηριότητες του ανθρώπου και συγκροτεί την έννοια του τοπίου και η ιστορική μνήμη που έχει παραχθεί κινδυνεύουν εξίσου να καταστραφούν από δραστηριότητες ανθρώπων. Για το λόγο αυτό ανέκυψε η ανάγκη να θεσπιστεί νομική προστασία. Στο πλέγμα ακριβώς της νομικής προστασίας εντάσσεται και η ευρωπαϊκή σύμβαση για το τοπίο.

Δεν πρέπει όμως να αντιμετωπίζεται με αρνητικό πρόσημο η διεύρυνση των δραστηριοτήτων του ανθρώπου και η ανάπτυξη νέων με αντίκτυπο στο τοπίο, που αποτελεί αναπόφευκτη συνέπεια της εξέλιξης των κοινωνικών συνθηκών, των δομών της οικονομίας και της τεχνολογίας. Μπορεί να οδηγούν επίσης σε διαμόρφωση τοπίων άξιων προστασίας, διαφορετικής ασφαλώς σύνθεσης και εικόνας. Θεωρώ όμως ότι και αυτή η παράμετρος της προστασίας του τοπίου έχει ανάγκη νομοθετικής ρύθμισης και δεν πρέπει να αφεθεί στην ανεξέλεγκτη δράση, ιδιωτική ή δημόσια. Και βεβαίως επιβάλλεται να εντάσσεται το τοπίο ως βασικό στοιχείο χωρικού σχεδιασμού οποιασδήποτε κλίμακας. Η ευρωπαϊκή σύμβαση για το τοπίο καλύπτει και τον τομέα αυτό.

Συγκεκριμένα, με τη Σύμβαση, η οποία έχει κυρωθεί στην Ελλάδα με νόμο το 2010 (ν. 3827/2010), προβλέπονται γενικά και ειδικά μέτρα τα οποία οφείλουν να λάβουν τα συμβαλλόμενα κράτη με τη θέσπιση των αναγκαίων ουσιαστικών και διαδικαστικών ρυθμίσεων.

Η Σύμβαση έχει όμως σημαντική νομική αξία. Κατά πρώτον πρέπει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με το ελληνικό Σύνταγμα, μετά την κύρωσή της με νόμο η Σύμβαση έχει αποκτήσει, αυξημένη τυπική δύναμη σε σχέση με τη λοιπή νομοθεσία. Δηλαδή αφενός δεν επιτρέπεται ακόμη και στη Βουλή να ψηφίσει διατάξεις που έρχονται σε αντίθεση με τις αρχές που καθιερώνονται με τη Σύμβαση ή να οδηγούν σε ματαίωση των σκοπών της, και αφετέρου δεν μπορούν να εφαρμοστούν διατάξεις που παραβιάζουν τις αρχές της. Εκτός αυτού, κατά την ερμηνεία και εφαρμογή των διατάξεων της νομοθεσίας που σχετίζονται με θέματα προστασίας του τοπίου πρέπει

να λαμβάνονται υπόψη οι αρχές της Σύμβασης και σε περίπτωση αμφιβολίας να αποδίδεται στη διάταξη έννοια σύμφωνη με τις αρχές της Σύμβασης. Για τα θέματα αυτά υπάρχει σχετική νομολογία του ανώτατου ελληνικού διοικητικού δικαστηρίου, του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Ένα από τα γενικά μέτρα, τα οποία οφείλουν να λαμβάνουν τα συμβαλλόμενα κράτη, ίσως το σημαντικότερο στην πράξη, είναι η ένταξη του τοπίου στις περιφερειακές και αστικές πολιτικές σχεδιασμού και στις πολιτιστικές, περιβαλλοντικές, αγροτικές, κοινωνικές και οικονομικές πολιτικές, όπως και σε άλλες πολιτικές με πιθανόν άμεσο ή έμμεσο αντίκτυπο στο τοπίο.

Όπως ήδη ανέφερα, είναι προφανής η σημασία να λαμβάνεται υπόψη το τοπίο και η ανάγκη διαφύλαξης και ανάδειξης του κατά τον καθορισμό χρήσεων γης και γενικότερα ως κριτήριο χωρικού σχεδιασμού, πολεοδομικού ή χωροταξικού, σύμφωνα με τη διάκριση που έχει επικρατήσει στην Ελλάδα.

Για το λόγο αυτό, και με αφορμή το γεγονός της πρόσφατης αναθεώρησης των Περιφερειακών Χωροταξικών Σχεδίων και της εκπόνησης προγράμματος Τοπικών Πολεοδομικών Σχεδίων και Ειδικών Πολεοδομικών Σχεδίων, τρεις φορείς που δραστηριοποιούνται στα θέματα της προστασίας του περιβάλλοντος και της χωροταξίας και πολεοδομίας, η Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού, η Επιστημονική Εταιρεία Δικαίου Πολεοδομίας και Χωροταξίας και το Μεσογειακό Ινστιτούτο για τη Φύση και τον Άνθρωπο (Med-INA) διοργάνωσαν πριν από 50 μέρες, στις 17 Φεβρουαρίου, διαδικτυακή ημερίδα με θέμα «Τοπίο και χωρικός σχεδιασμός». Σε αυτή την ημερίδα αναπτύχθηκαν πολύ ενδιαφέρουσες απόψεις για τη νομική υποχρέωση αλλά και την ουσιαστική ανάγκη να ενσωματωθεί το τοπίο σε όλα τα επίπεδα χωρικού σχεδιασμού. Και πέρα από αυτό τονίστηκε η ανάγκη διαμόρφωσης γενικότερης πολιτικής τοπίου σε όλα τα επίπεδα δημόσιων αρχών, Υπουργεία, Περιφέρειες, Δήμοι, όπως και η κρισιμότητα της ανάπτυξης στο κοινωνικό σύνολο κουλτούρας σεβασμού του τοπίου.

Θεωρώ ότι δεν θα είχα να πω κάτι περισσότερο από τα συμπεράσματα αυτής της επιστημονικής εκδήλωσης, των οποίων βασικός συντάκτης είναι η πολεοδόμος Μάρω Ευαγγελίδου, πρόεδρος του Συμβουλίου Θεσμικού Πλαισίου της Ελληνικής Εταιρείας, δεδομένου μάλιστα ότι στα Στρογγυλά Τραπέζια που ακολουθούν θα αναπτυχθούν περισσότερο τα σχετικά ζητήματα από ειδικούς επιστήμονες. Για το λόγο αυτό, θα τελειώσω αυτή την παρέμβαση με τις διαπιστώσεις και τα συμπεράσματα που αποτελούν το καταστάλαγμα των εισηγήσεων, οι οποίες αναπτύχθηκαν στην ημερίδα από επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων και από υψηλόβαθμα

στελέχη των υπηρεσιών, στις οποίες ανήκει η αρμοδιότητα του σχεδιασμού.

Αναφέρονται, μεταξύ άλλων, τα εξής:

Διαπιστώσεις

Η σημασία του τοπίου

- ▶ Το τοπίο αποτελεί τόσο έναν κοινό πόρο που παρέχει πληθώρα υπηρεσιών στη φύση, στον άνθρωπο και στις κοινωνίες, όσο και πεδίο συνεχών πιέσεων και αλλαγών και γι' αυτό προστατεύεται από την έννομη τάξη, διεθνή και εθνική.
- ▶ Το τοπίο αναγνωρίζεται ως ένα νέο είδος κοινής κληρονομιάς από τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης, στις διατάξεις της οποίας μπορεί να βασιστεί η συνάρθρωση του τοπίου με τον χωρικό σχεδιασμό με σημείο τομής την ενσωμάτωση του στις εθνικές χωρικές πολιτικές των συμβαλλόμενων κρατών και την ενεργή συμμετοχή των πολιτών.
- ▶ Το τοπίο ενσωματώνει τόσο τις προκλήσεις της εποχής μας (κλιματική κρίση, απώλεια της βιοποικιλότητας, ενεργειακή επάρκεια, επισιτιστική ασφάλεια, δημόσια υγεία κλπ), όσο και τις λύσεις προς αντιμετώπισή τους (πράσινη ανάπτυξη, προστασία βιοποικιλότητας, νέα αγροτοδιατροφική κουλτούρα, αστικοποίηση, τουρισμός, αναψυχή κλπ).
- ▶ Άρα, η προστασία και διαχείριση του τοπίου είναι το στοιχείο της σύγχρονης εποχής και βρίσκεται στην καρδιά των θεμάτων της ανθρωπότητας αλλά και του κάθε κράτους, ενώ ως διεπιστημονικό ζήτημα προϋποθέτει τη συνεργασία όλων των επιστημονικών ειδικοτήτων που το μελετούν.

Οι κατευθύνσεις της Εθνικής Στρατηγικής Τοπίου (ΕΣΤ)

- ▶ Με την ΕΣΤ, η έννοια του τοπίου επεκτείνεται σε τοπία σε όλο τον κόσμο και αναγνωρίζεται ως μέρος της καθημερινότητας και της ευημερίας. Για το λόγο αυτό δίνεται έμφαση στη συμμετοχική διαδικασία, άρα στο δημοκρατικό στοιχείο της πολιτικής τοπίου.
- ▶ Ο ρόλος των εθνικών δικαίων είναι καταλυτικός στην εφαρμογή της ΕΣΤ. Εισάγονται τρεις κατευθύνσεις-πυλώνες: η προστασία, η διαχείριση και ο σχεδιασμός των τοπίων, που υλοποιούνται με τη λήψη γενικών και ειδικών μέτρων από τα συμβαλλόμενα κράτη.
- ▶ Για τα ειδικά μέτρα, εισάγεται μια προσέγγιση βασισμένη στους εξής άξονες: α) Ενημέρωση – ενδυνάμωση της συνείδησης των πολιτών, β) Εκπαίδευση, γ) Αναγνώριση και αξιολόγηση των τοπίων, δ) Στόχοι ποιότητας τοπίου (καινοτόμος παράμετρος), ε) Εφαρμογή (ειδικά θεσμικά εργαλεία όπως νομοθετικά, διοικητικά, οικονομικά

και δημοσιονομικά μέτρα). Η αναγνώριση και αξιολόγηση των τοπίων, όπως και η εφαρμογή είναι ούτως ή άλλως αντικείμενα των χωρικών μελετών. Άρα η ένταξη της πολιτικής τοπίου στον χωρικό σχεδιασμό πλην άλλων είναι και λύση εξοικονόμησης δυνάμεων γι' αυτό έχει υιοθετηθεί σε πολλές χώρες.

- ▶ Η αναγνώριση και η καταρχήν οριοθέτηση των τοπίων, αναγκαία για την εφαρμογή μέτρων προστασίας, διαχείρισης και σχεδιασμού, είναι σκόπιμο να γίνει αντικείμενο ευρείας διαβούλευσης και συνεργασίας στο πλαίσιο συμμετοχικών διαδικασιών.
- ▶ Η αναγνώριση των τοπίων έχει ως απώτερο στόχο την τυπολογία τοπίων (εθνική ή περιφερειακή) και η ενότητα τοπίου θεωρείται η βάση αυτής της τυπολογίας.
- ▶ Ο καθορισμός στόχων ποιότητας του τοπίου και η αναγνώριση των ενότητων τοπίου, δεν μπορεί παρά να είναι αποτέλεσμα συμμετοχικών διαδικασιών, που επιδιώκουν την κατάκτηση από κοινού, κατά το δυνατόν, συλλογικών έναντι των υποκειμενικών εκτιμήσεων.

Η κατάσταση στην Ελλάδα

- ▶ Ο νόμος 3827/2010, με τον οποίο κυρώθηκε η Σύμβαση, αποτέλεσε την ευκαιρία έναρξης μιας νέας περιόδου εκπόνησης νομοθεσίας για το τοπίο σε εφαρμογή της ΕΣΤ με σκοπό την υιοθέτηση μιας ολοκληρωμένης πολιτικής τοπίου, που ωστόσο ακόμη παραμένει ζητούμενο.
- ▶ Παρά την έμμεση συνταγματική πρόβλεψη για την προστασία του τοπίου, ως σύνθεσης του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και μάλιστα υπό την προοπτική της αειφόρου ανάπτυξης (Σ άρθρο 24 παρ. 1) αλλά και τη σύνδεση του τοπίου με τον χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό και την ποιότητα του οικιστικού περιβάλλοντος (Σ.24.2) καθώς και την προστασία των μνημείων (Σ.24.6), εντοπίζεται σοβαρό έλλειμμα τοπίου στην κοινή νομοθεσία.
- ▶ Η νομοθεσία για το τοπίο είναι διάσπαρτη σε τομεακές πολιτικές, χωρίς ενιαίο προσανατολισμό και δεν έχει υπερβεί την παραδοσιακή προσέγγιση του τοπίου με έμφαση στην αισθητική, ώστε να οικοδομήσει τη σύγχρονη θεώρησή του ως πλαισίου ζωής.
- ▶ Το τοπίο είχε ενταχθεί αρχικά στην αρχαιολογική και στη συνέχεια στην περιβαλλοντική νομοθεσία. Στην πολεοδομική και χωροταξική νομοθεσία το τοπίο εισήχθη αρχικά, ως στοιχείο της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, μέσω εργαλείων χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού (Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου, προδιαγραφές των Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων και Σχεδίων Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης) ενώ θεσμοθετημένες κατευθύνσεις για

την προστασία του υπάρχουν στο Γενικό Πλαίσιο Χωρικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (με έμφαση στην προστασία της υπαίθρου) και στο Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας, στο οποίο υπάρχει διακριτό Παράρτημα για τους κανόνες ένταξης των αιολικών πάρκων στο τοπίο.

- ▶ Σημαντικό βήμα αποτέλεσε η καταγραφή/κατάταξη των τοπίων που έγινε με τα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια και τις αντίστοιχες προδιαγραφές του έτους 2011, αλλά το σχετικό κεφάλαιο δεν περιλαμβάνεται στις προδιαγραφές του 2018, και η ρητή ενσωμάτωση των κατευθύνσεων για το τοπίο του ν. 3827/2010 στο νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας-Αττικής (ν. 4277/2014, άρθρο 22 «Αττικό Τοπίο»), ενώ αναμένεται η συνέχεια των βημάτων αυτών (follow up), στα κανονιστικά (πολεοδομικά) σχέδια.
- ▶ Συμπερασματικά, στο επίπεδο της ελληνικής κοινής νομοθεσίας εντοπίζεται έλλειμμα του τοπίου, αποσπασματικότητα και ασταθής στάση του κανονιστικού νομοθέτη, ενώ σημαντικό μειονέκτημα αποτελεί η ανυπαρξία συνεργασίας περιβαλλοντικής και χωρικής νομοθεσίας σε θέματα τοπίου, παρότι το θέμα προσφέρεται για συνθετική θεώρηση.
- ▶ Σε θετική πάντως κατεύθυνση κινούνται διάταξη πρόσφατου νόμου (άρθρο 10 του Ν.4759/2021), στην οποία ρητά προβλέπεται το τοπίο ως περιεχόμενο των Περιοχών Ειδικής Προστασίας και Ειδικού Καθεστώτος, καθώς και οι αναφορές που έγιναν κατά την ημερίδα εκείνη από τον Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Περιβάλλοντος στη σύνδεση της ΕΣΤ με τον χωρικό (χωροταξικό και πολεοδομικό) σχεδιασμό, και οι εξαγγελίες για ανάληψη πρωτοβουλιών και υιοθέτηση νέων μέτρων για το τοπίο, όπως το παρόν συμπόσιο που διοργανώνει το Υπουργείο σε συνεργασία με το Συμβούλιο της Ευρώπης, ή, μακροπρόθεσμα, η εκπόνηση Άτλαντα Τοπίων και η θεσμοθέτηση Παρατηρητηρίων Τοπίου, βήματα που προχωρούν αλλά δεν έχουν ακόμα ωριμάσει σε βαθμό θεσμικών προβλέψεων.

Συμπεράσματα- Προτάσεις

- ▶ Επιτάχυνση και εξειδίκευση της ενσωμάτωσης των κατευθύνσεων της ΕΣΤ στο ελληνικό δίκαιο με ζητούμενο το τοπίο να υπερβεί την παράδοση της πολιτιστικής, αρχαιολογικής και φυσικής κληρονομιάς και να συμπληρωθεί η παράδοση αυτή με την συνολικότερη ενσωμάτωση του τοπίου στον χωρικό σχεδιασμό, με κύριο στόχο τον εμπλουτισμό του με μέτρα και κανόνες διαχείρισης και προστασίας της ακεραιότητας του τοπίου, μέσω της βέλτιστης σύνδεσης περιβαλλοντικού και χωρικού σχεδιασμού.

- ▶ Διατύπωση οδικού χάρτη πολιτικής για το ελληνικό τοπίο με επιμέρους στάδια-σταθμούς οριζόντιας εμβέλειας. Τα στάδια αυτά περιλαμβάνουν: α) εκπόνηση Άτλαντα των ελληνικών τοπίων με ενιαία τυπολογία και κριτήρια και τη χρήση εργαλείων ανάλυσης και αξιολόγησης των ζωνών/τύπων τοπίων, β) θεσμοθέτηση παρατηρητηρίων τοπίων σε επίπεδο περιφερειών, γ) διερεύνηση της αποτελεσματικότητας εκπόνησης Ειδικού Χωροταξικού Πλαισίου για το τοπίο με διατύπωση κατευθύνσεων προς τον υποκείμενο σχεδιασμό, δ) εκπόνηση ολοκληρωμένης νομοθεσίας για το τοπίο ή εκσυγχρονισμός της ισχύουσας με τριπλή στόχευση: προστασία, διαχείριση και σχεδιασμός τοπίων με διαβαθμισμένα μέτρα εφαρμογής και εισαγωγή οριζόντιας ρύθμισης για την ενσωμάτωση του τοπίου στην εθνική χωροταξική και πολεοδομική πολιτική και στους στόχους οποιουδήποτε επιπέδου σχεδιασμού, κατά το πρότυπο σχετικών ρυθμίσεων του νόμου για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιπρόσθετα, εισαγωγή οριζόντιας ρύθμισης για τη συμμετοχή των πολιτών σε διαβουλεύσεις, στη διαδικασία αναγνώρισης των τοπίων και διατύπωσης στόχων ποιότητας τοπίων, είτε αυτόνομα είτε σε συνδυασμό με τις συμμετοχικές διαδικασίες του χωρικού σχεδιασμού.
- ▶ Συμπλήρωση του πλαισίου χρήσεων γης με κατηγορίες ζωνών του εξωαστικού χώρου και την δυνατότητα να θέτουν όρια κορεσμού για τις επιβαρυντικές χρήσεις ανά ζώνη. Στην βελτίωση της νομοθεσίας για το τοπίο μπορεί να συμβάλει η έκδοση Προεδρικού Διατάγματος για την Εθνική Ονοματολογία Χρήσεων Γης, αντιστοιχισή τους με τις κατηγορίες δραστηριοτήτων της κείμενης νομοθεσίας για την περιβαλλοντική αδειοδότηση και εναρμόνισή τους με τους Κωδικούς Αριθμούς Δραστηριότητας (ΚΑΔ) σε ένα ενιαίο σύστημα προκειμένου να υπάρξει «ενιαία ορολογία» μεταξύ της χωρικής, της αναπτυξιακής και της περιβαλλοντικής πολιτικής, με τη δέσμευση ότι οι επιτρεπόμενες χρήσεις γης θα προστατεύουν και θα διαχειρίζονται με ορθολογικό τρόπο τα τοπία, διατηρώντας την φέρουσα ικανότητα της κάθε ζώνης που εντάσσονται.
- ▶ Ενσωμάτωση της προβληματικής για τη φέρουσα ικανότητα του τόπου και του τοπίου στον χωρικό σχεδιασμό, σύμφωνα και με τη σχετική νομολογία του ΣΤΕ, είτε με κατευθύνσεις σε επιτελικό επίπεδο, είτε με προδιαγραφές μελετών.
- ▶ Είναι σκόπιμο για την προώθηση ουσιαστικών συμμετοχικών διαδικασιών για το τοπίο οι Δήμοι και οι Περιφέρειες (έκαστος στο επίπεδο που του αναλογεί) να λάβουν ανάθεση αρμοδιοτήτων οριζόντιου συντονισμού του τοπικού χωροταξικού, πολεοδομικού και αστικού σχεδιασμού, μέσω ειδικών Επιτροπών Τοπίου/Διαβούλευσης.

- ▶ Ειδική μέριμνα ώστε οι δομές παρακολούθησης/επίβλεψης πολεοδομικών σχεδίων να επιλαμβάνονται και του θέματος τοπίου, με αξιοποίηση της μέχρι σήμερα εμπειρίας των επιβλεπουσών Υπηρεσιών σε κεντρική και αποκεντρωμένη διοίκηση.
- ▶ Σκόπιμο θα ήταν να ζητούνται μελέτες θέασης, και παρουσίαση των αλλαγών που προκύπτουν από την εφαρμογή τους στο τοπίο ως πολιτιστικό και περιβαλλοντικό πόρο, και να ακολουθούν και εδώ συμμετοχικές διαδικασίες.

Με τις σκέψεις αυτές τελειώνω αυτή την παρέμβαση αφού σας ευχαριστήσω θερμά που με ακούσατε και αφού ευχαριστήσω για μία ακόμη φορά τους διοργανωτές του Συμποσίου για την πρόσκληση, την οποία θεωρώ πολύ τιμητική.

*

I would like to thank the organisers of this Symposium – the competent sectors of the Ministry of Environment and Energy and the Council of Europe –, for the invitation, which gives me the opportunity to present some thoughts on legal aspects of landscape protection in relation to spatial planning in Greece.

The Council of Europe Convention recognises landscape as an object of common property subject to independent legal protection. In this way, the complex, multidimensional and interdisciplinary concept of landscape becomes an object of legal science.

This Convention is not the first legal text to give legal protection to topographically identifiable sites. There have been previous relevant legal provisions at international, European and national level.

Provisions for the protection of the landscape were included, for example, in the UNESCO International Convention for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (1972 Paris Convention) or in the Council of Europe Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe (1985 Granada Convention).

The concept of cultural and natural heritage protected by the Paris Convention includes landscapes, which are defined as the works or combination of works of man and nature, as well as areas of universal value from a historical, aesthetic, ethnological and anthropological point of view.

They are protected by the Council of Europe's Granada Convention as an element of architectural heritage. Sites for the purposes of this Convention are complex works of man and nature, partly built, which are areas so characteristic and homogeneous that they can be delimited topographically, and which are important because of their historical,

archaeological, artistic, scientific, social and technical interest.

With these early legal texts, sites, as defined by each Convention for its own purposes, have been given a legal status that must be considered in the pursuit of individual policies, in the enactment of legislation and in the exercise of the powers of State agencies.

Referring to Greece, I would point out that the Constitution (Article 24) requires the protection of the natural, residential and cultural environment, and this protection certainly includes the landscape. But in common Greek legislation, too, there are regulations protecting sites and landscapes, some of which predate both the Council of Europe Landscape Convention and the two Conventions I mentioned, the Paris Convention and the Granada Convention.

A law of 1950 (Law 1469/1950) established a special administrative procedure for the designation of a site as a site of outstanding natural beauty and for the issue of an approval act granting permission for the construction of buildings in these designated sites.

The protection and preservation of nature and the landscape, and in particular of areas of great biological, ecological, aesthetic or geomorphological value, is one of the specific objectives of the general Greek law of 1986 on the protection of the environment (Law 1650/1986), according to which a landscape is considered to be any dynamic set of biotic and non-biotic factors and elements of the environment which, individually or interacting in a specific area, constitute a visual experience.

From the simple definition given by the Landscape Convention, "an area as perceived by people, the character of which is the result of the action and interaction of natural and/or human factors", it follows that the concept of landscape is made up of a complex of many factors.

This provision of the Convention attempts to define a topographically definable human space, which is a complex concept that is difficult to describe in all its dimensions. According to Aithra Maria, Professor of Environmental Law at the Technical University of Crete, who has studied in depth the legal aspect of landscape and its protection status under international, European and Greek law, the concept of landscape combines objective and subjective elements. It is the space combined with the way in which it is perceived and felt by those who come into contact with it. It is an expression of the culture, activities and, more generally, the historical journey of people in a given area and constitutes a repository of experiences and collective memory. It is not associated with outstanding natural beauty or historical, artistic or other cultural value, but the result largely of

human activities that constitute the concept of landscape and the historical memory it has produced are equally at risk of being destroyed by human activities. For this reason, the need to establish legal protection has arisen. The Council of Europe Landscape Convention is part of this legal protection.

However, the expansion of human activities and the development of new activities with an impact on the landscape, which is an inevitable consequence of the evolution of social conditions, economic structures and technology, should not be viewed negatively. They may also lead to the creation of landscapes worthy of protection, of course with a different composition and image. I believe, however, that this aspect of landscape protection also needs to be regulated by law and must not be left to unregulated action, whether private or public. And, of course, it is imperative that the landscape be included as a key element of spatial planning on any scale. The Council of Europe Landscape Convention also covers this aspect.

Specifically, the Convention, which has been ratified in Greece by law in 2010 (Law 3827/2010), provides for general and specific measures which the contracting states must take by adopting the necessary substantive and procedural regulations.

However, the Convention has considerable legal value. First of all, it should be noted that, according to the Greek Constitution, after its ratification by law, the Convention has acquired increased formal force in relation to other legislation. That is, on the one hand, even the Parliament is not allowed to pass provisions that contradict the principles established by the Convention or lead to the diversion of its objectives, and on the other hand, provisions that violate its principles cannot be implemented. In addition, when interpreting and applying the provisions of legislation relating to landscape protection issues, the principles of the Convention must be considered and, in case of doubt, a meaning consistent with the principles of the Convention must be attributed to the provision. On these matters there is relevant case-law of the highest Greek administrative court, the Council of State.

One of the general measures that Contracting States are required to take, perhaps the most important in practice, is the integration of landscape into regional and urban planning policies and into cultural, environmental, agricultural, social and economic policies, as well as other policies that may have a direct or indirect impact on landscape.

It is obviously important to take the landscape and the need to preserve and enhance it into account when determining land use and, more generally, as a criterion for spatial planning, whether urban or

spatial, in accordance with the distinction that has prevailed in Greece.

For this reason, and on the occasion of the recent revision of the Regional Spatial Plans and the preparation of a programme of Local Urban Plans and Special Urban Plans, three bodies active in the field of environmental protection and spatial planning and urban planning, the Hellenic Society for Environment and Culture, the Scientific Society for Planning Law and Town and Country Planning and the Mediterranean Institute for Nature and Anthropos (MedINA) organised on 17 February 2022, an online Workshop on "Landscape and Spatial Planning". This workshop developed very interesting views on the legal obligation and the essential need to integrate landscape into all levels of spatial planning. And beyond this, the need to formulate a general landscape policy at all levels of public authorities, ministries, regions, municipalities, was emphasised, as well as the critical importance of developing a culture of respect for the landscape in society as a whole.

I believe that I would not have to say more than the conclusions of this scientific event, whose main author is the urban planner Maro Evaggelidou, President of the Hellenic Society's Institutional Framework Council, given that the Round Tables that follow will develop the relevant issues further by experts. For this reason, I will end this intervention with the findings and conclusions that are the synthesis of the contributions developed at the workshop by scientists of various disciplines and by high-ranking officials of the services to which the responsibility for planning belongs.

Findings

The importance of the landscape

- ▶ Landscape is both a shared resource that provides a wealth of services to nature, people and societies, and a field of constant pressure and change, and is therefore protected by the legal order, both international and national.
- ▶ Landscape is recognised as a new type of common European heritage by the Council of Europe Convention, on the provisions of which the linking of landscape and spatial planning can be based, with the intersection of its integration into the national spatial policies of the contracting states and the active participation of citizens.
- ▶ Landscape embodies both the challenges of our time (climate crisis, loss of biodiversity, energy sufficiency, food security, public health, etc.) and the solutions to meet them (green growth, protection of biodiversity, new agri-food culture, urbanisation, tourism, recreation, etc.).

- ▶ Thus, the protection and management of the landscape is the stakes of modern times and is at the heart of the issues facing humanity and every state, and as an interdisciplinary issue it requires the cooperation of all the scientific disciplines that study it.

The guidelines of the National Landscape Strategy

- ▶ With the National Landscape Strategy (NLS), the concept of landscape is extended to all landscapes everywhere and recognised as part of everyday life and well-being. For this reason, emphasis is placed on the participatory process, hence the democratic element of landscape policy.
- ▶ The role of national rights is catalytic in the implementation of the NLS. Three pillar guidelines are introduced: the protection, management and planning of landscapes, which are implemented through the adoption of general and specific measures by the Contracting States.
- ▶ For the specific measures, an approach based on the following pillars is introduced: a) Information and raising public awareness; b) Education; c) Recognition and evaluation of landscapes; d) Landscape quality objectives (innovative parameter); e) Implementation (specific institutional instruments such as legislative, administrative, economic and budgetary measures). Landscape recognition and assessment, as well as implementation, are in any case the subject of spatial studies. Therefore, the integration of landscape policy into spatial planning is, among other things, an energy-saving solution, which is why it has been adopted in many countries.
- ▶ The identification and definition of landscapes in principle, which is necessary for the implementation of protection, management and planning measures, should be the subject of broad consultation and cooperation in the context of participatory procedures.
- ▶ The ultimate aim of landscape identification is to establish a landscape typology (national or regional) and the landscape unit is considered the basis of this typology.
- ▶ The definition of landscape quality objectives and the recognition of landscape units can only be the result of participatory processes, which seek to achieve, as far as possible, collective as opposed to subjective assessments.

The situation in Greece

- ▶ Law 3827/2010, which ratified the Convention, was the occasion for the beginning of a new period of landscape legislation in application of the NLS, with the aim of adopting an integrated

landscape policy, which, however, still remains a challenge.

- ▶ Despite the implicit constitutional provision for the protection of the landscape as a composition of the natural and cultural environment, and indeed from the perspective of sustainable development (Art. 24.1), but also the link between landscape and spatial and urban planning and the quality of the built environment (Art. 24.2) and the protection of monuments (Art. 24.6), there is a serious landscape deficit in the common legislation.
- ▶ Landscape legislation is scattered across sectoral policies, without a unified orientation and has not moved beyond the traditional aesthetic-centred approach to landscape to build a modern view of landscape as a context for life.
- ▶ Landscape was first integrated into archaeological and then environmental legislation. In planning and zoning legislation, landscape was initially introduced, as an element of natural and cultural heritage, through zoning and urban planning tools (Housing Control Zone, specifications of the General Urban Plans and Open City Organisation Plans), while statutory guidelines for its protection are contained in the General Framework for Spatial Planning and Sustainable Development (with emphasis on the protection of the countryside) and in the Special Spatial Planning Framework for Renewable Energy Sources, which includes a separate Annex on the rules for the integration of wind farms into the landscape.
- ▶ An important step was the recording/classification of landscapes made in the Regional Spatial Planning Frameworks and the corresponding specifications of the year 2011, but the relevant chapter is not included in the 2018 specifications, and the explicit incorporation of the landscape guidelines of Law No. 3827/2010 in the new Athens-Attica Regulatory Plan (Law 4277/2014, Article 22 "Attic Landscape"), while the continuation of these steps (follow up) is expected in the regulatory (urban) plans.
- ▶ In conclusion, at the level of the Greek common legislation, a landscape deficit, fragmentation and an unstable attitude of the regulatory legislator can be identified, while an important disadvantage is the lack of cooperation between environmental and spatial legislation on landscape issues, even though the issue lends itself to a synthetic approach.
- ▶ However, a provision in a recent law (Article 10 of Law 4759/2021), which explicitly provides for landscape as a content of Special Protection Areas and Special Status Areas, as well as the references made at that workshop by the Secretary

General of the Ministry of Environment to the link between the EST and spatial (land use and urban planning) planning, and the announcements of initiatives and the adoption of new measures for the landscape, such as the present symposium organised by the Ministry in cooperation with the Council of Europe, or, in the longer term, the preparation of a Landscape Atlas and the establishment of Landscape Observatories, steps that are being taken but have not yet matured to the level of institutional provisions.

Conclusions – Proposals

- ▶ Acceleration and specification of the incorporation of the guidelines of the NLS into Greek law, with the aim of transcending the landscape tradition of cultural, archaeological and natural heritage and complementing this tradition with the more comprehensive integration of landscape into spatial planning, with the main objective of enriching it with measures and rules for the management and protection of the integrity of the landscape, through the optimal connection of environmental and spatial planning.
- ▶ Formulation of a policy roadmap for the Greek landscape with individual stages and horizontal milestones. These stages include: a) preparation of an Atlas of Greek landscapes with a uniform typology and criteria and the use of tools for the analysis and evaluation of landscape zones/types; b) establishment of landscape observatories at regional level; c) investigation of the effectiveness of the preparation of a Special Spatial Framework for Landscape with the formulation of guidelines for the underlying planning; d) preparation of integrated legislation on landscape or modernisation of the existing legislation with a threefold objective: protection, management and planning of landscapes with graduated implementation measures and the introduction of horizontal regulation for the integration of landscape into national spatial and urban planning policy and into the objectives of any level of planning, modelled on relevant provisions of the law on the protection of cultural heritage. In addition, introduce a horizontal provision for the participation of citizens in consultations, in the process of landscape identification and the formulation of landscape quality objectives, either independently or in conjunction with the participatory processes of spatial planning.
- ▶ Complementing the land use framework with categories of extra-urban space zones and the possibility of setting saturation limits for onerous uses per zone. Improving landscape legislation can be helped by issuing a Presidential Decree on the National Land Use Nomenclature, matching

them with the categories of activities in the existing legislation on environmental licensing and harmonising them with the Activity Code Numbers (ACNs) in a single system in order to have a 'single terminology' between spatial, development and environmental policy, with the commitment that the permitted land uses will protect and manage in a rational way.

- ▶ Incorporating the issue of the carrying capacity of the site and landscape into spatial planning, in line with the relevant case law of the Council of Europe, either through guidelines at staff level or through study specifications.
- ▶ In order to promote meaningful participatory processes for the landscape, it is advisable for the municipalities and regions (each at its own level) to be given the responsibility for the horizontal coordination of local spatial, urban and urban planning through special Landscape/ Consultation Committees.
- ▶ Special care should be taken to ensure that the structures for monitoring/supervision of urban plans also address the issue of landscape, making use of the experience of the supervisory services in central and decentralised administration.
- ▶ It would be advisable to ask for sighting studies and a presentation of the changes resulting from their application to the landscape as a cultural and environmental resource, and to follow participatory procedures here as well.

With these thoughts, I conclude this intervention after thanking you warmly for listening to me and after thanking once again the organisers of the Symposium for the invitation, which I consider to be a great honour.

*

Je tiens à remercier les organisateurs de ce Symposium – les secteurs compétents du Ministère de l'environnement et de l'énergie et le Conseil de l'Europe – pour leur invitation, qui me donne l'occasion de présenter quelques réflexions sur les aspects juridiques de la protection du paysage en relation avec l'aménagement du territoire en Grèce.

La Convention du Conseil de l'Europe reconnaît le paysage comme un objet de propriété commune soumis à une protection juridique indépendante. Ainsi, le concept complexe, multidimensionnel et interdisciplinaire de paysage devient un objet de science juridique.

Cette convention n'est pas le premier texte juridique à accorder une protection juridique aux sites topographiquement identifiables. Il y a eu précédemment des dispositions légales pertinentes au niveau international, européen et national.

Des dispositions relatives à la protection du paysage ont été incluses, par exemple, dans la Convention internationale de l'UNESCO pour la protection du patrimoine mondial, culturel et naturel (Convention de Paris de 1972) ou dans la Convention du Conseil de l'Europe pour la protection du patrimoine architectural de l'Europe (Convention de Grenade de 1985).

Le concept de patrimoine culturel et naturel protégé par la Convention de Paris comprend les paysages, qui sont définis comme les œuvres ou la combinaison d'œuvres de l'homme et de la nature, ainsi que les zones ayant une valeur universelle du point de vue historique, esthétique, ethnologique et anthropologique.

Ils sont protégés par la Convention de Grenade du Conseil de l'Europe en tant qu'élément du patrimoine architectural. Les sites, au sens de la présente Convention, sont des ouvrages complexes de l'homme et de la nature, en partie construits, qui constituent des espaces si caractéristiques et homogènes qu'ils peuvent être délimités topographiquement et qui sont importants en raison de leur intérêt historique, archéologique, artistique, scientifique, social et technique.

Avec ces premiers textes juridiques, les sites, tels que définis par chaque convention pour ses propres besoins, ont reçu un statut juridique qui doit être pris en compte dans la poursuite de politiques individuelles, dans l'adoption de lois et dans l'exercice des pouvoirs des organismes d'État.

En ce qui concerne la Grèce, je rappelle que la Constitution (article 24) exige la protection de l'environnement naturel, résidentiel et culturel, et cette protection inclut certainement le paysage. Mais dans la législation grecque commune, il existe aussi des réglementations protégeant les sites et les paysages, dont certaines sont antérieures à la fois à la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage et aux deux conventions que j'ai mentionnées, la Convention de Paris et la Convention de Grenade.

Une loi de 1950 (loi 1469/1950) a établi une procédure administrative spéciale pour la désignation d'un site comme site de beauté naturelle exceptionnelle et pour la délivrance d'un acte d'approbation accordant l'autorisation de construire des bâtiments dans ces sites désignés.

La protection et la préservation de la nature et du paysage, et en particulier des zones de grande valeur biologique, écologique, esthétique ou géomorphologique, est l'un des objectifs spécifiques de la loi générale grecque de 1986 sur la protection de l'environnement (loi 1650/1986), selon laquelle un paysage est considéré comme tout ensemble dynamique de facteurs et d'éléments biotiques et non biotiques de l'environnement qui, individuellement

ou en interaction dans une zone spécifique, constituent une expérience visuelle.

De la définition simple donnée par la Convention du paysage, «une zone telle que perçue par les populations, dont le caractère résulte de l'action et de l'interaction de facteurs naturels et/ou humains», il résulte que le concept de paysage est constitué d'un complexe de nombreux facteurs.

Cette disposition de la Convention tente de définir un espace humain topographiquement définissable, qui est un concept complexe et difficile à décrire dans toutes ses dimensions. Selon Aithra Maria, Professeur de droit environnemental à l'Université technique de Crète, qui a étudié en profondeur l'aspect juridique du paysage et son statut de protection en vertu du droit international, européen et grec, le concept de paysage combine des éléments objectifs et subjectifs. C'est l'espace combiné à la manière dont il est perçu et ressenti par ceux qui entrent en contact avec lui. Il est l'expression de la culture, des activités et, plus généralement, du parcours historique des habitants d'un territoire donné et constitue un réservoir d'expériences et de mémoire collective. Elle n'est pas associée à une beauté naturelle exceptionnelle ou à une valeur historique, artistique ou culturelle, mais le résultat en grande partie des activités humaines qui constituent le concept de paysage et la mémoire historique qu'il a produite sont tout aussi menacés d'être détruits par les activités humaines. C'est pourquoi la nécessité d'établir une protection juridique s'est fait sentir. La Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage fait partie de cette protection juridique.

Cependant, l'expansion des activités humaines et le développement de nouvelles activités ayant un impact sur le paysage, qui est une conséquence inévitable de l'évolution des conditions sociales, des structures économiques et de la technologie, ne doivent pas être considérés de manière négative. Ils peuvent également conduire à la création de paysages dignes de protection, bien sûr avec une composition et une image différentes. Je pense cependant que cet aspect de la protection du paysage doit également être réglementé par la loi et ne doit pas être laissé à l'action non réglementée, qu'elle soit privée ou publique. Et, bien sûr, il est impératif que le paysage soit inclus comme un élément clé de l'aménagement du territoire, quelle que soit son échelle. La Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage couvre également cette zone.

Concrètement, la Convention, qui a été ratifiée en Grèce par une loi en 2010 (loi 3827/2010), prévoit des mesures générales et spécifiques que les États contractants doivent prendre en adoptant les règlements de fond et de procédure nécessaires.

Cependant, la Convention a une valeur juridique considérable. Tout d'abord, il convient de noter que, selon la Constitution grecque, après sa ratification par une loi, la Convention a acquis une force formelle accrue par rapport aux autres législations. C'est-à-dire que, d'une part, même le Parlement n'est pas autorisé à adopter des dispositions qui contredisent les principes établis par la Convention ou conduisent au détournement de ses objectifs, et d'autre part, les dispositions qui violent ses principes ne peuvent être mises en œuvre. En outre, lors de l'interprétation et de l'application des dispositions de la législation relatives aux questions de protection du paysage, les principes de la Convention doivent être pris en compte et, en cas de doute, un sens conforme aux principes de la Convention doit être attribué à la disposition. Sur ces questions, il existe une jurisprudence pertinente de la plus haute juridiction administrative grecque, le Conseil d'État.

L'une des mesures générales que les États contractants sont tenus de prendre, peut-être la plus importante en pratique, est l'intégration du paysage dans les politiques d'aménagement du territoire et d'urbanisme et dans les politiques culturelles, environnementales, agricoles, sociales et économiques, ainsi que dans les autres politiques qui peuvent avoir un impact direct ou indirect sur le paysage.

Il est évidemment important de prendre en compte le paysage et la nécessité de le préserver et de le mettre en valeur lors de la détermination de l'utilisation des sols et, plus généralement, comme critère d'aménagement du territoire, qu'il soit urbain ou spatial, conformément à la distinction qui a prévalu en Grèce.

Pour cette raison, et à l'occasion de la récente révision des Plans territoriaux régionaux et de la préparation d'un programme de Plans locaux d'urbanisme et de Plans spéciaux d'urbanisme, trois organismes actifs dans le domaine de la protection de l'environnement et de l'aménagement du territoire et de la planification urbaine, la Société hellénique pour l'environnement et la culture, la Société scientifique pour le droit de la planification et l'aménagement du territoire et l'Institut méditerranéen pour la nature et l'homme (MedINA) ont organisé, le 17 février 2022, un Atelier en ligne sur le thème «Paysage et aménagement du territoire». Cet atelier a permis de développer des points de vue très intéressants sur l'obligation légale et le besoin essentiel d'intégrer le paysage à tous les niveaux de l'aménagement du territoire. Et au-delà, la nécessité de formuler une politique générale du paysage à tous les niveaux des pouvoirs publics, ministères, régions, municipalités, a été soulignée, ainsi que l'importance cruciale de développer une culture du respect du paysage dans l'ensemble de la société.

Je crois que je n'aurais pas besoin d'en dire plus que les conclusions de cet événement scientifique, dont l'auteur principal est l'urbaniste Maro Evaggelidou, Président du Conseil du cadre institutionnel de la Société hellénique, étant donné que les tables rondes qui suivront approfondiront les questions pertinentes par des experts. C'est pourquoi je terminerai cette intervention par les constats et les conclusions qui sont la synthèse des contributions développées lors de l'atelier par des scientifiques de diverses disciplines et par des hauts fonctionnaires des services auxquels incombe la responsabilité de la planification.

Constatations

L'importance du paysage

- ▶ Le paysage est à la fois une ressource partagée qui fournit une multitude de services à la nature, aux personnes et aux sociétés, et un champ de pressions et de changements constants, et il est donc protégé par l'ordre juridique, tant international que national.
- ▶ Le paysage est reconnu comme un nouveau type de patrimoine commun par la Convention du Conseil de l'Europe, sur les dispositions de laquelle le lien entre le paysage et l'aménagement du territoire peut être fondé, avec l'intersection de son intégration dans les politiques spatiales nationales des États contractants et la participation active des citoyens.
- ▶ Le paysage incarne à la fois les défis de notre époque (crise climatique, perte de biodiversité, suffisance énergétique, sécurité alimentaire, santé publique, etc.) et les solutions pour y répondre (croissance verte, protection de la biodiversité, nouvelle culture agroalimentaire, urbanisation, tourisme, loisirs, etc.).
- ▶ Ainsi, la protection et la gestion du paysage sont les enjeux des temps modernes et sont au cœur des problématiques de l'humanité et de chaque État, et en tant que question interdisciplinaire, elles nécessitent la coopération de toutes les disciplines scientifiques qui l'étudient.

Les orientations de la Stratégie nationale du paysage

- ▶ Avec la Stratégie nationale du paysage (SNP), le concept de paysage est étendu à tous les paysages, partout, et reconnu comme faisant partie de la vie quotidienne et du bien-être. Pour cette raison, l'accent est mis sur le processus participatif, d'où l'élément démocratique de la politique du paysage.
- ▶ Le rôle des droits nationaux est catalyseur dans la mise en œuvre de la SNP. Trois piliers sont introduits : la protection, la gestion et l'aménagement des paysages, qui sont mis en œuvre par

l'adoption de mesures générales et spécifiques par les États contractants.

- ▶ Pour les mesures spécifiques, une approche basée sur les piliers suivants est introduite : a) Information et sensibilisation du public ; b) Éducation ; c) Reconnaissance et évaluation des paysages ; d) Objectifs de qualité paysagère (paramètre innovant) ; e) Mise en œuvre (instruments institutionnels spécifiques tels que des mesures législatives, administratives, économiques et budgétaires). La reconnaissance et l'évaluation des paysages, ainsi que leur mise en œuvre, font en tout cas l'objet d'études spatiales. Par conséquent, l'intégration de la politique paysagère dans l'aménagement du territoire est, entre autres, une solution permettant d'économiser l'énergie, raison pour laquelle elle a été adoptée dans de nombreux pays.
- ▶ L'identification et la définition de principe des paysages, nécessaires à la mise en œuvre de mesures de protection, de gestion et d'aménagement, doivent faire l'objet d'une large consultation et coopération dans le cadre de procédures participatives.
- ▶ Le but ultime de l'identification des paysages est d'établir une typologie de paysage (nationale ou régionale) et l'unité de paysage est considérée comme la base de cette typologie.
- ▶ La définition des objectifs de qualité du paysage et la reconnaissance des unités paysagères ne peuvent être que le résultat de processus participatifs, qui cherchent à obtenir, dans la mesure du possible, des évaluations collectives plutôt que subjectives.

La situation en Grèce

- ▶ La loi 3827/2010, qui a ratifié la Convention, a été l'occasion d'entamer une nouvelle période de législation sur le paysage en application de la SNP, dans le but d'adopter une politique intégrée du paysage, ce qui reste toutefois un défi.
- ▶ Malgré la disposition constitutionnelle implicite pour la protection du paysage en tant que composition de l'environnement naturel et culturel et en effet dans la perspective du développement durable (art. 24.1) et le lien entre le paysage et l'aménagement du territoire et l'urbanisme et la qualité de l'environnement bâti (art. 24.2) ainsi que la protection des monuments (art. 24.6), un sérieux déficit paysager peut être identifié dans la législation commune.
- ▶ La législation sur le paysage est éparpillée dans les politiques sectorielles, sans orientation unifiée, et n'a pas dépassé l'approche traditionnelle du paysage centrée sur l'esthétique pour construire une vision moderne du paysage comme contexte de vie.

- ▶ Le paysage a d'abord été intégré dans la législation archéologique, puis environnementale. Dans la législation sur la planification et le zonage, le paysage a été initialement introduit comme un élément du patrimoine naturel et culturel par le biais d'outils de planification et de zonage (zone de contrôle des logements, les spécifications des plans généraux d'urbanisme et des plans d'organisation des villes ouvertes), tandis que les directives statutaires pour sa protection sont contenues dans le cadre général de l'aménagement du territoire et du développement durable (qui met l'accent sur la protection du paysage) et dans le cadre spécial d'aménagement du territoire pour les sources d'énergie renouvelables, qui comprend une annexe distincte sur les règles d'intégration des parcs éoliens dans le paysage.
- ▶ Une étape importante a été l'enregistrement/le classement des paysages effectué dans les cadres régionaux d'aménagement du territoire et les cahiers des charges correspondants de l'année 2011, mais le chapitre correspondant n'est pas inclus dans le cahier des charges de 2018, et l'incorporation explicite des lignes directrices en matière de paysage de la loi n° 3827/2010 dans le nouveau plan réglementaire d'Athènes-Attique (loi 4277/2014, article 22 « Paysage de l'Attique »), tandis que la poursuite de ces étapes (suivi) est attendue dans les plans (urbains) réglementaires.
- ▶ En conclusion, au niveau de la législation commune grecque, on peut identifier un déficit paysager, une fragmentation et une attitude instable du législateur régulateur, tandis qu'un inconvénient important est le manque de coopération entre la législation environnementale et spatiale sur les questions de paysage, même si la question se prête à une approche synthétique.
- ▶ Toutefois, une disposition d'une loi récente (article 10 de la loi 4759/2021), qui prévoit explicitement le paysage comme contenu des zones de protection spéciale et des zones à statut spécial, ainsi que les références faites lors de cet atelier par le Secrétaire général du Ministère de l'environnement au lien entre les technologies douces et l'aménagement du territoire (utilisation des sols et urbanisme), et l'annonce d'initiatives et l'adoption de nouvelles mesures en faveur du paysage, comme le présent Symposium organisé par le Ministère en collaboration avec le Conseil de l'Europe, ou, à plus long terme, l'élaboration d'un atlas des paysages et la création d'observatoires du paysage, démarches qui sont en cours mais qui n'ont pas encore atteint le niveau des dispositions institutionnelles.

Conclusions – Propositions

- ▶ Accélération et spécification de l'incorporation des lignes directrices de la SNP dans le droit grec, dans le but de transcender la tradition paysagère du patrimoine culturel, archéologique et naturel et de compléter cette tradition par une intégration plus complète du paysage dans l'aménagement du territoire, avec pour objectif principal de l'enrichir de mesures et de règles de gestion et de protection de l'intégrité du paysage, grâce à une connexion optimale de l'environnement et de l'aménagement du territoire.
- ▶ Formulation d'une feuille de route politique pour le paysage grec avec des étapes individuelles et des jalons horizontaux. Ces étapes comprennent : a) la préparation d'un atlas des paysages grecs avec une typologie et des critères uniformes et l'utilisation d'outils pour l'analyse et l'évaluation des zones/types de paysages ; b) la création d'observatoires du paysage au niveau régional ; c) l'étude de l'efficacité de la préparation d'un cadre spatial spécial pour le paysage avec la formulation de lignes directrices pour la planification sous-jacente ; d) la préparation d'une législation intégrée sur le paysage ou la modernisation de la législation existante avec un triple objectif : la protection, la gestion et l'aménagement des paysages avec des mesures d'application graduées et l'introduction d'une réglementation horizontale pour l'intégration du paysage dans la politique nationale d'aménagement du territoire et d'urbanisme et dans les objectifs de tout niveau de planification, sur le modèle des dispositions pertinentes de la loi sur la protection du patrimoine culturel. En outre, introduire une disposition horizontale pour la participation des citoyens aux consultations, au processus d'identification des paysages et à la formulation d'objectifs de qualité paysagère, indépendamment ou en conjonction avec les processus participatifs d'aménagement du territoire.
- ▶ Compléter le cadre d'utilisation des sols par des catégories de zones d'espace extra-urbain et la possibilité de fixer des limites de saturation pour les utilisations onéreuses par zone. L'amélioration de la législation sur le paysage peut être facilitée par la publication d'un décret présidentiel sur la nomenclature nationale de l'utilisation des sols, en les faisant correspondre aux catégories d'activités de la législation existante sur les permis environnementaux et en les harmonisant avec les numéros de code d'activité (ACN) dans un système unique afin de disposer d'une « terminologie unique » entre la politique spatiale, de développement et environnementale, avec l'engagement que les utilisations autorisées des sols protègent et gèrent de manière rationnelle.

- ▶ Intégrer la question de la capacité d'accueil du site et du paysage dans l'aménagement du territoire, conformément à la jurisprudence pertinente du Conseil de l'Europe, soit par des lignes directrices au niveau du personnel, soit par des cahiers des charges d'études.
- ▶ Afin de promouvoir des processus participatifs significatifs pour le paysage, il est conseillé de confier aux municipalités et aux régions (chacune à son niveau) la responsabilité de la coordination horizontale de l'aménagement local du territoire, de l'urbanisme et de la planification urbaine par le biais de comités spéciaux pour le paysage/la consultation.
- ▶ Il convient de veiller tout particulièrement à ce que les structures de suivi/supervision des plans

d'urbanisme traitent également de la question du paysage, en tirant parti de l'expérience des services de supervision de l'administration centrale et décentralisée.

- ▶ Il serait judicieux de demander des études d'observation et une présentation des changements résultant de leur application au paysage en tant que ressource culturelle et environnementale, et de suivre là aussi des procédures participatives.

C'est sur ces réflexions que je conclus cette intervention après vous avoir chaleureusement remercié de m'avoir écouté et après avoir remercié encore une fois les organisateurs du Symposium pour l'invitation, que je considère comme un grand honneur.

Round-Table
Historical and contemporary values
of Hellenic Landscapes

Table ronde
Les valeurs historiques et contemporaines
des paysages helléniques

The continuous interaction between man and nature and its impact on Byzantine and post-Byzantine monuments

L'interaction continue entre l'homme et la nature et son impact sur les monuments byzantins et post-byzantins

---

Mrs Vassiliki Dimitropoulou,
*Archaeologist and Art Historian,
Directorate of Byzantine and Post byzantine Antiquities,
Hellenic Ministry of Culture and Sports, Greece*

Mme Vassiliki Dimitropoulou,
*Archéologue et Historienne de l'art,
Direction des Antiquités byzantines et post byzantines,
Ministère hellénique de la Culture et des Sports, Grèce*

H συνεχής αλληλεπίδραση ανθρώπου και περιβάλλοντος και το αποτύπωμά της σε βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία

Χιλιάδες αρχαιολογικοί χώροι και μεμονωμένα μνημεία από διάφορες χρονικές περιόδους είναι διάσπαρτα στην ελληνική επικράτεια ως αναπόσπαστα τμήματα του ελληνικού τοπίου. Τα μνημεία αποτελούν διαχρονικό ιστορικό αποτύπωμα της αμφίδρομης και αέναης σχέσης αλληλεπίδρασης μεταξύ ανθρώπου και περιβάλλοντος. Ολοένα και περισσότερο αναγνωρίζεται η ανάγκη διαχείρισης των τοπίων ως συνθέσεων τόσο της πολιτιστικής όσο και της φυσικής κληρονομιάς. Το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού βάσει της εθνικής νομοθεσίας αλλά και των διεθνών συμβάσεων προστατεύει τα μνημεία και το άμεσο περιβάλλον τους ως διαρκή σημεία αναφοράς που συνδιαλέγονται με το φυσικό τους περιβάλλον. Συνοπτικά αναφέρονται παραδείγματα προστασίας, ανάδειξης και διαχείρισης βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημειακών συνόλων με σύνθετες ανάγκες που συνδυάζουν περιβαλλοντικές και πολιτιστικές αξίες έχοντας ως στόχο όχι μόνο την προστασία των μνημείων αλλά και του οικοσυστήματος στο οποίο αυτά εντάσσονται.

*

Thousands of archaeological sites and individual monuments from various periods of time are scattered throughout the Greek territory as integral parts of the Greek landscape. The monuments constitute a timeless historical imprint of the two-way and perpetual relationship of interaction between man and the environment. There is an increasing recognition of the need to manage landscapes as composites of both cultural and natural heritage. The Ministry of Culture and Sports, on the basis of national legislation and international conventions, protects monuments and their immediate surroundings as permanent reference points that interact with their natural environment. In summary, examples of the protection, enhancement and management of Byzantine and post-Byzantine monumental complexes with complex needs that combine environmental and cultural values, aiming not only to protect the monuments but also the ecosystem in which they are embedded, are listed.

*

Des milliers de sites archéologiques et de monuments individuels datant de différentes périodes sont disséminés sur le territoire grec et font partie intégrante du paysage grec. Les monuments constituent une empreinte historique intemporelle de la relation bidirectionnelle et perpétuelle d'interaction entre l'homme et l'environnement. On reconnaît de plus en plus la nécessité de gérer les paysages en tant que composites du patrimoine culturel et naturel. Le Ministère de la culture et des sports, sur la base de la législation nationale et des conventions internationales, protège les monuments et leur environnement immédiat en tant que points de référence permanents qui interagissent avec leur environnement naturel. En résumé, des exemples de protection, de mise en valeur et de gestion de complexes monumentaux byzantins et post-byzantins présentant des besoins complexes et combinant des valeurs environnementales et culturelles, visant à protéger non seulement les monuments mais aussi l'écosystème dans lequel ils s'inscrivent, sont énumérés.

NATIONAL SYMPOSIUM ON THE IMPLEMENTATION OF THE COUNCIL OF EUROPE LANDSCAPE CONVENTION IN GREECE

The continuous interaction between man and nature and its impact on Byzantine and post-Byzantine monuments

Dr Vassiliki Dimitropoulou
Ministry of Culture and Sports, Directorate of Byzantine and Post-byzantine Antiquities

“Landscape” means an area, as perceived by people, whose character is the result of the action and interaction of natural and/or human factors”

Council of Europe Landscape Convention

Meteora

Varlaam Monastery

Roussanou Monastery

St. Stephen’s Monastery

St. Nicholas Monastery

Great Meteoron Monastery

Holy Trinity Monastery

Medieval City of Rhodes
From 1309 to 1523 Rhodes, the largest island of the Dodecanese, was occupied by the Knights of St John of Jerusalem who transformed the island capital into a fortified city

Medieval City of Rhodes: the transformation of the moat

The moat was turned into a recreational site open to the public

The moat was turned into a recreational site open to the public

Monemvasia, a medieval tower town located on the SE coast of the Peloponnese (founded by the Byzantines in the sixth century)

Flora at Monemvasia

Enhancement of the site of church of Hagia Sophia and the central gate at the upper town of Monemvasia

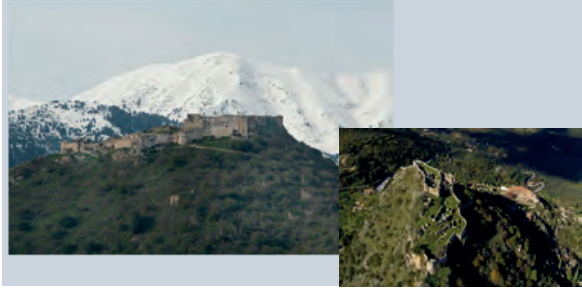
Before and after work carried out

Monemvasia

The Archaeological site of Mystras lies in the SE of the Peloponnese

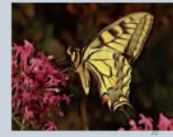
The fortress of Mystras

Flora at Mystras

Flora and fauna at Mystras

21

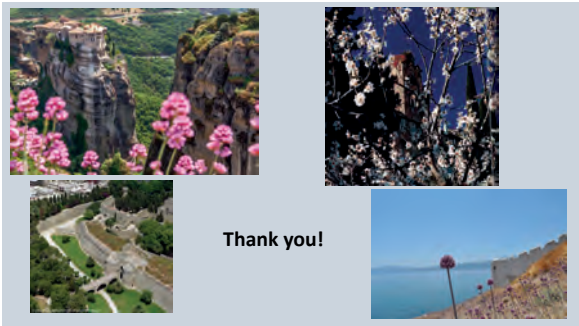
22

23

24

Archaeological, historical and cultural values of the landscape – The archaeological landscape

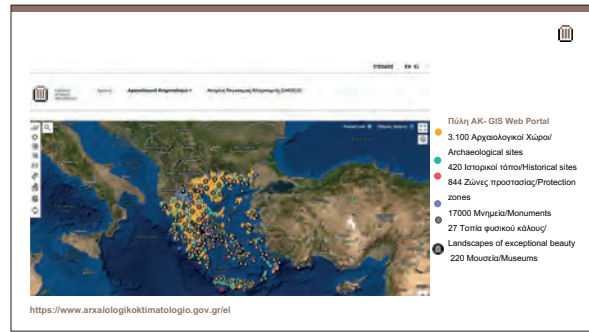
Valeurs archéologiques, historiques et culturelles du paysage – Le paysage archéologique

---

Mrs Maria-Xeni Garezou,
*Head of the Department for the Administration
of the National Archive of Monuments and the Archaeological Cadaster,
Directorate for the Administration of the National Archive of Monuments,
Hellenic Ministry of Culture and Sports, Greece*

Mme Maria-Xeni Garezou,
*Chef du Département de l'administration
des archives nationales des monuments et du cadastre archéologique,
Direction de l'administration des archives nationales des monuments,
Ministère hellénique de la Culture et des Sports, Grèce*

Αρχαιολογικές, ιστορικές και πολιτιστικές αξίες του τοπίου/Αρχαιολογικό τοπίο

Ζώνες προστασίας του Δελφικού τοπίου/ Protection zones of Delphi

Αρχαιολογικός χώρος/ Archaeological sites

• Έκταση στην ξηρά ή τη θάλασσα ή στις λίμνες ή στους ποταμούς η οποία περιέχει ή στην οποία υπάρχουν ενδείξεις ότι περιλαμβάνονται αρχαία μνημεία ή αποτέλεσε ή υπάρχουν ενδείξεις ότι αποτέλεσε από τους αρχαιότετους χρόνους έως και το 1830 μνημειακό, οικιστικό ή ταφικό σύνολο. Οι αρχαιολογικοί χώροι περιλαμβάνουν και το απαραίτητο ελεύθερο περιβάλλον που επιτρέπει στα σωζόμενα μνημεία να συντίθενται σε ιστορική, αισθητική και λειτουργική ενότητα.

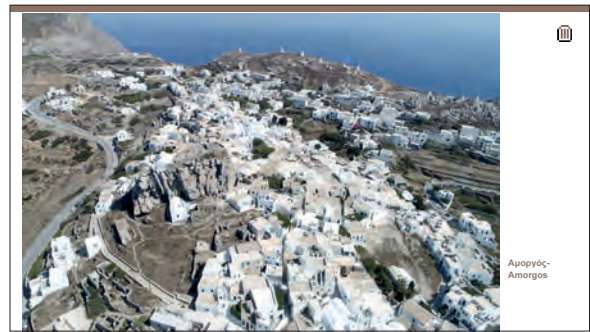
Ιστορικός τόπος/ Historical sites

• Γεωγραφική έκταση στην ξηρά ή τη θάλασσα ή στις λίμνες ή στους ποταμούς η οποία αποτελείσε ή υπάρχουν ενδείξεις ότι αποτέλεσε χώρο εξαιρετών ιστορικών ή μυθικών γεγονότων ή έκταση που περιέχει ή στην οποία υπάρχουν ενδείξεις ότι περιέχονται μνημεία μεταγενέστερα του 1830, είτε σύνθετα έργα του ανθρώπου και της φύσης μεταγενέστερα του 1830, τα οποία συνιστούν χαρακτηριστικούς και ομοιογενείς χώρους, που είναι δυνατόν να οριοθετηθούν τοπογραφικά, και των οποίων επιβάλλεται η προστασία λόγω της λαογραφικής, εθνολογικής, κοινωνικής, τεχνικής, αρχιτεκτονικής, βιομηχανικής ή εν γένει ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους.

Πάτμος
Patmos

Αμοργός-
Amorgos

Κέρκυρα - Corfu

"Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς" (Κ.Ν. 4848/2021)/ Greek Law for the Protection of Antiquities and Cultural Heritage

- Περιβάλλον χώρος μνημείων και αρχαιολογικών χώρων/ Surroundings of monuments and sites
- Αρχαιολογικοί χώροι εκτός οικισμών/ Archaeological sites
- Ενεργοί οικισμοί που αποτελούν αρχαιολογικούς χώρους/ Traditional settlements which are also archaeological sites
- Ιστορικοί τόποι, όπου και νοηκές κατασκευές/ Historical sites
- Τοπία και άυλη κληρονομιά/ Landscape and the intangible heritage

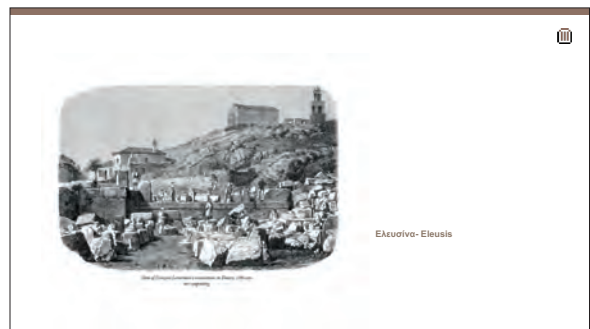
Μετέωρα
 Meteora

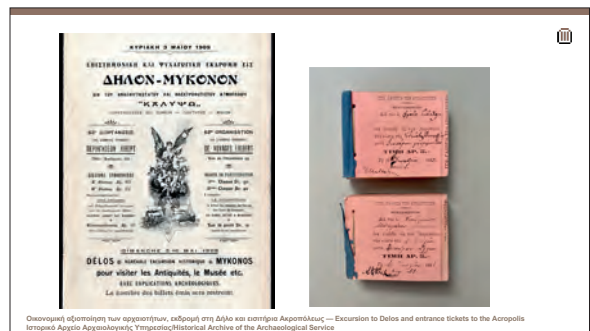
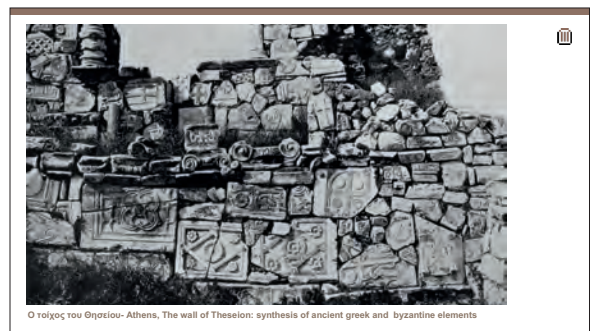
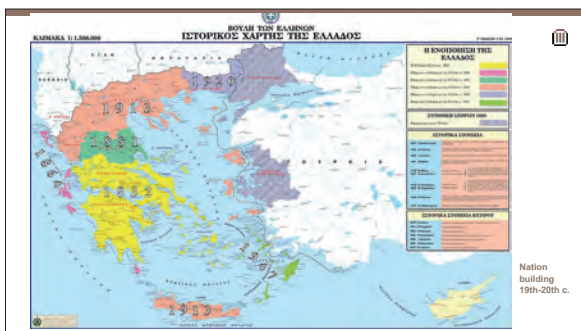
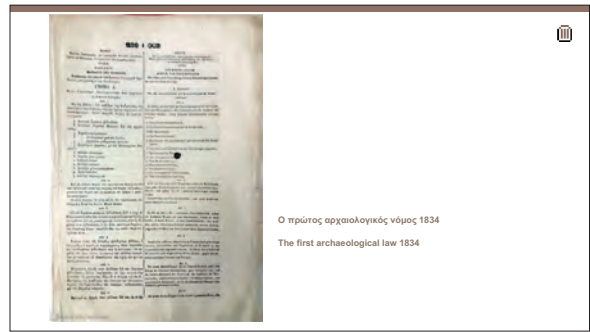
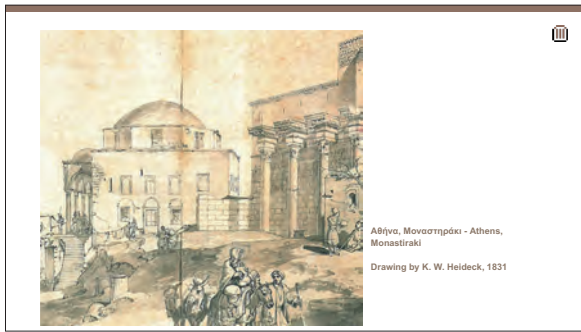
Δωδώνη
Dodona

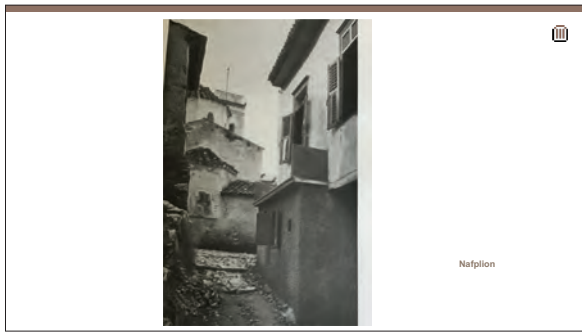

Ολυμπία - Olympia

Ελευσίνα- Eleusis

Nafplion

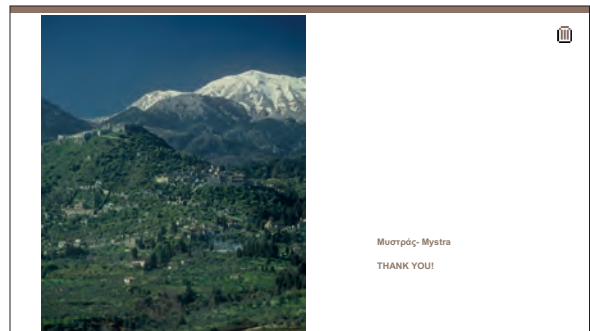
Επίδαυρος-
Epidauros

Δελφοί
Delphi

www.peter-henry.com — Drawing by Pikiotis

Μυστράς- Mystra
THANK YOU!

Ιστορικές Και Συγχρονες Αξίες Των Ελληνικών Τοπιών

Historical and contemporary values of Hellenic landscapes

Valeurs historiques et contemporaines des paysages helléniques

---

Ελένη Μαϊστρου

Αρχιτέκτων, ομότιμη καθηγήτρια ΕΜΠ, Προέδρος
του Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς,
της Ελληνικής Εταιρείας Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

Mrs Eleni Maistrou,

Architect, Emeritus Professor of the School of Architecture
of the National Technical University of Athens,
President of the Council of Architectural Heritage of Elliniki Etairia,
Society for the Environment and Cultural Heritage, Greece

Mme Eleni Maistrou,

Architecte, Professeur émérite de l'École d'architecture
de l'Université polytechnique nationale d'Athènes,
Présidente du Conseil du patrimoine architectural d'Elliniki Etairia,
Société pour l'environnement et le patrimoine culturel, Grèce

Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για το τοπίο εισάγει την έννοια της προστασίας του τοπίου ως σημαντικού συστατικού στοιχείου της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς. Επισημαίνει τον σημαντικό ρόλο που ασκεί σε επίπεδο πολιτιστικό, οικολογικό, περιβαλλοντικό και κοινωνικό καθώς και το ότι συνιστά σημαντικό οικονομικό πόρο που μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία απασχόλησης. Η σύμβαση όπως αναφέρει, έχει δύο κύριους στόχους: την ατομική και κοινωνική ευημερία και την αειφόρο ανάπτυξη βασισμένη σε μια ισορροπημένη και αρμονική σχέση μεταξύ κοινωνικών αναγκών, οικονομικών δραστηριοτήτων και περιβάλλοντος. Με βάση τον ορισμό του τοπίου, το οποίο σύμφωνα με τη Σύμβαση προκύπτει ως αποτέλεσμα «της δράσης και αλληλεπίδρασης των φυσικών και ανθρώπινων παραγόντων», αντικείμενο της παρουσίασης θα αποτελέσει η ανάδειξη της άμεσης σχέσης των ιστορικών και σύγχρονων αξιών που εμπεριέχουν τα ελληνικά τοπία, με παράλληλη αναφορά σε δράσεις που έχει υλοποιήσει η ΕΛΛΕΤ για την προστασία και διατήρησή τους. Η Σύμβαση κυρώθηκε από την Ελλάδα με το νόμο 3827/2010.

Τοπία συνδεδεμένα με ιστορικά γεγονότα, τοπία που διατηρούν ίχνη έργων παλαιότερων κοινωνιών, η/και στοιχεία της φύσης που διατηρούνται από το παρελθόν, η είναι συνδεδεμένα με ιστορικά πρόσωπα η γεγονότα, εμπεριέχουν ιστορικές αλλά και σύγχρονες αξίες κοινωνικές και πολιτιστικές. Και στις φαινομενικά σύγχρονες αξίες των τοπίων -οικολογική, αισθητική, οικονομική- η ιστορική διάσταση και κατά συνέπεια και η ιστορική αξία, ενυπάρχει πάντα.

Η αειφόρος ανάπτυξη «με διατήρηση της ισορροπημένης σχέσης μεταξύ κοινωνικών αναγκών, οικονομικών δραστηριοτήτων και περιβάλλοντος» που επιτάσσει η Σύμβαση αποτελεί μια πρόκληση που αξίζει να συζητηθεί, καθώς καταγράφονται στις ημέρες μας κατασκευές που προσβάλλουν το τοπίο, έλλειψη των απαιτούμενων μελετών για την χωροθέτηση χρήσεων σε προστατευόμενες περιοχές και παράλληλα, έλλειψη φροντίδας για την προστασία αξιόλογων τοπίων. Παράλληλα, καταγράφονται και σημαντικές προσπάθειες από την πολιτεία στον τομέα της αντιμετώπισης των προκλήσεων που δημιουργούνται από τα φαινόμενα της κλιματικής αλλαγής, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το πρόγραμμα Life για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στο τοπίο, που συντονίζει το ΥΠΕΝ.

Θα παρουσιαστούν χαρακτηριστικές περιπτώσεις που εικονογραφούν τα παραπάνω οι οποίες έχουν απασχολήσει την πολιτεία, τις κοινωνίες των πολιτών και περιβαλλοντικές οργανώσεις μεταξύ των οποίων και την ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού. Από τις περιπτώσεις αυτές, αναδεικνύεται η ανάγκη συνολικού χωροταξικού σχεδιασμού που θα έχει στόχο τη «διατήρηση της ισορροπημένης σχέσης μεταξύ κοινωνικών αναγκών, οικονομικών δραστηριοτήτων και περιβάλλοντος» και η ανάγκη εκπόνησης ειδικών μελετών και έργων σε κάθε περίπτωση επέμβασης στο φυσικό και ανθρωπογενές τοπίο.

*

The Council of Europe Landscape Convention introduces the concept of landscape protection, as important element of European Cultural Heritage. It points out the important role it plays at the cultural, ecological, environmental, and social field as well as the fact that it is an important economic resource that can contribute to job creation. The Convention, as it states, has two main objectives: individual and social well-being and sustainable development based on a balanced and harmonious relationship between social needs, economic activities, and the environment. The Convention was ratified by Greece by Law 3827/2010.

Based on the definition of landscape, which according to the Convention arises as a result of “the action and interaction of natural and human factors”, the object of the presentation will be to highlight the direct relationship between historical and contemporary values contained in Greek landscapes, with parallel reference to actions implemented by Hellenic Society for the Environment and Cultural Heritage, for their conservation and maintenance.

Landscapes associated with historical events retaining traces of past civilisations or elements of nature preserved from the past, and landscapes associated

with historical personalities or events, contain historical, social, and cultural values. And in the considered as modern landscapes values – ecological, aesthetic, economic – the historical dimension and consequently the historical value, is always inherent.

The sustainable development “based on a balanced and harmonious relationship between social needs, economic activities, and the environment” is a challenge worth discussing, as there are nowadays constructions that affect the landscape, lack of required studies for the integration of contemporary uses in landscapes of high quality and at the same time, lack of care for the conservation and maintenance of the characteristics and valuable features of the landscape. However, significant efforts are being made by the State, to address the challenges posed by climate change to the landscape, mentioning as example a European Life Program coordinated by the Ministry of Environment and Energy.

Typical cases that illustrate the above will be presented. They have occupied the state, civil societies, and environmental organisations, including the Society for the Environment and Cultural Heritage ELLINIKI. From these cases, the need for a spatial planning that will aim to “maintain a balanced relationship between social needs, economic activities and the environment” and the need for specific studies and projects in each case of intervention in the natural and man-made landscape.

*

La Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage introduit le concept de protection du paysage comme une composante importante du patrimoine culturel européen. Elle souligne le rôle important qu'elle joue au niveau culturel, écologique, environnemental et social et le fait qu'elle constitue une ressource économique importante qui peut conduire à la création d'emplois. La Convention a deux objectifs principaux: le bien-être individuel et social et le développement durable fondé sur une relation équilibrée et harmonieuse entre les besoins sociaux, les activités économiques et l'environnement.

Basée sur la définition du paysage, qui selon la Convention est le résultat de «l'action et de l'interaction de facteurs naturels et humains», la présentation mettra en évidence la relation directe entre les valeurs historiques et contemporaines des paysages grecs, avec une référence parallèle aux actions qu'ELLETT a mises en œuvre pour leur protection et leur conservation. La Convention a été ratifiée par la Grèce par la loi 3827/2010.

Les paysages associés à des événements historiques, les paysages qui conservent des traces d'œuvres de sociétés passées, et/ou les éléments de la nature préservés du passé, ou associés à des personnes ou des événements historiques, contiennent des

valeurs sociales et culturelles tant historiques que contemporaines. Et dans les valeurs apparemment contemporaines des paysages – écologiques, esthétiques, économiques – la dimension historique et, par conséquent, la valeur historique, est toujours inhérente.

Le développement durable «qui maintient un rapport équilibré entre les besoins sociaux, les activités économiques et l'environnement», comme le demande la Convention, est un défi qui mérite d'être discuté, car nous assistons aujourd'hui à des constructions qui endommagent le paysage, à un manque d'études nécessaires pour l'implantation d'utilisations dans des zones protégées et, en même temps, à un manque de soin pour la protection de paysages précieux. Parallèlement, l'État déploie des efforts considérables pour relever les

défis créés par les phénomènes de changement climatique, l'exemple type étant le Programme Life de lutte contre les effets du changement climatique sur le paysage, coordonné par le Ministère de l'environnement.

Des cas typiques illustrant ce qui précède seront présentés, qui ont préoccupé l'État, les sociétés civiles et les organisations environnementales, y compris la Société pour l'environnement et le patrimoine culturel HELLENKI. Ces cas mettent en évidence la nécessité d'une planification spatiale globale visant à «maintenir une relation équilibrée entre les besoins sociaux, les activités économiques et l'environnement» et la nécessité d'études et de projets spécifiques dans chaque cas d'intervention sur le paysage naturel et artificiel.

**Γεωπαρκο Βικου-Αωου-
Παγκοσμιο Γεωπαρκο UNESCO:**
Η συμβολή της Περιφέρειας Ηπείρου
και της Αναπτυξιακής Ηπείρου Α.Ε.
στην αναγνώριση και διατήρηση
τοπίων εξέχουσας αισθητικής αξίας

**Vikos-Aoos UNESCO Global
Geopark:**
the contribution of the Region of
Epirus and the Development Agency
of Epirus S.A. in the recognition
and preservation of landscapes
of outstanding aesthetic value

**Le Géoparc mondial
de l'UNESCO Vikos-Aoos:**
la contribution de la région d'Épire
et de l'Agence de développement
Epirus S.A. à la reconnaissance et à
la préservation des paysages d'une
valeur esthétique exceptionnelle

Χαρητακης Παπαιωαννου,
*Δρ. Βιολόγος, Αναπτυξιακή Ηπείρου Α.Ε./Συντονιστής Γεωπαρκου Βικου-Αωου –
Παγκοσμιο Γεωπαρκο UNESCO*

Mr Haritakis Papaioannou,
*Biologist, Development Agency of Epirus S.A., Organisation for Local Development,
Vikos-Aoos, UNESCO Global Geopark, Greece*

M. Haritakis Papaioannou,
*Biologiste, Agence de développement Epirus S.A., Organisme de développement local,
Vikos-Aoos, Géoparc mondial de l'UNESCO, Grèce*

Στο πλαίσιο της προετοιμασίας της 6ης Συνόδου Βραβείου Τοπίου (2018-2019) του Συμβουλίου της Ευρώπης η Περιφέρεια Ηπείρου κατέθεσε στο Υπουργείο Περιβάλλοντος τον Ιανουάριο 2019 υποψηφιότητα συνοδευόμενη από σχετικό φάκελο με θέμα τον στοχευμένο προγραμματισμό και τις βήμα προς βήμα ενέργειες της Περιφέρειας Ηπείρου, σε συνεργασία με άλλους φορείς και κυρίως με την Αναπτυξιακή Ηπείρου Α.Ε. και την ΕΑΓΜΕ-Περιφερειακή Μονάδα Ηπείρου, ώστε η περιοχή του Βίκου- Αώου όχι μόνο να τύχει αναγνώρισης από έναν διεθνή οργανισμό και συγκεκριμένα από την UNESCO, αλλά και να καταφέρει να διατηρήσει αυτόν τον τίτλο.

Το έργο αποσκοπούσε στην αξιολόγηση, διαχείριση, ανάδειξη και προβολή των μοναδικών γεωλογικών σχηματισμών, γεωτόπων και των ιδιαίτερων τοπίων υψηλής αισθητικής αξίας της ευρύτερης περιοχής Βίκου- Αώου, συνδυαστικά με τα υπόλοιπα στοιχεία της φυσικής και της πολιτισμικής κληρονομιάς, με σκοπό την προστασία τους αλλά και την ουσιαστική συνεισφορά τους στη βιώσιμη ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών.

Σκοπός αρχικά της ένταξης και πλέον της παραμονής της περιοχής του Βίκου-Αώου στα Παγκόσμια Γεωπάρκα UNESCO είναι η αναγνωρισιμότητα της περιοχής ως πραγματικά ιδανικός τόπος βιώσιμης ανάπτυξης με κύριο άξονα τη γεωλογική και γενικότερα τη φυσική κληρονομιά, συμπεριλαμβανομένων των τοπίων εξέχουσας αισθητικής αξίας, αλλά και την πολιτιστική κληρονομιά σε συνδυασμό με μια ήπια και βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη. Η επιτυχία των ενεργειών προς αυτή την κατεύθυνση άλλωστε αποδεικνύεται από το γεγονός ότι το Γεωπάρκο, όχι μόνο αποτελεί εδώ και πολλά χρόνια μέλος της οικογένειας των Παγκόσμιων Γεωπάρκων UNESCO, αλλά και έχει αξιολογηθεί μέχρι τώρα από την UNESCO θετικά 4 φορές.

Η ιδιαίτερη αξία των φυσικών τοπίων του Γεωπάρκου Βίκου-Αώου γίνεται εμφανής και από το γεγονός ότι σε αυτό εντοπίζονται οι 2 από τις 6 μεγαλύτερες περιοχές της χώρας με αλώβητο αισθητικά φυσικό περιβάλλον. Πρόκειται για τα δύο μεγάλα βουνά του Γεωπάρκου (την Τύμφη και τον Σμόλικα) που συγκαταλέγονται πλέον στις «Περιοχές Άνευ Δρόμων» – «Απάτητα Βουνά», που πρόσφατα αναγνωρίστηκαν και θεσμοθετήθηκαν από το Υπουργείο Περιβάλλοντος.

Πέραν των παραπάνω, κατά τα τελευταία δύο χρόνια η Περιφέρεια Ηπείρου με την Αναπτυξιακή Ηπείρου και το Δήμο Ζαγορίου συνεργάστηκαν στενά με το Υπουργείο Πολιτισμού, ως προς τη σύνταξη του φακέλου για την αναγνώριση της περιοχής του Ζαγορίου (το ήμισυ της έκτασης του Γεωπάρκου) από την UNESCO στην κατηγορία των Πολιτιστικών Τοπίων και συγκεκριμένα των Μικτών Πολιτιστικών Τοπίων που αφορούν τόσο τη φυσική όσο και την

πολιτισμική κληρονομιά. Η υποψηφιότητα του Ζαγορίου στα Πολιτιστικά Τοπία της UNESCO συνοδευόμενη με τον σχετικό φάκελο υποβλήθηκε στην αρμόδια Γραμματεία της UNESCO τον Ιανουάριο του 2022 και αναμένονται τα αποτελέσματα.

*

In the context of the preparation of the 6th Landscape Award Session (2018-2019) of the Council of Europe, the Region of Epirus submitted to the Ministry of Environment, in January 2019, a candidacy accompanied by a relevant dossier on targeted planning and step-by-step actions of the Region of Epirus, in collaboration with other bodies and mainly with the Development Agency of Epirus S.A. and Authority for Geology and Mineral Exploration of Greece (A.G.M.E.) – Regional Unit of Epirus, so that the area of Vikos-Aoos receives recognition by an international organisation and specifically by UNESCO and additionally manages to maintain this title.

The project aimed at evaluating, managing, highlighting and promoting the unique geological formations, habitats and special landscapes of high aesthetic value of the wider Vikos-Aoos area, in combination with other elements of natural and cultural heritage, in order to protect them and their substantial contribution to the sustainable development of local communities.

The initial purpose of the inclusion and longer stay of the Vikos-Aoos area in the UNESCO Global Geoparks is the recognition of the area as a truly ideal place of sustainable development focusing on geological and natural heritage in general, including landscapes of outstanding aesthetic value and cultural heritage elements combined with a mild and sustainable tourism development. The success of the actions in this direction is proved by the fact that the Vikos-Aoos Geopark, continues so far to be a member of the UNESCO Global Geoparks, after having been evaluated positively by UNESCO four times.

The special value of the natural landscapes of the Vikos-Aoos Geopark is evident from the fact that within its boundaries are located two of the six largest areas with an intact aesthetic natural environment. These are the two large mountains of the Geopark (mount Tymfi and mount Smolikias) that are now included in the “Roadless Areas”, which were recently recognised and instituted by the Ministry of Environment.

In addition, during the last two years the Region of Epirus with the Development Agency of Epirus S.A. and the Municipality of Zagori co-operated closely with the Ministry of Culture, regarding the drafting of the dossier for the recognition of the area of Zagori (half of the area of the Geopark) by UNESCO

in the category of Cultural Landscapes and specifically the Mixed Cultural Landscapes that concern both the natural and the cultural heritage. Zagori's candidacy for UNESCO Cultural Landscapes, accompanied by the relevant dossier, was submitted to the relevant UNESCO Secretariat in January 2022 and the results are awaited.

*

En préparation de la 6e Session du Prix du paysage (2018-2019) du Conseil de l'Europe, la Région d'Épire a soumis une candidature au Ministère de l'environnement en janvier 2019, accompagnée d'un dossier pertinent sur la planification ciblée et les actions par étapes de la Région d'Épire, en coopération avec d'autres institutions et notamment avec l'Agence de développement d'Épire S.A. et l'Autorité pour la géologie et l'exploration minérale de la Grèce (A.G.M.E.) – Unité régionale d'Épire, afin que la région de Vikos-Aoos soit reconnue par une organisation internationale et plus particulièrement par l'UNESCO et qu'elle parvienne en outre à conserver ce titre.

Le projet visait l'évaluation, la gestion, la promotion et la valorisation des formations géologiques uniques, des géotopes et des paysages spéciaux de grande valeur esthétique de la zone élargie de Vikos-Aoos, en combinaison avec les autres éléments du patrimoine naturel et culturel, afin de les protéger et d'apporter une contribution substantielle au développement durable des communautés locales.

L'objectif de l'inclusion initiale et du maintien actuel de la zone de Vikos-Aoos dans les Géoparcs mondiaux de l'UNESCO est de faire de cette zone un lieu véritablement idéal pour le développement

durable, en mettant l'accent sur le patrimoine géologique et naturel en général, y compris les paysages d'une valeur esthétique exceptionnelle, mais aussi sur le patrimoine culturel, combiné à un développement touristique doux et durable. Le succès des actions menées dans ce sens est prouvé par le fait que le géoparc est non seulement membre de la famille des géoparcs mondiaux de l'UNESCO depuis de nombreuses années, mais qu'il a également été évalué positivement par l'UNESCO à quatre reprises jusqu'à présent.

La valeur spéciale des paysages naturels du Géoparc Viko-Aoos est également évidente du fait que 2 des 6 plus grandes zones du pays avec un environnement naturel esthétiquement intact sont situées dans ce Géoparc. Ce sont les deux grandes montagnes du Géoparc (Tymfi et Smolikas) qui sont maintenant incluses dans les «zones sans route», récemment reconnues et institutionnalisées par le Ministère de l'environnement.

En plus de ce qui précède, au cours des deux dernières années, la Région d'Épire, l'Agence de développement d'Épire et la municipalité de Zagori ont travaillé en étroite collaboration avec le Ministère de la culture, afin de préparer le dossier pour la reconnaissance de la zone de Zagori (la moitié de la zone du Géoparc) par l'UNESCO dans la catégorie des paysages culturels et en particulier des paysages culturels mixtes, qui concernent à la fois le patrimoine naturel et culturel. La candidature de Zagori aux paysages culturels de l'UNESCO, accompagnée du dossier correspondant, a été soumise au Secrétariat de l'UNESCO concerné en janvier 2022 et les résultats sont attendus.

ΓΕΩΠΑΡΚΟ ΒΙΚΟΥ-ΑΩΟΥ
VIKOS-AOOS GEOPARK

ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ
ΗΜΕΡΟΥ Α.Ε.
Ανάπτυξη και Οργάνωση
Περιφέρειας Επείρου

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΟΣ

VIKOS-AOOS UNESCO GLOBAL GEOPARK

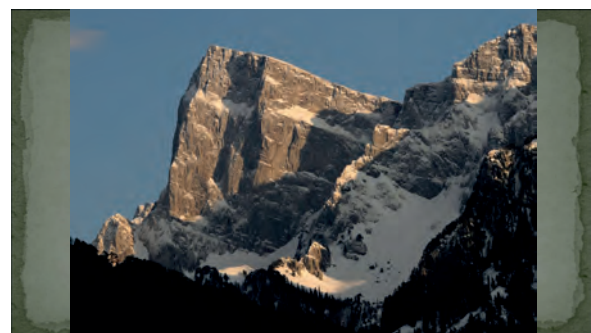
Haritakis Papaioannou, Biologist PhD, Vikos-Aoos Unesco Global Geopark Coordinator/
Development Agency of Epirus S.A.

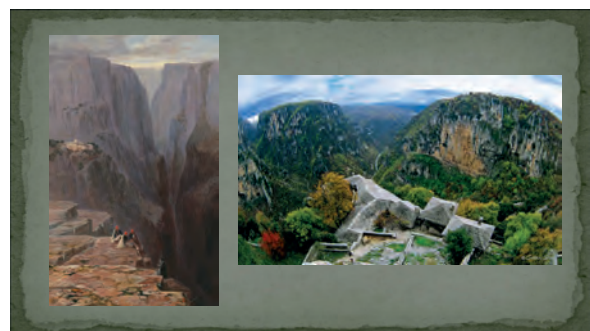
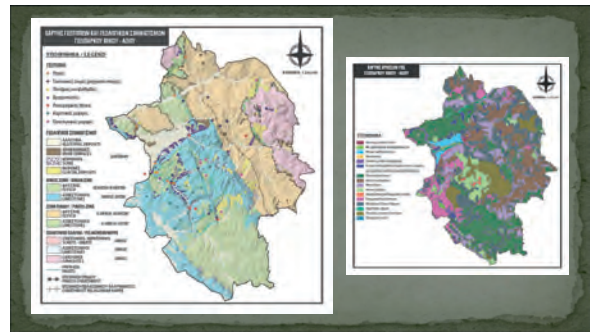
National Symposium on the implementation of the Council of Europe Landscape
Convention in Greece, Trikala 6-8 April 2022

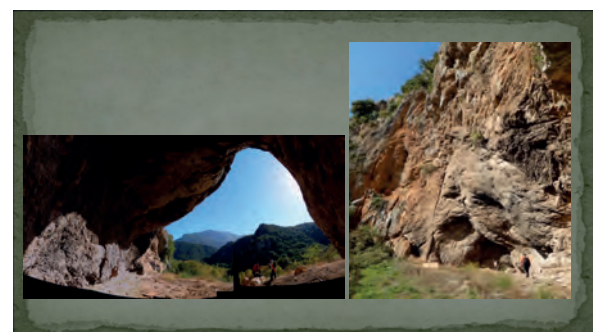
ΓΕΩΠΑΡΚΟ ΒΙΚΟΥ-ΑΩΟΥ
VIKOS-AOOS GEOPARK

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΟΣ

VIKOS-AOOS UNESCO GLOBAL GEOPARK

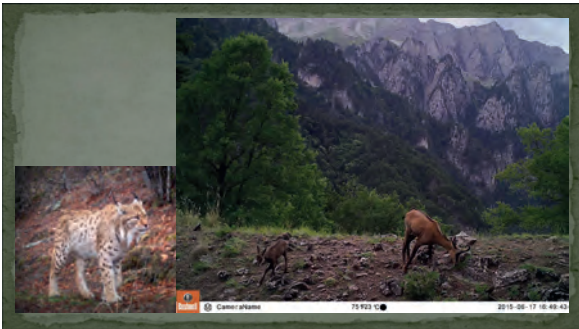

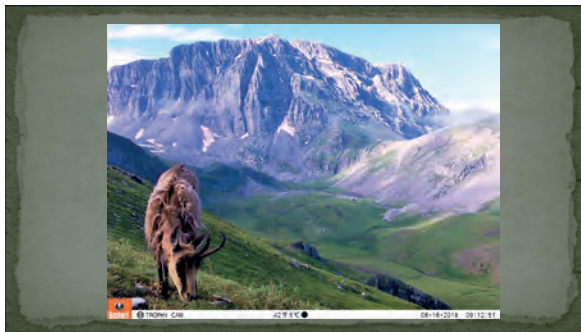

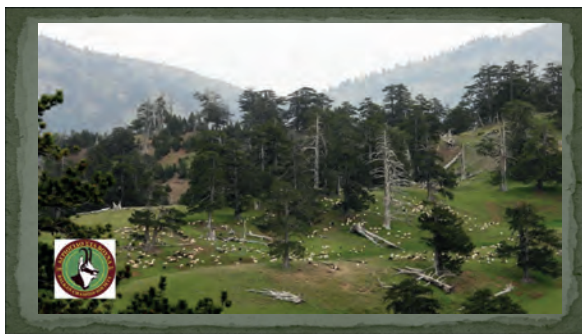

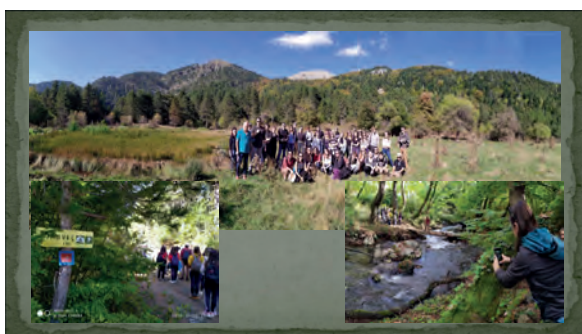

Sarandaporos valley

Thema 9 Διοδότηση Υγείας και ευεξίας
Εξερευνώντας το χώρο ανάμεσα και γύρω από τα Ιαματικά
Λουτρά του Γεωπέρκου Βίκου- Αίου

Κατηγορία	Διαδρομή 1
Γεωλογία	12
Φύση	8
Ιστορία- Πολιτισμός	18
Γνωστικά της Διαδρομής	10
Σύνολο	38

Εργασίες
Προβολή- ανάδειξη- ενημέρωση
5 ετησιακές θεματικές Διαδρομές του Γεωπέρκου (50 πινακίδες στο πεδίο)

Δράσεις εκπαίδευσης: Ακόμη ξεκινάει η εποχή υλικών εργαλείων για τα Γεοπαρκοί. Συμμετέχουμε στο πεδίο πολλών ειδικών επιστημονικών (γεωλογία, περιβαλλοντολογία, βιολογία, αρχαιολογία).

Δράσεις: Ευαισθητοποίηση τοπικών κοινωνιών

Εβδομάδα Ευρωπαϊκών Γεοπαρκών
Γεωλογικά σεμινάρια:
«Ασβεστόλιθοι & πεγματογενείς στην Εύβοια»

Υποστήριξη δράσεων των τοπικών κοινωνιών

Zagori Cultural Landscape

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ / ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟ Α.Ε.
ΓΕΩΠΑΡΚΟ ΒΙΚΟΥ-ΑΔΟΥ
ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΓΕΩΠΑΡΚΟ UNESCO

Με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ελληνικής Κυβέρνησης

ΓΕΩΠΑΡΚΟ ΒΙΚΟΥ-ΑΔΟΥ
VIKOS-AOOS GEOPARK

ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ Α.Ε.
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑ»

unesco
Global Geopark

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

VIKOS-AOOS UNESCO GLOBAL GEOPARK
Haritakis Papaioannou, Biologist PhD, Vikos-Aoos Unesco Global Geopark Coordinator/
Development Agency of Epirus S.A.
THANK YOU!

Γιατί το Τοπίο; Η περίπτωση της Ελλάδας

Why the Landscape? The case of Greece

Pourquoi le paysage ? Le cas de la Grèce

Θεανώ Σ. Τερκενλή,
Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Mrs Theano S. Terkenli,
Professor of Geography, University of the Aegean, Greece

Mme Theano S. Terkenli,
Professeure de géographie, Université de la mer Egée, Grèce

Η εισήγηση αυτή αποσκοπεί στην ανάδειξη της πολύπλευρης και πολλαπλής σημασίας της Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για το τοπίο στο πλαίσιο των ιδιαιτεροτήτων της Ελληνικής περίπτωσης. Στοχεύει στην επισήμανση των προκλήσεων αλλά και ευκαιριών που ενέχει η υλοποίηση της Σύμβασης για το Ελληνικό τοπίο, στον σύγχρονο κόσμο των μεγάλων αλλαγών. Στην βάση μιας συνοπτικής παράθεσης των βασικών αρχών που διέπουν το τοπίο σύμφωνα με την η Σύμβαση, η παρουσίαση πραγματεύεται τους λόγους για τους οποίους επιτάσσεται η υλοποίηση της η Σύμβαση στην Ελλάδα. Οι λόγοι αυτοί αφορούν όλους τους σημαντικούς τομείς της ανθρώπινης ζωής, ανάπτυξης και ευημερίας στην χώρα μας, στους οποίους το τοπίο παίζει κείριο και ιδιαίτερα επίκαιρο – αν και παραμελημένο και υποβαθμισμένο – ρόλο: οικονομικούς/ αναπτυξιακούς, περιβαλλοντικούς και πολιτισμικούς, κοινωνικούς και ηθικούς, πνευματικούς και αισθητικούς, εκπαιδευτικούς, διαχειριστικούς και ιστορικούς. Η πραγμάτευση αυτή συνδέει τις Ελληνικές ιδιαιτερότητες με τις αξίες, αρχές και προοπτικές του τοπίου και κλείνει με μια συζήτηση που επισημαίνει τον κομβικό ρόλο του τοπίου στην σύγχρονη συγκυρία των μεγάλων κρίσεων (κλιματική, οικονομική, υγειονομική, ενεργειακή, κλπ.) για την Ελλάδα.

*

This presentation aims to highlight the multifaceted and multiple significance of the Council of Europe Landscape Convention in the context of the specificities of the Greek case. It aims to highlight the challenges and opportunities that the implementation of the Greek Landscape presents in today's world of great change. On the basis of a brief presentation of the basic principles governing the landscape according to the presentation addresses the reasons why the implementation of the Council of Europe Landscape Convention in Greece is urgently needed. These reasons relate to all the important areas of human life, development and well-being in our country, in which landscape plays a crucial and particularly topical – albeit neglected and underdeveloped – role: economic/developmental, environmental and cultural, social and moral, spiritual and aesthetic, educational, managerial and historical. This presentation links Greek specificities with the values, principles and perspectives of landscape and concludes with a discussion that highlights the key role of landscape in the current context of major crises (climate, economic, health, energy, etc.) for Greece.

*

Cette intervention vise à mettre en évidence la signification multiple et multiforme de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage dans le contexte des spécificités du cas grec. Elle a pour objet de mettre en lumière les défis et les opportunités que la mise en œuvre de la Convention sur le paysage grec implique, dans le monde actuel en pleine mutation. Sur la base d'une brève présentation des principes de base régissant le paysage selon la Convention, la présentation discute des raisons pour lesquelles la mise en œuvre de la Convention en Grèce est urgente. Ces raisons concernent tous les domaines importants de la vie, du développement et du

bien-être de l'homme dans notre pays, dans lesquels le paysage joue un rôle crucial et particulièrement actuel – bien que négligé et dégradé – : économique/développement, environnemental et culturel, social et moral, spirituel et esthétique, éducatif, managérial et historique. Cette présentation met en relation les spécificités grecques avec les valeurs, les principes et les perspectives du paysage et se conclut par une discussion qui souligne le rôle clé du paysage dans le contexte actuel de crises majeures (climatique, économique, sanitaire, énergétique, etc.) pour la Grèce.

**ΓΙΑΤΙ ΤΟ ΤΟΠΙΟ;
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ**

NATIONAL SYMPOSIUM ON THE IMPLEMENTATION OF THE COUNCIL OF EUROPE LANDSCAPE CONVENTION IN GREECE • TRIKALA, 6-8 APRIL 2022

ΘΕΑΝΩ Σ. ΤΕΡΚΕΝΗΛΑ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

Η παρέμβασή αυτή αποσκοπεί στην ανάδειξη της πολύπλευρης και πολλαπλής σημασίας της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο (ΕΣΤ) στο πλαίσιο των ιδιαίτεροτήτων της Ελληνικής περίπτωσης.

Στην βάση των αρχών που διέπουν το τοπίο σύμφωνα με την ΕΣΤ, η παρουσίασή μου πραγματοποιείται τους λόγους για τους οποίους επιτάσσεται η υλοποίησή της και στην Ελλάδα.

Δομή της παρέμβασης

1. Βασικές αρχές του τοπίου
2. Η σημασία του Τοπίου για την Ελλάδα
3. Συμπερασματικές επισημάνσεις

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

1. Χωρική αντάμνηση και ανθρώπινη σχέση. Ανθρωποκεντρικός και συσχετιστικός χαρακτήρας του τοπίου. Απαιτείται συνέργειες, αλλά και δημιουργεί συλλογικότητες σε όλους τους τομείς/επίπεδα, κλπ.
2. Όλα είναι τοπίο. Ελλοχεύουν κίνδυνοι από τον αποσπασματικό τρόπο προσέγγισης του ελληνικού τοπίου για το μέλλον του. Μεγάλες χαμένες ευκαιρίες.
3. Όλα τα τοπία είναι πολιτισμικά. "Το τοπίο"=ευρωπαϊκή έννοια. Η περίπτωση της Ελλάδας: περισσότερο πολύπλοκη, βάσει της ΕΣΤ.

UNISCAPE MANIFESTO ON THE FUTURE OF THE EUROPEAN LANDSCAPE: Reframing the relationship between people and places, Florence #20 Convention (22/10/21). Policy priority areas:

1. MAKING EUROPE A PLACE FOR EVERYONE
2. LANDSCAPE AS MEDIATOR: TACKLING SOCIETAL AND ENVIRONMENTAL CHALLENGES
3. LANDSCAPE KNOWLEDGE: BETTER DECISIONS- BETTER OUTCOMES

ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

Τεράστια ποικιλομορφία, πλούτος και μοναδικότητα, τόσο των ιδίων των τοπίων όσο και στοιχείων (φυσικών και πολιτισμικών) και διαστάσεων τους (ιστορική, συμβολική, κλπ.). Δυνατότητες, ευκαιρίες.

Προβληματική μέχρι στιγμής η σχέση μας με τα τοπία μας:

1. Συνείδηση, κουλτούρα τοπίου. Ελλάδα: δεν ακολουθούσε την ευρωπαϊκή ιστορική αναπτυξιακή πορεία. Η σύγχρονη ελληνική συνείδηση του τοπίου: από τη δεκαετία 1990 και μετά, με την μεγάλη αστικοποίηση, την άνοδο του επιπέδου ζωής και τον εσωτερικό τουρισμό.
2. Έλλειψη συνεργειών: Θεσμικών/πολιτικών, επιστημονικών/αναπτυξιακών, κοινωνικών/οικονομικών κλπ.

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ

Παρακαταθήκη αιώνων, ανεκτίμητη φυσική και πολιτισμική κληρονομιά.

Καθόλου τυχαία η ανάπτυξη του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, όταν ο άνθρωπος βρίσκεται απέναντι σε ένα τέτοιο τοπίο που προσφέρει ορίζοντες αλλά και μέτρο ανθρώπινη κλίμακα αλλά και όλο το μεγαλείο της φύσης.

Ελληνική ταυτότητα ~ τοπία μας. Διαβάζουμε την ελληνικότητά μας μέσα στα τοπία μας: το ανθρώπινο αποτύπωμα στα περιβάλλοντα ζωής μας.

"Είμαστε το Τοπίο". Τα τοπία μας διαπλάθουν ως ανθρώπους και ως κοινωνία. Ένας κύκλος αλληλεπίδρασης.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ

Τεράστια παραγωγική αξία, βάση επιβιώσης στον αγροτικό χώρο, αλλά και της διατροφικής ασφάλειας όλης της χώρας (ΚΑΠ).

Κοσμικός παράγοντας στο real estate, αξίες γης (ιστορικός, περαστικός, κλπ. χώρος), αναπτυξιακές δυνατότητες.

Καλλίμεγαλα της επιχειρηματικότητας δημιουργία απασχόλησης, πληθυσμιακή συγκράτηση, κλπ.

Τουρισμός: δεν μπορεί να νοηθεί τουρισμός χωρίς το τοπίο, αλλά και το τοπίο διαμορφώνεται από τον τουρισμό (υλικό και πολιτισμικά/συμβολικά).

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ

Η ανθρώπινη διάσταση του ορισμού του τοπίου (ΕΣΤ), "Η Σύμβαση των Ανθρώπων" ("The People's Convention", Michael Dower).

Το τοπίο (όλα τα τοπία) ανήκει στις κοινωνίες που το δημιούργησαν και το βιώνουν/ διαχειρίζονται: υποχρεώσεις και δικαιώματα (δημόσιο αγαθό).

Απαιτεί και δημιουργεί συνέργειες και συμμεταστικές διαδικασίες, αίσθημα συνοχής/ υπερψήφιας για τον τόπο. Αυτοεκτίμηση και ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

Καλλιέργει αίσθημα ταυτότητας, ιδιοκτησίας και ευθύνης. Συνειδητότητα και ευαισθησία. Συλλογικότητες και πρωτοβουλίες πολιτών.

Συνείδηση του τοπίου, που υπήρχε παραδοσιακά πάντα στην Ελλάδα (και παντού), αλλά κλονίστηκε ιδιαίτερα με την μεγάλη μεταπολεμική αγροτική ξέροδο.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΑΙΣΘΗΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ

Τοπίο= πηγή προσωπικής και συλλογικής **ανάστασης**, αναγέννησης.

Τοπίο και υγεία, ευεξία, **θεραπεία**—π.χ. πανδημία και τοπίο.

Ποιότητα ζωής—ένα βασικό ήπιότυμο, αλλά και τοπιακό κεκτημένο της Ευρώπης.

Πηγή έμπνευσης, δημιουργικότητας και πνευματικότητας. **Τέχνες**.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ & ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ

Τοπίο=βάση για μια ολιστική και πολύπλευρη εκπαίδευση / κατάρτιση σε όλα τα χωρικά ζητήματα.

Απαιτεί διε(πολυ)επιστημονικότητα και παλυμεθοδολογικότητα στις προσεγγίσεις του →

Προσφέρει το πεδίο και τα μέσα (θεωρία, μεθόδους και εργαλεία) για την ολοκληρωμένη έρευνα και αντιμετώπιση όλων των ζητημάτων του χώρου — για οποιαδήποτε λήψη αποφάσεων σχεδιασμού, διαχείρισης (ανάπτυξης, προστασίας, αποκατάστασης κλπ.) και παρέμβασης στον χώρο.

Χρήσιμη και αναγκαία βάση όλων των χωρικών μελετών/ ενασχολήσεων και παρεμβάσεων, σε όλες τις κλίμακες (εθνική/ περιφερειακή/ τοπική).

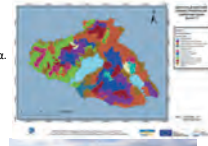
= ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΕΦΙΚΤΕΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΠΙΟ (ΜΙΑ ΤΟΠΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ)

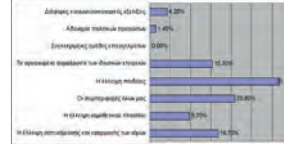
Πλέον επιτακτικό και για την Ελλάδα:

Δεν υπάρχουν χάρτες τοπίου και τοπικός σχεδιασμός, ούτε λαμβάνονται υπόψη οι σχέσεις του τοπίου στην έκτασή του, παρά μόνον αποσπαστικά, αποσπασματικά και μη ολοκληρωμένα.

Κινδυνεύει να χαθεί τελειωτικά η τοπική γνώση/ τεχνογνωσία και πολυδιάστατη σχέση ανθρώπων-τοπίων στη χώρα μας: αυτή που δημιούργησε τα τοπία μας σε βάθος χρόνου.

«Τι ποιος θεωρείτε ότι ευδύνεται για τα προβλήματα του ελληνικού τοπίου;»

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

Γιατί το Τοπίο και γιατί στην Ελλάδα;

1. Διότι το έχουμε ήδη παραμελήσει ή/ και κακοποιήσει ήδη πολύ

2. Για όλες αυτές τις δυνατότητες και τις ευκαιρίες που προσφέρει, και μάλιστα στον σύγχρονο κόσμο των μεγάλων αλλαγών

3. Για την υποχρέωση που έχουμε προς αυτό: στις γενιές των προγόνων μας που φρόντισαν τα τοπία τους ώστε αυτά να φθάσουν ως έχουν σήμερα σε εμάς, και φυσικά στις ερχόμενες γενιές

ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΩΝ ΤΟΠΙΩΝ ΜΑΣ =ΕΜΕΙΣ

Σας ευχαριστώ

Urban micro-landscapes. Mirrors of contemporary values and valuable urban planning instruments

Les micro-paysages urbains. Miroirs des valeurs contemporaines et précieux instruments de planification urbaine

---

Mrs Fouli Papageorgiou,

*Architect and Urban and Regional Planner, President,
Euracademy Association and Managing Director, PRISMA Centre for Development Studies,
Greece*

Mme Fouli Papageorgiou,

*Architecte et urbaniste, Présidente de l'Association Euracademy
et Directeur générale du Centre d'études du développement PRISMA, Grèce*

Urban landscapes, as they are experienced by their inhabitants, are mostly of a micro-scale, comprising the open spaces of the town/city and their “shells”, that is, the surrounding buildings’ surfaces. These are the urban micro-landscapes, which are typified by three types of values: aesthetic, social/usage and emotional values. The way such values are expressed is important for understanding how micro-landscapes create meaning. For example, aesthetic values are expressed by integrating works of art, including street art; social and usage values are most prominent in public green spaces, where various activities are integrated for children and adults; while emotional values demonstrate themselves not only through the memories and the bonding inhabitants have with a micro-landscape, but also through their active involvement in the shaping of the landscape, so that it becomes “their own”.

The paradigm of micro-landscapes was tested through a competition addressed mostly to young people, aged 15 to 20 years in five European Union countries, who were invited to answer the challenge of living in better landscapes, making proposals for improving and – if possible- implement their proposals about landscapes, focusing on those they care about. The responses of the young people gave us valuable insights on the role micro-landscapes play in creating friendlier and more functional cities.

*

Les paysages urbains, tels qu'ils sont vécus par leurs habitants, sont pour la plupart à une micro-échelle, comprenant les espaces ouverts de la ville et leurs « enveloppes », c'est-à-dire les surfaces des bâtiments environnants. Ce sont les micro-paysages urbains, qui sont caractérisés par trois types de valeurs: les valeurs esthétiques, sociales/utilisation et émotionnelles. La manière dont ces valeurs sont exprimées est importante pour comprendre comment les micro-paysages créent du sens. Par exemple, les valeurs esthétiques sont exprimées par l'intégration d'œuvres d'art, y compris l'art de la rue; les valeurs sociales et d'usage sont les plus importantes dans les espaces verts publics, où diverses activités sont intégrées pour les enfants et les adultes; tandis que les valeurs émotionnelles se manifestent non seulement par les souvenirs et les

liens que les habitants entretiennent avec un micro-paysage, mais aussi par leur participation active au façonnement du paysage, de sorte qu'il devient « leur ».

Le paradigme des micro-paysages a été testé dans le cadre d'un concours adressé principalement à des jeunes âgés de 15 à 20 ans dans cinq pays de l'Union européenne, qui ont été invités à relever le défi de vivre dans de meilleurs paysages, en faisant des propositions pour améliorer et – si possible – mettre en œuvre leurs propositions sur les paysages, en se concentrant sur ceux qui leur tiennent à cœur. Les réponses des jeunes nous ont donné des indications précieuses sur le rôle que jouent les micro-paysages dans la création de villes plus conviviales et plus fonctionnelles.

Αστικά Μικρο-τοπία Κάτοπτρα σύγχρονων αξιών και πολύτιμα εργαλεία για τον αστικό σχεδιασμό

Urban micro-landscapes: Mirrors of contemporary values and valuable instruments for urban design

NATIONAL SYMPOSIUM ON THE IMPLEMENTATION OF THE COUNCIL OF EUROPE
LANDSCAPE CONVENTION IN GREECE
6-8 APRIL 2022
KALAMAKA, GREECE

Foull Parageorgiou,
Architect, Urban & Regional Planner
Euracademy-European Academy for Sustainable Rural Development &
PRISMA-Κέντρο Αναντιξιακών Μελετών

Προσέγγιση στον αστικό σχεδιασμό σύμφωνα με την ΕΣΤ

- Η παρέμβαση μου αφορά την εφαρμογή της ΕΣΤ στον αστικό σχεδιασμό και βασίζεται σε μια προσέγγιση του σχεδιασμού που αντανακλά τις αρχές της ΕΣΤ – ειδικότερα:
  - τη συμμετοχή των πολιτών (inclusive design) και τη συν-δημιουργία (co-creation), και
  - Την εστίαση στο τοπικό επίπεδο (place-based development)
- Ως εργαλείο για την προσέγγιση αυτή προτείνω την έννοια του «μικρο-τοπίου» (micro-landscape)

Τι είναι τα αστικά μικρο-τοπία;

- Τα τοπία της πόλης που αντικρύζουμε όταν μετακινούμαστε για τις καθημερινές λειτουργίες – εργασία, ψυχαγωγία, εκπαίδευση, αγορές...
- Είναι κατά βάση οι αστικοί υπαίθριοι χώροι και το περιβάλλον τους, όπως αυτό σχηματίζεται από τα κτίρια που τους περιβάλλουν
- Είναι τα τοπία, όπως τα αντιλαμβανόμαστε, όταν κυκλοφορούμε μέσα στην πόλη, τα διασχίζουμε ή παραμένουμε σε αυτά: οι δρόμοι, τα πάρκα, οι πλατείες, οι προσβάσιμοι υπαίθριοι χώροι δημόσιων κτιρίων

Τι είναι τα αστικά μικρο-τοπία;

Βασικό στοιχείο που ορίζει και χαρακτηρίζει τα μικρο-τοπία είναι η αντίληψη μας:

- Τι βλέπουμε (βλέπουμε επιλεκτικά - ορίζουμε το τοπίο)
  - Πως το βλέπουμε, (χαρακτηρίζουμε το τοπίο με ποιοτικά χαρακτηριστικά)
- Στην καθημερινή μας ζωή χαρακτηρίζουμε το άμεσο αυτό τοπίο δίνοντας του αξίες:
- Αισθητική/πολιτισμική αξία (μας δίνει αισθητική χαρά, μας συνδέει με τον πολιτισμό μας)
  - Κοινωνική και χρηστική αξία (έχει κοινωνική σημασία και εξυπηρετεί χρήσεις)
  - Συναισθηματική αξία (έχουμε αναμνήσεις ή έχουμε συμβάλει σε αυτό, είναι «δικό μας»)
  - Οικολογική αξία (ιδιαίτερα σε σχέση με την κλιματική αλλαγή η οποία αποτελεί τεράστιο πρόβλημα των σημερινών πόλεων)

Αντιληπτικές αξίες των μικρο-τοπίων

Πως εκδηλώνονται αυτές οι αξίες στο αστικό μικρο-τοπίο;

- Αισθητική αξία: έργα τέχνης, π.χ. γλυπτά, τέχνη δρόμου (graffiti), μνημεία πολιτισμού, τοπόσημα – αλλά και όμορφα χρώματα, πχ λουλούδια, δέντρα, ωραίο design, καθαροί χώροι.
- Κοινωνική και χρηστική αξία: χώροι που διευκολύνουν την κοινωνική συνάντηση, το παιχνίδι, την άθληση, την προαγωγή της υγείας.

Αντιληπτικές αξίες των μικρο-τοπίων

Πως εκδηλώνονται αυτές οι αξίες στο αστικό μικρο-τοπίο;

- Συναισθηματική αξία: αναμνήσεις, δέσιμο με τον τοπίο, συμβολή στη διαμόρφωση του τοπίου.
  - Οικολογική αξία: πώς βοηθά το τοπίο στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.
- Το πλέγμα των αξιών αυτών διαμορφώνει ένα παραδειγματικό μοντέλο (paradigm) το οποίο μπορεί να κατευθύνει θετικά τον σχεδιασμό

Αντιληπτικές αξίες των μικρο-τοπίων και σχεδιασμός

Η θεώρηση του μικρο-τοπίου μας δίνει κάποιες βασικές κατευθύνσεις:

- Οι αστικοί υπαίθριοι χώροι δεν υπάρχουν χωρίς το «κέλυφος» τους. Ο σχεδιασμός επί του εδάφους, ο οποίος αγνοεί το κέλυφος επιτυγχάνει μόνο μέρος του επιδιωκόμενου αποτελέσματος
- Η αισθητική των υπαίθριων χώρων είναι πολυσήμαντη και αποκτά αξία όταν αντανακλά στις σύγχρονες αισθητικές αξίες
- Η μεγάλη ανάγκη των πόλεων για τοπία με κοινωνική και χρηστική αξία τείνει στον πολλαπλασιασμό των υπαίθριων χώρων σε τοπικό επίπεδο
- Το συναισθηματικό δέσιμο με τα μικρο-τοπία είναι ένα καλό μέσο για την προστασία και σωστή διαχείριση τους από τους κατοίκους – δημιουργεί την αίσθηση του «ανήκεν» και της ευθύνης
- Η σημασία του μικρο-τοπίου για τη μείωση π.χ. της θερμοκρασίας μπορεί να είναι καθοριστική για την ποιότητα του περιβάλλοντος

αθ θυμηθούμε την προσπάθεια που έγινε για τους Ολυμπιακούς αγώνες να ομορφύνουν οι όψεις των κτιρίων της Αθήνας

Murals & graffiti εμφανίζονται όλο και πιο συχνά στις πόλεις

τα πάρα τόπος της Αθήνας είναι ένα καλό παράδειγμα

Όταν ξανασχεδιάστηκε η πλατεία Βασιλίσια στα Παγκράτι, οι «κίτρινες απαιτήσεις» να συμμετέχουν

Οι πράσινες οροφές μπαίνουν όλο και περισσότερο στην agenda της πολιτικής των Δήμων

Η δοκιμή του παραδειγματικού μοντέλου με τους νέους

Απευθυνθήκαμε σε νέους 15-20 ετών, στο πλαίσιο μίας διακρατικής συνεργασίας με στόχο την διάδοση των αρχών της ΕΣΤ και την προαγωγή της συμμετοχής των πολιτών σε θέματα που σχετίζονται με το τοπίο.

Στο πλαίσιο αυτό προκηρύξαμε ένα διαγωνισμό ιδεών για νέους, σε 6 χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποστήριξε αυτή την προσπάθεια μέσα από ένα κεντρικό πρόγραμμα Δια Βίου Μάθησης.

Ο διαγωνισμός νέων

Η «πρόκληση» στην οποία οι νέοι καλούνταν να απαντήσουν ήταν:
«Μαζί με τους πολίτες: αλλάζουμε το Τοπίο της Πόλης»
 ως πολίτες έχουμε δικαίωμα να εκφράσουμε τη γνώμη μας για την ποιότητα του τοπίου στο οποίο ζούμε. Ο διαγωνισμός μας δίνει αυτή την ευκαιρία.
 Οι συμμετοχές ήταν στην πλειοψηφία τους ομαδικές και περίπου 70% προέρχονταν από σχολεία.

Ο διαγωνισμός νέων: 3^ο Γυμνάσιο Κορίνθου Παρεμβαίνω στην αισθητική του μικρο-τοπίου & δημιουργώ συναισθηματική αξία

Φύτευση λουλουδιών

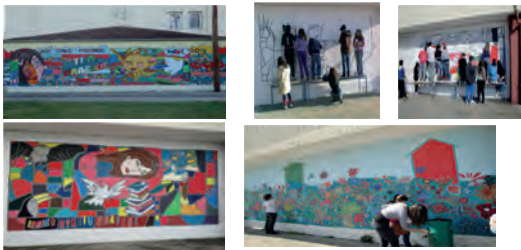
Ζωγραφίζω τα περιβάλλοντα κτίρια

Καθαρίζω τις ακτές

Ο διαγωνισμός νέων: Πλατεός Ν. Ημαθίας Παρεμβαίνω στην αισθητική του μικρο-τοπίου

Ζωγραφίζω τα περιβάλλοντα κτίρια με συλλογική διαδικασία

Ο διαγωνισμός νέων: 3^ο Γυμνάσιο Κορίνθου & 1^ο Γεν Λύκειο Αρτέμιδας Παρεμβαίνω στην κοινωνική και χρηστική αξία του μικρο-τοπίου

Αναμορφώνω κοινωνικές χρήσεις (υπαίθρια αναζωογονητική βιβλιοθήκη)

Οργανώνω ποδηλατοδρομίες

Προτείνω υπαίθριο θέατρο και διαμόρφωση του χώρου του Δημαρχείου

Ο διαγωνισμός νέων: 3^ο Γυμνάσιο Κορίνθου Βοηθώ την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής

Φυτεύω τα παρτέρια τους σχολείου μου και δημιουργώ πράσινο

Προτείνω πράσινες οροφές στα δημόσια κτίρια της πόλης

Συμπέρασμα

“Η διαχείριση του τοπίου εξαρτάται από τη στάση μιας κοινωνίας απέναντι σε αυτό, επηρεάζοντας με αυτό τον τρόπο, τόσο την κατάσταση και την εικόνα των τοπίων, όσο και την ποιότητα της ζωής των κατοίκων”

Ας θυμηθούμε ότι η «πρόκληση» στην οποία ανταποκριθήκαν οι νέοι ήταν:

Μαζί αλλάζουμε το τοπίο

Πολλές από τις προτάσεις, αντανακλών, με δική τους επιλογή, όλες τις αξίες που ορίζουν και χαρακτηρίζουν το μικρο-τοπίο: τη βελτίωση της αισθητικής του χώρου, την τόνωση της χρηστικής και κοινωνικής του λειτουργίας και την οικολογική του συνεισφορά.

Το σημαντικότερο όμως είναι ότι οι προτάσεις σχεδιαστήκαν και υλοποιήθηκαν, σε μεγάλο ποσοστό, από τις ομάδες νέων, που ανακάλυψαν ότι πράγματι μπορούν να παρέμβουν στα μικρο-τοπία της καθημερινής τους ζωής, πήραν πρωτοβουλίες, βρήκαν χρηματοδότηση και υλοποίησαν τις ιδέες τους, εντείνοντας έτσι τη συναισθηματική αξία του μικρο-τοπίου.

Πως μπορεί να αξιοποιηθεί το συμπέρασμα στον αστικό σχεδιασμό;

- Μικρές κλίμακας παρεμβάσεις μπορούν να έχουν σημαντικό αποτέλεσμα στο μικρο-τοπίο, εφόσον υλοποιούν τις αντιληπτικές αξίες των χρηστών
- Ο αστικός σχεδιασμός πρέπει και μπορεί να αξιοποιεί τέτοιες μορφές παρεμβάσεων, κινητοποιώντας συγχρόνως τους κατοίκους να συνεισφέρουν σε αυτές, με ιδέες και δράσεις υλοποίησης
- Οι νέοι ηλικίας 15-18 ετών αποδείχτηκαν συνειδητοποιημένοι και υπεύθυνοι πολίτες, έτοιμοι να παρέμβουν για τη βελτίωση του μικρο-τοπίου τους.
- Μήπως πρέπει να σκεφτούμε πιο σοβαρά την εκπαίδευση για το τοπίο, με μεθόδους βιωματικές, εξερευνητικές, βασισμένες στην ομαδική εργασία, αλλά οπωσδήποτε μέσα στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα στις δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης;
- Πολίτες που αποκτούν συνειδητοποιημένη και υπεύθυνη στάση από μικρή ηλικία, είναι πιο πιθανό ότι θα συνεργαστούν ως ενήλικες με τους αρμόδιους του αστικού σχεδιασμού, ώστε η ΕΣΤ να αρχίσει να εφαρμόζεται στην πράξη.

Ευχαριστώ για την προσοχή σας

Η Σημασία Της Ανθρωπίνης Κλίμακας Στο Ελληνικό Τοπίο

The importance of the human scale in the Greek landscape

L'importance de l'échelle humaine dans le paysage grec

Mrs Nella Golanda,
Large-scale urban landscape sculptor, Greece

Mme Nella Golanda,
Sculpteur de paysages urbains à grande échelle, Grèce

Oι Άξονες Που Με Οδηγησαν Στα Έργα Μου «Κατοικημένα Γλυπτα Τοπία Στο Δημοσιο Χωρο» Με Στοχο Να Ξαναδοιμε Το Τοπίο Μεσα Απο Τον Εαυτο Μαση κλίμακα του ελληνικού τοπίου ως εφαλτήριο της αποδοχής της παρουσίας και της σύμπλευσης με τα φυσικά φαινόμενα

- ▶ Η ζωτική δύναμη της παρουσίας μέσα στο γίνεσθαι και την ισορροπία του φυσικού κόσμου και της ζωής, που φέρνει τον άνθρωπο αλληλέγγυο και κοινωνό με τα φυσικά φαινόμενα.
- ▶ Η χαρά της ύπαρξης στο «τοπίο» ως μέρος του όλου.
- ▶ Ο δημόσιος χώρος αποτελεί τη Λυδία λίθο, την ισχυρή δυνατότητα την εν δυνάμει ευκαιρία για την ανατροπή, ως ένα σημείο, των αδιάφορων συντριπτικών τοπίων των σύγχρονων μεγαλουπόλεων.
- ▶ Μέσω συνολικών σχεδιασμών – total art – «επεμβάσεων τοπίου» η τέχνη διεισδύει λειτουργικά και ανυποψίαστα στην καθημερινή ζωή.
- ▶ Η τέχνη ως καθημερινό βίωμα εκτός μουσείων.
- ▶ Ο πολιτισμός των τοπίων – Η ελληνική εμπειρία.

*

The axes that led me to my works “Residential Sculptures in the Municipal Space” aiming to rethink the landscape through the self the scale of the Greek landscape as a springboard for the acceptance of presence and involvement with natural phenomena

- ▶ The vital force of presence within the becoming and the balance of the natural world and life, which brings man in solidarity and communion with natural phenomena.
- ▶ The joy of being in the ‘landscape’ as part of the whole.
- ▶ Public space is the Lydia stone, the powerful possibility the potential opportunity to overturn, to some extent, the indifferent overwhelming landscapes of modern megacities.
- ▶ Through total designs – total art – “landscape interventions” art functionally and unsuspectingly infiltrates everyday life.
- ▶ Art as an everyday experience outside of museums.
- ▶ The culture of landscapes – The Greek experience.

Extract from "Inhabited sculpted spaces", N. Golanda. Council of Europe Conference "The Culture and the Town", Prague, October 1993.

Focus on the landscape qualities codes – the shared "reality" of the "inhabited sculpted spaces".

The holistic design process of urban landscape interventions to develop the tools needed for the Democritean "Ευεστώ": well-being, synaesthesia, pleasure of living.

When I designed a public space, my deep and instinctive desire was that from this new space the emotion I had felt in architectural and structured spaces should emerge; spaces that reflect the landscape and the love for detail, spaces where I walked in my childhood. I believe that the most serious events that marked my life is that as a child I played, ran, saw the sky, the nearby mountain, the horizon of the sea, the beauty of Greek vegetation, and the development of the rocks through the structural mirror, as the inhabitants of this place since ancient times up to some years ago. For thousands of years, from the classical temples to the humblest buildings, the inhabitants always felt the joy to experience the miracle of living in human-scale. I could say that as a child I lived in an open-air museum: Greece.

Since 1970 my work was based on the qualities of the Greek landscape through holistic design – Total Art interventions. I believe that living inside of artworks we exploit the opportunity to become members of urban life.

The Total Art design of a new landscape includes the visitor's experience; it is not isolated; it belongs to the whole world. It's no longer kept in museums nor is the property of an individual. Art is completed in the shock of modern life in a subtle embracement that inspires people to participate in the values of the natural and historical surrounding, not realising that they are living and breathing art.

*

Les axes qui m'ont conduit à mes œuvres «Sculptures résidentielles dans l'espace municipal» dans le but de repenser le paysage à travers l'individu reposent sur l'échelle du paysage grec comme tremplin pour l'acceptation de la présence et de l'implication dans les phénomènes naturels:

- ▶ La force vitale de présence dans le devenir et l'équilibre du monde naturel et de la vie, qui met l'homme en solidarité et en communion avec les phénomènes naturels.
- ▶ La joie d'être dans le «paysage» en tant que partie de l'ensemble.
- ▶ L'espace public est la pierre de Lydie, la puissante possibilité de renverser, dans une certaine mesure, les paysages indifférents et écrasants des mégapoles modernes.

- ▶ Par le biais de conceptions totales – art total – «interventions paysagères», l'art s'infiltrerait fonctionnellement et sans méfiance dans la vie quotidienne.

- ▶ L'art comme expérience quotidienne en dehors des musées.

- ▶ La culture des paysages – L'expérience grecque.

Extrait de «Espaces sculptés habités», N. Golanda. Conférence du Conseil de l'Europe «La culture et la ville», Prague, octobre 1993.

Se concentrer sur les codes des qualités paysagères – la «réalité» partagée des «espaces sculptés habités».

Le processus de conception holistique des interventions sur le paysage urbain pour développer les outils nécessaires à l'«Efesto» Démocrite: bien-être, synesthésie, plaisir de vivre.

Lorsque j'ai conçu un espace public, mon désir profond et instinctif était que de ce nouvel espace émerge l'émotion que j'avais ressentie dans les espaces architecturaux et structurés; des espaces qui reflètent le paysage et l'amour du détail, des espaces où j'ai marché dans mon enfance. Je crois que l'événement le plus grave qui a marqué ma vie est qu'enfant, je jouais, je courais, je voyais le ciel, la montagne voisine, l'horizon de la mer, la beauté de la végétation grecque et le développement des roches à travers le miroir structurel, comme les habitants de cet endroit depuis l'Antiquité jusqu'à il y a quelques années. Pendant des milliers d'années, des temples classiques aux bâtiments les plus humbles, les habitants ont toujours ressenti la joie d'expérimenter le miracle de vivre à l'échelle humaine. Je pourrais dire qu'enfant, j'ai vécu dans un musée à ciel ouvert: la Grèce.

Depuis 1970, mon travail est basé sur les qualités du paysage grec par le biais d'une conception holistique – interventions d'art total. Je crois qu'en vivant à l'intérieur des œuvres d'art, nous exploitons l'opportunité de devenir des membres de la vie urbaine.

La conception de l'art total d'un nouveau paysage inclut l'expérience du visiteur; il n'est pas isolé, il appartient au monde entier. Il n'est plus conservé dans les musées ni la propriété d'un individu. L'art est complété dans le choc de la vie moderne dans une étreinte subtile qui inspire les gens à participer aux valeurs de l'environnement naturel et historique, sans se rendre compte qu'ils vivent et respirent l'art.

References:

- ▶ www.sculpted-architectural-landscapes.gr
- ▶ www.coe.int/en/web/landscape/5th-award-candidates
- ▶ vimeo.com/323531505
- ▶ <https://vimeo.com/717782270>

**Round-Table
Landscape-based
public policies**

**Table ronde
Des politiques publiques
fondées sur le paysage**

Το Τοπίο στην Ελλάδα: Αξίες και Ασυνέπειες

Landscape in Greece: qualities and inconsistencies

Le paysage en Grèce : qualités et incohérences

Κίμων Χατζημπιρος,
Ομότιμος Καθηγητής ΕΜΠ

Mr Kimon Hadjibiros,
*Emeritus Professor, National Technical University of Athens,
Greece*

M. Kimon Hadjibiros,
*Professeur Emérite, Université polytechnique nationale d'Athènes,
Grèce*

Η κοινωνική πραγματικότητα στην Ελλάδα, σε ό,τι αφορά το τοπίο, απογοητεύει. Το θέμα γενικά είναι παραμελημένο, αναδύεται στην κοινωνική μνήμη μόνο όταν χρησιμοποιείται ως πρόσχημα από ομάδες που εναντιώνονται στην εγκατάσταση ανεμογεννητριών. Οι όποιες επιστημονικές αναφορές στην διατήρηση του τοπίου από αρχαιολόγους, αρχιτέκτονες, βιολόγους ή δασολόγους είναι συνήθως αποσπασματικές, χαρακτηριζόμενες από συντεχνιακή λογική και ολοσχερή έλλειψη διεπιστημονικότητας. Η επίμονη διεκδίκηση αποκλειστικότητας στην διαχείριση του προστατευτέου αντικειμένου και η επιφυλακτικότητα έναντι άλλων ειδικοτήτων συμβάλλουν στην καθυστέρηση, στην μη ολοκληρωμένη θεώρηση του τοπίου από επιστήμονες και κυβερνητικές υπηρεσίες και στην ανεπαρκή κατανόηση από τους πολίτες της αξίας των μοναδικών ελληνικών τοπίων. Οι παρεμβάσεις που επισημαίνουν την υποβάθμιση εστιάζουν μονοδιάστατα στην εκτός σχεδίου δόμηση και αντιμετωπίζουν την προστασία του μόνο μέσω χωροταξικών ρυθμίσεων. Άλλοι, επιστήμονες, κυβερνητικές υπηρεσίες και οικολογικές οργανώσεις, επικεντρώνονται αποκλειστικά στην βιοποικιλότητα, αγνοώντας τις σύνθετες διαστάσεις του τοπίου. Ο προβληματισμός για την σύνθεση φυσικού-πολιτιστικού (naturel-culturel) απουσιάζει, αν και πλείστα τοπία συνδυάζουν φυσική και πολιτιστική αξία. Το τοπίο ως σύνθετη διεπιστημονική έννοια παραμένει ουσιαστικά άγνωστη λέξη για την πλειονότητα των πολιτών, τις κυβερνήσεις και την Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Αξία Ελληνικού Τοπίου

Η χερσαία επιφάνεια της Ελλάδας κατανέμεται περίπου ως εξής: Δάση 25%, θαμνώνες μακίας 24%, φρύγανα και χορτολίβαδα 11%, γεωργικές εκτάσεις 35%, γυμνές βραχώδεις περιοχές 2%, υδάτινες επιφάνειες 1%, αστικές και βιομηχανικές περιοχές 2%. Στο φυσικό χερσαίο τοπίο μπορούν να συμπεριληφθούν και πολλές γεωργικές εκτάσεις, π.χ. ελαιώνες. Πρέπει επίσης να συνεκτιμηθεί ότι ο εκτεταμένος θαλάσσιος χώρος είναι σχεδόν εξ ολοκλήρου φυσικός. Συνεπώς, το ελληνικό φυσικό τοπίο αποτελεί πολύ υψηλό ποσοστό του εθνικού χώρου.

Η μεγάλη ποικιλία της ελληνικής φύσης συνδέεται κατά κύριο λόγο με τους ακόλουθους παράγοντες: 1) Ειδική γεωγραφική θέση, στο σταυροδρόμι τριών ηπείρων, που αποτελούν και διαφορετικές βιογεωγραφικές περιοχές. Ταυτόχρονα διατρέχεται από σημαντικούς διαδρόμους μετανάστευσης αποδημητικών ειδών, 2) Ευρύ φάσμα κλιματικών τύπων, από υποτροπικό μέχρι κεντροευρωπαϊκό ηπειρωτικό κλίμα. Επιπλέον, η μερική κάλυψη της επιφάνειας από παγετώνες κατά την τελευταία παγετώδη περίοδο πρόσθεσε βιολογική ποικιλότητα, 3) Πολύπλοκη γεωλογική ιστορία, εδάφη από διαφορετικά πετρώματα και μεγάλος γεωμορφολογικός κατακερματισμός που δημιουργεί πλήθος βουνών, κοιλάδων, νησιών, υγροτόπων και πολύ μεγάλο μήκος ακτών, 4) Μακρά και ταραχώδης ιστορία, με εκτεταμένες καταστροφές από πολέμους, περιστασιακή εγκατάλειψη περιοχών από τον ανθρώπινο πληθυσμό για μεγάλα διαστήματα, διατήρηση υπανάπτυκτων περιοχών με δύσκολη πρόσβαση για στρατιωτικούς λόγους κ.λπ.

Μεγάλο μέρος της χερσαίας έκτασης είναι ορεινό, το μήκος της ακτογραμμής ξεπερνά τα 18.000 km, ενώ υπάρχουν χιλιάδες νησιά, από τα οποία 140 κατοικούνται. Η ανομοιομορφή κατανομή της βροχόπτωσης, η γεωμορφολογία και η μακρά ακτογραμμή διαμορφώνουν γενικά μικρές λεκάνες απορροής και τοπία όπου κυριαρχούν μικρές κοιλάδες. Οι συνδυασμοί παραμέτρων δημιουργούν πολλούς τύπους οικολογικών ενδιατημάτων (habitats), πλήθος σημαντικών βιοτόπων και φυσικών τοπίων, εξαιρετική ποικιλία χλωρίδας και πανίδας. Περιλαμβάνουν δάση, θαμνοτόπους, υγροτόπους, ακτές, νησιά και βραχονησίδες, αλπικές περιοχές, ποτάμια, λίμνες, φαράγγια, πηγές, σπήλαια κ.λπ. Τα περισσότερα οικοσυστήματα και φυσικά τοπία χαρακτηρίζονται από μικρή κλίμακα, πράγμα που τα καθιστά ευάλωτα σε ανθρωπογενείς πιέσεις.

Ο ελληνικός χώρος χαρακτηρίζεται επιπλέον από ένα εξαιρετικό πολιτιστικό πλούτο, που συνδέεται στενά με την ποικιλία της φύσης και συντελεί, επίσης, στην δημιουργία πολλών αξιόλογων τοπίων, που, κατά κανόνα, συνδυάζουν φυσικό κάλλος και πολιτιστική αξία. Τα αισθητικά στοιχεία, τα αρχαιολογικά

και ιστορικά μνημεία, η παραδοσιακή αρχιτεκτονική και εναρμονισμένοι τρόποι παραγωγής, μαζί με τα φυσικά και βιολογικά στοιχεία, συνθέτουν την έννοια του σημαντικού τοπίου. Συχνά, τα μνημεία ή άλλα πολιτιστικά στοιχεία δίνουν στο φυσικό τοπίο τα πιο πολύτιμα χαρακτηριστικά του.

Εξαιρετα Και «Καθημερινά» Τοπία

Ένα ποιοτικό κοινό τοπίο διαμορφώνεται από προαιώνιες ανθρώπινες δραστηριότητες, όπως παραδοσιακοί τρόποι καλλιέργειας, φυτοφράκτες μεταξύ των χωραφιών, καλαίσθητες αγροτικές κατασκευές, βοσκότοποι, αλλά επίσης καλαίσθητοι οικισμοί και συνοικίες πόλεων ή και τεχνολογικά έργα. Η προστασία και διατήρηση του «καθημερινού» τοπίου αποτελεί συνιστώσα του περιβαλλοντικού προβλήματος. Αξιόπιστες καταγραφές και εκτιμήσεις συμβάλλουν σημαντικά στην γενική προστασία του «καθημερινού» τοπίου, μεταξύ άλλων επειδή βοηθούν στην προσεκτική ανάλυση και βελτίωση της εκτίμησης επιπτώσεων από τεχνικά έργα ή άλλες ανθρώπινες δραστηριότητες σε ευαίσθητα τοπία.

Τόσο το ποιοτικό κοινό όσο και το εξαιρετο τοπίο συνιστούν σπουδαίες αξίες, με πρόσθετες διαστάσεις οικονομικές, τουριστικές και επενδυτικές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η δυναμική που αναπτύσσεται στον ιδιωτικό τομέα γύρω από διάφορες μορφές εναλλακτικού τουρισμού. Εξ άλλου το τοπίο, προσφέροντας μοναδικές εμπειρίες αισθητικές, οπτικές, ηχητικές κ.λπ. είναι καθοριστικός παράγων ποιότητας ζωής και ανάπτυξης.

Τα Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (ΤΙΦΚ) ορίζονται ως συγκεκριμένοι τόποι με υψηλή αξία. Μπορεί να είναι σε αξιόλογο βαθμό φυσικά ή και εν μέρει δομημένα ή να περιλαμβάνουν παραδοσιακούς οικισμούς, αρχαιολογικούς ή ιστορικούς χώρους Το μέγεθός τους, οριζόμενο με ανθρώπινα μέτρα, κατά κανόνα δεν υπερβαίνει την δυνατότητα πεζοπορίας μιας μέρας.

Η καταγραφή τόπων σημαντικής αισθητικής, φυσικής ή πολιτιστικής αξίας συνεισφέρει σημαντικά στην διαμόρφωση ενός συστήματος προστατευόμενων περιοχών. Το 1996, το ΕΜΠ κλήθηκε να αναθεωρήσει και να συμπληρώσει τον υπάρχοντα κατάλογο ελληνικών ΤΙΦΚ και να τα εντάξει σε βάση δεδομένων. Εξετάστηκαν όλα τα παλιά ΤΙΦΚ και πολλές νέες προτάσεις κρατικών υπηρεσιών και ανεξάρτητων ερευνητών. Ένα μέρος απορρίφθηκαν, είτε διότι δεν είχαν τα χαρακτηριστικά ενός ΤΙΦΚ, είτε διότι είχαν ανεπανόρθωτα υποβαθμισθεί, π.χ. στην Κρήτη ένα μεγάλο ποσοστό από τα παλιά ΤΙΦΚ είχαν υποβαθμισθεί μετά το 1970, κυρίως λόγω αλόγιστης δόμησης. Τελικά επελέγησαν 449 τόποι φυσικής ή πολιτιστικής αξίας, με συνολική έκταση 6,270 km², το 4,8% της χερσαίας επιφάνειας της χώρας, που κατανέμονται ως εξής: Πελοπόννησος και Ιόνια νησιά 105, Θράκη και νησιά του Αιγαίου 89, Κρήτη 82, Θεσσαλία

και Ήπειρος 66 , Στερεά Ελλάδα 54, Μακεδονία 53. Πάνω από τους μισούς ήταν σε καλή και σταθερή κατάσταση διατήρησης. Νεώτερη έρευνα εντόπισε ακόμη 52 αξιόλογους τόπους, απαιτείται δε συνεχής ενημέρωση για επανεκτίμηση και συμπλήρωση των δεδομένων. Πάντως, οι επιλεγέντες τόποι δεν έχουν νομοθετηθεί μέχρι σήμερα.

Συνολικά, η βάση δεδομένων για την ελληνική φύση ΦΙΛΟΤΗΣ (www.itia.ntua.gr/filotis), που αναπτύχθηκε το 2000 στο ΕΜΠ, στηρίχτηκε σε διάφορες ερευνητικές δραστηριότητες: ευρωπαϊκό πρόγραμμα CORINE-Biotopes (1986-1996), σχετικό ευρωπαϊκό πρόγραμμα MEDSPA (1990-1994), ελληνικό πρόγραμμα «Οριοθέτηση και Καθορισμός Μέτρων Προστασίας Τοπίων Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους» (Υπουργείο Περιβάλλοντος, 1996-1999) και 9 διπλωματικές εργασίες φοιτητών του Ε.Μ.Π.

Η συμπλήρωση των εντύπων εισαγωγής στοιχείων για κάθε τόπο έγινε από έμπειρους καταχωρητές, με βάση προσωπική εμπειρία και επιτόπου επισκέψεις, πληροφορίες από γνώστες του περιβάλλοντος, βιβλιογραφία και βάσεις δεδομένων. Η ερευνητική εργασία συνίσταται στην συστηματική συλλογή, αξιολόγηση και οργάνωση περιγραφικών και γεωγραφικών στοιχείων. Για την διευκόλυνση της αυτόματης επεξεργασίας της πληροφορίας, όπου είναι εφικτό, προτιμώνται, αντί κειμένων, κατάλληλοι κωδικοί, περισσότερο με γράμματα παρά με αριθμούς, ώστε να είναι φιλικότεροι προς τους καταχωρητές και να μειώνονται τα λάθη. Ο κωδικός κάθε τόπου συνδέεται με μια γεωγραφική βάση δεδομένων που περιέχει τα όριά του, ψηφιοποιημένα σε κλίμακα 1: 50000.

Τα συμπληρωμένα έντυπα περιέχουν πληροφορίες για την καταχώρηση (όνομα τόπου και καταχωρητή, ημερομηνία), την γεωγραφία (δήμος, συντεταγμένες, υψόμετρο), την προστασία (κατάσταση γνώσης, ένταξη σε θεσμικό πλαίσιο, κατάσταση διατήρησης, κοινωνική αντίδραση, ιδιοκτησιακό καθεστώς), τα χαρακτηριστικά (τύπος τοπίου, κλίμα, γεωλογία, οικολογικά και πολιτιστικά δεδομένα, περιγραφή, περιβαλλοντική κατάσταση, τάση μεταβολής, ιστορία..), τις αξίες (οικολογική, κοινωνικοοικονομική, πολιτιστική, αισθητική), τους κινδύνους (απειλές, τρωτότητα), την ανθρώπινη παρουσία (πληθυσμός, τιμή γης, δραστηριότητες, υποδομή προστασίας/αξιοποίησης, μονοπάτια/περίπατοι..), την τεκμηρίωση (βιβλιογραφική ή άλλη).

Τα κύρια κριτήρια για την αξιολόγηση των τόπων είναι η αξία φυσικών στοιχείων και φαινομένων (γεωμορφολογία, γεωλογία, μετεωρολογία, παρουσία και κίνηση νερού...), οι οικολογικές αξίες (βλάστηση, ενδιαιτήματα, αξιόλογα φυτά, πτηνά, θηλαστικά, αμφίβια/ερπετά, ψάρια, ασπόνδυλα, σταθερή ή φευγαλέα παρουσία πανίδας...), η αίσθηση του χρόνου και των αλλαγών του (απολιθώματα, αιωνόβια φυτά, οικολογική διαδοχή, διαχρονικότητα

κατασκευών και κτηρίων, ιστορικές αναφορές, φυσικοί κύκλοι χρονικών αλλαγών...), η αισθητηριακή ποιότητα (ικανοποίηση αισθήσεων, εικόνες, ήχοι, ησυχία, μυρωδιές, ευαισθητοποίηση, αίσθηση φυγής ή απομόνωσης, κινητοποίηση αναμνήσεων και συναισθημάτων, πανοραμική θέα, απολαυστική διαδρομή...), ο σύνδεσμος με την ανθρώπινη ζωή (πολιτιστικά μνημεία, χρήσεις γης, τρόποι ζωής ή παραγωγής, αρμονία με το περιβάλλον...), η προσφορά αναψυχής και έμπνευσης (φυσική εικόνα, ιστορία, πολιτισμός...), η επικοινωνία και μάθηση (κατανόηση φυσικών ή ιστορικών διεργασιών, αξιοποίηση από ειδικές ομάδες πληθυσμού...), η χωροθέτηση και διαχείριση (μέγεθος, όρια, γειτνίαση με αστικά κέντρα, σχεδιασμός και δυνατότητες διαχείρισης...).

Ελλειψη Πολιτικής Τοπίου

Ως αποτέλεσμα των περιορισμένων αντιλήψεων της Διοίκησης και της αδιαφορίας της κοινωνίας, το τοπίο δεν συνιστά αντικείμενο περιβαλλοντικής πολιτικής στην Ελλάδα.

Παρά την αναγνωρισμένη εξαιρετική αξία του ελληνικού τοπίου, υπήρξαν καθυστερήσεις στην ένταξη στα σημαντικότερα διεθνή πρωτοβουλία για το τοπίο, το Συμβούλιο της Ευρώπης.

Αν και η Ελλάδα την υπέγραψε εξ αρχής (2000), η υιοθέτηση των δημόσιων πολιτικών διήρκεσε αρκετά χρόνια. Ακολούθησε η καθυστερημένη κύρωση της Σύμβασης (2010), αλλά για μια ακόμα δεκαετία συνεχίζεται η έλλειψη σχετικής νομοθεσίας, δράσεων ή εκδηλώσεων. Η ελληνική αντιπροσώπευση στις αντίστοιχες δραστηριότητες του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι πολύ περιορισμένη, αντίθετα άλλες χώρες, με τοπίο λιγότερο σημαντικό, επανειλημμένα παρουσιάζουν πρωτοβουλίες, συνήθως με την ενεργό συμμετοχή τοπικών κοινωνιών τους.

Από το 1958, Διάταγμα του Υπουργείου Πολιτισμού, βασισμένο στον νόμο για τις αρχαιότητες 5351/1932 και τον 1469/1950 που τον συμπληρώνει, αναφέρεται σε Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους. Τα 507 καταγεγραμμένα ΤΙΦΚ ορίσθηκαν ως επί το πλείστον κατά τις δεκαετίες του '60 και του '70, περιλαμβάνοντας κυρίως αρχαιολογικούς χώρους, ιστορικούς τόπους και παραδοσιακούς οικισμούς και με τυπική αναγραφή κάποιων απαγορεύσεων, χωρίς μέριμνα και συγκεκριμένη εφαρμογή. Από τότε μέχρι σήμερα, η θεμελιώδης σύνθεση φυσικού και πολιτιστικού (naturel-culturel) χαρακτήρα του τοπίου έχει αγνοηθεί πλήρως, παρ' όλο που η ευθύνη για τα ΤΙΦΚ πέρασε εν τω μεταξύ στο Υπουργείο Περιβάλλοντος. Υπαρκτές μεμονωμένες συνθετικές δράσεις (π.χ. ΦΙΛΟΤΗΣ) δεν αξιοποιήθηκαν. Δεν υπήρξε ενημέρωση του κοινού για προστατευτέα τοπία, ενώ έλλειψαν μελέτες, καταγραφές και η αναγκαία μέριμνα για το σημαντικό «καθημερινό» τοπίο. Οι όποιες αξιολογήσεις τοπίου

σπάνια τεκμηριώνονται και περιορίζονται σε εκτιμήσεις ειδικών (expert judgements), αφού λείπουν τα δεδομένα.

Την προστασία του τοπίου προώθησε έμμεσα η δασική νομοθεσία, με τον πρώτο Δασικό Κώδικα (κατηγορία προστατευτικών δασών, 1929), τον νόμο (1937) για την ίδρυση Εθνικών Δρυμών (οι πρώτοι κηρύχθηκαν το 1938), την κήρυξη προστατευόμενων περιοχών κατά τις δεκαετίες του '70 και του '80 με το Ν.Δ. 996/1971 που προβλέπει Εθνικούς Δρυμούς, Αισθητικά Δάση και Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης. Από το 1938 μέχρι σήμερα έχουν κηρυχθεί 10 Εθνικοί Δρυμοί (Ολύμπου, Παρνασσού, Πάρνηθας, Αίνου, Σαμαριάς, Οίτης, Πίνδου, Βίκου-Αώου, Πρεσπών, Σουνίου), με συνολική έκταση περίπου 700 km², 19 Αισθητικά Δάση, με έκταση περίπου 330 km² και 51 Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης, που περιλαμβάνουν κυρίως αξιόλογα δέντρα, αλλά και μερικούς βιοτόπους (π.χ. Παρθένο Δάσος Δράμας, νήσος Πιπέρι).

Ο Νόμος 360/1976 «περί Χωροταξίας και Περιβάλλοντος» πέτυχε την γνωστοποίηση σε δημόσιες υπηρεσίες και ευρύ κοινό της σημασίας κάποιων φυσικών τοπίων (βιότοποι θαλάσσιας χελώνας και φώκιας, εμβληματικοί υγρότοποι...). Οικιστικοί νόμοι χρησιμοποιήθηκαν για τον περιορισμό της δόμησης σε ευαίσθητα τοπία, μέσω Ζωνών Οικιστικού Ελέγχου. Οι προσπάθειες για τον εκσυγχρονισμό της περιβαλλοντικής νομοθεσίας κατέληξαν στον νόμο πλαίσιο 1650/1986 «Για την προστασία του περιβάλλοντος», ο οποίος περιέχει κεφάλαιο περί «προστασίας της φύσης και του τοπίου». Η ίδρυση προστατευόμενων περιοχών γίνεται με ορθολογική και σαφή διαδικασία: ειδική περιβαλλοντική μελέτη και προεδρικά διατάγματα που καθορίζουν τα όρια και τον τρόπο διαχείρισής τους. Στην συνέχεια όμως η διαδικασία εφαρμόστηκε ανεπαρκώς για τους εκατοντάδες βιοτόπους Natura 2000 (Οδηγία 92/43), με αποτέλεσμα να αυξηθούν η σύγχυση του κοινού και οι κοινωνικές συγκρούσεις και να υπονομευθούν οι αντικειμενικές δυνατότητες προστασίας της φύσης και ειδικά του τοπίου. Προς ανάλογη κατεύθυνση κινήθηκαν νεώτεροι νόμοι που μόνο έμμεσα αφορούν το τοπίο, όπως οι 2742/1999, 153/2003, 3937/2011 με τις τροποποιήσεις τους, μέχρι τον 4685/2020. Μόνο λίγα Εθνικά Πάρκα ιδρύθηκαν με σωστή ολοκληρωμένη διαδικασία.

Η έλλειψη συνολικής στρατηγικής και η διαχρονική αδιαφορία της πολιτείας για το τοπίο οφείλονται σε σημαντικό βαθμό στην απουσία ζητημάτων τοπίου από την περιβαλλοντική νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που αποτέλεσε επί 4 δεκαετίες τον βασικό οδηγό για τα ελληνικά περιβαλλοντικά νομοθετήματα. Ομοίως, η ελληνική διοίκηση δεν έλαβε επαρκώς υπόψη της τα παραδείγματα που αναπτύχθηκαν από άλλα κράτη μέλη της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για το τοπίο.

Μια αντικειμενική δυσκολία για την εφαρμογή αποτελεσματικής πολιτικής τοπίου είναι η διασπορά των πηγών όχλησης. Η υποβάθμιση οφείλεται προπάντων σε πολυάριθμες μη σημειακές πηγές, γενικά μικρές σε μέγεθος, διάσπαρτες στον χώρο και συνδεδεμένες με μεγάλο αριθμό ατόμων. Ο έλεγχος είναι δύσκολος, θα απαιτούσε πλήθος φυλάκων και ελεγκτών, εφοδιασμένων με τα κατάλληλα υλικά μέσα και με δημόσια εξουσία. Αναπόφευκτα, θα προκαλούσε την δυσαρέσκεια πολλών θιγομένων από τους περιορισμούς, άρα και σημαντικό πολιτικό κόστος.

Η όποια δραστηριότητα για την προστασία του τοπίου στην Ελλάδα συνδεόταν στενά και με υποκειμενικές δυσκολίες, ήτοι τις επιμέρους αποσπασματικές επιδιώξεις επιστημονικών ομάδων. Η νομοθετική ταύτιση του τοπίου με αρχαιολογικούς χώρους προέκυψε επειδή έτσι το αντιλαμβάνονταν οι αρχαιολόγοι του Υπουργείου Πολιτισμού. Αντίστοιχα, συνδέθηκε το τοπίο με παραδοσιακούς οικισμούς και πολεοδομικά ζητήματα, σύμφωνα με τις αντιλήψεις αρχιτεκτόνων του κρατικού μηχανισμού και των αρχιτεκτονικών συλλόγων. Νεώτερη άποψη με καθοριστική επιρροή αναπτύχθηκε κυρίως από βιολόγους του Υπουργείου Περιβάλλοντος, οι οποίοι, ταυτίζοντας την φύση με την βιοποικιλότητα, προώθησαν τις τελευταίες δεκαετίες μια μονοδιάστατη νομοθεσία προστασίας βιολογικών ειδών και οικολογικών ενδιατημάτων, αγνοώντας το καίριο ζήτημα του τοπίου.

Αδιαφορία Του Πολιτη

Η κάθε κοινωνία έχει περιορισμένα όρια ανοχής ως προς την επιβολή κανόνων, ιδίως όταν δεν προκύπτουν αυθόρμητα από την ίδια. Το νομοθετικό πλαίσιο παραμένει ανεπαρκές και η εφαρμογή περιορισμών για να προστατευθεί αποτελεσματικά το τοπίο είναι ιδιαίτερα δύσκολη. Η δημόσια αδιαφορία είναι μερικές φορές το αποτέλεσμα της δυσκολίας να αντιμετωπιστεί μια σύνθετη πραγματικότητα με βάση μια περίπλοκη αντίληψη για το περιβάλλον.

Γενικά, μια πολιτική διαχείρισης του τοπίου δεν γίνεται εύκολα αποδεκτή από την μικρή κοινωνία του χωριού, τον αγρότη ή τον βοσκό, που είναι συνηθισμένοι να λύνουν μόνοι τέτοια προβλήματα, σε αντίθεση με κατοίκους μεγάλων πόλεων εξοικειωμένους με τεχνητούς κανόνες οργάνωσης της ζωής. Η διατήρηση του τοπίου ερμηνεύεται σαν επιβολή απόψεων του κράτους πάνω στις τοπικές κοινωνίες ή των αστών πάνω στους χωρικούς ή των μορφωμένων πάνω στους αμαθείς. Πόσοι κάτοικοι της υπαίθρου έχουν φιλική διάθεση προς το δάσος ή τα άγρια ζώα; Λίγοι θα απέρριπταν τον νυκτερινό φωτισμό ενός φυσικού πάρκου για να προστατευθεί η νυκτόβια πανίδα από την φωτορρύπανση, ακόμα λιγότεροι την αποξήρανση ενός έλους με κουνούπια αλλά και πολλά υδρόβια πουλιά. Οι στάσεις γίνονται

πιο αρνητικές, όταν η διαχείριση ακυρώνει παγιωμένες συνήθειες ή τις προσδοκίες άμεσων βραχυπρόθεσμων κερδών που αποτελούν συχνά καρπούς μιας άναρχης και “φτηνής” ανάπτυξης. Γιατί να σταματήσουν το κυνήγι, την κατασκευή κτισμάτων ή τις αποστραγγίσεις που θα αυξήσουν το εισόδημά τους; Επειδή ο διανοούμενος θέλει να απολαύσει το τοπίο ή ο αστός φυσιολάτρης να θαυμάσει τα πουλιά στον υγρότοπο;

Τέτοιες στάσεις εμφανίζονται γενικά απέναντι σχεδόν σε κάθε προσπάθεια χωροταξικού σχεδιασμού ή επιβολής κανόνων, περιορισμών και μέτρων προστασίας του τοπίου. Η γρήγορη οικονομική ανάπτυξη της επαρχίας δεν ευνόησε, αλλά μάλλον παρεμπόδισε την διατήρησή του. Το γεγονός ότι ένα προκλητικά μεγάλο μέρος του χώρου βρίσκεται ουσιαστικά έξω από την σφαίρα της οικονομίας δημιουργεί προσδοκίες για πρόσθετα οφέλη. Η πολύ περιορισμένη παρουσία μεγάλης ιδιωτικής ιδιοκτησίας και η παράλληλη ύπαρξη πολλών μικρών ιδιοκτησιών παίζουν επίσης σημαντικό ρόλο. Εκτεταμένα ιδιωτικά κτήματα θα διαμόρφωναν ένα ευνοϊκότερο πλαίσιο για προστασία ή αξιοποίηση του τοπίου με περιβαλλοντικό σχεδιασμό. Αντίθετα, το γεγονός ότι μεγάλο μέρος της γης ανήκει στο Δημόσιο διευκολύνει μεν τις τυπικές διαδικασίες επιβολής περιορισμών, αλλά στην πράξη ενθαρρύνει τις προσδοκίες των μικροϊδιοκτητών για ανεξέλεγκτη εκμετάλλευση ή και καταπάτηση του εκτεταμένου δημόσιου χώρου.

Έτσι, η ίδρυση προστατευόμενων περιοχών συναντούσε την αντίσταση των τοπικών κοινωνιών, όταν μπορούσαν να την εκφράσουν. Είναι γεγονός ότι από τους 10 Εθνικούς Δρυμούς οι 5 ιδρύθηκαν από δικτατορικά καθεστώτα (1938, 1973, 1974), ενώ περίπου το 60% των ΤΙΦΚ κηρύχτηκαν κατά την επταετή δικτατορία (1967-74).

Πιέσεις Στο Τοπίο

Στην Ελλάδα, το φυσικό και πολιτιστικό τοπίο είναι η περιβαλλοντική αξία που κινδυνεύει περισσότερο και προστατεύεται λιγότερο. Απειλείται από διάφορες ανθρώπινες δραστηριότητες, σε έκταση και ένταση που ποικίλουν. Σημαντικές και εκτεταμένες πιέσεις στο «καθημερινό» αλλά και στο εξαιρετο τοπίο ασκούν οι αυθαιρεσίες και οι ακαλαίσθητες οικιστικές (κυρίως παραθεριστική κατοικία) ή τουριστικές δραστηριότητες. Περιλαμβάνουν την ακαλαίσθητη δόμηση αλλά και την αλόγιστη διάνοιξη δρόμων (κυρίως ορεινών ή παράκτιων), την κατάληψη παραλιών, τις καταπατήσεις, την ανεξέλεγκτη διάθεση αποβλήτων σε χωματερές ή ρέματα κ.λπ. Παράλληλα, σοβαρές αλλοιώσεις συνδέονται με πιέσεις για αλλαγή χρήσεων γης, π.χ. επέκταση γεωργικών καλλιεργειών με αποστράγγιση υγροτόπων, πυρκαγιές σε δασικές εκτάσεις (συνήθως θαμνώδεις

ή και δάση) για την δημιουργία βοσκοτόπων ή και για οικοπεδοποίηση.

Εκτεταμένη υποβάθμιση του τοπίου προκαλεί η αλόγιστη εκμετάλλευση φυσικών πόρων, όπως συμβαίνει με την επιφανειακή εξόρυξη (π.χ. λιγνίτη) και με την υπερβόσκηση. Η κατασκευή τεχνικών έργων χωρίς αποτελεσματική, κυρίως προληπτική, αντιμετώπιση των επιπτώσεων, επιφέρει σημαντική υποβάθμιση στο «καθημερινό» ή και στο εξαιρετο τοπίο. Μεγάλα έργα υποδομής είναι ενδεχόμενο να επιφέρουν αλλοιώσεις στην μορφή και στην λειτουργία του. Οι επιπτώσεις συνδέονται με παραμέτρους όπως η αισθητική αξία, η βιοποικιλότητα, η μορφολογία του εδάφους, η παρουσία νερού, το ακουστικό περιβάλλον, οι αγροτικές δραστηριότητες, η πολιτιστική αξία, ενώ μπορούν να εκφραστούν με εισβολή στο οπτικό πεδίο, κατανάλωση τοπίου, διατάραξη ή κατακερματισμό του κ.λπ.

Τοπίο Και Αναπτυξιακές Αλλαγές

Στο τοπίο παρατηρούνται βραδείες ανθρωπογενείς μεταβολές (συνήθως μεγάλης κλίμακας), που συχνά συνδέονται με αλλαγές τρόπων παραγωγής. Παραδείγματα, η δάσωση χωραφιών ή βοσκοτόπων (επειδή έχουν πάψει να χρησιμοποιούνται), η υπερβόσκηση δασικών εκτάσεων, η εξαφάνιση φυτοφρακτών (π.χ. μετά από αναδασμό γεωργικής γης), η κατάρρευση αναβαθμίδων (π.χ. μετά από παύση της καλλιέργειας), η δόμηση αγροτικής γης (συνήθως λόγω σταδιακής ανάπτυξης νόμιμης ή αυθαίρετης παραθεριστικής κατοικίας). Η διατήρηση αυτών των τοπίων με κανονιστικές διατάξεις, χωρίς διατήρηση του απερχόμενου τρόπου παραγωγής (συνήθως παραδοσιακού αγροτικού), είναι δύσκολη και εφικτή μόνο σε μικρή κλίμακα. Έτσι, π.χ. η εμμονή σε γενική κατάργηση της εκτός σχεδίου δόμησης αποδεικνύεται αναποτελεσματική.

Γενικά το τοπίο δεν είναι στατικό. Η εναρμονισμένη διατήρησή του συνιστά μία συνετή διαχείριση που λαμβάνει υπ’ όψη την εσωτερική δυναμική του και τις ανθρωπογενείς μεταβολές, προστατεύοντας μια φυσιολογική εξέλιξη των πραγμάτων. Είναι γεγονός ότι μεγάλο ποσοστό του φυσικού τοπίου είναι προϊόν παλιών πυρκαγιών, εκχερσώσεων, αποστραγγίσεων και διευθετήσεων, που συνδυάστηκαν με καλλιέργεια της γης, βόσκηση, φυτεύσεις και κατασκευές. Οι παραδοσιακοί αμπελώνες και ελαιώνες, η αγελαδοτροφία στους υγροτόπους, η ορθολογική υλοτομία, το τοπίο με αναβαθμίδες αποτελούν χαρακτηριστικά υποδείγματα συνύπαρξης ανθρώπου-φύσης.

Οι ταχείες αλλαγές του τοπίου οφείλονται συνήθως σε κατασκευή έργων υποδομής (δρόμοι, αυτοκινητόδρομοι, λιμάνια, αεροδρόμια, φράγματα...), βιομηχανικές δραστηριότητες (επιφανειακές εξορύξεις, εργοστάσια, φωτοβολταϊκά ή αιολικά πάρκα...) και δασικές πυρκαγιές. Παρά τις θορυβώδεις αντιδράσεις, οι προτεραιότητες της κοινωνίας επιβάλλουν

την προώθηση παραγωγικών έργων, υπό τον όρο εμπεριστατωμένης μελέτης των επιπτώσεων και λήψης επανορθωτικών ή αντισταθμιστικών μέτρων, ιδιαίτερα για το εξαιρετο τοπίο.

Οι περισσότερες αλλοιώσεις συνδέονται με αυθαίρετες ενέργειες και όχι με συστηματική υποβάθμιση από κάποια οργανωμένη και καλά μελετημένη δραστηριότητα. Η εφαρμογή ορθών κανόνων και κατάλληλης τεχνολογίας κατά κανόνα μπορούν να παράσχουν ικανοποιητική προστασία. Οργανωμένες παραγωγικές δραστηριότητες, όπως αιολικά πάρκα, ιχθυοκαλλιέργειες, τουριστικές ή αγροτικές εκμεταλλεύσεις, χώροι άθλησης και αναψυχής μπορούν κάλλιστα να εναρμονισθούν με τα περισσότερα τοπία.

Η έλλειψη παιδείας περί τοπίου βρίσκεται στην αφετηρία πολλών αντιθέσεων, που αγνοούν τις δυνατότητες συνδυασμού περιβαλλοντικών αξιών και ορθολογικής ανάπτυξης. Πρέπει όμως να αποκλεισθούν η πρόχειρη κατασκευή δρόμων (κυρίως ορεινών ή παράκτιων) και ακαλαίσθητων παραθεριστικών κατοικιών ή εγκαταστάσεων σε ακτές, που υποβαθμίζουν ανώφελα είτε το εξαιρετο είτε το «καθημερινό» τοπίο.

Τοπίο Σχινια Μαραθώνα: Αξίες Και Ασυνεπείες

Η περιοχή Σχινιάς στην πεδιάδα του Μαραθώνα, 45 km Β-Α της Αθήνας, είναι ένα παράκτιο τοπίο ιδιαίτερης οικολογικής, πολιτιστικής και αισθητικής αξίας. Με χερσαία έκταση 9 km², περιέχει ποικιλία φυσικών ενδιατημάτων: υγρότοπο γλυκού, υφάλμυρου και αλμυρού νερού, αμμοθίνες με δάσος κουκουναριάς και χαλεπίου πεύκης, απάτητη βραχώδη χερσόνησο με Μεσογειακή βλάστηση, υποθαλάσσιο βυθό με Ποσειδωνία. Η βιοποικιλότητα συνίσταται σε περισσότερα από 320 είδη χλωρίδας, ενδημικό είδος ιχθυοπανίδας, αμφίβια, ερπετά και πολλά είδη απειλούμενων πτηνών που φωλιάζουν ή ξεχειμωνιάζουν στον βιότοπο. Με την εισροή γλυκού νερού από την Μακαρία Πηγή και την παρουσία του στον υγρότοπο πολλούς μήνες τον χρόνο, δημιουργούνται πολλά οικολογικά ενδιατηματα και ευνοείται η διατήρηση του παράκτιου δάσους. Ταυτόχρονα, η περιοχή αποτελεί κλασσικό παράκτιο Αττικό τοπίο και περίφημο αρχαιολογικό τόπο με μεγάλη πολιτιστική αξία.

Επί πολλές δεκαετίες, η περιοχή υφίστατο πολλαπλές και επίμονες ανθρωπογενείς πιέσεις. Από την δεκαετία του '20 έγινε ατελής προσπάθεια αποστράγγισης, με αποτέλεσμα ένα ημι-αποξηραμένο έλος, εισροή νερού στον υγρότοπο μειωμένη στο 10% και σοβαρή διατάραξη της δυναμικής ισορροπίας επιφανειακού και υπόγειου, γλυκού, υφάλμυρου και αλμυρού νερού. Διάσπαρτη δόμηση στους γύρω λόφους, ακόμα και μέσα στο δάσος και στον υγρότοπο, διάνοιξη δρόμων και αποξήρανση με σκοπό

την καλλιέργεια, λειτουργία μικρού αεροδρομίου, στρατιωτικές εγκαταστάσεις (αμερικανική βάση από 1953 έως 1990), μοτοκρός, απόρριψη μπάζων και αποβλήτων, ανεξέλεγκτο κυνήγι και ψάρεμα, βόσκηση, κάμπινγκ και στάθμευση αυτοκινήτων υποβάθμιζαν πολλαπλά το τοπίο και προκαλούσαν ρύπανση, κατακερματισμό, ανεπαρκή αναγέννηση του πευκοδάσους και μείωση των πληθυσμών της άγριας ζωής. Το 2001, διαρροή τοξικού υγρού από τις εγκαταλελειμμένες στρατιωτικές εγκαταστάσεις προκάλεσε περιορισμένη τοξική ρύπανση σε έδαφος και υπόγεια νερά.

Η αποκατάσταση και προστασία του υποβαθμισμένου τοπίου του Σχινιά φαινόταν αδύνατη μέχρι την δεκαετία του '90, λόγω υψηλού κόστους, αλλά και έντονων τοπικών αντιθέσεων. Πραγματοποιήθηκε όμως, επειδή βρήκε ισχυρή στήριξη, χάρη στους Ολυμπιακούς Αγώνες 2004 και στην ανάγκη κατασκευής Κωπηλατοδρομίου. Η δημιουργία ενός μοναδικού οικολογικού, πολιτιστικού και αθλητικού πόλου φάνηκε εφικτή, μέσα στον γενικό ενθουσιασμό για την πραγματοποίηση φιλόδοξων περιβαλλοντικών σχεδίων. Παραδόξως, οι περισσότερες περιβαλλοντικές και πολιτιστικές οργανώσεις εξέφρασαν απόλυτη αντίθεση στο όλο εγχείρημα, με το σκεπτικό ότι ένα τεχνικό έργο δεν μπορεί να είναι ευεργετικό για το τοπίο. Ακόμα και μετά την πραγματοποίηση του έργου, εξακολούθησαν να κρατούν επιφυλακτική στάση έναντι του Πάρκου.

Η εμπεριστατωμένη Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων έδειξε ότι το Κωπηλατοδρόμιο θα μπορούσε να αναβαθμίσει τις οικολογικές συνθήκες, αποκαθιστώντας την φυσική υδρολογική λειτουργία του υγροτόπου, την ποσότητα και την ποιότητα του νερού. Παράλληλα, η ίδρυση του Εθνικού Πάρκου Σχινιά Μαραθώνα θα οδηγούσε στην κατάργηση χρόνιων επιβλαβών (στρατιωτικές εγκαταστάσεις, τοξική ρύπανση, αεροδρόμιο, μοτοκρός, διάνοιξη δρόμων, ανεξέλεγκτη κίνηση και στάθμευση αυτοκινήτων) ή παράνομων (απόρριψη μπάζων και αποβλήτων, αποστραγγίσεις, κυνήγι, αυθαίρετες κατασκευές) δραστηριοτήτων. Πράγματι, η στρατιωτική βάση, η τοξική ρύπανση, τα διάφορα απόβλητα και το αεροδρόμιο απομακρύνθηκαν, οι οχλούσες δραστηριότητες σταμάτησαν ή περιορίστηκαν, οι αποκαλυφθείσες εκτάσεις καλύφθηκαν από νερό και φυσικό έδαφος, η υδρόβια και Μεσογειακή βλάστηση αναγεννήθηκε, ενώ οι χημικές αναλύσεις εδάφους και νερού έδειξαν απουσία τοξικής ρύπανσης τα επόμενα χρόνια. Ο πληθυσμός του ενδημικού ψαριού αναπτύχθηκε, τα δε παρατηρούμενα είδη πτηνών αυξήθηκαν από 115 σε 243 μέσα σε λιγότερο από 20 χρόνια.

Σήμερα ο Σχινιάς εμφανίζει το καλλίτερο φυσικό τοπίο των τελευταίων 100 ετών. Ωστόσο, η μέριμνα του τοπικού πληθυσμού για το περιβάλλον παραμένει μικρή, ακόμα και η απαλλαγή από την τοξική

ρύπανση δεν επαινήθηκε. Από την αρχή υπήρξε αρνητική στάση της τοπικής κοινωνίας έναντι της εφαρμογής αυστηρών κανόνων, όπως έλεγχος κίνησης, ταχύτητας και στάθμευσης των αυτοκινήτων. Η διατήρηση και αποκατάσταση του υγροτόπου συνάντησε την αντίθεση πολλών ντόπιων κατοίκων και μια απαθή στάση των υπολοίπων. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση τηρούσε, ανάλογα με το θέμα, αρνητική ή ουδέτερη στάση, συμπλέοντας συχνά με τις προσδοκίες ομάδων αγροτών, βοσκών, κυνηγών, ακόμα και παράνομων επιχειρηματιών ή κερδοσκόπων γης.

Με εφαρμογή αυστηρών κανόνων διαχείρισης, το Πάρκο θα μπορούσε, χωρίς υψηλό κόστος, να γίνει ελκυστικό για περισσότερους από 4 εκατομμύρια ανθρώπους που κατοικούν στην Αττική. Οι λάτρεις του φυσικού τοπίου θα εύρισκαν ένα γοητευτικό χώρο για ήπιες δραστηριότητες, όπως πεζοπορία, ποδηλασία, κολύμπι, παρατήρηση πουλιών και περιβαλλοντική εκπαίδευση. Ο Σχινιάς είναι χώρος κατάλληλος για οικογένειες με μικρά παιδιά και επίσης για άτομα με αναπηρίες, αφού επιτρέπει, λόγω μικρών κλίσεων, την κίνηση με τα πόδια, με ποδήλατο ή με αναπηρικό καροτσάκι. Ωστόσο, η ανταπόκριση δεν ήταν μεγάλη και έλειψε μια ενεργός υποστήριξη από τους δυνητικούς χρήστες, ενώ δεν συγκίνησε η κοινωνικά ελκυστική προοπτική ενός Πάρκου προσβάσιμου σε αναπήρους. Η αρνητική ή αδιάφορη στάση παρέμεινε κυρίαρχη, παρά τις επανειλημμένες προσπάθειες περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης, με διάλογο, εκδηλώσεις, τοπικές πρωτοβουλίες κ.λπ.

Η αποκατάσταση του τοπίου του Σχινιά ήταν ένα σύνθετο πρόγραμμα με αισθητική, οικολογική, πολιτιστική, κοινωνική, πολιτική, οικονομική και τεχνολογική διάσταση. Εφαρμόστηκε με ισχυρά επιστημονικά θεμέλια, ωστόσο η στήριξη από την τοπική κοινωνία αλλά και από τις μη κυβερνητικές οργανώσεις ήταν μηδαμινή. Η κοινωνική αποδοχή της προστασίας είναι πολύ αργή και δύσκολη. Η τοπική κοινωνία χρειάζεται ιδιαίτερα μακρό χρόνο, καθώς εχόντων των πραγμάτων, για να προσαρμοσθεί στην απαιτούμενη διαχείριση του τοπίου. Πολλοί προτιμούν άμεσα οφέλη, παρά μακροπρόθεσμες προοπτικές περιβαλλοντικής βελτίωσης. Οι Δημόσιες Αρχές βρίσκονται σε δύσκολη θέση, όταν η κοινωνία δεν υποστηρίζει μέτρα που αποτρέπουν δραστηριότητες επιβλαβείς για το τοπίο.

Το επιστημονικό και τεχνικό μέρος του σύνθετου προγράμματος αποδείχθηκε επιτυχές για την αναβάθμιση του τοπίου. Θετικές, μη αναστρέψιμες αλλαγές δρομολόγησαν την αποκατάσταση και δίνουν σημαντικό χρονικό περιθώριο και προοπτική για μια μακροπρόθεσμη προσπάθεια, με την προσδοκία ότι, ενώ το τοπίο θα διατηρείται σε καλή κατάσταση με τα μονίμως παρόντα και ανθεκτικά τεχνικά έργα, η τοπική αλλά και η ευρύτερη κοινωνία θα

αναπτύξουν σταδιακά υψηλότερη περιβαλλοντική μέριμνα. Εν τω μεταξύ, το σημερινό καθεστώς προστασίας θα υπάρχει, αλλά οι κανόνες, αναγκαστικά, δεν θα εφαρμόζονται αυστηρά.

Βιβλιογραφία

Council of Europe (2000), Council of Europe Landscape Convention.

Council of Europe (2019), 21st Council of Europe Meeting of the Workshops for the implementation of the European Landscape Convention (Tropea, Italy, 3-5 October 2018) "Landscape and Education", Council of Europe, European Spatial Planning and Landscape Series, No 114, p. 241-248.

Council of Europe (2019), 22nd Council of Europe Meeting of the Workshops for the implementation of the European Landscape Convention (Seville, Spain, 14-15 March 2019), "Water, landscape and citizenship in the face of global change", Council of Europe, *European Spatial Planning and Landscape Series*, No 116, p. 397.

Council of Europe (2016), Landscape dimensions: Reflections and proposals for the implementation of the European Landscape Convention, Council of Europe, Territory and Landscape Series.

Hadjibiros, K. (2003), Landscape conservation in Greece. Inventorying sites of natural and cultural interest (national paper), in: *Il Paesaggio nelle Politiche Europee*, Council of Europe, Direzione Generale per i Beni Architettonici ed il Paesaggio, Roma, p. 135-142.

Hadjibiros, K. and D. Argyropoulos (2011), Landscape and road integration in Greece. *Journal of Environmental Science and Engineering*, 5(10), 1381-1387.

Lucas, P.H.C. (1992), *Protected Landscapes. A guide for policy-makers and planners*, IUCN, Chapman and Hall.

Lynch, K. (1991), *Managing the sense of a region*. The MIT Press.

Poore, D. and Poore J. (1987), *Protected landscapes: the United Kingdom experience*, IUCN, Gland.

Χατζημπίρος, Κ. (1999), Ζητήματα Διατήρησης της Φύσης. Στο: Μ. Μοδινός και Η. Ευθυμιόπουλος (επιμ.) *Η Φύση στην Οικολογία*, Στοχαστής/ΔΙΠΕ, Αθήνα, σ. 123-141.

Χατζημπίρος, Κ., Α. Πατρικίου και Α. Κουκουβίνος (1997), Μια βάση δεδομένων για Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους. *Πρακτ. 5ου Συνεδρ. Περιβαλλοντικής Επιστήμης και Τεχνολογίας*, Μυτιλήνη, τομ. Β', σ. 63-70.

*

The social reality in Greece, as far as the landscape is concerned, is complex. The issue is generally neglected, emerging in social memory only when it is used as a pretext by groups opposing the installation of wind turbines. Any scientific references to landscape conservation by archaeologists, architects, biologists or foresters are usually fragmentary, characterised by a guild logic and a complete lack of interdisciplinarity. The persistent claim of exclusivity in the management of the protected object and the cautious attitude towards other disciplines contribute to delays, to an incomplete view of the landscape by scientists and government agencies and to an insufficient understanding by citizens of the value of the unique Greek landscapes. The interventions that highlight degradation focus one-dimensionally on off-plan construction and address its protection only through spatial planning regulations. Others, scientists, government agencies and ecological organisations, focus exclusively on biodiversity, ignoring the complex dimensions of the landscape. There is no consideration of the natural-cultural synthesis, even though many landscapes combine natural and cultural values. Landscape as a complex interdisciplinary concept is still virtually unknown to the majority of citizens, governments and local authorities.

The value of the Greek landscape

The land surface of Greece is distributed roughly as follows: forests 25%, scrubland 24%, topsoil and grassland 11%, agricultural land 35%, bare rocky areas 2%, water surfaces 1%, urban and industrial areas 2%. Many agricultural areas, e.g., olive groves, can be included in the natural terrestrial landscape. It should also be considered that the extensive marine area is almost entirely natural. Therefore, the Greek natural landscape constitutes a very high percentage of the national territory.

The great diversity of Greek nature is mainly linked to the following factors. 1) A special geographical position, at the crossroads of three continents which also constitute different biogeographical zones. In addition, it is crossed by important species migration corridors. 2) A wide range of climatic types, from subtropical to central European continental climate. In addition, the partial surface coverage by glaciers during the last glacial period added biological diversity. 3) Complex geological history, soils of different rocks and great geomorphological fragmentation creating numerous mountains, valleys, islands, wetlands and very long coastlines. 4) Long and turbulent history, with extensive destruction from wars, occasional abandonment of areas by the human population for long periods, preservation of underdeveloped areas with difficult access for military reasons, etc.

Much of the land area is mountainous, the coastline is more than 18 000 km long, and there are thousands of islands, of which 140 are inhabited. The uneven distribution of rainfall, the geomorphology and the long coastline generally result in small catchment areas and landscapes dominated by small valleys. The combinations of parameters create many types of habitats, numerous important habitats and natural landscapes, and an exceptional diversity of flora and fauna. They include forests, shrublands, wetlands, coasts, islands and islets, alpine areas, rivers, lakes, gorges, springs, caves, etc. Most ecosystems and natural landscapes are characterised by their small scale, which makes them vulnerable to anthropogenic pressures.

The Greek territory is also characterised by an exceptional cultural wealth, closely linked to the diversity of nature, which also contributes to the creation of many remarkable landscapes, which, as a rule, combine natural beauty and cultural value. Aesthetic elements, archaeological and historical monuments, traditional architecture and harmonised production methods, together with natural and biological elements, make up the concept of a significant landscape. It is often the monuments or other cultural elements that give the natural landscape its most valuable characteristics.

Exceptional and “everyday” landscapes

A quality common landscape is shaped by ancestral human activities, such as traditional ways of cultivation, planting hedges between fields, elegant agricultural structures, pastures, but also elegant settlements and urban districts or technological projects. The protection and conservation of the “everyday” landscape is a component of the environmental problem. Reliable inventories and assessments make an important contribution to the general protection of the “everyday” landscape, inter alia because they help to carefully analyse and improve the assessment of the impact of technical projects or other human activities on sensitive landscapes.

Both quality public and outstanding landscapes are important assets, with additional economic, tourism and investment dimensions. A typical example is the dynamic that is developing in the private sector around various forms of alternative tourism. Moreover, the landscape, offering unique aesthetic, visual, sound, etc. experiences, is a key factor in quality of life and development.

Sites of Special Natural Beauty (SSNB) are defined as specific places of high value. They may be to a considerable extent natural or even partly built, or include traditional settlements, archaeological or historical sites.

The identification of sites of significant aesthetic, natural or cultural value makes an important contribution to the establishment of a system of protected areas. In 1996, the NTUA was asked to revise and complete the existing list of Greek SSNBs and to integrate them into a database. All the old SSNBs and many new proposals from government agencies and independent researchers were considered. Some were rejected, either because they did not have the characteristics of a SSNB, or because they had been irreparably degraded, e.g., in Crete a large percentage of the old SSNBs had been degraded after 1970, mainly due to indiscriminate building. Finally, 449 sites of natural or cultural value were selected, with a total area of 6,270 km², 4,8 % of the country's land surface, distributed as follows: Peloponnese and Ionian Islands 105, Thrace and Aegean Islands 89, Crete 82, Thessaly and Epirus 66, Central Greece 54, Macedonia 53. More than half of them were in good and stable conservation status. More recent research has identified a further 52 sites of note, and continuous updating is required to reassess and complete the data. However, the selected sites have not yet been legislated.

In total, the Greek nature database FILOTIS (www.itia.ntua.gr/filotis), developed in 2000 at NTUA, was based on various research activities: the European CORINE-Biotope's programme (1986-1996), the related European MEDSPA programme (1990-1994), the Greek programme "Delimitation and Determination of Protection Measures for Landscapes of Special Natural Beauty" (Ministry of Environment, 1996-1999) and 9 theses of NTUA students.

The data entry forms for each site were completed by experienced registrars, based on personal experience and field visits, information from environmental experts, literature and databases. The research work consisted of the systematic collection, evaluation and organisation of descriptive and geographic data. In order to facilitate the automatic processing of information, where possible, appropriate codes, more in letters than in numbers, are preferred to text, in order to be more user-friendly and reduce errors. Each site code is linked to a geographical database containing its boundaries, digitised at a scale of 1:50000.

The completed forms contain information on the registration (name of the site and registrar, date), geography (municipality, coordinates, altitude), protection (state of knowledge, institutional status, conservation status, social reaction, ownership), characteristics (landscape type, climate, geology, ecological and cultural data, description, environmental status, trend of change, history...), values (ecological, socio-economic, cultural, aesthetic), risks (threats, vulnerability), human presence

(population, land value, activities, protection/utilisation infrastructure, trails/passages...), documentation (bibliographic or other).

The main criteria for the evaluation of sites are the value of natural elements and phenomena (geomorphology, geology, meteorology, presence and movement of water...), ecological values (vegetation, habitats, noteworthy plants, birds, mammals, amphibians/reptiles, fish, invertebrates, stable or fleeting presence of fauna...), sense of time and its changes (fossils, perennial plants, ecological succession, timelessness of structures and buildings, historical references, natural cycles of time changes), the sensory quality (sensory satisfaction, images, sounds, silence, smells, awareness, sense of escape or isolation, mobilisation of memories and emotions, panoramic views, enjoyable route...), the link with human life (cultural monuments, land use, ways of life or production, harmony with the environment...), the offer of recreation and inspiration (natural image, history, culture...), communication and learning (understanding of natural or historical processes, use by special groups...), spatial planning and management (size, boundaries, proximity to urban centres, planning and management possibilities...).

Lack of landscape policy

As a result of the limited perceptions of the administration and the indifference of society, landscape does not constitute an object of environmental policy in Greece. Despite the acknowledged exceptional value of the Greek landscape, delays were required to join the most important international initiative on landscape, the Council of Europe Convention. Although Greece signed it from the beginning (2000), the adoption of public policies took several years. This was followed by the late ratification of the Convention (2010), but for another decade the lack of relevant legislation, actions or events continues. The Greek representation in the respective activities of the Council of Europe is very limited, on the contrary other States, with a less important landscape, repeatedly present initiatives, usually with the active participation of their local communities.

Since 1958, a Decree of the Ministry of Culture, based on the Law on Antiquities 5351/1932 and its supplement 1469/1950, refers to Landscapes of Special Natural Beauty. The 507 registered SSNBs were mostly designated in the 1960s and 1970s, including mainly archaeological sites, historical sites and traditional settlements, with some prohibitions formally indicated, without any care or specific implementation. Since then, the fundamental synthesis of the natural and cultural character of the landscape has been completely ignored, even though responsibility for the SSNBs has since been transferred

to the Ministry of the Environment. Existing individual synthesis actions (e.g., FILOTIS) have not been exploited. There was no public awareness of protected landscapes, and studies, inventories and the necessary care for the important 'everyday' landscape were lacking. Any landscape assessments are rarely documented and are limited to expert judgments, as data are lacking.

The protection of the landscape was indirectly promoted by the forestry legislation, with the first Forest Code (category of protective forests, 1929), the law (1937) on the establishment of National Parks (the first ones were declared in 1938), the declaration of protected areas in the 1970s and 1980s with Law No. 996/1971, which provides for National Parks, Aesthetic Forests and Monuments of Nature to be preserved. Since 1938, 10 National Parks (Olympus, Parnassus, Parnitha, Ainos, Samaria, Oiti, Pindos, Vikos-Aóös, Prespes, Sounio), with a total area of about 700 km², 19 Aesthetic Forests, with an area of about 330 km² and 51 Monuments of Nature to be preserved, mainly including remarkable trees, but also some biotopes (e.g., Virgin Forest of Drama, Piperi Island).

Law 360/1976 "On Spatial Planning and Environment" has succeeded in making public services and the general public aware of the importance of certain natural landscapes (sea turtle and seal habitats, emblematic wetlands...). Housing laws were used to restrict building in sensitive landscapes through Housing Control Zones. Efforts to modernise environmental legislation resulted in Framework Law 1650/1986 "On Environmental Protection", which contains a chapter on "nature and landscape protection". The establishment of protected areas is carried out through a rational and clear procedure: a special environmental study and presidential decrees defining their boundaries and management. However, the procedure has subsequently been inadequately implemented for the hundreds of Natura 2000 habitats (Directive 92/43/EEC), resulting in increased public confusion and social conflicts and undermining the objective possibilities of protecting nature and especially the landscape. Newer laws that only indirectly concern landscape, such as 2742/1999, 153/2003, 3937/2011 with their amendments, up to 4685/2020, moved in a similar direction. Only a few National Parks were established with a proper integrated procedure.

The lack of a comprehensive strategy and the diachronic insufficiency of the work in favour of the landscape is due to a significant extent to the absence of landscape issues from the environmental legislation of the European Union, which has been the main guide for Greek environmental legislation for four decades. Similarly, the Greek administration has not taken sufficient account of the examples

developed by other member states of the Council of Europe Landscape Convention.

An objective difficulty for the implementation of an effective landscape policy is the dispersion of sources of disturbance. Degradation is primarily due to numerous non-point sources, generally small in size, scattered in space and associated with large numbers of people. Control is difficult; it would require a large number of guards and controllers, equipped with appropriate material resources and public authority. Inevitably, it would cause the resentment of many of those affected by the restrictions, hence significant political costs.

Any activity for landscape protection in Greece was closely linked to subjective difficulties, namely the individual fragmentary pursuits of scientific groups. The legislative identification of the landscape with archaeological sites arose because that was how the archaeologists of the Ministry of Culture perceived it. Similarly, landscape was associated with traditional settlements and urban planning issues, in accordance with the perceptions of architects in the state apparatus and architectural associations. A more recent and influential view was developed mainly by biologists from the Ministry of the Environment, who, identifying nature with biodiversity, have promoted in recent decades a one-dimensional legislation for the protection of biological species and ecological habitats, ignoring the crucial issue of landscape.

Citizen's indifference

Every society has limited tolerance for the imposition of rules, especially when they do not arise spontaneously from within the society. The legislative framework remains inadequate, and it is particularly difficult to implement restrictions to effectively protect the landscape. Public indifference is sometimes the result of a difficulty in dealing with a complex reality on the basis of an elaborate conception of the environment.

In general, a landscape management policy is not easily accepted by the small village community, the farmer or the shepherd, who are accustomed to solving such problems alone, unlike inhabitants of large cities familiar with artificial rules for organising life. The preservation of the landscape is interpreted as the imposition of the views of the state on local communities, or of the bourgeois on the peasants, or of the educated on the uneducated. How many rural dwellers have a friendly attitude towards the forest or wild animals? Few would reject the night lighting of a natural park to protect nocturnal fauna from light pollution, fewer still the draining of a marsh with mosquitoes and many waterfowl. Attitudes become more negative when management cancels out entrenched habits or expectations of immediate

short-term gains that are often the fruits of anarchic and 'cheap' development. Why stop hunting, building structures or drainage that will increase their income? Because the intellectual wants to enjoy the landscape or the urban nature lover wants to admire the birds in the wetland?

Such attitudes generally appear in the face of almost any attempt at land-use planning or the imposition of rules, restrictions and measures to protect the landscape. The rapid economic development of the province has not favoured, but rather hindered its preservation. The fact that a defiantly large portion of the site is essentially outside the economic sphere creates expectations of additional benefits. The very limited presence of large private property and the parallel existence of many small properties also play an important role. Extensive private estates would create a more favourable context for protecting or exploiting the landscape through environmental planning. On the contrary, the fact that much of the land is publicly owned facilitates formal procedures for imposing restrictions, but in practice encourages the expectations of small owners for uncontrolled exploitation or even encroachment of extensive public space.

Thus, the establishment of protected areas met with resistance from local communities when they were able to express it. It is a fact that of the 10 National Parks, 5 were established by dictatorial regimes (1938, 1973, 1974), while about 60% of the SSNBs were declared during the seven-year dictatorship (1967-74).

Pressures on the landscape

In Greece, the natural and cultural landscape is the environmental value that is most endangered and least protected. It is threatened by various human activities, to varying extent and intensity. Significant and extensive pressures on the 'everyday' but also on the exquisite landscape are exerted by arbitrary and insensitive residential (mainly holiday homes) or tourist activities. They include inappropriate building and also the unreasonable opening of roads (mainly in mountainous or coastal areas), the occupation of beaches, encroachment, uncontrolled waste disposal in landfills or streams, etc. At the same time, serious alterations are associated with pressures for land use change, e.g., expansion of agricultural crops by draining wetlands, fires in forest areas (usually shrublands or even forests) to create pastureland or even land consolidation.

Extensive degradation of the landscape is caused by the indiscriminate exploitation of natural resources, as is the case with surface mining (e.g., lignite) and overgrazing. The construction of technical works without effective, mainly preventive, mitigation of the effects causes significant degradation of the

'everyday' or even the exquisite landscape. Major infrastructure projects are likely to bring about alterations to its form and function. Impacts are linked to parameters such as aesthetic value, biodiversity, soil morphology, the presence of water, the acoustic environment, agricultural activities, cultural value, and can be expressed in terms of visual intrusion, landscape consumption, landscape disturbance or fragmentation, etc.

Landscape and development changes

Landscapes are subject to slow anthropogenic changes (usually large-scale), often associated with changes in production patterns. Examples include afforestation of fields or pastures (because they have ceased to be used), overgrazing of woodland, disappearance of plant barriers (e.g., following parcelling of agricultural land), collapse of terraces (e.g., following cessation of cultivation), building on agricultural land (usually due to gradual development of legal or arbitrary holiday homes). Preserving these landscapes through regulations, without preserving the outgoing mode of production (usually traditional rural), is difficult and feasible only on a small scale. Thus, for example, insistence on a general abolition of off-plan building is proving ineffective.

In general, the landscape is not static. Its harmonious preservation constitutes a prudent management that takes account of its internal dynamics and anthropogenic changes, protecting a natural evolution of things. It is a fact that a large proportion of the natural landscape is the product of old fires, clearings, drainage and settlements, combined with land cultivation, grazing, planting and construction. Traditional vineyards and olive groves, cow husbandry in wetlands, rational logging, and terraced landscapes are typical examples of human-nature coexistence.

Rapid changes in the landscape are usually caused by infrastructure construction (roads, motorways, ports, airports, dams...), industrial activities (surface mining, factories, photovoltaic or wind farms...) and forest fires. Despite the noisy opposition, society's priorities require the promotion of productive projects, provided that a thorough impact study is carried out and remedial or compensatory measures are taken, particularly for the outstanding landscape.

Most deterioration is linked to arbitrary actions rather than to systematic degradation by an organised and well-thought-out activity. The application of good rules and appropriate technology can generally provide sufficient protection. Organised productive activities, such as wind farms, fish farms, tourist or agricultural holdings, sports and recreational facilities, can easily fit in with most landscapes.

The lack of landscape education is at the root of many contradictions, which ignore the potential for combining environmental values and rational development. However, we must rule out haphazard construction of roads (especially in mountainous or coastal areas) and insensitive holiday homes or coastal facilities, which unnecessarily degrade either the outstanding or the “everyday” landscape.

Marathon landscape: merits and demerits

The Schinias area in the plain of Marathon, 45 km north-east of Athens, is a coastal landscape of particular ecological, cultural and aesthetic value. With a land area of 9 km², it contains a variety of natural habitats: a fresh, brackish and saltwater wetland, sand dunes with pine and pine forest, a rocky peninsula with Mediterranean vegetation, and a submarine seabed with Neptune trees. The biodiversity consists of more than 320 species of flora, endemic fish species, amphibians, reptiles and many species of endangered birds that nest or winter in the habitat. The inflow of fresh water from the Makaria Spring and its presence in the wetland for many months of the year creates many ecological habitats and favours the preservation of the coastal forest. At the same time, the area is a classic Attica coastal landscape and a famous archaeological site of great cultural value.

For many decades, the area has been subjected to multiple and persistent anthropogenic pressures. Since the 1920s, an incomplete drainage effort was made, resulting in a semi-drained marsh, water inflow into the wetland reduced to 10% and a serious disturbance of the dynamic balance of surface and underground, fresh, brackish and salt water. Scattered building on the surrounding hills, even in the forest and wetland, road building and drainage for cultivation, operation of a small airport, military facilities (US base from 1953 to 1990), motocross, dumping of rubble and waste, uncontrolled hunting and fishing, grazing, camping and car parking have multiply degraded the landscape and caused pollution, fragmentation, insufficient regeneration of the pine forest and a decline in wildlife populations. In 2001, a toxic liquid spill from the abandoned military installations caused limited toxic pollution in soil and groundwater.

Restoration and protection of the degraded landscape of Schinias seemed impossible until the 1990s, due to high costs and strong local opposition. It was realised, however, because it found strong support, thanks to the 2004 Olympic Games and the need to build a rowing track. The creation of a unique ecological, cultural and sporting pole seemed feasible amidst the general enthusiasm for the realisation of ambitious environmental projects. Surprisingly,

most environmental and cultural organisations expressed outright opposition to the whole project, on the grounds that a technical project cannot be beneficial to the landscape. Even after the project was carried out, they continued to be sceptical about the Park.

The thorough Environmental Impact Study showed that the Rowing Track could improve ecological conditions by restoring the natural hydrological function of the wetland, water quantity and quality. At the same time, the establishment of the Schinias Marathon National Park would lead to the elimination of chronically harmful (military installations, toxic pollution, airport, motocross, road widening, uncontrolled traffic and car parking) or illegal (dumping of rubble and waste, drainage, hunting, unauthorised constructions) activities. Indeed, the military base, toxic pollution, various wastes and the airport were removed, noxious activities were stopped or reduced, the uncovered areas were covered by water and natural soil, aquatic and Mediterranean vegetation was regenerated, and chemical analyses of soil and water showed the absence of toxic pollution in the following years. The endemic fish population grew, and the observed bird species increased from 115 to 243 in less than 20 years.

Today, Schinias has the best natural landscape of the last 100 years. However, the local population's concern for the environment remains low, and even getting rid of toxic pollution was not praised. From the very beginning there was a negative attitude of the local community towards the implementation of strict rules such as traffic, speed and parking control of cars. The preservation and restoration of the wetland was met with opposition from many local residents and an apathetic attitude from others. Local government took a negative or neutral stance, depending on the issue, often in line with the expectations of groups of farmers, herders, hunters and even illegal entrepreneurs or land speculators.

By applying strict management rules, the Park could, without high costs, become attractive to more than 4 million people living in Attica. Lovers of the natural landscape would find a charming place for mild activities such as hiking, cycling, swimming, bird-watching and environmental education. Schinias is an area suitable for families with young children and also for people with disabilities, as it allows, due to its slight slopes, movement on foot, by bicycle or with a wheelchair. However, the response was not great and lacked an active support from potential users and was not moved by the socially attractive prospect of a Park accessible to disabled people. Negative or indifferent attitudes remained predominant, despite repeated efforts of environmental

awareness-raising through dialogue, events, local initiatives, etc.

The restoration of the Schinias landscape was a complex project with aesthetic, ecological, cultural, social, political, economic and technological dimensions. It was implemented on a strong scientific basis, but there was little support from the local community and non-governmental organisations. Social acceptance of protection has been very slow and difficult. The local community needs a particularly long time, if only to adapt to the required landscape management. Many prefer immediate benefits rather than long-term prospects for environmental improvement. Public authorities are in a difficult position when society does not support measures that prevent activities that are harmful to the landscape.

The scientific and technical part of the complex project has proved successful in improving the landscape. Positive, irreversible changes have initiated restoration and provide significant time and perspective for a long-term effort, with the expectation that, while the landscape will be kept in good condition by permanently present and resilient engineering works, the local and wider community will gradually develop a higher level of environmental concern. In the meantime, the current protection regime will exist, but the rules will not necessarily be strictly enforced.

Bibliography

Council of Europe (2000), Council of Europe Landscape Convention.

Council of Europe (2019), 21st Council of Europe Meeting of the Workshops for the implementation of the European Landscape Convention (Tropea, Italy, 3-5 October 2018) "Landscape and Education", Council of Europe, *European Spatial Planning and Landscape Series*, No 114, p. 241-248.

Council of Europe (2019), 22nd Council of Europe Meeting of the Workshops for the implementation of the European Landscape Convention (Seville, Spain, 14-15 March 2019), "Water, landscape and citizenship in the face of global change", Council of Europe, *European Spatial Planning and Landscape Series*, No 116, p. 397.

Council of Europe (2016), Landscape dimensions: Reflections and proposals for the implementation of the European Landscape Convention, Council of Europe, Territory and Landscape Series.

Hadjibiros, K. (2003), Landscape conservation in Greece. Inventorying sites of natural and cultural interest (national paper), in: *Il Paesaggio nelle Politiche Europee*, Council of Europe, Direzione

Generale per i Beni Architettonici ed il Paesaggio, Roma, p. 135-142.

Hadjibiros, K. and D. Argyropoulos (2011), Landscape and road integration in Greece. *Journal of Environmental Science and Engineering*, 5(10), 1381-1387.

Lucas, P.H.C. (1992), *Protected Landscapes. A guide for policy-makers and planners*, IUCN, Chapman and Hall.

Lynch, K. (1991), *Managing the sense of a region*. The MIT Press.

Poore, D. and Poore J. (1987), *Protected landscapes: the United Kingdom experience*, IUCN, Gland.

Χατζημίρος, Κ. (1999), Ζητήματα Διατήρησης της Φύσης. Στο: Μ. Μοδινός και Η. Ευθυμιόπουλος (επιμ.) *Η Φύση στην Οικολογία*, Στοχαστής/ΔΙΠΕ, Αθήνα, σ. 123-141.

Χατζημίρος, Κ., Α. (1997), Πατρικίου και Α. Κουκουβίνος. Μια βάση δεδομένων για Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους. *Πρακτ. 5ου Συνεδρ. Περιβαλλοντικής Επιστήμης και Τεχνολογίας*, Μυτιλήνη, τομ. Β', σ. 63-70.

*

En ce qui concerne le paysage, la réalité sociale grecque est complexe. Il s'agit généralement d'un sujet négligé, qui ne refait surface dans la mémoire sociale que lorsque des associations y recourent comme prétexte pour s'opposer à l'installation d'éoliennes. Les rapports scientifiques pour la conservation du paysage rédigés par des archéologues, des architectes, des biologistes ou des agents forestiers sont d'ordinaire fragmentaires, marqués par une logique corporatiste et par un manque total d'interdisciplinarité. La revendication persistante à l'exclusivité dans la gestion de ce qui est à protéger et la réserve à l'égard des autres spécialités contribuent aux retards, à une doctrine non intégrée du paysage de la part des experts et des services gouvernementaux, et à une compréhension insuffisante des citoyens de la valeur et de l'unicité des paysages grecs. Les interventions qui prennent note de sa dégradation se concentrent sur la seule dimension de la construction hors plan de constructibilité et n'envisagent sa protection qu'à travers des réglementations spatiales. D'autres, des scientifiques, des services administratifs et des organisations écologiques, s'intéressent uniquement à la biodiversité et négligent les dimensions composites du paysage. La réflexion sur la composition éléments naturels-culturels est absente, bien que la majorité des paysages combinent valeur naturelle et culturelle. Le paysage en tant que concept interdisciplinaire complexe demeure ignoré de la plupart des citoyens, des gouvernements et des collectivités locales.

Valeur du paysage grec

La superficie terrestre de la Grèce se répartit à peu près comme suit : forêts 25%, maquis 24%, garrigue et prairies 11%, surfaces agricoles 35%, zones de roche nue 2%, plans d'eau 1%, zones urbaines et industrielles 2%. On peut inclure dans le paysage terrestre naturel de nombreuses surfaces agricoles, par exemple les oliveraies. Il faut aussi considérer que l'espace maritime est presque en entier naturel. En conséquence, le paysage naturel grec constitue un pourcentage très élevé de l'espace national.

La grande variété de la nature grecque est principalement liée aux facteurs suivants : 1) Position géographique particulière, au carrefour de trois continents qui constituent également des zones biogéographiques différentes. De plus, elle est parcourue par d'importants couloirs de migration d'espèces. 2) Large éventail de types de climat, allant du climat subtropical au climat continental d'Europe centrale. En outre, la couverture partielle de la surface par les glaciers lors de la dernière période glaciaire a contribué à une diversité biologique supplémentaire. 3) Histoire géologique complexe, sols de roches diverses et grand parcellement géomorphologique qui crée une multitude de montagnes, de vallées, d'îles, de zones humides et la très grande longueur du littoral. 4) Longue et tumultueuse histoire, aux dégâts considérables dus aux guerres, abandon occasionnel de régions par les populations humaines sur de longues durées, maintien de zones sous-développées d'accès difficile pour des raisons d'ordre militaire, etc.

Une grande part de la surface terrestre est montagneuse, la longueur des côtes est supérieure à 18 000 km ; par ailleurs, il y a des milliers d'îles, dont 140 sont habitées. La répartition inégale des précipitations, la géomorphologie et la longueur du littoral configurent en général des petits bassins hydrographiques et des paysages où dominent les petites vallées. Les combinaisons de facteurs créent de nombreux types d'habitats écologiques, une foule de biotopes et de paysages naturels, une variété extraordinaire de la flore et de la faune. Ils comprennent forêts, garrigues, zones humides, côtes, îles et îlots rocheux, zones d'alpages, rivières, lacs, gorges, sources et grottes, etc. La plupart des écosystèmes et des paysages naturels se caractérisent par leur petite échelle, ce qui les rend vulnérables aux pressions anthropiques.

L'espace grec se distingue en outre par une extraordinaire richesse culturelle, qui est étroitement liée à la diversité de la nature et contribue également à former beaucoup de paysages remarquables qui combinent en règle générale beauté naturelle et valeur culturelle. Les éléments esthétiques, les monuments archéologiques et historiques, l'architecture

traditionnelle et des modes de production agencés selon les éléments naturels et biologiques, sont les composantes du concept de paysage culturel important. Fréquemment, les monuments ou d'autres éléments culturels confèrent au paysage naturel ses traits les plus précieux.

Paysages remarquables ou « du quotidien »

Un paysage « du quotidien » de qualité, se forme à travers des activités humaines séculaires, comme les modes traditionnels de culture, les haies séparant les champs, les constructions agricoles agréables à l'œil, les pâturages et, tout aussi esthétiques, les agglomérations et quartiers de villes ou même des constructions technologiques. La protection et la conservation du paysage « quotidien » constituent une composante de la problématique de l'environnement. Des inventaires et évaluations fiables contribuent largement à protéger en général le paysage « quotidien », entre autres raisons parce qu'ils aident à analyser et à améliorer avec prudence l'estimation des impacts de projets techniques ou d'autres activités humaines sur des paysages sensibles.

Qu'ils soient « du quotidien » de qualité ou remarquables, les paysages représentent des valeurs importantes, aux dimensions additionnelles économiques, touristiques et d'investissement. Un exemple frappant en est la dynamique qui se développe dans le secteur privé autour des diverses formes de tourisme alternatif. Par ailleurs, étant source d'expériences esthétiques uniques d'ordre visuel, auditif, etc., le paysage est un facteur déterminant de la qualité de la vie et du développement.

Les Sites d'une Beauté Naturelle Particulière (SBNP) sont définis comme des paysages particuliers de grande valeur. Ils peuvent être dans une mesure substantielle naturels ou partiellement construits, ou bien inclure des agglomérations traditionnelles, des sites archéologiques ou historiques. Leur taille, fixée à la mesure humaine, ne dépasse généralement pas les possibilités d'une randonnée d'une journée.

Le recensement des sites à la valeur esthétique, naturelle ou culturelle importante, contribue considérablement à l'établissement d'un système de zones protégées. En 1996, l'École Polytechnique d'Athènes a été invitée à réviser et à compléter la liste existante des SBNP et à les insérer dans une base de données. Ainsi, tous les anciens SBNP et de nombreuses nouvelles propositions venant de services publics et de chercheurs indépendants ont été examinés. Une partie d'entre eux ont été rejetés, soit parce qu'ils n'avaient pas les caractéristiques d'un SBNP, soit parce qu'ils avaient été irrémédiablement dégradés, comme c'était le cas en Crète, où une forte proportion d'anciens SBNP avaient été dégradés après

1970, surtout parce qu'ils avaient été inconsidérément bâtis. Finalement, ce sont 449 sites de valeur naturelle ou culturelle qui ont été sélectionnés, totalisant une surface de 6 270 km², à savoir 4,8% de la surface terrestre du pays. Ils se répartissent de la façon suivante: 105 dans le Péloponnèse et les Îles Ioniennes, 89 en Thrace et dans les Îles de l'Égée, 82 en Crète, 66 en Thessalie et en Epire, 54 en Grèce Centrale, 53 en Macédoine. Plus de la moitié d'entre eux étaient dans un état satisfaisant et stable de conservation. Une étude plus récente a ajouté 52 autres sites importants; cela exige une mise à jour constante pour réévaluer et compléter les données. Quoi qu'il en soit, les sites sélectionnés n'ont pas encore été l'objet d'une protection légale jusqu'à présent.

La base de données FILOTIS (www.itia.ntua.gr/filotis) sur l'environnement naturel en Grèce, qui a été conçue en 2000 par l'École Polytechnique d'Athènes, s'est dans son ensemble appuyée sur diverses activités de recherche: Programme européen CORINE-Biotopes (1986-1996), Programme européen afférent MEDSPA (1990-1994), Programme (1996-1999) grec Encadrement et détermination des mesures de protection de Sites d'une Beauté Naturelle Particulière (*Οριοθέτηση και Καθορισμός Μέτρων Προστασίας Τοπίων Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους*) du Ministère de l'environnement et 9 mémoires de diplômés d'étudiants de l'École polytechnique d'Athènes.

Les données sont d'abord inscrites sur des formulaires d'insertion concernant chacun un site, par des enregistreurs expérimentés, se basant sur leur expérience personnelle et sur des constats faits sur place, sur des informations d'autres personnes connaissant bien l'environnement, sur la bibliographie et des bases de données. Le travail de recherche consiste à procéder de façon systématique à la collecte, à l'évaluation et à l'organisation d'éléments descriptifs et géographiques. Pour faciliter le traitement automatique de l'information, on préfère quand cela est faisable, au lieu de textes, des codes appropriés, plutôt avec des lettres qu'avec des chiffres, de sorte qu'ils soient plus familiers aux enregistreurs et permettent de diminuer le nombre d'erreurs. Le code de chaque endroit est relié à une base géographique de données qui comprend ses limites, numérisées à l'échelle 1:50000.

Les formulaires complétés contiennent des informations sur leur enregistrement (nom du lieu et de l'enregistreur, date), sur leur aspect géographique (commune, coordonnées, altitude), sur la protection (état de connaissance, insertion dans un cadre législatif, état de conservation, réactions sociales, régime de propriété), sur les caractéristiques (type de paysage, climat, géologie, écologie, données culturelles, description, état de l'environnement,

tendance de transformation, histoire...), sur les valeurs (écologique, socio-économique, culturelle, esthétique), sur les périls (menaces, vulnérabilité), sur la présence humaine (population, prix de la terre, activités, structure de protection/de mise en valeur, sentiers/itinéraires de promenade...), sur la documentation (bibliographique ou autre).

Les principaux critères d'évaluation des lieux sont: la valeur des éléments et des phénomènes naturels (géomorphologie, géologie, météorologie, présence et circulation de l'eau...), les valeurs écologiques (végétation, habitats, plantes remarquables, oiseaux, mammifères, amphibiens/reptiles, poissons, invertébrés, présence stable ou éphémère de la faune...), la perception du temps et de ses changements (fossiles, plantes centenaires, succession écologique, pérennité des constructions et des bâtiments, mentions historiques, cycles naturels de changements au cours du temps...), la qualité sensorielle (satisfaction des sens, images perçues, sons, silence, senteurs, sensibilisation, sentiment de fuite ou d'isolement, éveil de souvenirs et d'émotions, vue panoramique, itinéraire agréable...), la connexion avec la vie humaine (monuments culturels, usages du sol, modes de vie ou de production, harmonie avec le milieu...), l'offre d'une détente et d'inspiration (aspect naturel, histoire, culture...), la communication et l'apprentissage (compréhension de processus naturels ou historiques, mise en valeur par des groupes particuliers de population...), l'implantation et la gestion (taille, limites, voisinage avec des centres urbains, planification et capacités de gestion...).

Absence de politique du paysage

Par suite des conceptions limitées de l'Administration et de l'indifférence de la société, le paysage ne constitue pas l'objet d'une politique environnementale en Grèce. Malgré la valeur exceptionnelle que l'on reconnaît au paysage grec, des délais ont été requis pour rejoindre la plus importante initiative internationale envers le paysage, à savoir la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage. Bien que la Grèce l'ait signée dès le début (2000), l'adoption de politiques publiques a nécessité plusieurs années. Puis vint la ratification tardive de la Convention (2010) mais, durant la décennie suivante, c'est l'absence de législation, d'actions ou de manifestations sur ce sujet qui s'est poursuivie. La participation grecque à ces activités du Conseil de l'Europe est très limitée, contrairement à d'autres États, où l'importance du paysage est moins grande mais qui présentent à de multiples reprises des initiatives, effectuées d'ordinaire avec la participation active de leurs collectivités locales.

Depuis 1958, une ordonnance du Ministère de la culture, fondée sur la loi sur les antiquités 5351/1932

et sur la loi 1469/1950 la complétant, se rapporte aux Sites d'une Beauté Naturelle Particulière. Les 507 SBNP recensés ont été instaurés pour la plupart durant les années '60 et '70, et incluent surtout des sites archéologiques, des endroits historiques et des habitats traditionnels. On y trouve l'indication toute formelle de certaines interdictions, sans qu'on leur accorde d'intérêt ni qu'ait lieu une mise en œuvre particulière. Depuis lors, la composition fondamentale du caractère naturel et culturel du paysage a été complètement ignorée, bien que les SBNP soient passés entre-temps sous la responsabilité du Ministère de l'environnement. Des actions isolées de synthèse bien réelles (telles que FILOTIS) n'ont pas été mises en valeur. Il n'y a eu aucune information du public sur les paysages à protéger; par ailleurs, il n'y a ni études ni inventaires ni une protection si nécessaire de l'important paysage «du quotidien». Les éventuelles évaluations de paysage sont rarement documentées et se bornent à des évaluations des spécialistes, puisque de données disponibles manquent.

La protection du paysage remarquable a été indirectement favorisée par la législation forestière, avec: le premier Code forestier (catégorie des forêts de protection, 1929), la loi (1937) de création des Forêts Nationales (les premières ont été proclamées en 1938), la déclaration de zones protégées durant les années 70 et 80 par le décret législatif 996/1971 qui prévoit les Forêts Nationales, les Forêts Esthétiques et les Monuments de la Nature classés. Depuis 1938, 10 Forêts Nationales ont été créés (Olympe, Parnasse, Parnès, mont Ainos, Samaria, Ceta, Pinde, Vikos-Aóös, Prespes, Sounion), d'une superficie totale d'environ 700 km², 19 Forêts Esthétiques, d'une superficie d'environ 330 km², et 51 Monuments de la Nature classés, qui comprennent surtout des arbres remarquables mais aussi quelques biotopes (par exemple, la «forêt vierge» de Drama et l'Île de Pipéri).

La loi 360/1976 sur l'Aménagement du Territoire et l'Environnement réussit à faire connaître aux services publics et à un large public l'importance de quelques paysages naturels (biotopes de la tortue de mer et du phoque moine, zones humides emblématiques...). On a recouru à des lois sur l'habitat pour limiter la construction dans des paysages sensibles, grâce aux Zones de Contrôle de l'Habitat. Les essais de modernisation de la législation sur l'environnement ont abouti à la loi-cadre 1650/1986 Sur la protection de l'environnement, qui contient un chapitre sur la protection de la nature et du paysage. La création de zones protégées se fait suivant un processus clair et rationnel: étude spéciale de l'environnement et décrets présidentiels qui fixent leurs limites et leur mode de gestion. Mais par la suite la procédure a été insuffisamment appliquée pour les centaines de biotopes Natura 2000 (Directive 92/43/CEE), ce qui a

entraîné une plus grande confusion dans le public et des conflits sociaux, et qui a compromis les possibilités objectives de protection de la nature et en particulier du paysage. C'est dans une direction similaire que se sont orientées des lois plus récentes qui ne concernent qu'indirectement le paysage, comme les lois 2742/1999, 153/2003, 3937/2011 avec leurs modifications, jusqu'à la loi 4685/2020. Seuls peu de Parcs Nationaux ont été créés avec une procédure correctement intégrée.

Le défaut de stratégie d'ensemble et l'insuffisance diachronique des travaux en faveur du paysage sont liés en grande partie à l'absence d'enjeux du paysage dans la législation environnementale de l'Union européenne, qui a fourni durant quatre décennies les directions essentielles pour la législation environnementale grecque. De même, l'administration grecque a insuffisamment tenu compte d'exemples développés par d'autres États Parties à la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage.

Une difficulté d'ordre objectif dans l'application d'une politique efficace du paysage consiste dans la dispersion des sources de nuisance. La dégradation est avant tout due à de nombreuses sources non ponctuelles, généralement de petite dimension, dispersées dans l'espace et connectées à un grand nombre d'individus. Le contrôle est malaisé, cela demanderait un très grand nombre de gardiens et de contrôleurs, munis des moyens matériels appropriés et d'une autorité publique. Inévitablement, cela susciterait le mécontentement de beaucoup de gens affectés par les limitations, et aurait donc aussi un coût politique important.

Toute activité visant à protéger le paysage en Grèce était aussi étroitement liée à des difficultés d'ordre subjectif, à savoir les aspirations fragmentaires de groupes corporatifs. On a assisté à une assimilation par la législation du paysage à des sites archéologiques parce qu'il s'agissait de la conception qu'en avaient les archéologues du Ministère de la culture. C'est ainsi que le paysage a été relié aux habitats traditionnels et aux questions d'urbanisme, en accord avec les vues des architectes des services publics et des associations d'architectes. Un nouveau point de vue jouissant d'une influence déterminante s'est trouvé développé par les biologistes du Ministère de l'environnement. Assimilant la nature à la biodiversité, ceux-ci ont promu durant ces dernières décennies une législation unidimensionnelle de protection d'espèces biologiques et d'habitats écologiques, ignorant la question cruciale du paysage.

Indifférence de la part des citoyens

Toute communauté a des seuils de tolérance à l'égard des règles imposées, surtout quand celles-ci n'émanent pas spontanément d'elle. Le cadre législatif demeure insuffisant et il est particulièrement

difficile d'appliquer des limitations visant à protéger efficacement le paysage. L'indifférence du public résulte parfois d'une difficulté à aborder une réalité complexe en se fondant sur une conception élaborée de l'environnement.

En général, les politiques de gestion du paysage ne se font pas aisément accepter par la petite communauté du village, par le paysan ou le berger, qui sont habitués à résoudre par eux-mêmes des problèmes de ce genre, à l'opposé des habitants des grandes villes, qui sont familiarisés avec les règles artificielles d'organisation de la vie. La conservation du paysage est interprétée comme l'imposition des vues de l'État sur les communautés locales, ou de celles des citoyens sur les ruraux, ou des gens cultivés sur ceux qui ne le sont pas. Combien d'habitants de la campagne éprouvent de l'empathie pour la forêt ou les animaux sauvages ? Peu d'entre eux refuseraient l'éclairage de nuit d'un parc naturel municipal pour protéger la faune nocturne de la pollution lumineuse, et encore moins l'assèchement d'un étang infesté de moustiques mais où vivent beaucoup d'oiseaux aquatiques. Les attitudes se font plus négatives quand la gestion du paysage invalide des usages bien ancrés ou les attentes de gains directs à courte échéance, lesquels constituent souvent les fruits d'un développement anarchique et « pas cher ». Pourquoi mettre fin à la chasse, à la construction de bâtiments ou aux drainages qui augmenteront leurs revenus ? Pour que l'intellectuel jouisse du paysage ou que le citoyen amoureux de la nature admire les oiseaux dans les marais ?

Ce type d'attitude apparaît généralement à l'égard de chaque tentative de planification spatiale ou d'imposition de règles, de limitations et de mesures de protection du paysage. Le développement économique rapide de la province n'a guère favorisé sa conservation, il l'a plutôt entravée. Le fait qu'une grande partie de l'espace dont les dimensions sont provocatrices se trouve pratiquement en dehors de la sphère de l'économie crée des espoirs de gains supplémentaires. La présence très limitée de grandes propriétés privées et l'existence en parallèle de nombreuses petites propriétés jouent également un rôle important. Des grandes superficies privées formeraient un cadre plus favorable à la protection ou à la mise en valeur du paysage par une planification de l'environnement. En revanche, le fait qu'une grande partie de la terre appartienne à l'État facilite les procédures formelles pour imposer les limitations mais, dans la pratique, cela encourage les vues des petits propriétaires visant à une exploitation incontrôlée ou à empiéter sur ce vaste espace public.

C'est pourquoi la création de zones protégées se heurte à la résistance des communautés locales, quand celles-ci pouvaient l'exprimer. On ne saurait

oublier que, sur les 10 Forêts Nationales, 5 ont été créées par un régime dictatorial (1938, 1973, 1974), et qu'environ 60% des SBNP ont été promulgués durant les sept années de la dernière dictature (1967-74).

Pressions exercées sur le paysage

En Grèce, le paysage naturel/culturel est la valeur environnementale qui est la plus en péril et la moins protégée. Il est menacé par diverses activités humaines, sur des superficies et dans des intensités qui varient. Des pressions importantes et prolongées sur le paysage « du quotidien » mais aussi sur des paysages remarquables sont exercées par les actes arbitraires et par les constructions de logements inesthétiques (surtout des résidences d'été) ou par les activités touristiques gênantes. Cela inclut également l'ouverture inconsidérée de routes (surtout en montagne ou sur les côtes), l'occupation à but lucratif de plages, les empiètements, le dépôt incontrôlé de déchets dans des décharges ou des cours d'eau, etc... Par ailleurs, de graves altérations sont liées à des pressions visant à modifier les usages du sol, par exemple l'extension de cultures agricoles par le drainage de zones humides, les incendies de surfaces boisées (d'ordinaire des terrains broussailleux mais aussi des forêts) pour créer des lieux de pâturage ou même des lotissements.

Une dégradation étendue du paysage est provoquée par l'exploitation inconsidérée de ressources naturelles, comme c'est le cas des mines à ciel ouvert (par exemple pour le lignite) et du surpâturage. La construction de travaux techniques sans qu'il soit efficacement remédié, surtout de façon préventive, entraîne une dégradation significative du paysage « du quotidien » ou même du paysage remarquable. Des grands travaux d'infrastructure risquent d'entraîner des altérations dans sa forme et sa fonction. Leurs impacts sont liés à des facteurs comme la valeur esthétique, la biodiversité, la morphologie du terrain, la présence d'eau, l'environnement acoustique, les activités agricoles, la valeur culturelle ; ils peuvent également se manifester par une intrusion dans le champ visuel, par la consommation du paysage, sa perturbation ou son morcellement, etc.

Paysage et transformations dues au développement

On observe dans le paysage de lents changements anthropiques (ordinairement de grande échelle), liés souvent à des modifications de modes de production. Donnons pour exemples le boisement de champs ou de prés (parce qu'ils avaient cessé d'être exploités), le surpâturage de surfaces boisées, la disparition de haies (à la suite du remembrement des terrains agricoles notamment), l'écroulement de terrasses (par exemple après la fin de leur mise en

culture), la construction sur de terres agricoles (ordinairement pour y développer progressivement des résidences d'été, de façon licite ou illicite). Il est difficile de conserver ces paysages avec des réglementations, sans que soit conservé le mode de production préexistant (habituellement un mode d'agriculture traditionnelle) – cela n'est réalisable qu'à petite échelle. Ainsi, il s'avère inefficace de persister dans la suppression générale de la construction hors plan constructible.

En général, le paysage n'est pas statique. Sa conservation harmonisée suggère une gestion prudente qui tienne compte de sa dynamique interne et des transformations d'origine anthropique, en protégeant une évolution normale des choses. C'est un fait qu'une grande partie du paysage naturel est la conséquence d'anciens incendies, défrichements, drainages et aménagements qui se sont combinés à la culture du sol, au pâturage, aux plantations et aux constructions. Les oliveraies et vignobles traditionnels, l'élevage de vaches dans les zones humides, l'exploitation forestière rationnelle, le paysage parsemé de terrasses, constituent des modèles remarquables de coexistence entre l'homme et la nature.

Les changements rapides du paysage sont habituellement dus à la construction d'ouvrages d'infrastructure (routes, autoroutes, ports, aéroports, barrages...), à des activités industrielles (mines à ciel ouvert, usines, parcs photovoltaïques ou éoliens...) et à des incendies de forêt. Malgré les réactions bruyantes, les priorités de la société imposent de promouvoir des projets de production, à la condition de faire une étude approfondie des impacts et de prendre des mesures correctives ou compensatoires, en particulier à l'égard des paysages remarquables.

La plupart des dégradations sont liées à des actions illégales et non à une altération provenant des activités organisées et bien conçues. L'application de règles correctes et d'une technologie appropriée peuvent en général fournir une protection satisfaisante. Des activités productives organisées, telles que les parcs éoliens, l'aquaculture, les exploitations touristiques ou agricoles, les espaces dédiés au sport et à la détente, peuvent fort bien être harmonisées avec la plupart des paysages.

Le défaut d'éducation à l'égard du paysage est à l'origine de nombreuses oppositions, qui ignorent les capacités de combinaison des valeurs environnementales et d'une croissance rationnelle. Il faut cependant exclure les constructions mal pensées de routes (de montagne ou côtières principalement) et de résidences d'été ou d'installations estivales sur les plages, dépourvues de toute sensibilité esthétique, qui dégradent inutilement le paysage, qu'il soit remarquable ou « du quotidien ».

Paysage de Schinias-Marathon: qualités et incohérences

L'aire de Schinias dans la plaine de Marathon, à 45 km au Nord-Est d'Athènes, est un paysage littoral d'une valeur écologique, culturelle et esthétique remarquable. D'une superficie terrestre de 9 km², elle contient une grande variété d'habitats naturels: zone humide d'eaux douces, saumâtres et salées, dunes de sable avec forêt de pins parasols et de pins d'Alep, péninsule rocheuse à la végétation méditerranéenne restée vierge, fond marin aux herbiers de posidonies. La diversité biologique se compose de plus de 320 espèces végétales, d'une espèce endémique piscicole, d'amphibiens, de reptiles et de nombreuses espèces d'oiseaux menacées qui nichent ou hivernent dans le biotope. L'eau douce arrivant de la source Makaria et séjournant dans le marais de nombreux mois de l'année, crée plusieurs habitats écologiques et favorise la conservation de la forêt littorale. En outre, la région constitue un site littoral classique de l'Attique et un célèbre site archéologique de forte valeur culturelle.

Toute l'aire a subi durant plusieurs décennies de multiples et persistantes pressions anthropiques. À partir des années 1920, un essai incomplet de drainage eut lieu, qui aboutit à un étang à demi asséché, à une arrivée d'eau baissée de 90% et à une grave perturbation de l'équilibre dynamique entre eau de surface et souterraine, et entre eau douce, eau saumâtre et eau salée. Une construction disséminée sur les collines voisines et même dans la forêt et le marais, l'ouverture de routes et l'assèchement partiel du marais pour le cultiver, la présence d'un petit aérodrome dans le marais, des installations militaires (de la base américaine de 1953 à 1990), mais aussi d'autres nuisances telles que courses de motocross, dépôt de gravats et de déchets, chasse et pêche non contrôlée, pâturage, camping sauvage et stationnement d'automobiles, dégradaient à divers titres le paysage et étaient source de pollution, de parcellisation, de régénération insuffisante de la forêt de pins et de diminution des populations de la faune sauvage. En 2001, une fuite de liquide toxique provenant des installations militaires abandonnées provoqua une pollution toxique limitée dans le sol et les eaux de la nappe phréatique.

Jusqu'en 1990, il semblait impossible de réhabiliter et de protéger le site dégradé de Schinias, en raison du coût élevé mais aussi des fortes oppositions locales. On y procéda pourtant, parce que ces actions trouvèrent un puissant soutien dans l'organisation des Jeux olympiques de 2004 et le besoin de construire un bassin olympique d'aviron. Dans l'enthousiasme général de la réalisation de projets environnementaux ambitieux, il sembla faisable de créer un grand pôle écologique, culturel et athlétique. Paradoxalement, la plupart des organisations

environnementales et culturelles exprimèrent leur opposition absolue à toute l'entreprise, motivées par l'idée qu'un ouvrage artificiel ne saurait être bénéfique au paysage. Même après la réalisation du projet, elles continuèrent de conserver une attitude réservée à l'égard du Parc.

L'étude approfondie des impacts environnementaux montra que la piste d'aviron olympique pourrait améliorer les conditions écologiques en rétablissant le fonctionnement hydrologique naturel de l'étang, avec la quantité et la qualité de son eau. De plus, la création du Parc national de Schinias-Marathon amènerait à supprimer des activités nuisibles chroniques (installations militaires, pollution toxique, aérodrome, courses de motocross, ouverture de routes, circulation et stationnement incontrôlé de véhicules) ou des activités illicites (dépôt de gravats et de déchets, drainages, chasse, constructions non déclarées). En effet, la base militaire, la pollution toxique, les déchets divers et l'aérodrome disparurent, les activités perturbantes cessèrent ou furent limitées, les surfaces découvertes furent couvertes d'eau ou de sol naturel, la végétation aquatique et méditerranéenne réapparut, et les analyses chimiques du sol et de l'eau effectuées les années suivantes montrèrent une absence de pollution toxique. La population endémique piscicole se développa, et les espèces d'oiseaux observées passèrent de 115 à 243 en l'espace de moins de 20 ans.

Aujourd'hui, le paysage de Schinias montre son meilleur aspect naturel depuis ces 100 dernières années. Toutefois, la population locale ne montre qu'un faible intérêt à ce sujet; elle ne s'est même pas félicitée qu'il ait été mis fin à la pollution toxique. La communauté locale montra dès le début une attitude négative envers l'application de règles sévères comme le contrôle de la circulation, de la vitesse et du stationnement des véhicules. La conservation et la réhabilitation de la zone humide se heurta à l'opposition de nombreux résidents locaux et à l'indifférence des autres. La municipalité gardait selon le sujet une attitude négative ou neutre, se conformant souvent aux attentes de groupes d'agriculteurs, de bergers, de chasseurs et même d'entrepreneurs ou de spéculateurs qui visaient à tirer des bénéfices illicites de la terre.

En appliquant de rigoureuses règles de gestion, le Parc pourrait sans coût élevé devenir attractif pour plus de quatre millions de personnes qui résident en Attique. Les amoureux des paysages naturels y trouveraient un espace enchanteur pour des activités douces comme la randonnée, le cyclisme, la natation, l'observation des oiseaux et l'éducation à l'environnement. Schinias est un endroit idéal pour les familles aux enfants ainsi que pour les personnes handicapées car il permet, vu ses faibles pentes, de circuler à pied, à bicyclette ou en fauteuil roulant. Il

n'y a pourtant pas eu beaucoup de réponse montrant de l'intérêt, le soutien actif des usagers potentiels a fait défaut; de plus, la perspective socialement attirante d'un Parc accessible aux handicapés n'a guère soulevé l'enthousiasme. L'attitude négative ou indifférente resta dominante, en dépit des tentatives renouvelées de sensibilisation à l'environnement à travers le dialogue, les manifestations, les initiatives locales, etc.

La réhabilitation du paysage de Schinias consistait en un programme composite de dimensions esthétique, écologique, culturelle, sociale, politique, économique et technologique. Elle fut mise en œuvre sur de fortes bases scientifiques, et ne bénéficia cependant d'aucun soutien de la communauté locale ni des organisations non gouvernementales. L'acceptation sociale de la protection est très lente et malaisée. La communauté locale a besoin, dans une évolution normale de la situation, d'un délai particulièrement long pour s'adapter à la gestion demandée du paysage. Beaucoup de gens préfèrent des bénéfices immédiats plutôt que des perspectives à long terme d'amélioration de l'environnement. Les autorités publiques se trouvent dans une position inconfortable quand la communauté ne soutient pas des mesures empêchant des activités que l'on sait préjudiciables pour le paysage.

La part scientifique et technique de ce programme composite fut couronnée de succès en ce qui concerne l'amélioration du paysage. Des changements positifs irréversibles ont initié la réhabilitation et offrent une importante perspective et marge de temps pour permettre un effort de longue haleine, dans l'espoir que, pendant que le paysage sera conservé en bon état par les ouvrages techniques résistants et permanents, la société, au niveau local mais aussi plus large, développera progressivement un plus grand souci de l'environnement. Entre-temps, le statut actuel de protection sera en vigueur mais, forcément, les règlements ne seront pas rigoureusement appliqués.

Bibliographie

Council of Europe (2000), Council of Europe Landscape Convention.

Council of Europe (2019), 21st Council of Europe Meeting of the Workshops for the implementation of the European Landscape Convention (Tropea, Italy, 3-5 October 2018) "Landscape and Education", Council of Europe, *European Spatial Planning and Landscape Series*, No 114, p. 241-248.

Council of Europe (2019), 22nd Council of Europe Meeting of the Workshops for the implementation of the European Landscape Convention (Seville, Spain, 14-15 March 2019), "Water, landscape and citizenship in the face of global change", Council of

Europe, *European Spatial Planning and Landscape Series*, No 116, p. 397.

Council of Europe (2016), *Landscape dimensions: Reflections and proposals for the implementation of the European Landscape Convention*, Council of Europe, Territory and Landscape Series.

Hadjibiros K. (2003), Landscape conservation in Greece. Inventorying sites of natural and cultural interest (national paper), dans *Il Paesaggio nelle Politiche Europee*, Council of Europe, Direzione Generale per i Beni Architettonici ed il Paesaggio, Rome, p. 135-142.

Hadjibiros K., Argyropoulos D. (2011), Landscape and road integration in Greece, *Journal of Environmental Science and Engineering*, 5(10), 1381-1387.

Hadjibiros K. (1999), Ζητήματα Διατήρησης της Φύσης (Enjeux de conservation de la nature), dans Modinos M. et Efthymiopoulos I. (dir.), *Η Φύση στην*

Οικολογία (La Nature dans l'Écologie), Stochastis / Institut Interdisciplinaire des Sciences de l'Environnement (DIPE), Athènes, p. 123-141.

Hadjibiros K., Patrikiou A., Koukouvinos A. (1997), Μια βάση δεδομένων για Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (Une base de données pour Sites d'une Beauté Naturelle Particulière), Actes de la 5e Conference de Science de l'Environnement et de Technologie, Mytilène, vol. 2, p. 63-70.

Lucas P.H.C. (1992), *Protected Landscapes. A guide for policy-makers and planners*, IUCN, Chapman and Hall.

Lynch K. (1991), *Managing the sense of a region*, The MIT Press.

Poore D., Poore J. (1987), *Protected landscapes: the United Kingdom experience*, IUCN, Gland.

Spatial planning and management for valorising and managing landscapes

Aménagement et gestion de l'espace pour la valorisation et la gestion des paysages

---

Mr Harry Coccossis,

*Emeritus Professor, Department of Planning and Regional Development,
University of Thessaly, Greece*

M. Harry Coccossis,

*Professeur émérite, Département de la planification et du développement régional,
Université de Thessalie, Grèce*

Landscapes are important spatial entities for mankind as elements of natural and human cultural heritage in terms of their cultural values and concerns as well as living experiences. Therefore, it is of special priority to protect and manage them enhancing their value but also maintaining their function for nature and society. This means that it is necessary to recognise the necessity and complexity of identifying and developing goals, objectives, principles, rules and priorities towards balancing conservation and growth dynamics for ecosystem functions and human activities.

It is important to recognise that such an approach stresses the need to link planning and management, meaning long-term perspectives and medium-term adaptation changes on the basis of spatial particularities in terms of characteristics, structure and dynamics. This is not an easy task, in spite of our long-term experiences with both spatial planning and environmental management as most of our tools tend to be static and regulatory in many cases. A landscape cannot be treated as a typical archaeological site or an area to be frozen in time nor as a puzzle of spatial pockets. It is part of ecosystem dynamics and change but also of change in societal values, human activities and necessary support systems in complex interrelationships evolving over time. Furthermore, they cannot be subject to horizontal/universal responses as place/site elements and crucial in terms of responses. It is evident that beyond a common approach the burden is likely to be on managing the particular character of places and areas recognising spatial scale relevance in responses.

In recent years we have also recognised the emergence of new challenges which need to be incorporated in landscape planning and management, such as climate change and risk adaptation or expanding perspectives for example at sea towards seascapes.

*

Les paysages sont des entités spatiales importantes pour l'humanité en tant qu'éléments du patrimoine culturel naturel et humain en termes de valeurs et de préoccupations culturelles ainsi que d'expériences de vie. Par conséquent, il est particulièrement prioritaire de les protéger et de les gérer en renforçant leur valeur mais aussi en maintenant leur fonction pour la nature et la société. Cela signifie qu'il faut reconnaître la nécessité et la complexité de l'identification et du développement de buts, d'objectifs, de principes, de règles et de priorités visant à équilibrer la dynamique de conservation et de croissance des fonctions des écosystèmes et des activités humaines.

Il est important de reconnaître qu'une telle approche souligne la nécessité de lier la planification et la gestion, c'est-à-dire les perspectives à long terme et les changements d'adaptation à moyen terme sur la base des particularités spatiales en termes de caractéristiques, de structure et de dynamique. Ce n'est pas une tâche facile, en dépit de nos longues expériences en matière d'aménagement du territoire et de gestion de l'environnement, car la plupart de nos

outils ont tendance à être statiques et réglementaires dans de nombreux cas. Un paysage ne peut être traité comme un site archéologique typique ou une zone à figer dans le temps, ni comme un puzzle de poches spatiales. Il fait partie de la dynamique et du changement des écosystèmes, mais aussi de l'évolution des valeurs sociétales, des activités humaines et des systèmes de soutien nécessaires dans des interrelations complexes évoluant dans le temps. En outre, ils ne peuvent être soumis à des réponses horizontales/universelles en tant qu'éléments de lieu/site et cruciaux en termes de réponses. Il est évident qu'au-delà d'une approche commune, la charge sera probablement de gérer le caractère particulier des lieux et des zones en reconnaissant la pertinence de l'échelle spatiale dans les réponses.

Ces dernières années, nous avons également reconnu l'émergence de nouveaux défis qui doivent être intégrés dans la planification et la gestion du paysage, tels que le changement climatique et l'adaptation aux risques ou l'élargissement des perspectives, par exemple en mer vers les paysages marins.

SPATIAL PLANNING AND MANAGEMENT FOR VALORIZING AND MANAGING LANDSCAPES

Harry Coccoisis
Emeritus Professor
University of Thessaly, Greece

Greek landscapes

Value of the Greek landscapes

- ▶ Landscapes are essential parts of our natural and cultural heritage
- ▶ Their value is important for our memories, our lives and our heritage for past and future generations
- ▶ Greek landscapes are characterized by their richness and diversity both in cultural and natural heritage (islands, coastal geomorphology, mountain areas, historic and traditional settlements etc.)

Landscape and tourism

- ▶ Tourism is directly linked to heritage diversity and landscape quality
- ▶ Tourism is a key resource for our national economy but also critical for many regions and areas
- ▶ Managing and preserving such heritage is both a priority and a challenge

Challenges

Extending and expanding priorities

- Climate change threats, vulnerability and risks
  - adaptation
- Blue and green economy
  - Sea use priorities and conflicts
  - Seascaping
- Tourism changes/Lifestyle changes
  - Individualism in choices-special purpose
  - Experience of a place

Conceptual

- Key characteristics
- Dynamics/evolution
- Spatial scale relevance
- Multi-scale relevance

Responsiveness

- Multiplicity of sites
- Local/supra-local concerns
- Stakeholder interest mix and conflicts
- Awareness and mobilization
- Policy context gaps, rigidity and fluidity

Landscape planning and management

Need for landscape planning and management as element of spatial and environmental planning and development

- ▶ Need for efficiency and effectiveness
- ▶ Need for resilience

Priority to protect and manage (what), enhancing their value and contributes to society and economy maintaining their functions to nature and society

Necessity to act

Complexity of identifying and developing goals, objectives, principles, rules and priorities towards balancing conservation and growth dynamics for ecosystem functions and human activities

Need to link planning and management, meaning long-term perspectives and medium-term adaptation changes on the basis of spatial particularities in terms of characteristics, structure and dynamics
Need for scale and space/place specific responses, governance and social mobilization (awareness, participation, action) → managing the particular character of places and areas

In a nutshell..

- ▶ Need to understand..A landscape is part of ecosystem dynamics and change but also of change in societal values, human activities and necessary support systems
  - Telecom infrastructure necessities
  - Alternative energy priorities
  - Tourism concerns
- ▶ Until now..Spatial planning and environmental management processes and tools are mostly top-down static and regulatory
- ▶ Need to address ..New challenges
  - climate change and risk adaptation
  - expanding perspectives at sea towards seascaping

Thank you for your attention

hkok@uth.gr

Landscape management. A challenging planning issue

La gestion du paysage. Une question d'aménagement soulevant des défis

Mrs Yiota Theodora,
*Associate Professor of Spatial Planning and Development
and Director of Spatial Planning and Geographic information system Lab
in the School of Architectural Engineering of the National Technical University of Athens,
Greece*

Mme Yiota Theodora,
*Professeur associé d'aménagement et de développement du territoire
et Directrice du Laboratoire d'aménagement du territoire
et de systèmes d'information géographique de l'école d'ingénierie architecturale
de l'Université technique nationale d'Athènes, Grèce*

Dear colleagues and delegates,

Before presenting my statement, I would like to warmly thank the organising committee for the excellent preparation of the event. It is really an honour and a pleasure to be with you all to discuss such a challenging subject.

My statement has been structured around the subject of urban – regional planning, namely the scientific discipline I serve at the National Technical University of Athens (NTUA). Thus, the focus will not be so much on conceptual issues, but on the need to change the way the landscape is approached in the development policy, as well as on the importance of its inclusion in the environmental – spatial – architectural planning system across the scales and categories of space. A pursuit imposed by the contemporary global conditions and the new geo-political perspective (Fig. 1).

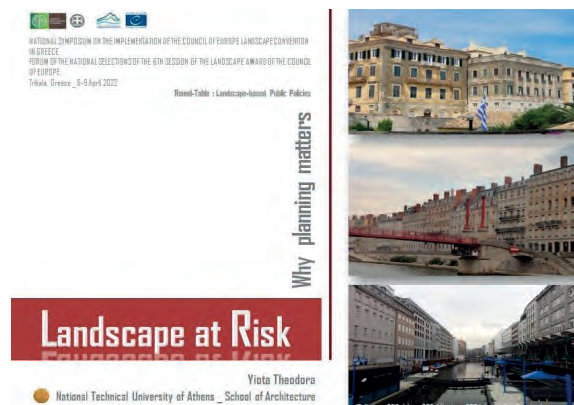

Fig. 1: Landscape at risk

The main input for formulating the thoughts that will be presented below is the findings from a series of workshops conducted at postgraduate and undergraduate levels, and in collaboration with schools. The source of inspiration was the Greek territory, where there is a dynamic mosaic of natural-historical-cultural-anthropogenic landscapes in urban and rural environments at various categories of space. These are landscapes of unique quality and often of international reach. Special attention has been given to urban waterfronts in coastal-island areas and port cities, due to their fragility, and the multiple pressures they face as main recipients of human activities and infrastructures of supralocal reach (e.g., tourism, leisure, shipping, energy, etc.). The variety of landscapes founded in these vulnerable areas is of a particular concern in Greece, due to country's strong coastal and island character, maritime tradition, and natural-historical wealth both on land and at sea. Pilot focus areas have been the coastal Regions of Southern Athens and Piraeus, port cities and small islands of the Greek territory.

It is true, that the importance of the landscape in urban and regional development has been internationally recognised and relevant discussions are of particular interest at political and scientific levels. The above insight has been observed, especially during the last 20 years as development challenges and investment choices exert multiple pressures on natural, cultural, and manmade ecosystems with varying impacts on local identity. In these circumstances, main challenges in terms of planning are, on the one hand to protect existing landscapes and create new ones with respect to the local communities and the environment, and on the other hand to integrate these landscapes into the daily lives of citizens. These challenges result in two highly critical fields of scientific research on the optimal utilisation of the landscape both as a development driver and a cultural bridge between the past and the future. In particular, the first field concerns the importance of reassessing the methodology of studying the landscape and the criteria (quantitative/qualitative) we use to evaluate its qualities and dynamics, while the second concerns the need to redefine the principles and guidelines that should govern an overall policy for landscape planning and management in the broader context of multifaceted crisis, climate change and energy poverty.

The role of the academia

Recognising the importance of landscape research in architectural studies and in schools of planning in general (e.g., engineering, geography, law) due to their strict correlation with the production of space, the workshops paid special attention on (Fig. 2):

- ▶ Detecting and understanding critical factors (e.g. environmental, spatial, political, social, economic, historical, institutional, etc.) that may affect the shaping of natural, cultural, anthropogenic landscapes and the transformation of their character, structure and dynamic over time (such as: geomorphology, geophysical and climate phenomena and processes, urbanisation, land use planning, flow of people, goods and capitals, institutional framework, elements of tangible-intangible cultural heritage etc.);
- ▶ Approaching ways in which inhabitants and visitors perceive landscape and seek its protection and utilisation;
- ▶ Searching for methods and criteria of landscape classification and typology;
- ▶ Defining risk evaluation mechanisms and action plans;
- ▶ Pointing out critical issues to be addressed in the context of development-sectoral-spatial policies; and
- ▶ Searching for innovative mechanisms to inform the population and build creative partnerships among stakeholders (i.e., central, and decentralised administration, scientific and professional bodies, universities, residents, etc.).

Fig. 2: The role of the academia

According to the results of the workshops, the main factors that pose numerous problems in practice are as follows:

- ▶ Conceptual and methodological gaps/ambiguities intensify the inability to monitor the conceptual evolution of landscape and to update methods of recording, mapping, assessing and monitoring pressures/transformations that landscapes undergo over time.
- ▶ The one-dimensional and fragmentary approach of landscapes prevents the holistic understanding of their multiple dimensions. Unfortunately, in practice terrestrial and marine landscapes are often approached regardless of the attempted architectural and spatial planning.

- ▶ Weak interdisciplinary collaboration on landscape issues in spatial planning limits the understanding of their complexity and weakens common vision, single targeting and prioritisation of interventions, especially at the local level.
- ▶ Institutional and regulatory deficits on landscape issues threaten local development. The deficits that were reported are the following: a) gaps and ambiguities are identified in landscape integration into European and national environmental, sectoral, and spatial policies, and limited correlation with in force legislation, resulting in conflicts. This holds true especially in protected sites and areas lacking an official plan; b) weaknesses in technical specifications and implementation mechanisms; and c) the absence of a landscape mapping and monitoring observatory at all spatial levels.

Why planning matters

Therefore, based on the above-mentioned finding, the following key points should be considered during the planning process (Fig. 3):

- ▶ The landscape is a complex entity of incredible dynamics. Thus, it is not perceived by everyone in the same way over time or within the same period. Landscape is the “image” of a place that goes beyond the purely visual level to include all the senses and the various emotions it evokes, and the knowledge it offers. Time, culture, and the peculiarities of different population groups play an important role in shaping this “image”. Thus, the issue of educating the population arises. It is therefore essential to ensure constant information and awareness of citizens on issues regarding protection, promotion, and management of the physiognomy of locales.
- ▶ The protection and utilisation of the landscape is not an easy task, due to the highly diverse perceptions of the landscape, and the different needs and/or interests of stakeholders that have to be fulfilled in the process of spatial development, planning and management.
- ▶ Institutional framework and planning tools do not necessarily ensure the protection and utilisation of landscapes. A critical role towards this end is played by the global investment interests which set different priorities than those supported by local communities.
- ▶ The landscape seems to be absent from the ‘culture’ of planning, especially at the implementation level. This is because of the devaluation of the spatial dimension in spatial and sectoral policies. Hence, despite the intention of academics, practitioners, and political bodies to ensure the sustainable management of natural-cultural wealth, biodiversity, and the diversity

of landscapes (e.g. natural, historic, industrial, mining, agriculture, etc.) at all categories of space (e.g. urban, rural, mountainous, coastal, insular, underwater, border areas, etc.), at the applied planning level urbanisation and the organisation of human activities and infrastructure (e.g. tourism, leisure, services, transport, energy) follow a totally different perspective. Namely, a global planning perspective that exceeds the natural/manmade ecosystem resilience as it focuses on the uncritical adoption of development models and planning practices that do not correspond to local culture and needs. This is a planning approach that results in the destruction of existing landscapes of unique value, and/or on the production of new ones lacking an identity. At the same time, climate change (i.e., high temperatures, severe weather phenomena, sea level rise, etc.) along with the increased possibility of natural and technological disasters and military operations also burden the quality of landscapes. However, human intervention remains the greatest threat. Hence, spatial planning is of catalytic importance since it essentially sets out the vision and the main principles and guidelines for landscape protection and management.

Fig. 3: Why planning matters

The need to act for a sustainable landscape management

Contemporary conditions require a change in the way a landscape is approached and raise methodology issues and assessment of quantitative and qualitative criteria. Along this line, the following are being supported (Fig. 4):

- ▶ The importance of studying and assessing landscape on the basis of a spatio-temporal multifactorial and interdisciplinary approach;
- ▶ The integration of landscape into the environmental-spatial and architectural planning process;
- ▶ The establishment of a comprehensive landscape policy in close relation to national development strategy, spatial and sectoral policies

at a national and supranational level, as well as strategies for climate adaptation and emergency management (i.e. natural, health, military, technological, etc.).

Fig. 4: Sustainable landscape management

Discussions on landscape are more relevant than ever before. Against this backdrop, the key to its optimal utilisation is to approach landscape as a distinct entity and a cultural resource of unique value. To achieve such an objective there should be:

- ▶ A change of perception in architectural and spatial planning through initiatives of information, education and public awareness (scientific responsibility);
- ▶ Government commitment to implementing laws, protecting procedures as well as imposing actions on irregularities at all spatial and administrative levels (political responsibility).

The above actions may have political and economic cost. However, if we really want to ensure a sustainable future for the next generations, we should move in this direction and assume responsibility as active citizens, especially those of us who serve the planning process as policy-makers, planners and academic teachers.

Acknowledgments

Special thanks go to all those students from the School of Architecture of the National Technical University of Athens (NTUA) and the schoolers who participated in these creative scientific endeavours.

*

Chers collègues et délégués,

Avant de présenter mon intervention, je tiens à remercier chaleureusement le Comité d'organisation pour l'excellente préparation de cet événement. C'est vraiment un honneur et un plaisir d'être avec vous tous pour discuter d'un sujet aussi stimulant.

Mon intervention s'articule autour de la planification urbaine et régionale, la discipline scientifique que je pratique à l'Université technique nationale

d'Athènes (NTUA). Ainsi, je ne me concentrerai pas tant sur les questions conceptuelles que sur la nécessité de changer la façon dont le paysage est abordé dans la politique de développement, ainsi que sur l'importance de son inclusion dans le système de planification environnementale, spatiale et architecturale à travers les échelles et les catégories d'espace. Une poursuite imposée par les conditions globales contemporaines et la nouvelle perspective géopolitique (Fig. 1).

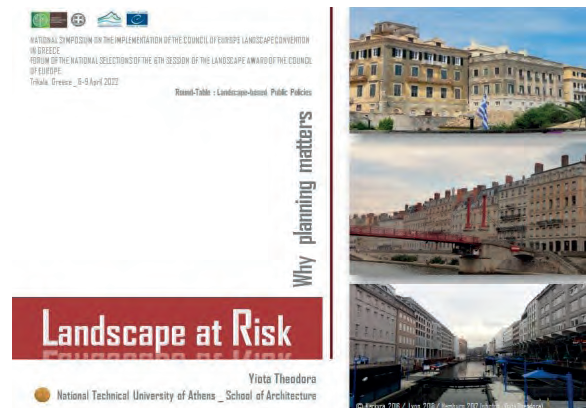

Fig. 1 : Paysage en danger

La principale source d'inspiration pour la formulation des réflexions qui seront présentées ci-dessous est constituée par les résultats d'une série d'ateliers menés au niveau du troisième cycle et du premier cycle universitaire, et en collaboration avec des écoles. La source d'inspiration a été le territoire grec, où l'on trouve une mosaïque dynamique de paysages naturels-historiques-culturels-anthropiques dans des environnements urbains et ruraux à différentes catégories d'espace. Il s'agit de paysages de qualité unique et souvent de portée internationale. Une attention particulière a été accordée aux fronts de mer urbains dans les zones insulaires côtières et les villes portuaires, en raison de leur fragilité et des multiples pressions auxquelles ils sont confrontés en tant que principaux bénéficiaires des activités humaines et des infrastructures de portée supra locale (par exemple, le tourisme, les loisirs, la navigation, l'énergie, etc.) La variété des paysages situés dans ces zones vulnérables est particulièrement préoccupante en Grèce, en raison du fort caractère côtier et insulaire du pays, de sa tradition maritime et de sa richesse naturelle et historique, tant sur terre qu'en mer. Les zones pilotes ont été les régions côtières du sud d'Athènes et du Pirée, les villes portuaires et les petites îles du territoire grec.

Il est vrai que l'importance du paysage dans le développement urbain et régional a été reconnue au niveau international et que les discussions à ce sujet présentent un intérêt particulier aux niveaux politique et scientifique. Cette constatation a été observée, en particulier au cours des 20 dernières années, alors que les défis du développement et les choix

d'investissement exercent de multiples pressions sur les écosystèmes naturels, culturels et artificiels, avec des impacts variables sur l'identité locale. Dans ces circonstances, les principaux défis en termes de planification sont, d'une part, de protéger les paysages existants et d'en créer de nouveaux dans le respect des communautés locales et de l'environnement et, d'autre part, d'intégrer ces paysages dans la vie quotidienne des citoyens. Ces défis donnent lieu à deux domaines de recherche scientifique très critiques sur l'utilisation optimale du paysage, à la fois comme moteur de développement et comme pont culturel entre le passé et l'avenir. En particulier, le premier domaine concerne l'importance de réévaluer la méthodologie d'étude du paysage et les critères (quantitatifs/qualitatifs) que nous utilisons pour évaluer ses qualités et sa dynamique, tandis que le second concerne la nécessité de redéfinir les principes et les lignes directrices qui devraient régir une politique globale de planification et de gestion du paysage dans le contexte plus large de la crise multiforme, du changement climatique et de la pauvreté énergétique.

Le rôle du monde universitaire

Reconnaissant l'importance de la recherche sur le paysage dans les études d'architecture et dans les écoles de planification en général (par exemple, l'ingénierie, la géographie, le droit) en raison de leur stricte corrélation avec la production de l'espace, les ateliers ont accordé une attention particulière à (Fig. 2):

- ▶ Détecter et comprendre les facteurs critiques (par exemple, environnementaux, spatiaux, politiques, sociaux, économiques, historiques, institutionnels, etc.) qui peuvent affecter le façonnement des paysages naturels, culturels, anthropiques et la transformation de leur caractère, de leur structure et de leur dynamique au fil du temps (tels que: la géomorphologie, les phénomènes et processus géophysiques et climatiques, l'urbanisation, l'aménagement du territoire, les flux de personnes, de biens et de capitaux, le cadre institutionnel, les éléments du patrimoine culturel matériel et immatériel, etc.);
- ▶ Approche des manières dont les habitants et les visiteurs perçoivent le paysage et cherchent à le protéger et à l'utiliser;
- ▶ Recherche de méthodes et de critères de classification et de typologie des paysages;
- ▶ Définir des mécanismes d'évaluation des risques et des plans d'action;
- ▶ La mise en évidence des questions critiques à traiter dans le contexte des politiques de développement, sectorielles et spatiales;
- ▶ Rechercher des mécanismes innovants pour informer la population et construire des

partenariats créatifs entre les parties prenantes (c'est-à-dire l'administration centrale et décentralisée, les organismes scientifiques et professionnels, les universités, les résidents, etc.).

Fig. 2: Le rôle du monde universitaire

D'après les résultats des ateliers, les principaux facteurs qui posent de nombreux problèmes dans la pratique sont les suivants:

- ▶ Les lacunes/ambiguïtés conceptuelles et méthodologiques intensifient l'incapacité à suivre l'évolution conceptuelle du paysage et à actualiser les méthodes d'enregistrement, de cartographie, d'évaluation et de suivi des pressions/transformations que subissent les paysages au fil du temps.
- ▶ L'approche unidimensionnelle et fragmentaire des paysages empêche la compréhension holistique de leurs multiples dimensions. Malheureusement, dans la pratique, les paysages terrestres et marins sont souvent abordés indépendamment des tentatives d'aménagement architectural et spatial.
- ▶ La faible collaboration interdisciplinaire sur les questions de paysage dans l'aménagement du territoire limite la compréhension de leur complexité et affaiblit la vision commune, le ciblage unique et la hiérarchisation des interventions, en particulier au niveau local.
- ▶ Les déficits institutionnels et réglementaires sur les questions de paysage menacent le développement local. Les déficits signalés sont les suivants: a) des lacunes et des ambiguïtés sont identifiées dans l'intégration du paysage dans les politiques environnementales, sectorielles et spatiales européennes et nationales, et une corrélation limitée avec la législation en vigueur, ce qui entraîne des conflits. Cela est particulièrement vrai pour les sites protégés et les zones dépourvues de plan officiel; b) des faiblesses dans les spécifications techniques et les mécanismes de mise en œuvre; et c) l'absence d'un observatoire de cartographie et de suivi du paysage à tous les niveaux spatiaux.

Pourquoi la planification est importante

Par conséquent, sur la base du constat mentionné ci-dessus, les points clés suivants doivent être pris en compte lors du processus de planification (Fig. 3) :

- ▶ Le paysage est une entité complexe à la dynamique incroyable. Ainsi, il n'est pas perçu par tous de la même manière au fil du temps ou au cours d'une même période. Le paysage est l'« image » d'un lieu qui dépasse le niveau purement visuel pour inclure tous les sens et les diverses émotions qu'il évoque, ainsi que les connaissances qu'il offre. Le temps, la culture et les particularités des différents groupes de population jouent un rôle important dans la formation de cette « image ». Ainsi, la question de l'éducation de la population se pose. Il est donc essentiel d'assurer une information et une sensibilisation constantes des citoyens sur les questions de protection, de promotion et de gestion de la physionomie des lieux.
- ▶ La protection et l'utilisation du paysage ne sont pas une tâche facile, en raison des perceptions très diverses du paysage, et des différents besoins et/ou intérêts des parties prenantes qui doivent être satisfaits dans le processus de développement, de planification et de gestion de l'espace.
- ▶ Le cadre institutionnel et les outils de planification ne garantissent pas nécessairement la protection et l'utilisation des paysages. Un rôle essentiel à cet égard est joué par les intérêts d'investissement mondiaux qui fixent des priorités différentes de celles soutenues par les communautés locales.
- ▶ Le paysage semble être absent de la « culture » de la planification, en particulier au niveau de la mise en œuvre. Cela est dû à la dévaluation de la dimension spatiale dans les politiques spatiales et sectorielles. Ainsi, malgré l'intention des universitaires, des praticiens et des instances politiques d'assurer la gestion durable des richesses naturelles et culturelles, de la biodiversité et de la diversité des paysages (naturels, historiques, industriels, miniers, agricoles, etc.) dans toutes les catégories d'espaces (urbains, ruraux, montagneux, côtiers, insulaires, sous-marins, frontaliers, etc.), au niveau de la planification appliquée, l'urbanisation et l'organisation des activités humaines et des infrastructures (tourisme, loisirs, services, transport, énergie, etc.). Il s'agit d'une perspective de planification globale qui dépasse la résilience des écosystèmes naturels et artificiels, car elle se concentre sur l'adoption sans critique de modèles de développement et de pratiques de planification qui ne correspondent pas à la culture et aux besoins locaux. Il s'agit d'une approche de planification

qui entraîne la destruction de paysages existants d'une valeur unique, et/ou la production de nouveaux paysages dépourvus d'identité. Parallèlement, le changement climatique (c'est-à-dire les températures élevées, les phénomènes météorologiques violents, l'élévation du niveau de la mer, etc.) ainsi que la possibilité accrue de catastrophes naturelles et technologiques et d'opérations militaires pèsent également sur la qualité des paysages. L'intervention humaine reste toutefois la plus grande menace. C'est pourquoi l'aménagement du territoire joue un rôle de catalyseur puisqu'il définit essentiellement la vision et les grands principes et lignes directrices pour la protection et la gestion des paysages.

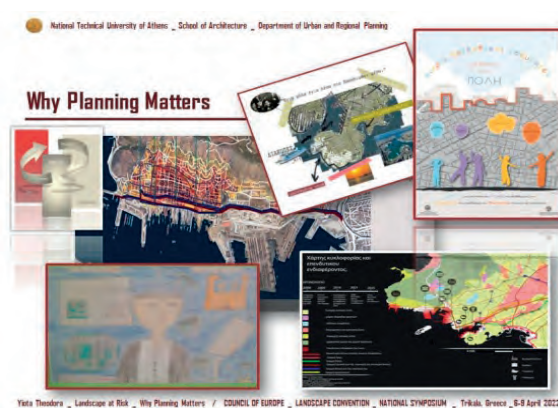

Fig. 3 : Pourquoi la planification est importante

La nécessité d'agir pour une gestion durable du paysage

Les conditions contemporaines exigent un changement dans la manière d'aborder un paysage et soulèvent des questions de méthodologie et d'évaluation de critères quantitatifs et chiffrés. Dans cette optique, les points suivants sont soutenus (Fig. 4) :

- ▶ L'importance d'étudier et d'évaluer le paysage sur la base d'une approche multifactorielle spatio-temporelle et interdisciplinaire ;
- ▶ L'intégration du paysage dans le processus de planification environnementale-spatiale et architecturale ;
- ▶ L'établissement d'une politique paysagère globale en relation étroite avec la stratégie de développement national, les politiques spatiales et sectorielles au niveau national et supranational, ainsi que les stratégies d'adaptation au climat et de gestion des urgences (naturelles, sanitaires, militaires, technologiques, etc.).

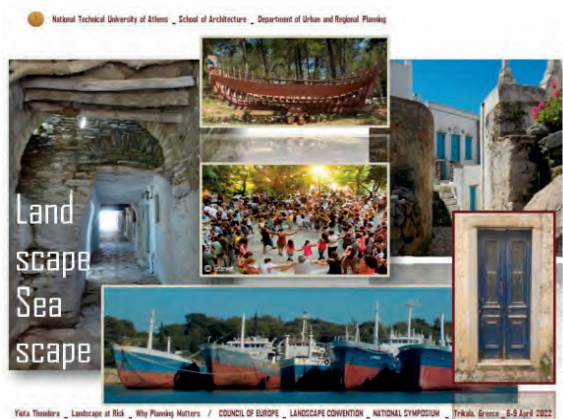

Fig. 4: Gestion durable du paysage

Les discussions sur le paysage sont plus pertinentes que jamais. Dans ce contexte, la clé de son utilisation optimale est d'aborder le paysage comme une entité distincte et une ressource culturelle de valeur unique. Pour atteindre un tel objectif, il faut :

- Un changement de perception dans l'architecture et l'aménagement du territoire par des initiatives d'information, d'éducation et

de sensibilisation du public (responsabilité scientifique);

- Un engagement du gouvernement à mettre en œuvre les lois, à protéger les procédures ainsi qu'à imposer des actions sur les irrégularités à tous les niveaux spatiaux et administratifs (responsabilité politique).

Les actions ci-dessus peuvent avoir un coût politique et économique. Cependant, si nous voulons vraiment assurer un avenir durable aux prochaines générations, nous devons aller dans cette direction et assumer nos responsabilités en tant que citoyens actifs, en particulier ceux d'entre nous qui servent le processus de planification en tant que décideurs politiques, planificateurs et enseignants universitaires.

Remerciements

Nous remercions tout particulièrement les étudiants de l'école d'architecture de l'Université technique nationale d'Athènes (NTUA) et les élèves qui ont participé à ces travaux scientifiques créatifs.

NATIONAL SYMPOSIUM ON THE IMPLEMENTATION OF THE COUNCIL OF EUROPE LANDSCAPE CONVENTION IN GREECE
FORUM OF THE NATIONAL SELECTIONS OF THE 6TH SESSION OF THE LANDSCAPE AWARD OF THE COUNCIL OF EUROPE
Trikala, Greece - 6-8 April 2022
Round-Table : Landscape-based Public Policies

Why planning matters

Landscape at Risk

Yiota Theodora
National Technical University of Athens _ School of Architecture

© Kefyria, 2016 / Lycori, 2018 / Hamburg, 2017 (photo: Yiota Theodora)

National Technical University of Athens _ School of Architecture _ Department of Urban and Regional Planning

The Role of the Academic

Regional List of Pirates
Publications
Community
Port City

Yiota Theodora _ Landscape at Risk _ Why Planning Matters / COUNCIL OF EUROPE _ LANDSCAPE CONVENTION _ NATIONAL SYMPOSIUM

© Workshop - NTUA - Group of Practitioners - Collaborative (2016-2022)

National Technical University of Athens _ School of Architecture _ Department of Urban and Regional Planning

Why Planning Matters

Yiota Theodora _ Landscape at Risk _ Why Planning Matters / COUNCIL OF EUROPE _ LANDSCAPE CONVENTION _ NATIONAL SYMPOSIUM

© Workshop - NTUA and Aristotle School of Planning - Collaborative (2016-2022)

National Technical University of Athens _ School of Architecture _ Department of Urban and Regional Planning

Landscapescape

Yiota Theodora _ Landscape at Risk _ Why Planning Matters / COUNCIL OF EUROPE _ LANDSCAPE CONVENTION _ NATIONAL SYMPOSIUM

© Yiota and Practice - Greece 2019/2021 (photo: Yiota)

Developing a landscape policy in the marine area: an idea whose time has come!

Développer une politique de paysage dans l'espace marin: une idée dont l'heure est venue!

Mrs Stella Sofia Kyvelou-Chiotini,
*Professor in Spatial Planning and Sustainable Development,
Department of Economic and Regional development,
Panteion University of Social and Political Sciences, Greece*

Mme Stella Sofia Kyvelou-Chiotini,
*Professeur d'aménagement du territoire et de développement durable,
Département de développement économique et régional,
Université Panteion des sciences sociales et politiques, Grèce*

L'océan et la mer comme lieux

L'océan en tant que lieu fait référence à des significations et des symbolismes plus profonds, à des attachements et des imaginaires internes de la mer que nous pouvons retenir. Les perceptions de la mer ont changé au cours des siècles par la suite de sa maîtrise technologique, donnant naissance à une image ambiguë de la mer, semblant froide, inaccessible et dangereuse d'une part, mais représentant l'été, le soleil, la plage, les loisirs, d'autre part.

Le sens du lieu représente une alliance de ce que l'on pourrait appeler la « personnalité inhérente » de l'environnement et l'attachement émotionnel aux localités développées par les individus et les communautés au cours de la vie et de leur croissance dans le cadre de la « maison ». Pour comprendre les valeurs attribuées à un lieu, il est donc important d'explorer cette relation affective sinon existentielle des personnes avec les lieux.

La relation entre la mer et le lieu ne paraît pas évidente. Pour autant, les notions de lieu apparaissent diversement dans le contexte de la mer. Mais il y a aussi un sentiment d'appartenance différent et inhérent à un lieu d'origine, qui s'étend à la mer tout autant qu'à la terre. Nous constatons un fort sentiment d'appartenance à la mer dans des communautés de pêcheurs par exemple, décrit dans la littérature (MacKinnon et Brennan, 2012) comme « ...pas tant un paysage, pas seulement un sens de la géographie, ni de l'histoire seule, mais un ordre absolu d'expérience... ». Ceux qui œuvrent en mer portent une capacité plus profonde de connaître la mer. Cela paraît évident dans les noms de lieux attribués à la mer par les pêcheurs, caractéristiques d'une façon unique de connaître et se mettre en relation avec l'environnement marin. Selon eux, cette connaissance représente une manière plus complète de connaître la mer. C'est parce qu'elle englobe également émotion et responsabilité pour cette « maison » qui est notre propre « lieu ». La mer est donc tout autant un « lieu » que la terre, le caractère du lieu découlant non seulement de l'utilisation directe de l'environnement marin, mais aussi de l'imaginaire et des savoirs traditionnels. Dans le contexte des conceptions immatérielles ou expérientielles de l'océan, il n'y a pas de réalité physique universelle, tangible, mais de multiples réalités océaniques qui peuvent être appréciées pour de buts différents.

La mer comme paysage culturel ?

Un regard intéressant et pertinent pour la perception de la mer est la dualité bien traitée dans la recherche sur le paysage, à savoir le dualisme entre paysages naturels et culturels découlant des ontologies occidentales. La compréhension commune est que les paysages naturels sont ceux qui ne sont pas influencés par l'homme, qui se sont développés à partir de processus naturels et qui sont toujours déterminés par des processus naturels, tandis que les paysages culturels au sens plus large du terme, sont ceux qui se façonnent par l'homme. Fischer (2007) décrit les tendances opposées qui ont conduit à la conception et, surtout, à la valorisation de ces deux types de paysage. La première de ces tendances est la réévaluation de la nature et une réinterprétation des paysages sauvages comme quelque chose d'agréable et de beau. La nature sauvage, souvent définie comme des formations paysagères extrêmes, a été réinterprétée comme quelque chose de grande valeur; bien plus tard, cela deviendra l'idée fondatrice des parcs nationaux. Les humains étaient considérés comme séparés de l'environnement avec des zones de nature sauvage enfermées dans des réserves. L'idée de nature sauvage est une idée qui influence les perceptions des océans et des mers et semble être à l'opposé de l'idée de l'océan en tant que paysage de plus en plus construit, disons «industriel». La deuxième tendance est liée à la perception que les paysages culturels y compris les paysages marins culturels sont devenus appréciés comme étant créés par l'homme. Les paysages naturels et culturels sont donc tous deux évalués à part entière, mais pour des raisons différentes et sur la base de différents ensembles de valeurs – une analogie qui pourrait facilement s'appliquer à l'océan et en mer.

Bien qu'elle ne soit pas une «habitation» au sens habituel du terme, la mer est liée de longue date à des pratiques culturelles telles que la pêche, le commerce ou le transport. Ces dernières années, les pratiques culturelles sont devenues nettement plus intenses, exprimées par exemple par le nombre croissant de navires en mer et la multiplication de structures telles que les ponts, les plates-formes et les parcs éoliens offshore. L'altération visuelle de la mer, l'apparition de structures fixes dans son étendue infinie, peuvent suggérer que la mer devient de plus en plus un «paysage marin culturel», façonné par l'homme tout comme les paysages culturels terrestres. En parallèle, on ne sait pas ce qui constituerait un «paysage marin naturel»: est-ce un paysage marin inchangé visuellement? une mer non polluée? un océan vierge de toute influence humaine? Une question ouverte est également de savoir s'il existe un romantisme similaire à celui qui concernait la mer «intacte», ou si une forme d'attachement s'est peut-être développée envers

le nouveau paysage marin culturel, concernant les ponts ou d'autres structures – en tant que symbole de développement et de progrès. La reconnexion entre capital naturel et capital culturel (Kyvelou & Gourgiotis, 2020), serait-elle en train de se répéter pour la mer?

Notre intervention, après une collection quelque peu éclectique de perspectives océaniques et marines qui ont façonné notre vision de l'océan et de la mer, fera focus en particulier a des implications de ces perspectives pour la planification maritime spatiale en tant que politique publique ou plutôt en tant que politique évolutive qui oscille entre choix publics et choix du marché. Face aux nombreuses perceptions parallèles de la mer et aux nombreux rôles divergents que l'océan et la mer jouent dans notre société et dans notre subconscient, quelle est cette mer que nous pouvons ou nous devons tenter de gérer? Les conceptions divergentes de la mer en tant qu'espace de transport, lieu de pêche artisanale ou lieu des nouvelles activités maritimes émergentes, espace de loisirs, espace de conservation de la nature ou lieu de signification culturelle reposant sur le patrimoine culturel côtier ou subaquatique, ainsi que les ensembles de valeurs et les relations de pouvoir qui y sont associés, pourraient-ils être réunis dans une approche cohérente? Cette dernière serait indispensable en vue d'une «politique de paysage» dans l'espace marin.

*

The ocean and the sea as place

The ocean as a place refers to deeper meanings and symbolisms, to internal attachments and imaginings of the sea that we can retain. Perceptions of the sea have changed over the centuries as a result of its technological mastery, giving rise to an ambiguous image of the sea, seeming cold, inaccessible and dangerous on the one hand, but representing summer, sun, beach, leisure, on the other.

The sense of place represents a combination of what might be called the "inherent personality" of the environment and the emotional attachment to localities developed by individuals and communities as they live and grow up in the context of "home". In order to understand the values attributed to a place, it is therefore important to explore this affective if not existential relationship of people with places.

The relationship between the sea and place does not seem obvious. However, notions of place appear differently in the context of the sea. But there is also a different and inherent sense of belonging to a place of origin, which extends to the sea as well as to the land. We find a strong sense of belonging to the sea in fishing communities for example, described in the literature (MacKinnon and Brennan, 2012) as

"...not so much a landscape, not just a sense of geography, nor of history alone, but an absolute order of experience...". Those who work at sea carry a deeper capacity to know the sea. This is evident in the place names attributed to the sea by fishermen, characteristic of a unique way of knowing and relating to the marine environment. According to them, this knowledge represents a more complete way of knowing the sea. This is because it also encompasses emotion and responsibility for this "home" which is our own "place". The sea is thus as much a "place" as the land, with the character of place deriving not only from the direct use of the marine environment, but also from the imagination and traditional knowledge. In the context of immaterial or experiential conceptions of the ocean, there is no universal, tangible physical reality, but multiple oceanic realities that can be appreciated for different purposes.

The sea as a cultural landscape?

An interesting and relevant look at the perception of the sea is the duality well addressed in landscape research, namely the dualism between natural and cultural landscapes derived from Western ontologies. The common understanding is that natural landscapes are those that are not influenced by humans, that have developed from natural processes and are always determined by natural processes, while cultural landscapes in the broader sense are those that are shaped by humans. Fischer (2007) describes the opposing trends that have led to the conception and, above all, the valorisation of these two types of landscape. The first of these trends is the revaluation of nature and a reinterpretation of wilderness as something pleasant and beautiful. Wilderness, often defined as extreme landscape formations, was reinterpreted as something of great value; much later this would become the founding idea of national parks. Humans were seen as separate from the environment with areas of wilderness enclosed in reserves. The idea of wilderness is an idea that influences perceptions of the oceans and seas and seems to be the opposite of the idea of the ocean as an increasingly constructed, let's say "industrial" landscape. The second trend relates to the perception that cultural landscapes including cultural seascapes have become valued as man-made. Natural and cultural landscapes are

therefore both valued in their own right, but for different reasons and on the basis of different sets of values – an analogy that could easily be applied to the ocean and the sea.

Although not a "habitation" in the usual sense of the word, the sea has long been linked to cultural practices such as fishing, trade or transport. In recent years, cultural practices have become much more intense, expressed, for example, by the increasing number of ships at sea and the proliferation of structures such as bridges, platforms and offshore wind farms. The visual alteration of the sea, the appearance of fixed structures in its infinite expanse, may suggest that the sea is increasingly becoming a "cultural seascape", shaped by humans just like land-based cultural landscapes. At the same time, it is not clear what would constitute a "natural seascape": is it a visually unchanged seascape? an unpolluted sea? an ocean free of human influence? An open question is also whether there is a similar romanticism to that which concerned the "untouched" sea, or whether a form of attachment has perhaps developed to the new cultural seascape, concerning bridges or other structures – as a symbol of development and progress. Is the reconnection between natural and cultural capital (Kyvelou & Gourgiotis, 2020), being repeated for the sea?

Our intervention, after a somewhat eclectic collection of oceanic and marine perspectives that have shaped our vision of the ocean and the sea, will focus in particular on the implications of these perspectives for maritime spatial planning as a public policy or rather as an evolving policy that oscillates between public and market choices. Faced with the many parallel perceptions of the sea and the many divergent roles that the ocean and the sea play in our society and in our subconscious, what is this sea that we can or should try to manage? Could the divergent conceptions of the sea as a transport space, a place of artisanal fishing or a place of new emerging maritime activities, a space of recreation, a space of nature conservation or a place of cultural significance based on coastal or underwater cultural heritage, as well as the associated sets of values and power relations, be brought together in a coherent approach? This would be essential for a "landscape policy" in the marine area.

Η πολιτιστική νοηματοδότηση του τοπίου και η αναίρεσή της

The cultural meaning of landscape and its revocation

La signification culturelle du paysage et sa révocation

Mrs Amalia Androulidaki,
*Architect, Head of General Directory of Restoration Museums and Technical Works,
Hellenic Ministry of Culture and Sports, Greece*

Mme Amalia Androulidaki,
*Architecte, Chef de la Direction générale des musées de la restauration
et des travaux techniques, Ministère hellénique de la culture et des sports, Grèce*

Δρ. Αμαλία Ανδρουλιδάκη,
*Αρχιτέκτων –Μηχανικός, MSc, PhD
Γενική Διεύθυνση Αναστήλωσης Μουσείων και Τεχνικών Έργων*

Tο τοπίο στην παρούσα τοποθέτηση προσεγγίζεται ως «μία συγκροτημένη σύνθεση χώρων, είτε ανθρωπογενών, είτε τροποποιημένων από τον άνθρωπο, που χρησιμεύει ως χώρος συλλογικής διαβίωσης» ή «ένας χώρος εκτός συγκεκριμένης κλίμακας ή γεωγραφίας, που ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται, νοηματοδοτεί και διαμορφώνει σύμφωνα με τα μέσα και τις εκάστοτε επιδιώξεις του».

Η πολιτική προστασίας του τοπίου σύμφωνα με την νομοθεσία του Υπουργείου Πολιτισμού, όπως απορρέει από το άρθρο 24 του Συντάγματος της Ελλάδος αναφέρεται σε «σύνθετα έργα του ανθρώπου και της φύσης» τα οποία χαρακτηρίζονται ανάλογα της εποχής που διαμορφώθηκαν, είτε σε αρχαιολογικούς χώρους, είτε σε ιστορικούς τόπους.

Εκτεταμένοι Αρχαιολογικοί χώροι που περιλαμβάνουν μνημεία και ευρύτατη ζώνη προστασίας όπως ο Μυστράς, οι Δελφοί που αποτελούν και Μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς ενώ προστατεύεται και το Δελφικό τοπίο, Η περιοχή της Λακωνικής Μάνης κ.α. έχουν προστατευθεί αποτελεσματικά από αλλοιώσεις με την συνεχή εποπτεία και μέριμνα των Υπηρεσιών του ΥΠΠΟΑ. Η νομοθεσία «περί προστασίας των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς» παρέχει τις ακόλουθες αρμοδιότητες:

Σύμφωνα με το άρθρο 13

1. Στους χερσαίους αρχαιολογικούς χώρους (ιστορικούς τόπους) που βρίσκονται εκτός σχεδίου πόλεως ή εκτός ορίων νομίμως υφισταμένων οικισμών, [...] η οικοδομική δραστηριότητα είναι δυνατή μετά από άδεια, που χορηγείται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου. Οι όροι [...] μπορεί να τίθενται και κανονιστικά με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού.

2. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού, [...] είναι δυνατόν να καθορίζεται μέσα στους χώρους της προηγούμενης παραγράφου περιοχή στην οποία απαγορεύεται παντελώς η δόμηση (Ζώνη Προστασίας Α') [...] είναι δυνατόν να καθορίζεται μέσα στους χώρους της παρ. 1, εάν είναι εκτεταμένοι, περιοχή σε μέρος ή στο σύνολο της οποίας θα ισχύουν, δυνάμει της κοινής απόφασης του επόμενου εδαφίου, ειδικές ρυθμίσεις ως προς τους όρους δόμησης ή τις χρήσεις γης ή τις επιτρεπόμενες δραστηριότητες ή και όλους τους πιο πάνω περιορισμούς (Ζώνη Προστασίας Β'). Με κοινή απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού και του κατά περίπτωση αρμόδιου Υπουργού που εκδίδεται ύστερα από γνώμη των οικείων γνωμοδοτικών οργάνων καθορίζονται στη συνέχεια οι ειδικοί όροι δόμησης, οι χρήσεις γης, οι επιτρεπόμενες δραστηριότητες, καθώς και η δυνατότητα και οι προϋποθέσεις συνέχισης της λειτουργίας υφιστάμενων νόμιμων δραστηριοτήτων. Η κοινή αυτή απόφαση εκδίδεται μέσα σε τρεις (3) μήνες από την αποστολή του σχεδίου από το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού στα συναρμόδια Υπουργεία.

Σύμφωνα με το άρθρο 14

1. [...] Σε μη ενεργούς οικισμούς ή σε τμήματά τους που βρίσκονται εντός σχεδίου πόλεως ή των ορίων νομίμως υφισταμένων ενεργών οικισμών και αποτελούν αρχαιολογικούς χώρους, υπό την επιφύλαξη του προηγούμενου εδαφίου, απαγορεύεται η ανέγερση νέων κτιρίων και επιτρέπεται η αποκατάσταση ερειπωμένων κτισμάτων [...]

2. Στους ενεργούς οικισμούς ή σε τμήματά τους που αποτελούν αρχαιολογικούς χώρους απαγορεύονται οι επεμβάσεις που αλλοιώνουν τον χαρακτήρα και τον πολεοδομικό ιστό ή διαταράσσουν τη σχέση μεταξύ των κτιρίων και των υπαίθριων χώρων. Επιτρέπεται μετά από άδεια που χορηγείται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού, η οποία εκδίδεται μετά από γνώμη των οικείων γνωμοδοτικού οργάνου: α) η ανέγερση νέων κτισμάτων, εφόσον συνάδουν από πλευράς όγκου, δομικών υλικών και λειτουργίας με τον χαρακτήρα του οικισμού [...] ε) η χρήση κτίσματος ή και των ελεύθερων χώρων του, εάν εναρμονίζεται με τον χαρακτήρα και τη δομή τους. [...]

4. Η κατά την προηγούμενη παράγραφο απαιτούμενη άδεια εκδίδεται πριν από όλες τις άλλες άδειες άλλων αρχών που αφορούν στην εκτέλεση του έργου [...]

5. Στους παραπάνω αρχαιολογικούς χώρους απαγορεύονται δραστηριότητες, καθώς και χρήσεις των κτισμάτων, των ελεύθερων χώρων τους και των κοινόχρηστων χώρων, οι οποίες δεν εναρμονίζονται με τον χαρακτήρα και τη δομή των επί μέρους κτισμάτων ή χώρων ή του συνόλου. Για τον καθορισμό της χρήσης κτίσματος ή ελεύθερου χώρου αυτού ή κοινόχρηστου χώρου χορηγείται άδεια με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού, η οποία εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου.

6. Μέσα στους αρχαιολογικούς χώρους που είναι ενεργοί οικισμοί καθορίζονται, με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται ύστερα από πρόταση των Υπουργών Πολιτισμού και Αθλητισμού και Περιβάλλοντος και Ενέργειας και του τυχόν άλλου κατά περίπτωση συναρμόδιου Υπουργού, ειδικές ρυθμίσεις όσον αφορά τους περιορισμούς της ιδιοκτησίας, τις χρήσεις γης ή κτιρίων, τους όρους δόμησης ή τις επιτρεπόμενες δραστηριότητες.

Η ανάλυση των άρθρων 13, 14 του κωδικοποιημένου πλέον νόμου 4858/2021 ισχυροποιεί την ήδη από ετών θεσμοθετημένη θέληση της εκτελεστικής και της δικαστικής εξουσίας του Ελληνικού κράτους για την διατήρηση και προστασία του περιβάλλοντος που γίνεται αντιληπτό ως φορέας ιστορίας καθώς και πολλαπλών άυλων αξιών που αφορούν την συλλογική συνείδηση και την ταυτότητα των πολιτών.

Η εφαρμογή της νομοθεσίας «κατά χώραν» εμφανίζεται, όπως προκύπτει εκ του αποτελέσματος, ως προβληματική. Η εξέλιξη των κοινωνιών και η μετάλλαξη τους με επιταχυντή τον τουρισμό και την οικονομία (επενδύσεις) και καταλύτη την παγκοσμιοποίηση έχουν ήδη ανατρέψει τις παραδοσιακές προσεγγίσεις των πολιτών αλλά και των συλλογικών οργάνων και λειτουργιών της πολιτείας ως προς την διατήρηση παραδοσιακών μορφών και πολιτιστικών αξιών, οι οποίες, παρά ταύτα, εξακολουθούν να γίνονται αποδεκτές και να υποστηρίζονται ως ζητούμενο, κυρίως στα υποστηρικτικά κείμενα των νομοσχεδίων.

Η σημαντική προσπάθεια διεθνών οργανισμών, μελετητών και φορέων για τη χρήση του τοπίου ως συνδεδετικού κρίκου για την κατανόηση της δυναμικής των αλληλεπιδράσεων των κοινωνιών με τη φύση, εξακολουθεί να βρίσκει αντιστάσεις στην οικοπεδοποίηση της υπαίθρου δια της εκτός σχεδίου δόμησης και των ειδικών (και αυτό-αναφερόμενων) ειδικών σχεδίων πολεοδομησης.

Ανάλογα με το είδος της προσέγγισης στα παραπάνω σχέδια περιλαμβάνεται συνήθως και ο σχεδιασμός «περιβάλλοντος χώρου» κυρίως ως χωροθέτηση δραστηριοτήτων, συνοδών κατασκευών και φύτευσης, ενώ ο σχεδιασμός του τοπίου απουσιάζει όπως και η καταγραφή και διατήρηση των υφιστάμενων ιδιοτήτων και χαρακτηριστικών του. Οι ιδιότητες και τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται ως η «φυσιογνωμία» του τοπίου, εκτός από την ιστορία

σχετίζονται και με μία σειρά από αντιληπτικούς και αισθητικούς δείκτες (όπως π.χ. 'ισορροπία', 'υφή', 'χρώμα', ποικιλότητα, 'κίνηση', 'μορφή', 'ενδιαφέρον', 'ευχαρίστηση' κτλ.).

Η προσέγγιση της οπτικής ανάλυσης που είναι η αρχιτεκτονική του τοπίου, όφειλε να αποτελεί έναν από τους αρχικούς και κύριους κλάδους μελέτης της επιδιωκόμενης παρέμβασης στην ύπαιθρο και να περιλαμβάνει εκτός από τον περιβαλλοντικό σχεδιασμό, την περιβαλλοντική ψυχολογία και αντίληψη του χώρου, την αναγνώριση και ανάδειξη της αρχιτεκτονικής των ανθρωπογενών τοπίων συμβάλλοντας στην διατήρηση της πολιτισμικής ταυτότητας του τόπου και των κοινωνιών που τα δημιούργησαν, αλλά και στην νοσηματοδότησή τους για τους μελλοντικούς χρήστες.

*

Landscape in this positioning is approached as "a complex composition of spaces, either man-made or man-modified, that serves as a space for collective living" or "a space outside a specific scale or geography, which man perceives, conceptualises and shapes according to his means and his own purposes".

The policy of landscape protection under the legislation of the Ministry of Culture, as derived from Article 24 of the Constitution of Greece, refers to "complex works of man and nature" which are characterised according to the period in which they were formed, whether in archaeological sites or historical sites.

Extensive Archaeological sites that include monuments and a wide zone of protection such as Mystras, Delphi, which is a World Heritage Site and the Delphic landscape, the area of the Laconian Mani etc. have been effectively protected from alterations with the continuous supervision and care of the Ministry of Culture and Tourism. The legislation "on the protection of antiquities and cultural heritage in general" provides the following responsibilities:

According to Article 13:

1. In land archaeological sites (historical sites) located outside the city plan or outside the boundaries of legally existing settlements, ... building activity is possible after a permit, granted by decision of the Minister of Culture and Sports after an opinion of the Council. The conditions ... may also be laid down by regulation by decision of the Minister of Culture and Sport.
2. By decision of the Minister of Culture and Sports, ... it is possible to define within the areas of the previous paragraph an area in which building is completely prohibited (Protection Zone A) ... it is possible to define within the areas of the paragraph ... 1, if they are extensive, an area in all or part of which, by virtue of the joint decision referred to in

the following subparagraph, special rules on building conditions or land use or permitted activities or all of the above restrictions shall apply (Protection Zone B). A joint decision of the Minister of Culture and Sports and the Minister responsible in each case, issued after an opinion of the relevant advisory bodies, shall then determine the special building conditions, land use, permitted activities, as well as the possibility and conditions for the continuation of existing legal activities. This joint decision shall be issued within three (3) months of the dispatch of the plan by the Ministry of Culture and Sport to the competent Ministries.

According to Article 14:

1. ... In non-active settlements or in parts of them located within a town plan or within the boundaries of legally existing active settlements and constituting archaeological sites, subject to the previous subparagraph, the construction of new buildings is prohibited, and the restoration of dilapidated buildings is permitted ...
2. In active settlements or parts thereof which are archaeological sites, interventions which alter the character and urban fabric or disturb the relationship between buildings and open spaces shall be prohibited. Permission is granted by decision of the Minister of Culture and Sports, issued after an opinion of the relevant advisory body: a) the construction of new buildings, provided that they are in keeping with the character of the settlement in terms of volume, structural materials and function ... e) the use of a building or its open spaces, if it is in harmony with their character and structure. ...
4. The permission required under the preceding paragraph shall be issued before all other permissions from other authorities relating to the execution of the project ...
5. In the above-mentioned archaeological sites, activities and uses of the buildings, their open spaces and public areas which are not in harmony with the character and structure of the individual buildings or spaces or of the whole shall be prohibited. The determination of the use of a building or its open space or public space shall be authorised by a decision of the Minister of Culture and Sport, issued after an opinion of the Council.
6. Within archaeological sites that are active settlements, special regulations regarding restrictions on property ownership, land or building uses, building conditions or permitted activities shall be established by a presidential decree issued on the proposal of the Ministers of Culture and Sports and Environment and Energy and any other relevant Minister.

The analysis of articles 13, 14 of the now codified law 4858/2021 strengthens the will of the executive and judicial power of the Greek state, already institutionalised for years, to preserve and protect the environment, which is perceived as a carrier of history as

well as of multiple intangible values concerning the collective consciousness and identity of citizens.

The application of the legislation “country by country” appears, as the result shows, to be problematic. The evolution of societies and their transformation, accelerated by tourism and the economy (investment) and catalysed by globalisation, have already overturned the traditional approaches of citizens and of the collective institutions and state officials to the preservation of traditional forms and cultural values, which, despite this, are still accepted and supported as an objective, especially in the supporting texts of the draft laws.

The considerable effort by international organisations, scholars and institutions to use landscape as a link to understand the dynamics of societies’ interactions with nature continues to be met with resistance to the building of the countryside through off-site construction and special (and self-referenced) special urban development plans.

Depending on the type of approach, these plans usually include “landscape planning”, mainly in the form of the siting of activities, accompanying structures and planting, while landscape planning is absent, as is the recording and conservation of existing properties and characteristics. The qualities and characteristics attributed as the “physiognomy” of the landscape, apart from history, are also related to a number of perceptual and aesthetic indicators (e.g., “balance”, “texture”, “colour”, diversity, “movement”, “form”, “interest”, “pleasure”, etc.).

The approach of visual analysis, which is landscape architecture, should be one of the initial and main disciplines of study of the intended intervention in the countryside and should include, in addition to environmental planning, environmental psychology and perception of space, the recognition and enhancement of the architecture of man-made landscapes, contributing to the preservation of the cultural identity of the place and the societies that created them, as well as their meaningfulness for future users.

*

Le paysage dans ce positionnement est abordé comme une composition structurée d’espaces, artificiels ou modifiés par l’homme, qui sert d’espace de vie collective » ou « un espace hors échelle ou géographie particulière, que l’homme perçoit, conceptualise et façonne selon ses moyens et ses aspirations particulières ».

La politique de protection des paysages prévue par la législation du Ministère de la culture, telle qu’elle découle de l’article 24 de la Constitution grecque, fait référence aux « œuvres complexes de l’homme et de la nature » qui sont caractérisées en

fonction de l’époque à laquelle elles ont été formées, qu’il s’agisse de sites archéologiques ou de sites historiques.

De vastes sites archéologiques comprenant des monuments et une large zone de protection, tels que Mystras, Delphes, qui est un site du patrimoine mondial, et le paysage de Delphes, la zone du Mani Laconien, etc. ont été efficacement protégés des altérations grâce à la supervision et aux soins continus du Ministère de la culture et du tourisme. La législation « sur la protection des antiquités et du patrimoine culturel en général » prévoit les responsabilités suivantes :

Selon l’article 13 :

1. Dans les sites archéologiques terrestres (sites historiques) situés en dehors du plan de la ville ou en dehors des limites des établissements légalement existants, [...] l’activité de construction est possible après un permis, accordé par décision du Ministre de la culture et des sports après avis du Conseil. Les conditions [...] peuvent également être fixées par voie réglementaire sur décision du Ministre de la culture et des sports.

2. Par décision du Ministre de la culture et des sports, [...] il est possible de définir dans les zones du paragraphe précédent une zone dans laquelle il est totalement interdit de construire (zone de protection A) [...] il est possible de définir dans les zones du paragraphe [...]. 1, s’ils sont étendus, une zone dans tout ou partie de laquelle, en vertu de la décision conjointe visée à l’alinéa suivant, des règles spéciales concernant les conditions de construction ou l’utilisation du sol ou les activités autorisées ou toutes les restrictions susmentionnées s’appliquent (zone de protection B). Une décision conjointe du Ministre de la culture et des sports et du ministre compétent dans chaque cas, prise après avis des organes consultatifs compétents, détermine alors les conditions particulières de construction, d’utilisation du sol, d’activités autorisées, ainsi que la possibilité et les conditions de poursuite des activités légales existantes. Cette décision conjointe est prise dans un délai de trois (3) mois à compter de l’envoi du plan par le Ministère de la culture et des sports aux ministères compétents.

Selon l’article 14 :

1. [...] Dans les agglomérations non actives ou dans leurs parties situées à l’intérieur d’un plan d’urbanisme ou dans les limites des agglomérations actives légalement existantes et constituant des sites archéologiques, sous réserve de l’alinéa précédent, la construction de nouveaux bâtiments est interdite et la restauration des bâtiments délabrés est autorisée [...].

2. Dans les agglomérations ou parties d’agglomérations actives qui sont des sites archéologiques, les interventions qui modifient le caractère et le tissu urbain ou qui perturbent la relation entre les bâtiments et les espaces ouverts sont interdites. L’autorisation est accordée par décision du Ministre

de la culture et des sports, prise après avis de l'organe consultatif compétent: a) la construction de nouveaux bâtiments, à condition qu'ils soient en harmonie avec le caractère de l'établissement en termes de volume, de matériaux de construction et de fonction [...] e) l'utilisation d'un bâtiment ou de ses espaces ouverts, si elle est en harmonie avec leur caractère et leur structure. [...]

4. L'autorisation requise au paragraphe précédent est délivrée avant toutes les autres autorisations d'autres autorités relatives à l'exécution du projet [...].

5. Dans les sites archéologiques susmentionnés, les activités et les utilisations des bâtiments, de leurs espaces ouverts et des espaces publics qui ne sont pas en harmonie avec le caractère et la structure des bâtiments ou espaces individuels ou de l'ensemble sont interdites. La détermination de l'usage d'un bâtiment ou de son espace ouvert ou public est autorisée par une décision du Ministre de la culture et des sports, prise après avis du Conseil.

6. À l'intérieur des sites archéologiques qui sont des établissements actifs, des règlements spéciaux concernant les restrictions à la propriété, à l'utilisation des terrains ou des bâtiments, aux conditions de construction ou aux activités autorisées sont établis par un décret présidentiel publié sur proposition des Ministres de la culture et des sports et de l'environnement et de l'énergie et de tout autre Ministre compétent.

L'analyse des articles 13 et 14 de la loi 4858/2021, désormais codifiée, renforce la volonté du pouvoir exécutif et judiciaire de l'État grec, déjà institutionnalisée depuis des années, de préserver et de protéger l'environnement, qui est perçu comme porteur d'histoire ainsi que de multiples valeurs immatérielles concernant la conscience collective et l'identité des citoyens.

L'application de la législation «pays par pays» semble, comme le montre le résultat, problématique. L'évolution des sociétés et leur transformation, accélérée par le tourisme et l'économie

(investissements) et catalysée par la mondialisation, ont déjà bouleversé les approches traditionnelles des citoyens et des institutions collectives et des fonctionnaires de l'État en matière de préservation des formes traditionnelles et des valeurs culturelles, qui, malgré cela, sont encore acceptées et soutenues comme un objectif, notamment dans les textes d'accompagnement des projets de loi.

Les efforts considérables déployés par les organisations internationales, les universitaires et les institutions pour utiliser le paysage comme un lien permettant de comprendre la dynamique des interactions des sociétés avec la nature se heurtent toujours à une résistance à l'édification de la campagne par le biais de constructions hors site et de plans spéciaux (et autoréférencés) de développement urbain.

Selon le type d'approche, ces plans comprennent généralement un «aménagement du paysage», principalement sous la forme de l'implantation d'activités, de structures d'accompagnement et de plantations, tandis que l'aménagement du paysage est absent, tout comme l'enregistrement et la conservation des propriétés et caractéristiques existantes. Les qualités et caractéristiques attribuées à la «physionomie» du paysage, outre l'histoire, sont également liées à un certain nombre d'indicateurs perceptifs et esthétiques (par exemple, «équilibre», «texture», «couleur», diversité, «mouvement», «forme», «intérêt», «plaisir», etc.).

L'approche de l'analyse visuelle, qui est l'architecture du paysage, devrait être l'une des disciplines initiales et principales d'étude de l'intervention prévue dans le paysage et devrait inclure, outre la planification environnementale, la psychologie environnementale et la perception de l'espace, la reconnaissance et la mise en valeur de l'architecture des paysages créés par l'homme, contribuant à la préservation de l'identité culturelle du lieu et des sociétés qui les ont créés, ainsi que de leur signification pour les futurs utilisateurs.

Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΝΟΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΚΑΙ Η ΑΝΑΪΡΕΣΗ ΤΗΣ
The cultural meaning of landscape and its revocation

Dr Amalia Androulidaki, General Director of
 Anastylosis, Museums and Technical Works,
 Hellenic Ministry of Culture and Sports

26/04/2021

Αρχαιολογικοί χώροι εκτός οικισμών - Σύνες προστασίας

1. Στους γεωγραφικούς αρχαιολογικούς χώρους που βρίσκονται εκτός σχεδίου πόλεως ή εκτός ορίων νομικών υφιστάμενων οικισμών, ή άσκησι γεωργίας, κτηνοτροφίας, θήρας ή άλλων συνήθων δραστηριοτήτων, καθώς και η οποιαδήποτε δραστηριότητα είναι δυνατή μετά από άδεια, που χορηγείται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου. Οι όροι άσκησης γεωργίας, κτηνοτροφίας, θήρας ή άλλων συνήθων δραστηριοτήτων μπορεί να τίθενται και κανονιστικά με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού.

2. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού, η οποία εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου και η οποία διατυπώνεται μισόρα από την προεπιτοποίηση αυτής, από ελάχιστο μέτρον του ή επιπλέον που αναγράφεται από μέτρον και ελάχιστος επιπλέον, συνοδεύεται από σχετικό διάγραμμα και δημοσιεύεται μαζί με αυτό στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, είναι δυνατόν να καθορίζεται μέσα στους χώρους της προϊστορικής παρυφάνου περιοχή στην οποία διαχωρίζεται παντελώς η περιοχή Γεωμ. Προστασίας Α. Στην περιοχή αυτή μπορεί να επιτελούνται με έγκλη ανακατασκευής απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού, ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, μόνο η κατασκευή κτιρίων ή προμήθεια σε υλικά κτίρια που είναι εναντίον να την ανέγερση των μνημείων ή χώρων καθώς και για την εξυπηρέτηση της χρήσης τους. Με την απόφαση αυτή καθορίζεται και η θέση του κτίριου στην περιοχή ή το μέρος του κτίριου στο οποίο γίνεται η προμήθεια. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού, η οποία εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου και η οποία διατυπώνεται ύστερα από την προεπιτοποίηση αυτής, από μέτρον ή επιπλέον που ορίζεται από αυτό, συνοδεύεται από σχετικό διάγραμμα και δημοσιεύεται μαζί με αυτό στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, είναι δυνατόν να καθορίζεται μέσα στους χώρους της παρ. 1, εάν είναι εκτεταμένη, περιοχή σε μέρος ή στο σύνολο της οποίας θα ισχύουν, δυνάμει της κοινής απόφασης του επομένου εδαφίου, ειδικές ρυθμίσεις ως προς τους όρους διαίτησης ή τις χρήσεις ή τις επιτελούμενες δραστηριότητες ή και άλλους τους πιο πάνω περιγραφόμενους (Σύνη Προστασίας Β). Με κοινή απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού και του κατά περίπτωση αρμόδιου Υπουργού που εκδίδεται ύστερα από γνώμη των οικείων γνωμοδοτικών οργάνων καθορίζονται στη συνέχεια οι ειδικές όροι διαίτησης, οι χρήσεις ή τις επιτελούμενες δραστηριότητες, καθώς και η δυνατότητα και οι προϋποθέσεις ανέγερσης της κατοικίας εργαζομένων νομίμως δραστηριοτήτων. Η κοινή αυτή απόφαση εκδίδεται μέσα σε τρεις (3) μήνες από την αποστολή του σχεδίου από το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού στο αρμόδιο Υπουργείο.

3. Τα όρια των ζωνών προστασίας μπορεί να ανακαθορίζονται με την ίδια διαδικασία με βάση τα δεδομένα της αρχαιολογικής έρευνας και τις συνθήκες προστασίας των αρχαιολογικών χώρων ή μνημείων. Ακόμη, στα οποία υπάρχουν ορατά μνημεία και εντάσσονται σε ζώνη προστασίας Α, απαγορεύονται εν-επιτόπου στην παρ. 3 του άρθρου 19.

Άρθρο 14

Αρχαιολογικοί χώροι σε οικισμούς - Οικισμοί που αποτελούν αρχαιολογικούς χώρους

- 1. Στους αρχαιολογικούς χώρους που βρίσκονται εντός σχεδίου πόλεως ή των ορίων νομίμως υφιστάμενων ενεργών οικισμών είναι δυνατή να καθορίζονται όριες παρεκτάσεις σύμφωνα με το άρθρο 13. Σε μη ενεργούς οικισμούς ή σε τμήματά τους που βρίσκονται εντός σχεδίου πόλεως ή των ορίων νομίμως υφιστάμενων ενεργών οικισμών και αποτελούν αρχαιολογικούς χώρους, υπό την επιβλεπή του προσήκουσμου εσαφίου, απαγορεύεται η ανέγερση νέων κτιρίων και επιτρέπεται η αποκατάσταση υφιστάμενων κτιρίων, καθώς και η κατασκευή εκείνων που έχουν χαρακτηριστεί ετοιμόρροπα υπό τους όρους των περ. β) και γ) αντιστοίχως της παρ. 2. Κατά τα λοιπά εφαρμόζονται σε αυτούς οι παρ. 2, 3, 4 και 5.
- 2. Στους ενεργούς οικισμούς ή σε τμήματά τους που αποτελούν αρχαιολογικούς χώρους απαγορεύονται οι επεμβάσεις που αλλοιώνουν τον χαρακτήρα και τον πολεοδομικό ιστό ή διαταράσσουν τη σχέση μεταξύ των κτιρίων και των υπαίθριων χώρων. Επιτρέπεται μετά από άδεια που χορηγείται με απόφαση του Γραφείου Τοπικού και Αστικού, ή οποία εκδίδεται μετά από γνώμη των οικείων γνωμοδοτικών οργάνων: α) η ανέγερση νέων κτιρίων, εφόσον συνάδουν από πλευράς όγκου, δομικών υλικών και λειτουργίας με τον χαρακτήρα του οικισμού, β) η αποκατάσταση κερυμμένων κτιρίων, εφόσον τεκμηριώνεται η αρχική τους μορφή και δεν εμπίπτουν σε κοινόχρηστο χώρο του οικισμού ή του συγκεκριμένου δημοτικού εδαφίου, γ) η κατεδάφιση υφιστάμενων κτιρίων, εφόσον δεν αλλοιώνεται ο χαρακτήρας του συνόλου ή χαρακτηρίζουν ετοιμόρροπα κατά το άρθρο 41, ή επικινδύνως ετοιμόρροπα κατά το άρθρο 7 του π. δ. 13/22.4.1979 (Κώδικας Βασικής Πολεοδομικής Νομοθεσίας - Δ' 580/1999, άρθρο 42θ), δ) η εκτέλεση οποιαδήποτε έργου στα υφιστάμενα κτίσματα, στους ιδιαιτέρως αναλυτικούς χώρους και τους κοινόχρηστους χώρους, λαμβανόμενου πάντα υπόψη του χαρακτήρα του οικισμού ως αρχαιολογικού χώρου. Η άδεια δεν απαιτείται σε περίπτωση τεχνικού ή άλλου έργου ή αναδομικών εργασιών στο κεντρικό υφιστάμενο κτίριο, οι οποίες δεν εμπεριέχουν τροποποιήσεις των όψεων αυτού και δεν περιλαμβάνουν εκσκαφές, καθώς και σε περίπτωση εργασιών στους ιδιαίτερους αναλυτικούς χώρους, οι οποίες δεν περιλαμβάνουν εκσκαφές, ε) η χρήση κτιρίων ή και των ελεύθερων χώρων του, εάν εννοούνται με τον χαρακτήρα και τη δομή τους.

The inclusion and contribution of landscape architects to the implementation of the Council of Europe Landscape Convention in Greece

L'inclusion et la contribution des architectes paysagistes à la mise en œuvre de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage en Grèce

Mrs Lena Athanasiadou,

*President Panhellenic Association of Landscape Architects,
International Federation of Landscape Architects (IFLA) Europe Delegate,
Landscape Architect, Horticulturist, Laboratory Teaching Staff,
Aristotle University of Thessaloniki, Greece*

Mme Lena Athanasiadou,

*Présidente de l'Association panhellénique des architectes paysagistes,
Déléguée Europe de la Fédération internationale des architectes paysagistes (IFLA),
Architecte paysagiste, Horticultrice, Enseignante de laboratoire,
Université Aristote de Thessalonique, Grèce*

I am very glad to participate to the Symposium, as President and on behalf of all members of the Panhellenic Association of Landscape Architects (PHALA-Greece), a non-profit organisation officially acknowledged by and with direct link to all its activities, to IFLA Europe, the European region of the International Federation of Landscape Architects.

Our first-time participation as PHALA to a Symposium of the Council of Europe in Greece and has been made possible after contacting the Directorate of Spatial Planning, Ministry of the Environment and Energy and the responsible Department.

The Council of Europe Landscape Convention is the only treaty entirely dedicated to the landscape, its protection, management, planning and design. In relation to climate change, the depletion of natural resources, the degradation of cultural and natural heritage, the interaction of man with other species, the document refers to the landscape, as an important spatial medium that supports processes, a dynamic and spatio-temporal entity with natural and anthropogenic elements in an uncertain balance.

The Convention was adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe in 2000, opened for signature in Florence the same year and ratified by Greece ten years later. This delay underlies the puzzlement towards its implementation, the later been expressed via various environmental policies and directly appointed to the disciplines of spatial and urban planning, yet not really by having a specific target. Greece needs to introduce landscape as a horizontal concept at every level of not only planning and design of spaces.

However, as the Convention states, specialists are needed for its implementation and therefore we are addressing the Ministry of the Environment and Energy and the Department of National Spatial Planning Strategy and all other authorities involved, to include landscape architects to procedures mentioned in the Convention. Specifically, in Article 6.B on training for specialists in landscape appraisal and operations, and on multidisciplinary training programmers in landscape policy, protection, management, and planning, for professionals in the private and public sectors and for associations concerned, Article 6.C on identification and assessment, and Article E on implementation.

As Landscape Architects we can contribute substantially to the implementation of the Convention and its liabilities in design and planning projects which are interrelated to human rights, democracy, and sustainable development, for all landscapes, via a specific scientific and professional tool entitled landscape architecture study.

Landscape is not a vague term. Landscape is the specific field of scientific research and professional practice of landscape architects all over the world, a profession not recognised officially in Greece and not having a registered/protected name. Thus, we are glad of all the Convention acknowledges, yet we are sincerely concerned about their implementation, especially in member States of Europe where "professionals" and "specialists" like landscape architects are not strongly supported to act accordingly.

*

Je suis très heureuse de participer à ce Symposium, en tant que Présidente et au nom de tous les membres de l'Association panhellénique des architectes paysagistes (PHALA-Grèce), une organisation à but non lucratif officiellement reconnue par l'IFLA Europe, la région européenne de la Fédération internationale des architectes paysagistes, et directement liée à toutes ses activités.

C'est la première fois que nous participons en tant que PHALA à un Symposium du Conseil de l'Europe en Grèce. Cette participation a été rendue possible après avoir contacté la Direction de l'aménagement du territoire du Ministère de l'environnement et de l'énergie et le Département responsable.

La Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage est le seul traité entièrement consacré au paysage, à sa protection, sa gestion, sa planification et sa conception. En relation avec le changement climatique, l'épuisement des ressources naturelles, la dégradation du patrimoine culturel et naturel, l'interaction de l'homme avec d'autres espèces, le document fait référence au paysage, en tant que milieu

spatial important qui soutient des processus, une entité dynamique et spatio-temporelle avec des éléments naturels et anthropiques dans un équilibre incertain.

La Convention a été adoptée par le Comité des Ministres du Conseil de l'Europe en 2000, ouverte à la signature à Florence la même année et ratifiée par la Grèce dix ans plus tard. Ce délai est à l'origine de la perplexité à l'égard de sa mise en œuvre, qui s'est exprimée par le biais de diverses politiques environnementales et a été directement attribuée aux disciplines de l'aménagement du territoire et de l'urbanisme, mais pas vraiment en ayant un objectif spécifique. La Grèce doit introduire le paysage comme un concept horizontal à tous les niveaux, non seulement de la planification et de la conception des espaces.

Cependant, comme l'indique la Convention, des spécialistes sont nécessaires pour sa mise en œuvre et nous nous adressons donc au Ministère de l'environnement et de l'énergie, au Département de la Stratégie nationale d'aménagement du territoire et à toutes les autres autorités concernées, afin d'inclure des architectes paysagistes dans toutes les procédures mentionnées dans la Convention. Plus précisément, à l'article 6.B concernant la formation de spécialistes de la connaissance et de l'intervention du paysage, et des programmes pluridisciplinaire de formation sur la politique, la protection, la gestion et l'aménagement du paysage, destinés aux professionnels du secteur privé et public et aux associations concernées, à l'article 6.C portant sur l'identification et l'évaluation, et à l'article E relatif à la mise en œuvre.

En tant qu'architectes paysagistes, nous pouvons contribuer de manière substantielle à la mise en œuvre de la Convention et de ses engagements dans les projets de conception et de planification qui sont liés aux droits de l'homme, à la démocratie et au développement durable, pour tous les paysages, grâce à un outil scientifique et professionnel spécifique intitulé étude d'architecture du paysage.

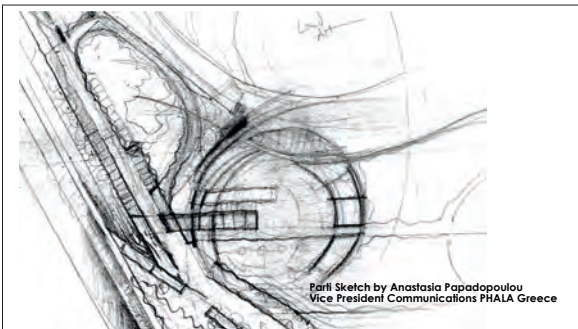
Le paysage n'est pas un terme vague. Le paysage est le domaine spécifique de recherche scientifique et de pratique professionnelle des architectes paysagistes du monde entier, une profession qui n'est pas reconnue officiellement en Grèce et qui n'a pas de nom enregistré/protégé. Ainsi, nous sommes heureux de tout ce que la Convention reconnaît, mais nous sommes sincèrement préoccupés par leur mise en œuvre, en particulier dans les États membres de l'Europe où les « professionnels » et les « spécialistes » comme les architectes paysagistes ne sont pas fortement soutenus pour agir en conséquence.

COUNCIL OF EUROPE, LANDSCAPE CONVENTION
 NATIONAL SYMPOSIUM ON THE IMPLEMENTATION OF THE COUNCIL OF EUROPE LANDSCAPE
 CONVENTION IN GREECE
 and
 FORUM OF THE NATIONAL SELECTIONS OF THE 6TH SESSION OF
 THE LANDSCAPE AWARD OF THE COUNCIL OF EUROPE
The landscape as a reflection and project of civilisation
 Wednesday 4th April 2022.
 ROUND-TABLE
 LANDSCAPE-BASED PUBLIC POLICIES

Ms Eleni ATHANASIADOU, President
Panhellenic Association of Landscape Architects
 IFLA – IFLA Europe Delegate, Landscape Architect,
 Dr. Landscape Architect AUTH, Horticulturist, BSc, MSc, MIA, PHD
 Laboratory Teaching Staff, Aristotle University of Thessaloniki, Greece

The inclusion and contribution of
landscape architects to the
 implementation of the
 European Landscape
 Convention in **Greece**.

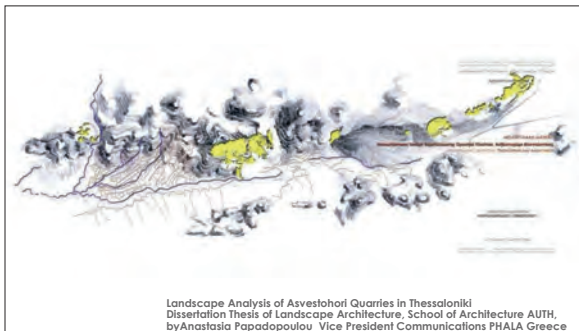

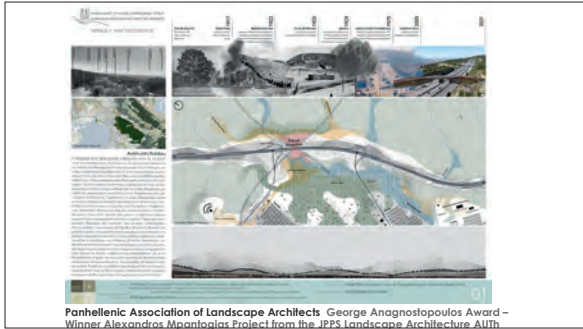
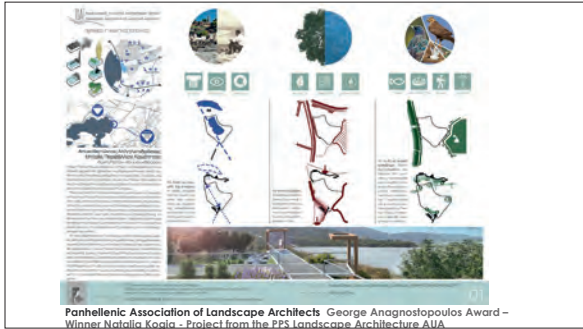
The ELC which was formed and created in Florence in 2000 **was ratified by Greece 10 years later**. This **'delay'** underlies the **puzzlement towards its implementation**, the later been expressed via various environmental policies and directly appointed to the disciplines of spatial and urban planning, yet **not really by having a specific target, but rather 'forced' and fragmented**, not as by true choice, but as an obligation.

However, as ELC states, specialists are needed for its implementation and therefore we are **addressing the Ministry of the Environment and Energy and the Department of National Spatial Planning Strategy** and all other authorities involved, to **include landscape architects to all procedures mentioned in the ELC**.

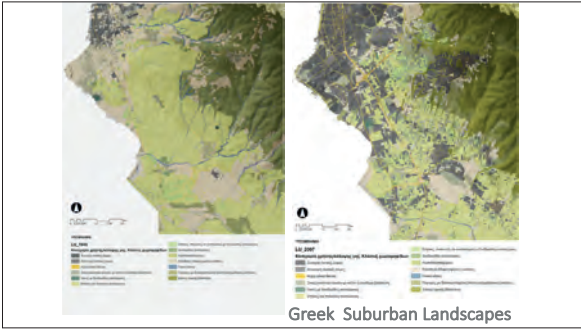
Specifically, in **Article 6.B** a. training for specialists in landscape appraisal and operations; b. multidisciplinary training programmers in landscape policy, protection, management and planning, for professionals in the private and public sectors and for associations concerned, **Article 6.C Identification** and Assessment and **Article E. Implementation**.

As Landscape Architects we can contribute substantially to the implementation of the European Landscape Convention and its liabilities in design and planning projects which are interrelated to **'human rights, democracy and sustainable development'**, for all landscapes, via a specific scientific and professional tool entitled **landscape architecture study**.

The not 'beautiful' landscapes
and their importance.
The suburban landscapes

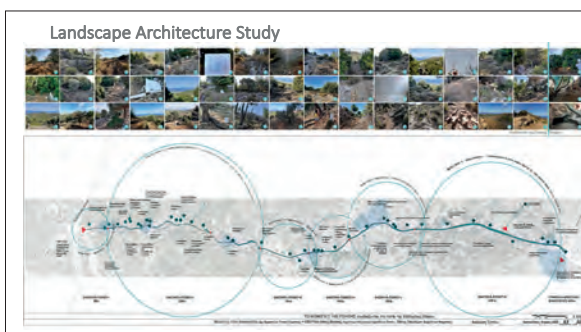

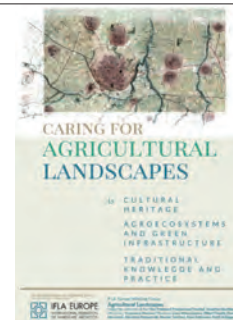
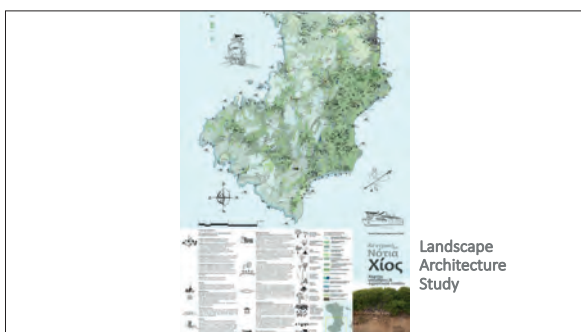
Historic landscapes
Not only archaeological sites.

The landscapes between

The Agricultural Landscapes

Coupling of landscape and spatial development: lessons learnt from the landscape study in the Regional Spatial Framework of Western Macedonia

Associer le paysage et le développement spatial : leçons tirées de l'étude du paysage dans le cadre spatial régional de la Macédoine occidentale

---

Mrs Athena Yiannakou,
*Professor of the Department of Spatial Planning and Development,
Aristotle University of Thessaloniki, Greece*

Mme Athena Yiannakou,
*Professeur du département de l'aménagement du territoire et du développement,
Université Aristote de Thessalonique, Grèce*

Landscape is formed through the coupling of natural and human processes in space and time. In spatial planning, taking landscape into consideration ensures the optimal management of changes, so that human activities are harmonised with environmental processes. This presentation focuses on the approach followed by the study "Special Section for Landscape" prepared in the context of the Review of the Regional Spatial Framework of Western Macedonia and according to the Council of Europe Landscape Convention guidelines. We discuss the main methodology for the analysis and typology of landscape on a regional scale, and for the specification of general criteria regarding the hierarchy of landscapes. Our main argument is that, through a study of the interactions between natural environment, settlement network and economic activities, which constitute the focus of a regional-scale spatial plan, the landscape emerges as a crucial link between human and natural systems.

*

Le paysage se forme par le lien entre les processus naturels et humains dans l'espace et le temps. Dans l'aménagement du territoire, la prise en compte du paysage assure une gestion optimale des changements, afin que les activités humaines soient harmonisées avec les processus environnementaux. Cette présentation se concentre sur l'approche suivie par l'étude « Section spéciale pour le paysage » préparée dans le contexte de la révision du Cadre spatial régional de Macédoine occidentale et selon les lignes directrices de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage. Nous discutons de la méthodologie principale pour l'analyse et la typologie du paysage à l'échelle régionale, et pour la spécification des critères généraux concernant la hiérarchie des paysages. Notre argument principal est que, à travers l'étude des interactions entre l'environnement naturel, le réseau d'établissements humains et les activités économiques, qui constituent le point central d'un plan spatial à l'échelle régionale, le paysage apparaît comme un lien crucial entre les systèmes humains et naturels.

**Coupling of landscape and spatial development:
Lessons learnt from the landscape study in the Regional Spatial
Framework of Western Macedonia**

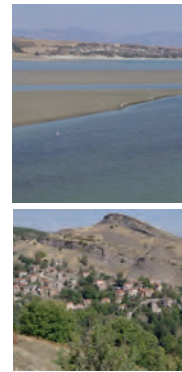
Roundtable: Landscape-based public policies

Athena Yiannakou
Professor
School of Spatial Planning and Development,
Aristotle University of Thessaloniki

Landscape and spatial planning

- Landscape: an area, as perceived by humans, whose character is the result of the interaction of natural and human factors.
  - i.e. is formed through the coupling of natural and human processes in space and over time.
- Natural landscapes as a dynamic elements interact with the built environment and the economic activities of a place, leading to the formation of new clusters of relationships.
- Spatial planning at a regional level, seeks to ensure the optimal management of spatial changes, so that human activities, especially where people live and what are their economic activities, are harmonized with environmental processes

**Region of Western Macedonia:
A profile of the human and
natural systems**

- Predominantly mountainous area (83% covered by mountainous + semi-mountainous areas) / the only Region without access to the sea,
- Natural gateway to the bordering countries North Macedonia & Albania.
- Large mountain ranges
- A variety of water resources
- The smallest Region of the mainland (283,689 inh. in 2011 + significant population decrease during 2001-2011)
- A multiplicity of very small settlements: 557 settlements / an average size: 509 inh./per set/nt
- Gross density of 30 inh./km²
- 44% of its population live in settlements less than 2000 people,
- The largest lignite reserves in the country
- Predominance of the energy sector, before the phasing out of lignite
- High unemployment rate over time

Landscape Study: main methodological steps

- Field survey
  - All field data used in the main study "Evaluation and Review Study of the Regional Spatial Framework of Western Macedonia"
  - On-site visits with the objective:
    - general visits all over the region to understand the basic features of the natural and man-made space
    - more thorough on-site visits at key points and routes of natural and cultural interest.
- Processing of secondary sources
- Mapping of main elements/areas to be evaluated
  - (NATURA 2000, forests, monuments and historical sites (natural, geotopic, cultural, religious, etc.) designated Landscapes of Special Natural Beauty, archaeological sites, traditional settlements, high productivity agricultural lands and other agricultural land, routes of natural or cultural interest, landmarks of tourism interest, areas with high number of visitors, areas with large-scale degradation of the natural landscape extensive areas of surface mining landscape, relief, ridges and water zones).
- Use of basic typological tools
- Geographic Information System (GIS) overlay analysis of interactions

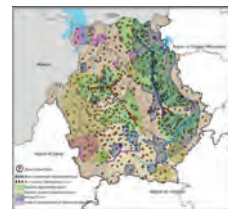
Typology of main determinant dimensions*

- Two main dimensions:
- Biophysical dimension (form and function of the landscape): geology, topography, land morphology / climate / terrain / vegetation / land cover / wildlife and biodiversity
  - Anthropogenic dimension (human influence on the shape of the landscape): land use / historical, "depth-time" aspects / spatial model of settlements / heritage related to factors such as buildings, archeological sites
- Two other dimensions:
- human-aesthetic dimension (human experience of the landscape): only empirically rather than analytically
  - political dimension (views and rights of stakeholders): only indirect involvement through the long consultations in the main study of the Regional Spatial Framework.

*Based on Wascher D.M. (ed.) (2005), European Landscape Character Areas: Typologies, Cartography and Indicators for the Assessment of Sustainable Landscapes. Final Project Report as deliverable from the EU's Accompanying Measure project European Landscape Character Assessment Initiative (ELCAI), funded under the 5th Framework Programme on Energy, Environment and Sustainable Development

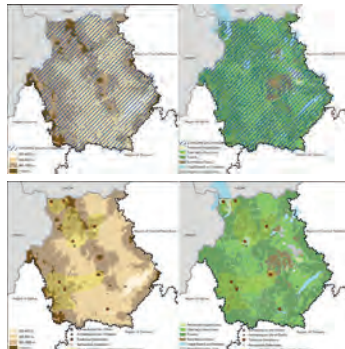
**Study of Spatial Interactions between Human
Presence and Natural Landscape**

- Focus on basic spatial interactions at an intraregional level. Fields of interaction:
  - Between the settlement structure and natural landscape
  - Between the settlement structure and the dynamic zones of economic activities, as they have formed over time.
  - Between the dynamic zones of economic activities and natural landscape
- The study of these interactions is based on a Geographic Information System (GIS) overlay analysis.
- The basic parameters taken into consideration: land morphology and land cover from a biophysical perspective, along with the spatial pattern of the settlement network and cultural heritage from a human perspective

**An example: Correlation of settlement network
with the elevation and the land cover**

- Very dense settlement network covering most of the Region's territory
- Covers all the mountainous (800–1500 m), semi-mountainous (400–800 m) and lowland (200–400 m) areas, with significant density
- Developed both in forested, as well as agricultural areas
- The majority of architecturally-remarkable and traditional settlements are
  - mountainous, located in areas with an elevation of between 800 and 1500 m.
  - A significant number located in forested areas

Designation of Landscape Zones

- Criteria:
- Aesthetic and natural beauty
  - Representativeness
  - Recognition
  - Unchanged character-Remarkable quality
  - listed protected areas
  - Uniqueness
  - Value of the landscape as a natural resource
- Designation of 10 Landscape Zones grouped in 4 Categories:
- 2 Zones of International Value
  - 6 Zones of National Value
  - 1 Zone of Regional Value
  - 1 of Highly Degraded Landscapes

The landscape zone index card

- Description
- Indicative demarcation
- Types of landscapes that make up the zone
- Special features
- Values-Justification
- Threats
- Policy measures for promotion, protection and sustainable management
- Routes, trails and other important points of remarkable view
- Connection with other remarkable landscapes
- Directions for underlying land use planning tools
- Other directions and restrictions
- Photographic documentation

Σύστημα Αγρών Πραστών (Εθνικό Πάρκο Πραστών)

	
Περιγραφή	<p>Επί ορισμένης έκτασης των αγρών υπάρχει διασπορά κτηνοτροφικών κτηνικών ζώων, οι οποίοι είναι άρρηντα βόσκοντες και οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για την διατήρηση της ποικιλίας των φυτών και των ειδών των ζώων. Η διασπορά των ζώων είναι σημαντική για την διατήρηση της ποικιλίας των φυτών και των ειδών των ζώων. Η διασπορά των ζώων είναι σημαντική για την διατήρηση της ποικιλίας των φυτών και των ειδών των ζώων.</p>
Εκτιμώμενη σημασία	<ul style="list-style-type: none"> • Η διασπορά των ζώων είναι σημαντική για την διατήρηση της ποικιλίας των φυτών και των ειδών των ζώων. • Η διασπορά των ζώων είναι σημαντική για την διατήρηση της ποικιλίας των φυτών και των ειδών των ζώων. • Η διασπορά των ζώων είναι σημαντική για την διατήρηση της ποικιλίας των φυτών και των ειδών των ζώων.
Ποιος μπορεί να επηρεάσει το χώρο;	<ul style="list-style-type: none"> • Η διασπορά των ζώων είναι σημαντική για την διατήρηση της ποικιλίας των φυτών και των ειδών των ζώων. • Η διασπορά των ζώων είναι σημαντική για την διατήρηση της ποικιλίας των φυτών και των ειδών των ζώων. • Η διασπορά των ζώων είναι σημαντική για την διατήρηση της ποικιλίας των φυτών και των ειδών των ζώων.
Επιπτώσεις περιβάλλοντος	<p>Η διασπορά των ζώων είναι σημαντική για την διατήρηση της ποικιλίας των φυτών και των ειδών των ζώων. Η διασπορά των ζώων είναι σημαντική για την διατήρηση της ποικιλίας των φυτών και των ειδών των ζώων. Η διασπορά των ζώων είναι σημαντική για την διατήρηση της ποικιλίας των φυτών και των ειδών των ζώων.</p>

Conclusions

- Interactions between human and natural systems are extremely complex
  - Their coupling undergoes unprecedented and rapid changes on multiple scales.
- In the Region of Western Macedonia,
- the identified changes during the last 25-30 years differentiate the common pattern of spatial trends in terms of location, size, classification, degree of urbanity, physical or functional isolation, accessibility, etc.
  - bringing to the fore interesting changes in the way natural human systems interact, co-develop and create new potentials.
  - Landscape is a critical parameter of these changes and potentials

For further information / Για περισσότερες πληροφορίες:
 Γιαννακού, Α. (2020). Στάσιμα του Τοπίου και χωρικής ανάπτυξης: Μορφωμένα από τη μελέτη του Τοπίου στο χωροταξικό σχεδιασμό της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας. Στο Ε. Αθανασίου, Α. Μαρτίου & Α. Παπαποστόλου (Επιμ.), Γραμμάτι Εργαστήριο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το τοπίο: Αποδοτικότητα υποδομολογίας ως προς τη μελέτη και το έργο (εκτ. 155-160). Θεσσαλονίκη: Σχολή Γεωγραφίας, Α. Εργασ. Δ. Ζεκά, Δ. (2017). Spatial interactions between the settlement network, natural landscape and zones of economic activities: A case study in a Greek Region. Sustainability, 9(10), 1715 <https://doi.org/10.3390/su9101715>
 ΥΠΕΡΑ (2014) (Μαλακίτης, Γιαννακού Α. και Μαρτίου Ε.). Μικρή εδαφοκλίση, αναβάσεις, και εδαφοκλίση: Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Ανάπτυξης Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας; Εθνική Ενότητα για το Τοπίο.

Ευχαριστώ για την προσοχή σας!
 Thank you for your attention!

The role of landscape planning in UNESCO sites management plans in Sicily. The case of “Syracuse and the Rocky Necropolis of Pantalica” and the resilience challenge

Le rôle de la planification du paysage dans les plans de gestion des sites de l’UNESCO en Sicile. Le cas de « Syracuse et la nécropole rocheuse de Pantalica » et le défi de la résilience

---

Mrs Dalila Sicomo,
Architect, Department of Architecture, University of Palermo, Italy

Mme Dalila Sicomo,
Architecte, Département de l’architecture, Université de Palerme, Italie

During the process of the updating of the UNESCO sites management plans of South-East Sicily, commissioned by the Italian Ministry of Culture and the Sicily Region in 2019, the support of landscape plans proved to be fundamental in order to estimate the protection level of the sites. Scopes of the present contribution are, on the one hand, to state the high protection level of the UNESCO sites granted from the landscape and spatial planning constraints and, on the other hand, to question the protection level in the long term perspective, in face of the effects of the climate crisis and hazardous events. “Syracuse and the Rocky Necropolis of Pantalica” have been chosen as a case study because they represent an exceptional testimony to the history and cultural diversity of the Mediterranean basin over three millennia from the ancient Greek period to the late Baroque, thus proving to be an example of outstanding universal value and resilience. Considering the national Italian legislative framework and the regional context, a collection of territorial and local plans together with the previous UNESCO site management plan were analysed to systematise the planning framework for the protection and preservation of its significant features. This contribution offers itself as a piece within the context of the preservation of the richly layered Mediterranean landscapes, stressing the need for a structured long-term perspective in the conservation of cultural heritage and landscapes facing predictable and less foreseeable hazards.

Presentation

On the occasion of updating the UNESCO sites management plans of South-East Sicily, commissioned by the Italian Ministry of Culture and the Sicily Region in 2019, the support of landscape plans proves to be fundamental in order to estimate the protection level of the sites. Among the seven sites inscribed in the World Heritage List (WHL) located in Sicily, "Syracuse and the Rocky Necropolis of Pantalica" shows great heterogeneity, bearing exceptional testimony to the history and cultural diversity of the Mediterranean cultures over three millennia from the ancient Greek period to the late Baroque. Italian historian Migliorini wrote:

A millenary space of stacked civilisations, each of which is the fruit of a triumph and the premise of a fall, the Mediterranean is well acquainted with the game of truths that chase each other, overlap, and hurl themselves at each other, seeking an immortality that ensures them the most important victory of all, that against time (Migliorini, 2017, pp. 7-8).

The site of Syracuse and Pantalica embeds the nature of this quote and offers a unique testimony of the Mediterranean civilisations that have impressed their mark on the culture and the territory.

The property, inscribed in the WHL since 2005, covers more than 6,400 ha and consists of three main core areas: the Necropolis of Pantalica; Epipolae, Achradina, Tyche and Neapolis, Euryalus Castle, Dionysian fortifications and the Scala Greca area; and Ortygia island.

The first core is located in a natural reserve, whilst the other two are located in an urban coastal area and correspond to the ancient town of Syracuse. Each of the three core areas has a substantial buffer zone, lying over both land and sea space, covering more than 5,500 ha and partially six different municipalities. The Necropolis of Pantalica contains over 5,000 tombs cut into the rock near open stone quarries and vestiges of the Byzantine era. The other part of the site, Ancient Syracuse – which Cicero described as "the greatest Greek city and the most beautiful of all" – retains vestiges such as the Temple of Athena (later transformed in a cathedral), a Greek theatre, a Roman amphitheatre, a fort, and many other elements that bear witnesses to the troubled history of Sicily, from the Byzantines to the Bourbons, from the Normans to the Aragons and the Kingdom of the Two Sicilies.

Being located in a low elevation coastal zone, the case study has been listed by researchers of the University of Kiel among the 49 UNESCO sites at risk from coastal flooding and erosion due to sea-level rise (Reimann et al., 2018). The case study area is also known for being seismic and at high hydro-geological risk in the region. Awareness of these

risks and hazardous events opens the discussion to the importance of monitoring and dynamic models of heritage management, the need for integrated coordination between different planning levels, and how the resilience challenges can be integrated into a long-term perspective.

Theoretical background on Italian landscape planning system

With Legislative Decree 42/2004, Italy transposes the Council of Europe Landscape Convention into the Cultural Heritage and Landscape Code, which implements and organises a previous rich but rather fragmented and ancient body of legislation. The Cultural Heritage and Landscape Code laid down for the first time a comprehensive regulation of the essential profiles of landscape plans, thus marking a significant innovation in plan models evolution. The landscape plan is governed by Articles 135 and 143-145 of the Code as amended and supplemented and prevails over every other national or regional plan, program, and planning act with territorial impact. Provincial landscape plans identify local landscapes, apply direct or indirect constraints to areas and foresee limited transformation interventions to conserve and maintain the significant features of the landscapes. Furthermore, the Code ensures that any activity must be authorised by the relevant Superintendence of Environmental and Cultural Assets (peripheral office of the Italian Ministry of Culture). Among the Italian regions, Sicily benefits from a special statute that allows certain autonomy; the Guidelines of the Regional Territorial Landscape Plan were approved in 1999. Since then, territorial landscape plans at a provincial scale have followed and been approved with different time frames: the territorial landscape plan of the free municipal consortium of Syracuse is in force since 2018 and refers to regional areas 14 and 17 and identifies different local landscapes ranging from urbanised coastal crag, coastal plains to river valley. Since the Italian spatial planning system is a top-down model, regional and provincial levels influence lower-level spatial plans (e.g., municipal).

Materials and methods

Materials have been issued from official sources such as the UNESCO website, where relevant information about the case study and the Management Plans of the "Syracuse and Rocky Necropolis of Pantalica" have been found. National and regional laws have been consulted from the Official Gazette of the Italian Republic (GURI) and of the Sicily Region (GURS). Territorial Landscape Plans in force have been consulted from the Regional Spatial Information System (SITR) of the Sicily Region together with the implementation rules. Since the case study concerns the territory of six different

municipalities, local plans have been collected from the town planning office of the municipality administrations, while the Archaeological Park and Natural Reserve plan has been requested to the relevant authorities and Superintendence of Environmental and Cultural Assets of Syracuse. Boundaries of the direct and indirect constraints of the landscape provincial plan have been verified through the Geographic Information System (GIS) software as well as the presence of Natura 2000 Network sites (Special Conservation Areas and Special Protection Areas) that have been issued from national and regional digital databases. Existing literature on low elevation coastal areas at risk in the Mediterranean context has been considered as well as regional decrees and management plans of the areas subjected to seismic and hydro-geologic risk. Within the framework of the UNESCO site management plan 2020, action plans aimed at implementing the conservation and enhancement of the property have been considered, focusing on the ones that concern risk reduction and sustainable fruition of the site.

Discussion

Lying within the territory of six different municipalities, the case study contains individual assets and areas subject to direct and indirect constraints of different kinds. First, the core area of the Necropolis of Pantalica lies on the municipality of Sortino and the Natural Reserve "Pantalica, Valle dell'Anapo e Torrente Cava Grande" established in 1997; there are archaeological (art. 10 and art. 142, lett. m, D.Lgs 42/04) and landscape (areas 150m rivers ex art. 142, lett. c; forest areas – art. 142, lett. g; protected areas ex art. 136, D.Lgs 42/04) constraints. Secondly, the vast core area of the ancient town lies within the Archaeological Park "Siracusa, Eloro e Villa del Tellaro" and belongs to the municipality of Syracuse. Thirdly, Ortygia's core area is protected by archaeological and significant public interest constraints. Furthermore, the island is subjected to the prescriptions of the Ortygia Detailed Plan (1990) that only allows interventions mainly aimed at the conservation and philological or typological restoration of degraded elements, the conservation of green areas, and the demolition of superfetations. Parts of the buffer zones of the Syracuse/Pantalica site lie within a series of protected areas included in the Official list of protected natural areas (EUAP) or of naturalistic-environmental importance – Site of Community importance (SCI), Special area of conservation (SAC) and Special protection area (SPA) – and a Natura 2000 site, wetlands (Ramsar Zones), and IPAs (Important Plant Areas). In many cases, these categories of protected areas overlap wholly or partially in the same space. Moreover, urban planning regulations and prescriptions limit possible interventions to those of a conservative kind. Even

if the current protection and planning regulatory system confirms a high level of protection of the case study, further implementation is needed: some local plans are outdated and in need of revision, and horizontal coordination between plans can be implemented. The UNESCO site management plan takes into account a series of monitoring and punctual actions to face or prevent some natural disaster (e.g., seismic, flood, or fire hazards). This instrument, though, lacks a long-term vision encompassing a three to five years strategy and has limited efficacy compared to the landscape plan.

Conclusions

When talking about historical landscapes and millenary heritage, as in this case, it is definitely about being resilient. Landscapes have always changed over time and will continue to change, both through human action and natural processes. Assuming the identity of a landscape as a dynamic process produced by values and interactions of a community within a territory, it should be remembered that preservation does not mean preventing any change to happen. The conservative nature of the plans and radically conservative approach may affect in the long term the preservation of the same properties, limiting the application of some mitigation and adaptation measures to the effects of climate change, especially in historical urban contexts. In seeking the right balance between protection, management, and planning of landscape and cultural heritage, it becomes necessary to develop a long-term strategy forecasting different scenarios, sometimes modifying certain characters by accommodating the change that restrictions sometimes do not allow. Adaptation and mitigation measures must be integrated together with monitoring and preventive alert systems, educational programs, and public engagement in planning processes with cyclical revisions. The aim should be to manage future changes in a way that, recognising the great diversity and quality of the landscapes that we inherit and seek to preserve, enhances them instead of allowing them to decline. The same applies to all places and landscapes that are not included in the World Heritage List UNESCO and that, lacking visibility, could be more endangered but are equally important to preserve and, most of all, bear witness of the victory over time.

Supplementary information

This contribution stems from a research work carried out between 2019 and 2020 within the group responsible for the Urban Planning section of the Update of the Management Plan of the UNESCO Sites of South-Eastern Sicily, headed by Professor Maurizio Carta (University of Palermo) with the contributions of Arch. Barbara Lino, Spat. Plan. Cosimo

Camarda, Arch. Luca Torrisi. The updating of the management plans of UNESCO Sites was foreseen within Law no. 77 of 20 February 2006 "Special measures for the protection and fruition of Italian sites and elements of cultural, landscape and environmental interest, included in the World Heritage List, under the protection of UNESCO", and concerned three sites located in the Sicily region: "Late Baroque Towns of the Val di Noto, Villa Romana del Casale of Piazza Armerina, Syracuse and the Rocky Necropolis of Pantalica".

References

AA. VV., Piano di Gestione *Siracusa e le Necropoli rupestri di Pantalica*, 2015.

AA. VV., Piano di Gestione "Siracusa e le Necropoli rupestri di Pantalica". Update 2020.

D.M. 3/04/2000 (G.U.R.I. del 22.04.20009) "Elenco delle zone di protezione speciale designate ai sensi della direttiva 79/409/CEE e dei siti di importanza comunitaria proposti ai sensi della direttiva 92/43/CEE".

Giammattei E. (ed., 2019), *Paesaggi. Una storia contemporanea*, Roma, Treccani.

ICOMOS, *Decision no. 1200*, April 2005. Available at: <http://whc.unesco.org/en/list/1200/documents/>. Last accessed 17/03/2022.

ICOMOS, Climate Change and Cultural Heritage Working Group International (2019), *The Future of Our Pasts: Engaging cultural heritage in climate action Outline of Climate Change and Cultural Heritage*. Technical Report. International Council on Monuments and Sites, Paris. Available at <https://openarchive.icomos.org/id/eprint/2459/>. Last accessed 17/03/2022.

Implementation rules for the Landscape Plan of the Province of Syracuse. Available at: http://www.sitr.regione.sicilia.it/wpcontent/uploads/beni_culturali/piani_paesaggistici_norme_attuazione/norme_SIRACUSA.pdf. Last accessed 16/03/2022.

Legislative Decree 22/01/2004, n. 42, "Codice dei beni culturali e del paesaggio, ai sensi dell'articolo 10 della legge 6 luglio 2002, n. 137". Published on G.U. no. 45, 24/02/2004, s.o. n. 28.

Legge 20 febbraio 2006, n. 77, *Misure speciali di tutela e fruizione dei siti italiani di interesse culturale, paesaggistico e ambientale, inseriti nella "Lista del patrimonio mondiale", posti sotto la tutela dell' UNESCO* (Gazzetta Ufficiale n. 58 del 10 marzo 2006).

Legge Regionale 7 maggio 1976 n. 70, "Tutela dei centri storici e norme speciali per il quartiere Ortigia di Siracusa e per il centro storico di Agrigento". Pubblicato G.U.R.S. 12 maggio 1976, n. 27.

Migliorini, L. M. (2017), *Le verità dei vinti. Quattro storie mediterranee*, Salerno Editrice. Regione Siciliana, *Pianificazione Urbanistica*. Available at: http://pti.regione.sicilia.it/portal/page/portal/PIR_PORTALE/PIR_LaStrutturaRegionale/PIR_Assessoratoregionaledelterritorioedellambiente/PIR_DipUrbanistica/PIR_Areetematiche/PIR_Linkutili/PIR_ElencoTelefonicoGenerale/PIR_PianificazioneUrbanistica/STRUMENTI%20URBANISTICI%20%20AL%2030.06.2014.pdf. Last accessed 16/03/2022.

Regione Siciliana, Rete Natura 2000. Available at: http://pti.regione.sicilia.it/portal/page/portal/PIR_PORTALE/PIR_LaStrutturaRegionale/PIR_Assessoratoregionaledelterritorioedellambiente/PIR_DipTerritorioAmbiente/PIR_Areetematiche/PIR_Indirizzariodeiparchi/PIR_Retenatura2000. Last accessed 16/03/2022.

Regione Siciliana, D.A. Assessorato dei Beni Culturali e dell'Identità Siciliana n. 18/GAB del 11/04/2019 "Istituzione del Parco Archeologico di Siracusa, Eloro e Villa del Tellaro".

Regione Siciliana, D.A. Assessorato Regionale Territorio e Ambiente n° 5757 "Istituzione Valle dell'Anapo", pubblicato sulla G.U.R.S. n° 33/98.

Regione Siciliana, D.A. n. 6080 del 21.05.1999, "Linee Guida del Piano Territoriale Paesistico Regionale".

Regione Siciliana, D.A. n. 5820 dell'08/05/2002, "Atto di Indirizzo dell'Assessorato Regionale per i Beni Culturali ed Ambientali e per la Pubblica Istruzione".

Reimann, L., Vafeidis, A.T., Brown, S. et al. (2018) Mediterranean UNESCO World Heritage at risk from coastal flooding and erosion due to sea-level rise. *Nature Communication*, vol. 9, 4161. <https://doi.org/10.1038/s41467-018-06645-9>

UNESCO WHL, <https://whc.unesco.org/en/list/1200/>

*

Au cours du processus de mise à jour des plans de gestion des sites UNESCO du sud-est de la Sicile, commandé par le Ministère italien de la culture et la Région Sicile en 2019, le support des plans de paysage s'est avéré fondamental pour estimer le niveau de protection des sites. Les objectifs de la présente contribution sont, d'une part, d'affirmer le haut niveau de protection des sites de l'UNESCO accordé par les contraintes du paysage et de l'aménagement du territoire et, d'autre part, de questionner le niveau de protection dans une perspective à long terme, face aux effets de la crise climatique et des événements dangereux. « Syracuse et la nécropole rocheuse de Pantalica » ont été choisis comme étude de cas car ils représentent un témoignage exceptionnel de l'histoire et de la diversité culturelle du bassin méditerranéen sur trois millénaires, de la

période de la Grèce antique à la fin du baroque, se révélant ainsi un exemple de valeur universelle et de résilience exceptionnelles. En tenant compte du cadre législatif national italien et du contexte régional, un ensemble de plans territoriaux et locaux ainsi que le précédent plan de gestion du site de l'UNESCO ont été analysés afin de systématiser le cadre de planification pour la protection et la préservation de ses caractéristiques significatives. Cette contribution s'inscrit dans le contexte de la préservation des paysages méditerranéens riches en strates, soulignant la nécessité d'une perspective structurée à long terme dans la conservation du patrimoine culturel et des paysages confrontés à des risques prévisibles et moins prévisibles.

Présentation

À l'occasion de la mise à jour des plans de gestion des sites UNESCO du sud-est de la Sicile, commandée par le Ministère italien de la culture et la Région Sicile en 2019, le support des plans paysagers s'avère fondamental pour estimer le niveau de protection des sites. Parmi les sept sites inscrits sur la Liste du patrimoine mondial (LPM) situés en Sicile, «Syracuse et la nécropole rocheuse de Pantalica» présente une grande hétérogénéité, témoignant de manière exceptionnelle de l'histoire et de la diversité culturelle des cultures méditerranéennes sur trois millénaires, de la période de la Grèce antique à la fin du baroque. L'historien italien Migliorini a écrit :

Espace millénaire de civilisations empilées, dont chacune est le fruit d'un triomphe et la prémisse d'une chute, la Méditerranée connaît bien le jeu des vérités qui se poursuivent, se superposent, se lancent les unes sur les autres, à la recherche d'une immortalité qui leur assure la plus importante des victoires, celle contre le temps (Migliorini, 2017, pp. 7-8).

Le site de Syracuse et Pantalica incarne la nature de cette citation et offre un témoignage unique des civilisations méditerranéennes qui ont imprimé leur marque sur la culture et le territoire.

Le bien, inscrit à la Liste du patrimoine mondial depuis 2005, couvre plus de 6 400 ha et se compose de trois zones centrales principales : la Nécropole de Pantalica ; Epipolae, Achradina, Tyche et Neapolis, le château d'Euryale, les fortifications dionysiaques et la zone de Scala Greca ; et l'île d'Ortygia.

Le premier noyau est situé dans une réserve naturelle, tandis que les deux autres sont situés dans une zone côtière urbaine et correspondent à la ville antique de Syracuse. Chacune des trois zones centrales dispose d'une zone tampon importante, s'étendant à la fois sur l'espace terrestre et maritime, couvrant plus de 5 500 ha et partiellement six municipalités différentes. La Nécropole de Pantalica contient plus de 5 000 tombes taillées dans la roche

près de carrières de pierre ouvertes et des vestiges de l'époque byzantine. L'autre partie du site, l'ancienne Syracuse – que Cicéron décrivait comme «la plus grande cité grecque et la plus belle de toutes» – conserve des vestiges tels que le temple d'Athéna (transformé plus tard en cathédrale), un théâtre grec, un amphithéâtre romain, un fort et de nombreux autres éléments qui témoignent de l'histoire mouvementée de la Sicile, des Byzantins aux Bourbons, des Normands aux Aragonais et au Royaume des Deux-Sicules.

Étant située dans une zone côtière de faible altitude, l'étude de cas a été répertoriée par des chercheurs de l'Université de Kiel parmi les 49 sites de l'UNESCO exposés à un risque d'inondation et d'érosion côtières en raison de l'élévation du niveau de la mer (Reimann et al., 2018). La zone d'étude de cas est également connue pour être sismique et à haut risque hydrogéologique dans la région. La prise de conscience de ces risques et événements dangereux ouvre la discussion sur l'importance de la surveillance et des modèles dynamiques de gestion du patrimoine, sur la nécessité d'une coordination intégrée entre les différents niveaux de planification et sur la manière dont les défis de résilience peuvent être intégrés dans une perspective à long terme.

Contexte théorique du système italien de planification du paysage

Avec le décret législatif 42/2004, l'Italie transpose la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage dans le Code du patrimoine culturel et du paysage, qui met en œuvre et organise un corpus législatif antérieur riche mais plutôt fragmenté et ancien. Le Code du patrimoine culturel et du paysage a établi pour la première fois une réglementation complète des profils essentiels des plans de paysage, marquant ainsi une innovation significative dans l'évolution des modèles de plans. Le plan de paysage est régi par les articles 135 et 143-145 du Code, tels que modifiés et complétés, et prévaut sur tout autre plan, programme et acte de planification national ou régional ayant un impact territorial. Les plans de paysage provinciaux identifient les paysages locaux, appliquent des contraintes directes ou indirectes aux zones et prévoient des interventions de transformation limitées pour conserver et maintenir les caractéristiques significatives des paysages. En outre, le code garantit que toute activité doit être autorisée par la surintendance des biens environnementaux et culturels concernée (bureau périphérique du Ministère italien de la culture). Parmi les régions italiennes, la Sicile bénéficie d'un statut spécial qui lui permet une certaine autonomie ; les Lignes directrices du Plan territorial de paysage régional ont été approuvées en 1999. Depuis, des plans de paysage territoriaux à l'échelle provinciale

ont suivi et ont été approuvés avec des calendriers différents: le plan de paysage territorial du consortium municipal libre de Syracuse est en vigueur depuis 2018 et se réfère aux zones régionales 14 et 17, et identifie différents paysages locaux allant du crag côtier urbanisé, des plaines côtières à la vallée fluviale. Le système italien de planification spatiale étant un modèle descendant, les niveaux régional et provincial influencent les plans spatiaux de niveau inférieur (par exemple, municipaux).

Matériel et méthodes

Les matériaux ont été émis à partir de sources officielles telles que le site web de l'UNESCO, où des informations pertinentes sur l'étude de cas et les plans de gestion de la «Nécropole de Syracuse et des rochers de Pantalica» ont été trouvées. Les lois nationales et régionales ont été consultées à partir du Journal officiel de la République italienne (GURI) et de la Région Sicile (GURS). Les Plans territoriaux de paysage en vigueur ont été consultés à partir du Système d'information spatial régional (SITR) de la Région Sicile ainsi que les règles de mise en œuvre. Comme l'étude de cas concerne le territoire de six municipalités différentes, les plans locaux ont été collectés auprès du Bureau d'urbanisme des administrations municipales, tandis que le plan du Parc archéologique et de la Réserve naturelle a été demandé aux autorités compétentes et à la surintendance des biens environnementaux et culturels de Syracuse. Les limites des contraintes directes et indirectes du plan provincial du paysage ont été vérifiées à l'aide d'un logiciel Système d'information géographique (SIG) ainsi que la présence de sites du réseau Natura 2000 (zones spéciales de conservation et zones de protection spéciale) qui ont été émis à partir de bases de données numériques nationales et régionales. La littérature existante sur les zones côtières de basse altitude à risque dans le contexte méditerranéen a été prise en compte ainsi que les décrets régionaux et les plans de gestion des zones soumises à un risque sismique et hydrogéologique. Dans le cadre du plan de gestion 2020 du site de l'UNESCO, les plans d'action visant à mettre en œuvre la conservation et la valorisation du bien ont été pris en compte, en se concentrant sur ceux qui concernent la réduction des risques et la valorisation durable du site.

Discussion

Située sur le territoire de six municipalités différentes, l'étude de cas contient des actifs individuels et des zones soumises à des contraintes directes et indirectes de différents types. Tout d'abord, la zone centrale de la Nécropole de Pantalica se trouve sur le territoire de la municipalité de Sortino et de la Réserve Naturelle «Pantalica, Valle dell'Anapo e Torrente Cava Grande» créée en 1997; il existe

des zones archéologiques (ex art. 10 et art. 142, lett. m, D.Lgs 42/04) et paysagères (zones riveraines de 150m ex art. 142, lett. C; zones forestières – art. 142, lett. G; zones protégées ex art. 136, D.Lgs 42/04). Deuxièmement, la vaste zone centrale de la ville antique se trouve dans le parc archéologique «Siracusa, Eloro e Villa del Tellaro» et appartient à la municipalité de Syracuse. Troisièmement, la zone centrale d'Ortygia est protégée par des contraintes archéologiques et d'intérêt public significatif. En outre, l'île est soumise aux prescriptions du Plan détaillé d'Ortygia (1990) qui n'autorise que les interventions visant principalement la conservation et la restauration philologique ou typologique des éléments dégradés, la conservation des espaces verts et la démolition des superfétations. Certaines parties des zones tampons du site Syracuse/Pantalica se trouvent à l'intérieur d'une série de zones protégées figurant sur la Liste officielle des zones naturelles protégées (EUAP) ou d'importance naturaliste et environnementale – Site d'importance communautaire (SIC), Zone spéciale de conservation (ZSC) et Zone de protection spéciale (ZPS) –, des zones humides (zones Ramsar) et des Zones importants pour les plantes (*Important Plant Areas* – IPA). Dans de nombreux cas, ces catégories de zones protégées se chevauchent entièrement ou partiellement dans le même espace. En outre, les réglementations et prescriptions en matière d'urbanisme limitent les interventions possibles à celles de type conservateur. Même si le système réglementaire actuel de protection et de planification confirme un niveau élevé de protection de l'étude de cas, une mise en œuvre supplémentaire est nécessaire: certains plans locaux sont dépassés et doivent être révisés, et une coordination horizontale entre les plans peut être mise en œuvre. Le plan de gestion du site de l'UNESCO prend en compte une série d'actions de surveillance et d'actions ponctuelles pour faire face ou prévenir certaines catastrophes naturelles (par exemple, les risques sismiques, d'inondation ou d'incendie). Cet instrument, cependant, manque d'une vision à long terme englobant une stratégie de trois à cinq ans et son efficacité est limitée par rapport au plan de paysage.

Conclusions

Lorsqu'on parle de paysages historiques et de patrimoine millénaire, comme dans le cas présent, il s'agit sans aucun doute d'être résilient. Les paysages ont toujours changé au fil du temps et continueront à changer, tant par l'action de l'homme que par les processus naturels. En assumant l'identité d'un paysage comme un processus dynamique produit par les valeurs et les interactions d'une communauté au sein d'un territoire, il faut se rappeler que la préservation ne signifie pas empêcher tout changement de se produire. La nature conservatrice des plans

et l'approche radicalement conservatrice peuvent affecter à long terme la préservation des mêmes propriétés, limitant l'application de certaines mesures d'atténuation et d'adaptation aux effets du changement climatique, en particulier dans les contextes urbains historiques. Dans la recherche d'un juste équilibre entre la protection, la gestion et la planification du paysage et du patrimoine culturel, il devient nécessaire de développer une stratégie à long terme prévoyant différents scénarios, modifiant parfois certains caractères en s'accommodant du changement que les restrictions ne permettent parfois pas. Les mesures d'adaptation et d'atténuation doivent être intégrées aux systèmes de surveillance et d'alerte préventive, aux programmes éducatifs et à l'engagement du public dans les processus de planification avec des révisions cycliques. L'objectif devrait être de gérer les changements futurs d'une manière qui, reconnaissant la grande diversité et la qualité des paysages dont nous héritons et que nous cherchons à préserver, les met en valeur au lieu de les laisser décliner. Il en va de même pour tous les lieux et paysages qui ne sont pas inscrits sur la Liste du patrimoine mondial de l'UNESCO et qui, faute de visibilité, pourraient être plus menacés, mais qu'il est tout aussi important de préserver et, surtout, de témoigner de la victoire du temps.

Informations complémentaires

Cette contribution découle d'un travail de recherche réalisé entre 2019 et 2020 au sein du groupe responsable de la section Urbanisme de la mise à jour du plan de gestion des sites UNESCO du Sud-Est de la Sicile, dirigé par le professeur Maurizio Carta (Université de Palerme) avec les contributions de Arch. Barbara Lino, Spat. Plan. Cosimo Camarda, Arch. Luca Torrisi. La mise à jour des plans de gestion des sites de l'UNESCO était prévue par la loi n° 77 du 20 février 2006 « Mesures spéciales pour la protection et la mise en valeur des sites et des éléments d'intérêt culturel, paysager et environnemental italiens, inscrits sur la Liste du patrimoine mondial, sous la protection de l'UNESCO », et concernait trois sites situés dans la région de la Sicile: « Villes du baroque tardif de la Val di Noto, Villa Romana del Casale de Piazza Armerina, Syracuse et la Nécropole rupestre de Pantalica ».

Références

AA. VV., Piano di Gestione Siracusa e le Necropoli rupestri di Pantalica, 2015.

AA. VV., Piano di Gestione "Siracusa e le Necropoli rupestri di Pantalica". Mise à jour 2020.

D.M. 3/04/2000 (G.U.R.I. del 22.04.20009) "Elenco delle zone di protezione speciale designate ai sensi della direttiva 79/409/CEE e dei siti di importanza

comunitaria proposti ai sensi della direttiva 92/43/CEE".

Giammattei E. (ed., 2019), Paesaggi. Una storia contemporanea, Roma, Treccani.

ICOMOS, Décision n° 1200, avril 2005. Disponible sur: <http://whc.unesco.org/en/list/1200/documents/>. Dernier accès le 17/03/2022.

ICOMOS, Groupe de travail international sur le changement climatique et le patrimoine culturel (2019), The Future of Our Pasts: Engager le patrimoine culturel dans l'action climatique Grandes lignes de Changement climatique et patrimoine culturel. Rapport technique. Conseil international des monuments et des sites, Paris. Disponible à l'adresse <https://openarchive.icomos.org/id/eprint/2459/>. Dernier accès le 17/03/2022.

Règles de mise en œuvre du plan de paysage de la province de Syracuse. Disponible sur: http://www.sitr.regione.sicilia.it/wpcontent/uploads/beni_culturali/piani_paesaggistici_norme_attuazione/norme_SIRACUSA.pdf. Dernière visite le 16/03/2022.

Décret législatif 22/01/2004, n. 42, "Codice dei beni culturali e del paesaggio, ai sensi dell'articolo 10 della legge 6 luglio 2002, n. 137". Publié sur G.U. no. 45, 24/02/2004, s.o. n. 28.

Legge 20 febbraio 2006, n. 77, Misure speciali di tutela e fruizione dei siti italiani di interesse culturale, paesaggistico e ambientale, inseriti nella "lista del patrimonio mondiale", posti sotto la tutela dell'UNESCO (Gazzetta Ufficiale n. 58 del 10 marzo 2006).

Legge Regionale 7 maggio 1976 n. 70, "Tutela dei centri storici e norme speciali per il quartiere Ortigia di Siracusa e per il centro storico di Agrigento". Pubblicato G.U.R.S. 12 maggio 1976, n. 27.

Migliorini, L. M. (2017), Le verità dei vinti. Quattro storie mediterranee, Salerno Editrice.

Regione Siciliana, Pianificazione Urbanistica. Disponible sur: http://pti.regione.sicilia.it/portal/page/portal/PIR_PORTALE/PIR_LaStrutturaRegionale/PIR_Assessoratoregionaledelterritorioedellambiente/PIR_DipUrbanistica/PIR_Aree_tematiche/PIR_Linkutili/PIR_Elenco_TelefonicoGenerale/PIR_PianificazioneUrbanistica/STRUMENTI%20URBANISTICI%20%20AL%2030.06.2014.pdf. Dernier accès le 16/03/2022.

Regione Siciliana, Rete Natura 2000. Disponible sur: http://pti.regione.sicilia.it/portal/page/portal/PIR_PORTALE/PIR_LaStrutturaRegionale/PIR_Assessoratoregionaledelterritorioedellambiente/PIR_DipTerritorioAmbiente/PIR_Areetematiche/PIR_Indirizzariodeiparchi/PIR_Retenatura2000. Dernier accès le 16/03/2022.

Regione Siciliana, D.A. Assessorato dei Beni Culturali e dell'Identità Siciliana n. 18/GAB del 11/04/2019 "Istituzione del Parco Archeologico di Siracusa, Eloro e Villa del Tellaro".

Regione Siciliana, D.A. Assessorato Regionale Territorio e Ambiente n° 5757 "Istituzione Valle dell'Anapo", pubblicato sulla G.U.R.S. n° 33/98.

Regione Siciliana, D.A. n. 6080 del 21.05.1999, "Linee Guida del Piano Territoriale Paesistico Regionale".

Regione Siciliana, D.A. n. 5820 dell'08/05/2002, "Atto di Indirizzo dell'Assessorato Regionale per i Beni Culturali ed Ambientali e per la Pubblica Istruzione".

Reimann, L., Vafeidis, A.T., Brown, S. et al. (2018) Mediterranean UNESCO World Heritage at risk from coastal flooding and erosion due to sea-level rise. *Nature Communication*, vol. 9, 4161. <https://doi.org/10.1038/s41467-018-06645-9>

UNESCO WHL, <https://whc.unesco.org/en/list/1200/>

National Symposium CoE Landscape Convention in Greece and Forum National Selections 6th Session Landscape Award Council of Europe

Workshop 2: Landscapes protected. Actions to conserve and maintain the significant or characteristic features of a landscape
Kastriki Kalampaka, Trikala, Greece | 07.04.2022

The role of landscape planning in the management of UNESCO sites in Sicily

THE CASE OF SYRACUSE AND THE ROCKY NECROPOLIS OF PANTALICA AND THE RESILIENCE CHALLENGE

Arch. Dalila Sicomo
Ph.D. Candidate in City, Region and Landscape Planning
Department of Architecture, University of Palermo, Italy
Visiting Ph.D. Erasmus+ at University of Thessaly, Volos

1. INTRODUCTION

MEDITERRANEAN SPACE & LANDSCAPES
CASE STUDY / SITE MAP
FRAGILITY
TIMELINE / LANDSCAPE PLANNING (IT)

2. STATE OF THE ART

3. MATERIALS & METHODS

SOURCES
PLANS & LITERATURE ANALYSIS
OUTPUTS / ACTION PLANS

4. DISCUSSION

ANALYSIS OF CONSTRAINTS
REMARKS

5. CONCLUSIONS

"A millenary space of stacked civilisations, each of which is the fruit of a triumph and the premise of a fall, the Mediterranean is well acquainted with the game of truths that chase each other, overlap, and hurt themselves at each other, seeking an immortality that ensures them the most important victory of all, that against time."

Original Italian text translated from:
Migliorini L. M., *La verità dei versi. Quattro storie mediterranee*, 2017

CASE STUDY

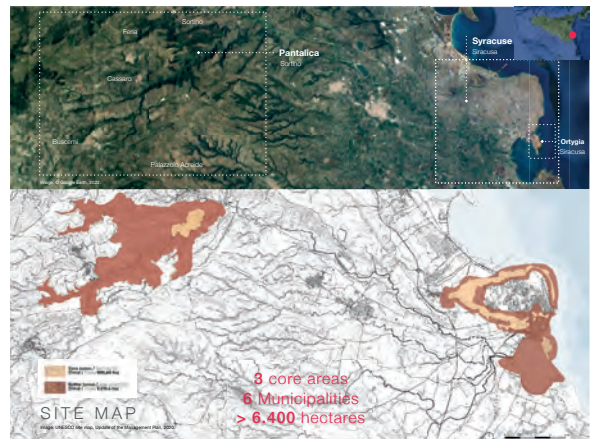
Italy, Sicily
"Syracuse and the rocky Necropolis of Pantalica"
inscribed in WHL UNESCO since 2005
over 3,000 years of Mediterranean cultures

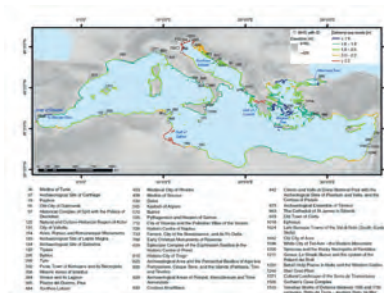
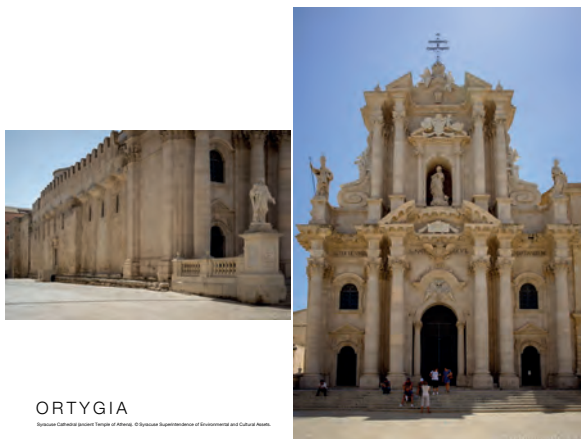

The 7 Sicilian sites inscribed in the World Heritage List UNESCO: Valle dei Turchi di Agrigento (1987), Monte Etna (2013), Isola Eolie (2000), Palermo arabo-normanna e la cattedrale di Cattedrale di Monreale (2015), Città turco-barocca del Val di Noto (2002), Villa Romana del Casale (1997), Siracusa e la Necropoli rupestri di Pantalica (2005).
Source: www.unesco.org/it

MEDITERRANEAN SPACE AND LANDSCAPES

introduction state of the art materials and methods discussion conclusions

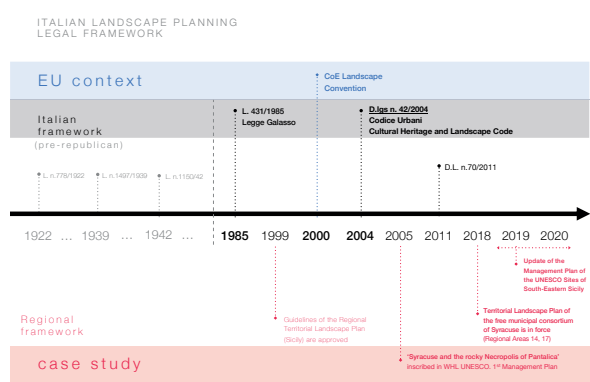

'Syracuse and the rocky Necropolis of Pantalica' are among the 49 World Heritage UNESCO sites at risk of sea-level rise and coastal erosion

Several regional decrees have identified that some of the areas are located in seismic zones and have high hydrogeological risk

Source: Reinhard et al., 2018.

SOURCES

PLANS & LITERATURE ANALYSIS OUTPUTS/ ACTION PLANS

UNESCO SITE MANAGEMENT PLAN UPDATE

2020 introduction state of the art materials and methods discussion conclusions

UNESCO website, Management Plans of the "Syracuse and Rocky Necropolis of Pantalica" (2009), Natura 2000 Network, national and regional digital databases, Superintendence of Environmental and Cultural Assets of Syracuse, local municipalities plans, Archeological Park and Natural Reserve plans, National and regional laws, Official Gazette of the Italian Republic (GURI) and of the Sicily Region (GURS), regional decrees and management plans (seismic, hydro-geologic risk areas).

Territorial Landscape Plans in force (2018), Regional Spatial Information System (SITR) of the Sicily Region through GIS. Existing literature on low elevation coastal areas at risk in the Mediterranean context.

Unesco site management plan 2020, action plans aimed at implementing the conservation of the property, risk reduction and sustainable fruition of the site.

ANALYSIS OF CONSTRAINTS (ex. D.Lgs 42/04)

CORE ZONES

BUFFER ZONES

REMARKS

The core area of the **Necropolis of Pantalica** lies in the municipality of Sortino and the **Natural Reserve "Pantalica, Valle dell'Anago e Torrens-Cava Grande"** established in 1997, there are archaeological (ex art. 10 and art. 142, lett. n. 1) (ex art. 42/04) and landscape (ex art. 142, lett. c) (ex art. 142, lett. g) protected areas ex art. 136, D.Lgs 42/04) constraints.

The vest core area of the ancient town lies within the **Archeological Park "Syracusa, Eloro e Villa del Telfaro"** and belongs to the municipality of Syracuse.

Ortigia's core area is protected by archaeological and significant public interest constraints. Furthermore, the island is subjected to the prescriptions of the **Ortigia Detailed Plan (1990)** that exclusively allows interventions which are principally aimed at the conservation and monumental or typological restoration of degraded elements, the conservation of green areas, and the deletion of superfluous.

Parts of the buffer zones lie within a series of protected areas included in the official list of **protected natural areas (SIPAR)** or **Natura 2000 Network (SIC, SPA, and SCOP)**, wetlands (**Ramsar Zones**), and **IPAs (Important Plant Areas)**.

Even if the current protection and planning regulatory system confirms a high level of protection some local plans are outdated and horizontal coordination between plans can be implemented.

The Unesco site management plan takes into account a series of monitoring and single actions to face or prevent some natural disaster (e.g. seismic, flood, or fire hazards). This instrument, though, lacks a long-term vision encompassing a 3-5 years strategy and has limited effectiveness compared to the landscape plan.

introduction state of the art materials and methods discussion conclusions

RESILIENCE

DYNAMISM

PRESERVATION

BALANCE

INTEGRATION

EQUITY

Historical landscapes and military heritage are resilient. Landscapes have always changed over time and will continue to change, both through human action and natural processes.

Assuming the identity of a landscape as a dynamic process produced by values and interactions of a community, it should be remembered that preservation does not mean preventing any change from happening.

The conservative nature of the plans and radically conservative approach may affect, in the long term, the preservation of the same properties, limiting the application of some mitigation and adaptation measures to the effects of climate change, especially in historical urban contexts.

In seeking the right balance between protection, management, and planning of landscape and cultural heritage, it becomes necessary to develop a structured long-term strategy forecasting different scenarios for predictable and less foreseeable hazards, sometimes modifying certain characteristics by accommodating the change that restrictions sometimes do not allow.

Adaptation and mitigation measures must be integrated together with monitoring and preventive alert systems, educational programs, and public engagement in planning processes with cyclical revisions.

The same applies to all places and landscapes that are not on the Unesco WHL and that, lacking visibility, could be, for that reason, more endangered but are equally important to preserve and, most of all, bear witness of the victory over time.

FUTURE

introduction state of the art materials and methods discussion conclusions

MERCI THANK YOU ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ

CONTACT
dalla.sicom@unipa.it

Notes

This contribution stems from a research work carried out between 2019-2020 within the group responsible for the Urban Planning section of the "Update of the Management Plan of the Unesco Sites of South-Eastern Sicily", headed by Professor Maurizio Carta (University of Palermo) with the contributions of Arch. Barbara Lino, Spat. Plan. Cosimo Cimarrà, Arch. Luca Torrisi. The updating of the management plans of Unesco Sites was foreseen within Law no. 77 of 20 February 2006 "Special measures for the protection and enjoyment of Italian sites and elements of cultural, landscape and environmental interest, included in the "World Heritage List", under the protection of UNESCO", and included within the project three sites: Late Baroque Towns of the Val di Noto, Villa Romana del Casale di Piazza Armerina, Syracuse and the Rocky Necropolis of Pantalica.

References

- AA. VV., Piano di Gestione Siracusa e le Necropoli rupestri di Pantalica, 2016.
- AA. VV., Piano di Gestione "Siracusa e le Necropoli rupestri di Pantalica", Update 2020.
- D.M. 3/04/2000 (G.U.R.I. del 22/04/2000) "Elenco delle zone di protezione speciale designate ai sensi della direttiva 79/409/CEE e del sito di importanza comunitaria proposto ai sensi della direttiva 92/43/CEE".
- Diarmid E. Bell, 2018, *Postcards. Una storia contemporanea*, Roma, Treccani.
- ICOMOS, Decision no. 1200, April 2005. Available at: <http://www.unesco.org/whl/1200/05/05.html>. Last accessed 17/03/2022.
- ICOMOS, Climate Change and Cultural Heritage Working Group International (2019), *The Future of Our Past: Engaging cultural heritage in climate action* Outline of Climate Change and Cultural Heritage. Technical Report. International Council on Monuments and Sites, Paris. Available at: <https://www.icomos.org/whl/1200/05/05.html>. Last accessed 17/03/2022.
- Implementation rules for the Landscape Plan of the Province of Syracuse. Available at: <http://www.provincia.siracusa.it/whl/1200/05/05.html>. Last accessed 18/03/2022.
- Legislative Decree 22/01/2004, n. 42, "Codice dei beni culturali e del paesaggio, ai sensi dell'articolo 10 della legge 6 luglio 2002, n. 137". Published in G.U. n. 45, 24/02/2004, s.o. n. 28.
- Legge 20 febbraio 2006, n. 77, Misure speciali di tutela e fruizione dei siti italiani di interesse culturale, paesaggistico e ambientale, inseriti nella "lista del patrimonio mondiale", posti sotto la tutela dell'UNESCO" (Gazzetta Ufficiale n. 58 del 10 marzo 2006).
- Legge Regionale 7 maggio 1978 n. 70, "Tutela dei centri storici e norme speciali per il quartiere Ortigia di Siracusa e per il centro storico di Agrigento". Pubblicato G.U.R.S. 12 maggio 1978, n. 27.
- Migliorini, L. M. (2017), *Le venti dei venti. Quattro storie mediterranee*, Salerno Editrice.
- Regione Siciliana, Pianificazione Urbanistica. Available at: <http://www.regione.siracusa.it/whl/1200/05/05.html>. Last accessed 18/03/2022.
- D.M. 3/04/2000 (G.U.R.I. del 22/04/2000) "Elenco delle zone di protezione speciale designate ai sensi della direttiva 79/409/CEE e del sito di importanza comunitaria proposto ai sensi della direttiva 92/43/CEE".
- Regione Siciliana, Rete Natura 2000. Available at: <http://www.regione.siracusa.it/whl/1200/05/05.html>. Last accessed 18/03/2022.
- Regione Siciliana, Rete Natura 2000. Available at: <http://www.regione.siracusa.it/whl/1200/05/05.html>. Last accessed 18/03/2022.
- Regione Siciliana, D.A. Assessorato del Beni Culturali e dell'Identità Siciliana n. 18/GAB del 11/04/2019 "Istituzione del Parco Archeologico di Siracusa, Eloro e Villa del Telfaro".
- Regione Siciliana, D.A. Assessorato Regionale Territorio e Ambiente n. 5757 "Inchiesta Valle dell'Anago", pubblicata sulla G.U.R.S. n. 33/598.
- Regione Siciliana, D.A. n. 6080 del 21.05.1998, "Linee Guida del Piano Territoriale Paesaggistico Regionale".
- Regione Siciliana, D.A. n. 9820 dell'08/05/2002, "Atto di Indirizzo dell'Assessorato Regionale per i Beni Culturali ed Ambientali e per la Pubblica Istruzione".
- Raiman, L., Valsella, A. T., Brown, S. et al. 2018 Mediterranean UNESCO World Heritage at risk from coastal flooding and erosion due to sea level rise. Nature Communication, vol. 9, 4191. <https://doi.org/10.1038/s41467-018-04888-8>.
- UNESCO WHL. <http://whl.unesco.org/en/whl/>. Last accessed 18/03/2022.

The expertise of landscape architects

L'expertise des architectes paysagistes

Mr Michael Oldham,
*Representative of the International Federation of Landscape Architects (IFLA) Europe,
United Kingdom*

M. Michael Oldham,
*Représentant de la Fédération Internationale des Architectes Paysagistes (IFLA) Europe,
Royaume-Uni*

In 1989, I was the founding President of the European Foundation for Landscape Architecture. This organisation, which comprised the professional associations of 12 member countries of the European Union at that time, was established to harmonise the education and practice of landscape architecture in Europe. The organisation now has 34 members and has become the European branch of the International Federation of Landscape Architects. It represents about 20,000 landscape architects. I also served as Vice-President of the Landscape Institute (UK) and was the Chairman of its Education Committee. For some years as well as chairing and landscape management course visiting panel that discussed the possibility of setting up new landscape management courses with four universities. Even at that time, mid-eighties, it was clear that the profession was evolving and that a move away from that of simply a “design” profession was needed to meet future challenges. Over half of my work by the time I retired from main practice in 2001 was associated with environmental impact assessment for major projects, power stations, highways, ports, airports. My practice operated as lead consultants for environmental impact assessments incorporating sections from planners, highway engineers, architects, ecologists, and a wide range of specialist scientists to present such reports to Public Inquiries. This move away from design is important and needs to be recognised. Courses need to adapt appropriately. As such, IFLA EU’s Charter already recognises this and describes landscape architects as – designers, planners, managers, and scientists.

In 1972 I graduated as an architect with distinction and then completed a 2-year master’s degree in landscape architecture. My first job on leaving university was to set up a landscape section in the planning department in one of England’s historic cities, Exeter. Now, most local authorities in the UK employ a landscape architect, or teams of landscape architects, to assist with local planning, development control, as well as undertaking project work. I joined the professional bodies, the Royal Institute of British Architects and the Landscape Institute. At that time the Landscape Institute had about 600 members. Now it has over 6,000 members. By contrast, in Greece, where the profession is younger, there are about 300 members with about 100 or so, who are members of the professional body, the Panhellenic Landscape Architects Association. This is a profession in its infancy trying to make its way in the world, sometimes meeting, as one might expect, resistance to change, but it has huge potential. Many Landscape Architects in Greece are doubly qualified because there are only post-graduate courses in Greece, so many landscape architects are also architects, planners, geographers, agronomists etc. These are clearly a scarce resource who have much to offer and should be treasured and encouraged if Greece is to meet the wide contemporary challenges represented by factors such as climate change and reducing biodiversity.

In 2014, I was invited to Norway to become an Honorary Member of IFLA Europe. It was also an occasion for IFLA Europe to present a Jubilee Award to the Council of Europe European Landscape Convention of the Council of Europe. I had the honour of presenting this award in recognition of the work of the Convention to Maguelonne Déjeant-Pons, Executive Secretary of the Convention. Since then, I have often represented IFLA Europe at Council of Europe meetings. I have presented some reports referencing the formal recognition of the liberal profession of landscape architects across Europe and the work of landscape architects aiding the improvement of the quality of life for people living in cities "Urban Landscapes and Climate Change – The Contribution of Landscape Architects to improve the quality of Life".

There is still much work to do to improve the status and general recognition of the expertise that landscape architects bring to the professional arena. History demonstrates that expedient solutions are at best likely to be short-lived in effect – temporary, relatively ineffective, and therefore expensive. Planning for structural change with strong multidisciplinary teams that really understand the challenges and concentrating on nature-based solutions, will lead to sustainable, resilient solutions. Involving the public in the process will also help to ensure that redevelopment and regeneration are adapted to people's real needs, rather than simply following political motivations.

But, before I finish, I would like to leave you with an image, something that you will remember from being here, something that whenever you look at an area of mown grass you question its purpose, the cost of maintaining it and the relative damage it represents in terms of climate change and species depletion. Immediately outside this building are some large areas of grass. Massive underinvestment in landscape has been the norm for a long time. As part of a building project in many countries, the landscaping is rarely more than 1% or 2% of total developmental cost probably a tenth of the professional fees for the project. But the landscape is often the interface of the development with the public and has the potential to be many things but often it is nothing, no more than a green desert. Mowing large, useless, largely unused expanses of grass is equivalent to leaving the hot tap running it is non-sustainable, uneconomic, it is also species-poor and directly contributes to, rather than combatting, global warming, due to the energy input required for mowing or irrigation. Planting native trees and shrubs contributes to biodiversity, reduces maintenance costs, is sustainable and resilient, and contributes hugely to the improving the quality of life in many ways.

Today I have witnessed politicians say things that I would hardly have thought possible five years ago, let alone ten years ago, and I can see an acceptance that important issues such as climate change, species depletion and green economics are being recognised as challenges that can no longer be ignored. We must plan for the next generation, and we must start now.

I remain enthusiastic, encouraged, and optimistic for the future.

*

En 1989, j'ai été le président fondateur de la Fondation européenne pour l'architecture du paysage. Cette organisation, qui regroupait les associations professionnelles de 12 pays membres de l'Union européenne à l'époque, a été créée pour harmoniser l'enseignement et la pratique de l'architecture du paysage en Europe. L'organisation compte aujourd'hui 34 membres et est devenue la branche européenne de la Fédération internationale des architectes paysagistes. Elle représente environ 20 000 architectes paysagistes. J'ai également été vice-président du Landscape Institute (Royaume-Uni) et président de son Comité sur l'éducation pendant quelques années. J'ai présidé un comité de visite des cours de gestion du paysage qui a discuté de la possibilité de créer de nouveaux cours de gestion du paysage avec quatre universités. Même à cette époque, au milieu des années 80, il était clair que la profession évoluait et qu'il fallait s'éloigner de la simple profession de « conception » pour relever les défis futurs. Au moment où j'ai pris ma retraite en 2001, plus de la moitié de mon travail était liée à l'évaluation de l'impact sur l'environnement pour les grands projets, les centrales électriques, les autoroutes, les ports et les aéroports. Mon cabinet a agi en tant que consultant principal pour les évaluations de l'impact sur l'environnement en intégrant des sections de planificateurs, d'ingénieurs des routes, d'architectes, d'écologistes et d'un large éventail de scientifiques spécialisés pour présenter ces rapports aux enquêtes publiques. Cette évolution de la conception est importante et doit être reconnue. Les cours doivent s'adapter en conséquence. La Charte de l'IFLA EU le reconnaît déjà et décrit les architectes paysagistes comme des concepteurs, des planificateurs, des gestionnaires et des scientifiques.

En 1972, j'ai obtenu mon diplôme d'architecte avec distinction, puis j'ai suivi un master de deux ans en architecture du paysage. Mon premier emploi à la sortie de l'université a été de mettre en place une section paysage au sein du service de planification de l'une des villes historiques d'Angleterre, Exeter. Aujourd'hui, la plupart des autorités locales du Royaume-Uni emploient un architecte paysagiste, ou des équipes d'architectes paysagistes, pour aider

à la planification locale, au contrôle du développement, ainsi qu'à la réalisation de projets. J'ai rejoint les organismes professionnels, le Royal Institute of British Architects et le Landscape Institute. À l'époque, le Landscape Institute comptait environ 600 membres. Aujourd'hui, il en compte plus de 6 000. En revanche, en Grèce, où la profession est plus jeune, il y a environ 300 membres dont une centaine sont membres de l'organisme professionnel, l'Association panhellénique des architectes paysagistes. Il s'agit d'une profession naissante qui tente de se frayer un chemin dans le monde, rencontrant parfois, comme on peut s'y attendre, une résistance au changement, mais son potentiel est énorme. De nombreux architectes paysagistes en Grèce sont doublement qualifiés car il n'existe que des cours de troisième cycle en Grèce, de sorte que de nombreux architectes paysagistes sont également architectes, planificateurs, géographes, agronomes, etc. Il s'agit clairement d'une ressource rare qui a beaucoup à offrir et qui devrait être chérie et encouragée si la Grèce veut relever les vastes défis contemporains représentés par des facteurs tels que le changement climatique et la réduction de la biodiversité.

En 2014, j'ai été invité en Norvège pour devenir membre honoraire de l'IFLA Europe. Ce fut également l'occasion pour l'IFLA Europe de remettre un prix d'anniversaire à la Convention européenne du paysage du Conseil de l'Europe. J'ai eu l'honneur de remettre ce prix en reconnaissance du travail de la Convention à Maguelonne Déjeant-Pons, Secrétaire exécutive de la Convention. J'ai présenté certains rapports faisant référence à la reconnaissance officielle de la profession libérale d'architecte paysagiste à travers l'Europe et au travail des architectes paysagistes «Paysages urbains et changement climatique – La contribution des architectes paysagistes à l'amélioration de la qualité de vie».

Il y a encore beaucoup à faire pour améliorer le statut et la reconnaissance générale de l'expertise que les architectes paysagistes apportent à l'arène professionnelle. L'histoire démontre que les solutions expéditives sont au mieux susceptibles d'avoir un effet de courte durée – temporaire, relativement inefficace, et donc coûteux. La planification des changements structurels avec des équipes pluridisciplinaires fortes qui comprennent réellement les défis et qui se concentrent sur des solutions basées

sur la nature, conduira à des solutions durables et résilientes. L'implication du public dans le processus contribuera également à garantir que le réaménagement et la régénération sont adaptés aux besoins réels des personnes, plutôt que de suivre simplement des motivations politiques.

Mais, avant de terminer, je voudrais vous laisser sur une image, quelque chose dont vous vous souviendrez en étant ici, quelque chose qui fait que chaque fois que vous regardez une zone d'herbe fauchée, vous vous interrogez sur sa finalité, sur le coût de son entretien et sur les dommages relatifs qu'elle représente en termes de changement climatique et d'appauvrissement des espèces. Juste à l'extérieur de ce bâtiment se trouvent de grandes surfaces d'herbe. Le sous-investissement massif dans le paysage est la norme depuis longtemps. Dans le cadre d'un projet de construction dans de nombreux pays, l'aménagement paysager représente rarement plus de 1 ou 2 % du coût total de développement, probablement un dixième des honoraires professionnels du projet. Mais le paysage est souvent l'interface du développement avec le public et a le potentiel pour être beaucoup de choses mais souvent il n'est rien, pas plus qu'un désert vert. Tondre de grandes étendues d'herbe inutiles et en grande partie inutilisées équivaut à laisser couler le robinet d'eau chaude: c'est une pratique non durable, non rentable, pauvre en espèces et qui contribue directement au réchauffement climatique, au lieu de le combattre, en raison de l'énergie nécessaire à la tonte ou à l'irrigation. La plantation d'arbres et d'arbustes indigènes contribue à la biodiversité, réduit les coûts d'entretien, est durable et résiliente, et contribue énormément à l'amélioration de la qualité de vie à bien des égards.

Aujourd'hui, j'ai entendu des hommes politiques dire des choses que j'aurais à peine cru possibles il y a cinq ans, et encore moins il y a dix ans, et je constate une acceptation du fait que des questions importantes telles que le changement climatique, l'épuisement des espèces et l'économie verte sont reconnues comme des défis qui ne peuvent plus être ignorés. Nous devons planifier pour la prochaine génération, et nous devons commencer dès maintenant.

Je reste enthousiaste, encouragé et optimiste pour l'avenir.

**Forum of the Landscape Award
of the Council of Europe**

**Forum de l'Alliance du Prix du paysage
du Conseil de l'Europe**

Presentation of the Landscape Award
of the Council of Europe

Présentation de l'Alliance du Prix
du paysage du Conseil de l'Europe

Presentation of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe

Présentation de l'Alliance du Prix du paysage du Conseil de l'Europe

---

Mrs Maguelonne Déjeant-Pons,
*Executive Secretary of the Council of Europe Landscape Convention,
Head of the Landscape, Environment and Major Hazards Division,
Council of Europe*

Mme Maguelonne Déjeant-Pons,
*Secrétaire exécutive de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage,
Chef de la Division paysage, environnement et risques majeurs,
Conseil de l'Europe*

The Committee of Ministers adopted the Resolution [CM/Res\(2017\)18](#) on the Landscape Award Alliance of the Council of Europe. This Alliance now brings together one hundred exemplary achievements presented by the States Parties to the Council of Europe Landscape Convention in the framework of the Landscape Award sessions. It shows that it is possible to promote the territorial dimension of human rights and democracy by improving the landscape features of people's surroundings.

Depending on the case, these achievements: promote landscape protection through measures to preserve the significant and characteristic features of the landscape; landscape management through action from a sustainable development perspective to ensure the regular upkeep of a landscape in order to guide and harmonise change; or landscape planning through forward-looking action to enhance, restore or create landscapes. They foster landscapes for living, in urban and peri-urban areas; landscapes to discover, through the provision of roads or country paths; landscapes both historical and alive, between nature and culture; or landscapes that enable people to get to know the countryside and take action to support it, by establishing methodologies and other landscape promotion tools.

We warmly congratulate the achievements of the 6th Session of the Council of Europe Landscape Award which are now part of this Council of Europe Landscape Award Alliance.

References

- ▶ Online presentation of the achievements of the Council of Europe Landscape Award Alliance [2008-2021](#)
- ▶ Exhibition on the Landscape Award Alliance of the Council of Europe [2008-2021](#)
- ▶ Posters on the Landscape Award Alliance of the Council of Europe [2008-2021](#)
- ▶ Publication "Landscape Award Alliance of the Council of Europe", volume 1, 2008-2017, "Council of Europe Series, Territory and Landscape, [2017, No. 105](#)
- ▶ Publication "Landscape Award Alliance of the Council of Europe", volume 2, 2018-2021, Council of Europe Series, Territory and Landscape, [2021, No. 120](#)
- ▶ Proceedings of the "Council of Europe Landscape Award Forum of National Selections – 1st and 2nd Sessions 2008-2009 and 2010-2011", Council of Europe, European Spatial Planning and Landscape Series, [2014, No 98](#)
- ▶ Proceedings of the "Council of Europe Landscape Award European Landscape Convention – Council of Europe Landscape Award Forum of National Selections – 3rd Session 2012-2013", Council of Europe, European Spatial Planning and Landscape Series, [2014, No 101](#)
- ▶ Proceedings of the "Council of Europe Landscape Award Forum of National Selections – 4th Session 2014-2015", Council of Europe, European Spatial Planning and Landscape Series, [2019, No 108](#)
- ▶ Proceedings of the "Council of Europe Landscape Award Forum of National Selections 5th Session 2016-2017", Council of Europe, European Spatial Planning and Landscape Series, [2018, No 113](#)
- ▶ Publication for the "Council of Europe Landscape Award Forum of National Selections – 6th Session 2018-2019", Council of Europe, European Spatial Planning and Landscape Series, [2021, No 119](#)
- ▶ Publication for the "Council of Europe Landscape Award Forum of National Selections – 7th Session 2020-2021", Council of Europe, European Spatial Planning and Landscape Series, [2021, No 124](#)
- ▶ Achievements of the Council of Europe Landscape Award Alliance: www.coe.int/en/web/landscape/landscape-award-alliance
- ▶ Publications related to the Council of Europe Landscape Award Forums: www.coe.int/en/web/landscape/publications

*

Le Comité des Ministres a adopté la Résolution [CM/Res\(2017\)18](#) sur l'Alliance du Prix du paysage du Conseil de l'Europe. Cette Alliance rassemble à présent cent réalisations exemplaires présentées par les

États Parties à la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage dans le cadre des sessions du Prix du paysage. Elle montre qu'il est possible de promouvoir la dimension territoriale des droits de l'homme et de la démocratie en améliorant les caractéristiques paysagères du cadre de vie des populations.

Selon le cas, ces réalisations : promeuvent la protection de paysages par des actions de conservation et de maintien des aspects significatifs et caractéristiques du paysage, la gestion de paysages par des actions visant, dans une perspective de développement durable, à entretenir le paysage afin de guider et d'harmoniser les transformations, ou encore l'aménagement de paysages par des actions présentant un caractère prospectif visant la mise en valeur, la restauration et la création de paysages. Elles favorisent : des paysages à vivre, dans des aires urbaines et péri-urbaines ; des paysages à découvrir, par l'établissement de routes ou de chemins paysagers ; des paysages à la fois historiques et vivants, entre nature et culture ; ou encore, permettent d'apprendre le paysage et d'agir en sa faveur, en mettant en place des méthodologies et autres outils du paysage.

Nous adressons nos plus vives félicitations aux réalisations de la 6e Session du Prix du paysage du Conseil de l'Europe qui font désormais partie de cette Alliance du Prix du paysage du Conseil de l'Europe.

Références

- ▶ Présentation en ligne des réalisations de l'Alliance du Prix du paysage du Conseil de l'Europe [2008-2021](#)
- ▶ Exposition sur l'Alliance du Prix du paysage du Conseil de l'Europe [2008-2021](#)
- ▶ Posters sur l'Alliance du Prix du paysage du Conseil de l'Europe [2008-2021](#)
- ▶ Publication « L'Alliance du Prix du paysage du Conseil de l'Europe », volume 1, 2008-2017, Série du Conseil de l'Europe, Série Territoire et Paysage, [2017, n° 105](#)
- ▶ Publication « L'Alliance du Prix du paysage du Conseil de l'Europe », volume 2, 2018-2021, Série du Conseil de l'Europe, Série Territoire et Paysage, [2021, n° 120](#)
- ▶ Actes du « Forum des sélections nationales du Prix du paysage du Conseil de l'Europe – 1er et 2e Sessions 2008-2010 et 2010-2011 », Conseil de l'Europe, Série Aménagement du territoire européen et paysage, [2014, No 98](#)
- ▶ Actes du « Forum des sélections nationales du Prix du paysage du Conseil de l'Europe – 3e Session 2012-2013 », Conseil de l'Europe, Série Aménagement du territoire européen et paysage, [2014, No 101](#)

- ▶ Actes du «Forum des sélections nationales du Prix du paysage du Conseil de l'Europe – 4e Session 2014-2015», Conseil de l'Europe, Série Aménagement du territoire européen et paysage, 2019, No 108
- ▶ Actes du «Forum des sélections nationales du Prix du paysage du Conseil de l'Europe – 5e Session 2016-2017», Conseil de l'Europe, Série Aménagement du territoire européen et paysage, 2018, No 113
- ▶ Publication pour le «Forum des sélections nationales du Prix du paysage du Conseil de l'Europe – 6e Session 2018-2019», Conseil de l'Europe, Série Aménagement du territoire européen et paysage, 2021, No 119
- ▶ Publication pour le «Forum des sélections nationales du Prix du paysage du Conseil de l'Europe – 7e Session 2018-2019», Conseil de l'Europe, Série Aménagement du territoire européen et paysage, 2021, No 124
- ▶ Réalisations de l'Alliance du Prix du paysage du Conseil de l'Europe: www.coe.int/fr/web/landscape/landscape-award-alliance
- ▶ Publications relatives aux Forums du Prix du paysage du Conseil de l'Europe: www.coe.int/fr/web/landscape/publications

 HUMAN RIGHTS, DEMOCRACY AND THE RULE OF LAW

 DROITS DE L'HOMME, DÉMOCRATIE ET ÉTAT DE DROIT

The Council of Europe Landscape Convention

The Council of Europe Landscape Award Alliance

and

the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe

Maguelonne DÉJEANT-PONS
 Executive Secretary of
 the Council of Europe Landscape Convention
 maguelonne.dejeant-pons@coe.int

 COUNCIL OF EUROPE
 CONSEIL DE L'EUROPE

Council of Europe

Intergovernmental organisation founded in 1949

46 Member States - Headquarters in the Palais de l'Europe, Strasbourg

Statutes – values

- Promote Democracy, Human rights, Rule of law
- Seek Common solutions to the main problems facing society...

 COUNCIL OF EUROPE
 CONSEIL DE L'EUROPE

*In the Foyer of the Committee of Ministers of the Council of Europe,
 a tapestry with a poem of Paul Eluard *Poésie et vérité (Poetry and truth)*, 1942*

Liberté,
 J'écris ton nom...
 Freedom,
 I write your name...

 COUNCIL OF EUROPE
 CONSEIL DE L'EUROPE

International Conventions

Convention of Human Rights, Rome, 1950

European Cultural Convention, Paris, 1954

The governments signatory hereto, being members of the Council of Europe, Considering that the aim of the Council of Europe is to achieve a **greater unity between its members** for the purpose, among others, of safeguarding and realising the ideals and principles which are their common heritage; Considering that the achievement of this aim would be furthered by a **greater understanding of one another among the peoples of Europe**; Having resolved to conclude a general ...Convention designed to foster among the nationals of all members, and of such other European States as may accede thereto, the study of the languages, **history and civilisation of the others** and of the civilisation which is common to them all, ...

 COUNCIL OF EUROPE
 CONSEIL DE L'EUROPE

...Over the years, **other conventions** have been adopted for nature, cultural heritage and landscape.

Nature: Convention on the conservation of European **Wildlife and Natural Habitats** (Bern, 19 September 1979)

Cultural Heritage :

- European Convention on the Protection of the **Archaeological Heritage** (London, 6 May 1969) - revised (La Valletta, 16 January 1992)
- Convention for the Protection of the **Architectural Heritage of Europe** (Granada, 3 October 1985)
- Framework Convention on the Value of **Cultural Heritage for Society** (Faro, 27 October 2005)
- Council of Europe Convention on Offences relating to **Cultural Property** (Nicosia, 3 May 2017)

Landscape: Council of Europe **Landscape Convention** (Florence, 20 October 2000)

 COUNCIL OF EUROPE
 CONSEIL DE L'EUROPE

Council of Europe Landscape Convention

Origin

- Since the 1960s Council of Europe activities on spatial planning, urban development, landscape, environment, natural, rural and cultural landscape.
- Decision in 1999 of the Committee of Ministers to set up a select group of experts at governmental level responsible for drafting a Convention.
- Adoption of the final text by the Committee of Ministers on 19 July 2000.
- The Convention was opened for signature in Florence, Italy, on 20 October 2000 in the context of the Council of Europe Campaign "Europe, a common heritage".
- The Convention came into force on 1 March 2004.

 COUNCIL OF EUROPE
 CONSEIL DE L'EUROPE

Status 2022

Parties to the Convention: Andorra, Armenia, Azerbaijan, Belgium, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, Cyprus, Czech Republic, Denmark, Estonia, Finland, France, Georgia, Greece, Hungary, Iceland, Ireland, Italy, Latvia, Lithuania, Luxembourg, Moldova, Montenegro, Netherlands, North Macedonia, Norway, Poland, Portugal, Romania, San Marino, Serbia, Slovak Republic, Slovenia, Spain, Sweden, Switzerland, North Macedonia, Turkey, Ukraine, United Kingdom (40 ratifications). Signatory state: Malta.

Other Council of Europe Member States: Albania, Austria, Germany, Liechtenstein, Monaco.

Accession of non-European States: Since the entry into force (1st July 2021) of the Protocol amending the European Landscape Convention.

**COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE**

Philosophy

The landscape
... has an important public interest role in the cultural, ecological, environmental and social fields, and constitutes a resource favourable to economic activity and whose protection, management and planning can contribute to job creation;

... contributes to the formation of local cultures and ... is a basic component of the European natural and cultural heritage, contributing to human well-being and consolidation of the European identity;

... is an important part of the quality of life for people everywhere: in urban areas and in the countryside, in degraded areas as well as in areas of high quality, in areas recognised as being of outstanding beauty as well as everyday areas;

... is a key element of individual and social well-being and ... its protection, management and planning entail rights and responsibilities for everyone.

Preamble to the Council of Europe Landscape Convention

**COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE**

Why?

The developments in agriculture, forestry, industrial and mineral production techniques, together with the practices followed in town and country planning, transport, networks, tourism and recreation and, at a more general level, changes in the world economy, have in many cases accelerated the transformation of landscapes.

The Convention expresses the Member States' concern to achieve sustainable development based on a balanced and harmonious relationship between social needs, economic activity and the environment.

It aims to respond to the public's wish to enjoy high quality landscapes.

**COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE**

Scope

The Preamble says that States wish to provide "a new instrument devoted exclusively to the protection, management and planning of all landscapes".

It applies to the entire territory of the Parties and covers natural, urban and peri-urban areas, whether on land, water or sea.

It concerns remarkable landscapes... and also ordinary or everyday landscapes and degraded areas.

Landscape is recognised irrespective of its perceived value, since all forms of landscape are crucial to the quality of the citizens' environment and deserve to be considered in landscape policies.

**COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE**

Definitions

"Landscape" means an area, as perceived by people, whose character is the result of the action and interaction of natural and/or human factors.

"Landscape policy" means an expression by the competent public authorities of general principles, strategies and guidelines that permit the taking of specific measures aimed at the protection, management and planning of landscapes.

"Landscape quality objective" means, for a specific landscape, the formulation by the competent public authorities of the aspirations of the public with regard to the landscape features of their surroundings.

"Landscape protection" means action to conserve and maintain the significant or characteristic features of a landscape, justified by its heritage value derived from its natural configuration and/or from human activity.

"Landscape management" means action, from a perspective of sustainable development, to ensure the regular upkeep of a landscape, so as to guide and harmonise changes which are brought about by social, economic and environmental processes.

"Landscape planning" means strong forward-looking action to enhance, restore or create landscapes.

**COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE**

Aims

National level:
to promote protection, management and planning of landscapes

International level:
to organise international co-operation on landscape issues.

 13

**COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE**

Commitments for Parties

National level

- Legal recognition of landscape as constituting an essential component of people's surroundings, an expression of the diversity of their shared cultural and natural heritage, and a foundation of their identity
- Establishment and implementation of landscape policies aimed at landscape protection, management and planning
- Establishment of procedures for the participation of the general public, local and regional authorities and other parties with an interest in the definition and implementation of the landscape policies
- Integration of landscape into regional and town planning policies and in cultural, environmental, agricultural, social and economic policies, as well as in any other policies, with possible direct or indirect impact on landscape.

06/06/2022 14

**COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE**

- Awareness-raising: increasing awareness among the civil society, private organisations and public authorities of the value of landscapes, their role and changes to them
- Promotion in training and education:
  - training for specialists in landscape appraisal and landscape operations
  - multidisciplinary training programmes in landscape policy, protection, management and planning, for professionals in the private and public sector and for associations concerned
  - school and university courses which, in the relevant subject areas, address the values that the landscape has and the issues raised by its protection, management and planning
- Identification and evaluation: mobilising those concerned in order to reach a better knowledge of landscape, guiding the work of landscape identification and evaluation through exchanges of experience and methodology between the Parties
- Setting landscape quality objectives: defining landscape quality objectives for the landscapes identified and assessed, after public consultation
- Implementation of landscape policies: introducing policy instruments aimed at protecting, managing and/or planning the landscape

15

**COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE**

International level

- International policies and programmes

To co-operate in the consideration of the landscape dimension in international policies and programmes, and to recommend, where relevant, the inclusion of landscape considerations in them.

In particular :

- to render each other technical and scientific assistance in landscape matters through the pooling and exchange of experience, and the results of research projects;
- to promote the exchange of landscape specialists for training and information purposes;
- to exchange information on all matters covered by the provisions of the Convention.

- Transfrontier landscapes

To encourage transfrontier co-operation on local and regional level and, wherever necessary, prepare and implement joint landscape programmes.

06/06/2022 16

**COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE**

Monitoring the implementation of the Convention

Information System on the Convention

Recommendation CM/Rec(2013)4 of the Committee of Ministers to member states recommends that States Parties to the Convention:

- use the Information System with its glossary, in the framework of their co-operation, and co-operate to develop it;
- continue to exchange information on all matters covered by the provisions of the Convention in order to promote knowledge of landscapes and landscape policies, in view of enhancing the quality of people's lives, taking care of their surroundings.

The Information System is a “toolbox” helping to provide mutual technical and scientific assistance through the collection and exchange of landscape experience and research, as provided for in Article 8 of the Convention on mutual assistance and exchange of information.

17

**COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE**

18

**COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE**

Examples of developments:

Spanish Observatory of the Landscape Convention; Reginal Landscape Plans Landscape and spatial planning instruments in Armenia; National Landscape Policy plan 2023-2027 in Latvia; Landscape dimension in spatial planning policies in the Slovak Republic ; National Landscape Strategy in Hungary 2017-2026; Swiss Landscape Concept adopted in 2020 by the Federal Council); Landscape methodology in Croatia; Landscape audits and Policies for urban landscape in Poland; Urban planning policy in Romania; National Landscape policies in France at national and regional level (Atlases and Plans); Policies for integration of landscape dimension in spatial planning in Cyprus ; Regional landscape plans including specific objectives for rural landscapes in Italy; Spatial Plan of Republic of Serbia 2021-2023; Landscape policies in Georgia; Landscape policies in the Netherlands (government advisors); National Landscape Strategy 2021-2035 in Andorra; International Landscape Day 2021 in Finland; Regional spatial planning frameworks and landscape policies in Greece (Law 4759/2020, Modernisation of Spatial and Urban Planning Legislation and other provisions); Landscape sectoral plans in Luxembourg; Scientific mapping system with the landscape classification in Norway; Landscape in the municipal comprehensive plans in Sweden....

19

**COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE**

Recommendations of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member States for the implementation of the Convention

Recommendation CM/Rec(2008)3 on the guidelines for the implementation of the European Landscape Convention
 Recommendation CM/Rec(2013)4 on the European Landscape Convention Information System of the Council of Europe and its glossary
 Recommendation CM/Rec(2014)8 on promoting landscape awareness through education
 Recommendation CM/Rec(2015)7 on pedagogical material for landscape education in primary school
 Recommendation CM/Rec(2015)8 on the implementation of Article 9 of the European Landscape Convention on transfrontier landscapes
 Recommendation CM/Rec(2017)7 on the contribution of the European Landscape Convention to the exercise of human rights and democracy with a view to sustainable development
 Recommendation CM/Rec(2018)9 on the creation of public funds for landscape
 Recommendation CM/Rec(2019)7 on Landscape integration in policies relating to rural territories in agricultural and forestry, energy and demographic transition
 Recommendation CM/Rec(2019)8 on Landscape and democracy: public participation

20

**COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE**

Recommendation CM/Rec(2021)9 on Landscape and responsibility of stakeholders for sustainable and harmonious development
 Recommendation CM/Rec(2021)10 on Town planning and landscape
 Recommendation CM/Rec(2021)11 on Landscape and agriculture
 Recommendation CM/Rec(2021)12 on Integration of the landscape dimension into sectoral policies

"The landscape flower" – Council of Europe
Design Adrien D.

21

**COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE**

Promote international co-operation

Conferences of the Council of Europe on the Convention

The representatives of Contracting Parties meet regularly to devise joint co-ordinated programmes and to exchange information on the implementation of the European Landscape Convention.

The three Council of Europe bodies – Committee of Ministers, Parliamentary Assembly and Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe – are invited, as UE and international governmental organisations.

The main international non-governmental organisations specialising or interested in landscape are represented, as well as some national NGOs.

22

**COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE**

Council of Europe Meetings for the implementation of the Convention

Organised by the Council of Europe with a Member State of the Council of Europe and other partners on a regular basis since 2002
 Exchange experiences, examining both good and bad practices in the protection, management and planning of the European landscape
 Special emphasis is given to the experiences of the state hosting the meeting.

06/06/2022

23

**COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE**

Awareness raising

Publications

Landscape and sustainable development: challenges of the European Landscape Convention

Landscape and sustainable development: challenges of the European Landscape Convention

- Integration of landscapes in international policies and programmes;
- Transfrontier landscapes;
- Education; Individual and social well-being;

Spatial planning and landscape
 CoE Publishing, 2006

06/06/2022

24

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Landscape facets: reflections and proposals for the implementation of the European Landscape Convention

- Landscape, town, peri-urban and sub-urban areas;
- Infrastructure and landscape: roads;
- Road infrastructure: tree avenues in the landscape;
- European Local Landscape circle studies: implementation guide;
- Education on landscape for children;
- Training of landscape architects; Landscape and ethics)

CoE Publishing, 2012

06/06/2022 25

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Landscape dimensions: reflections and proposals for the implementation of the Convention

Landscape dimensions

Landscape and wind turbines,
Landscape and leisure
Landscape and education
Landscape and economy
Landscape and advertising
Landscape and democracy
CoE Publishing, 2017

06/06/2022 25

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Naturopa Magazine, Futuropa for a new vision of landscape and territory

- Landscapes: the setting for our future lives, 1998, n° 6
- The European Landscape Convention, 2002, n° 98
- Landscape through literature, 2005, n° 103
- Vernacular habitat, an heritage in the landscape, 2008, n° 1
- Landscape and transfrontier cooperation, 2010, n° 2
- Landscape and public space, 2013, n° 3

06/06/2022 25

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Landscape education activities for primary schools: Pedagogical booklet

Council of Europe Landscape Convention
LANDSCAPE EDUCATION ACTIVITIES
FOR PRIMARY SCHOOLS
Pedagogical booklet

Other languages:
French | Arabic | Armenian | Bulgarian | Croatian | Estonian | Finnish | Greek | Hungarian | Italian | Latvian | Lithuanian | Polish | Norwegian | Portuguese | Romanian | Russian | Serbian | Spanish | Swedish | Turkish

Council of Europe Online Bookstore (Web and paper versions)
PDF - Landscape education activities for primary schools – Pedagogical booklet (coe.int)

06/06/2022 25

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

The International Landscape Day of the Council of Europe, on 20 October

2017 - Landscape at local level
2018 - Landscape and education
2019 - Landscape and water
2020 - Landscape integration in sectoral policies
2021 - Landscape strategies
2022 - Landscape and health

06/06/2022 25

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Landscape Award of the Council of Europe
www.coe.int/en/web/landscape/sessions-of-the-landscape-award

The Landscape Award recognises a policy implemented or measures taken by local and regional authorities or non-governmental organisations to protect, manage and/or plan their landscape which have proved effective in the long-term and can thus serve as an example to other territorial authorities.

The Award thus contributes to the stimulation of those working on a local level and to the encouragement and recognition of exemplary landscape management. It is conferred by the Committee of Ministers, on proposals from the Committee of Experts responsible for monitoring the implementation of the Convention.

Resolution CM/Res(2008)3 on the rules governing the Landscape Award of the Council of Europe

Criterion 1 – Sustainable territorial development
Criterion 2 – Exemplary value
Criterion 3 – Public participation
Criterion 4 – Awareness-raising

06/06/2022 25

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Landscape Award Alliance of the Council of Europe
www.coe.int/en/web/landscape/landscape-award-alliance

The Committee of Ministers adopted, on 27 September 2017, the Resolution CM/Res(2017)18 on the Landscape Award Alliance of the Council of Europe. It gathers the exemplary achievements presented by the States Parties to the Council of Europe Landscape Convention, showing that it is possible to promote the territorial dimension of human rights and democracy by improving the landscape features of people's surroundings.

- Online presentation of the achievements of the Council of Europe Landscape Award Alliance 2008-2021
- Exhibition on the Landscape Award Alliance of the Council of Europe 2008-2021
- Posters on the Landscape Award Alliance of the Council of Europe 2008-2021
- Publications

06/06/2022 25

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Achievements of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe

06/06/2022 25

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

"Landscape Award Alliance of the Council of Europe", CoE Series, *Territory and Landscape*, volume 1, 2008-2017, [2017, No. 105](#); volume 2, 2018-2021, [2021, No. 120](#)

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Proceedings of the Council of Europe Landscape Award Forum of National Selections in the Council of Europe, European Spatial Planning and Landscape Series :

- Sessions 2008-2009 and 2010-2011" (Carbonia, Italy 4-5 June 2012), [2014, No 98](#)
- 3rd Session 2012-2013 (Wroclaw, Poland, 11-12 June 2014), [2014, No 101](#)
- 4th Session 2014-2015 (Budapest, Hungary, 9-10 June 2016), [2019, No 108](#)
- 5th Session 2016-2017 (Daugavpils, Latvia, 20-21 June 2018), [2018, No 113](#)
- 6th Session 2018-2019", [2021, No 119](#)

06/06/2022

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe

Twenty-three projects were presented by the States' Parties to the European Landscape Convention to the Secretary General of the Council of Europe. On 16 October 2019, the Committee of Ministers decided to:

- confer the Landscape Award of the Council of Europe's European Landscape Convention on:**
Renaturation of the watercourse of the River Aire, Republic and Canton of Geneva, Switzerland, and the following partners:
France: *Communauté de communes (federation of municipalities) of Genevois: Archamps, Haute-Savoie, in a spirit of transfrontier co-operation, in accordance with Article 9 of the European Landscape Convention;*
Switzerland: *Municipalities: Bernex, Confignon, Perly-Certoux and Onex;*
Environmental Associations: Association for the Protection of the Aire and its tributaries, (transfrontier); ProNatura Geneva, World Wide Fund for Nature-Geneva; Association of inhabitants: "Living in Lully"; Farmers' association: AgriGenève; Union Vegetable Market of Geneva; Office: "Superposition" Group
- confer identical special mentions of the Landscape Award of the Council of Europe to the following achievements:**
  - *Community activities day, "Let's do it!", Estonian Fund for Nature (NGO), Estonia*
  - *Establishment of the Kotka National Urban Park, City of Kotka, Finland*
  - *Recovering the quays of the Seine in Rouen through the development of a large river promenade, City and Metropolis of Rouen, Normandy, France*
  - *Between land and water, "Another way of owning", Consortium, Men of Massenzatica, Italy*

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

- acknowledge the great value of each project presented for the Landscape Award of the Council of Europe's European Landscape Convention and the importance to make them well known to the general public as sources of inspiration:**
  - *Wortel and Merksplas Colonies: a cultural landscape revalued, Vzw Kempens Landschap, Belgium*
  - *Dragodici: preserving the dry stone masonry techniques of the Eastern Adriatic, 4 Grada Dragodici Association, Croatia*
  - *Multifunctional seaside park in Limassol, Limassol Municipality, Cyprus*
  - *Landscape Futures, University of Copenhagen, Denmark*
  - *Martvili Canyon Sustainable Development, Martvili Municipality, Georgia*
  - *Recreation of Lake Karla, Region of Thessaly, Greece*
  - *Landscape revitalisation initiative in the spirit of the Pogányvár Landscape Charter, Local governments of: Zalaaszénmártón, Dióskál, Egeraracs, Esztergályhorvát, Kerecseny, Orozstony, Pacsa, Zalaszabbar, Zalavár, Hungary*
  - *The origin of the Latvian cultural traditions: Dikļi, the birthplace of the Latvian singing festival, Kocēni Municipality, Latvia*
  - *Formation and consolidation of the natural urbanised territory of Telšiai city, Administration of Telšiai Municipality, Lithuania*
  - *Another landscape for Vianden, Union for the Development and Management of the Our Nature Park, Luxembourg*

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

- *Listo, a unique landscape and partnership, Municipality of Farsund, Vest-Agder County Council, Norway*
- *Landscape of the Pico Island vineyard culture, Regional Government of Azores, Regional Directorate of the Environment, Portugal*
- *The spatial plan for a special-purpose area: the cultural landscape of Sremski Karlovci, Urban and Spatial Planning Institute of Vojvodina, Provincial Secretary for Urban Planning and Environmental Protection, Government of the Autonomous Province of Vojvodina, Serbia*
- *Safeguarding and restoration of the baroque landscape of the Banská Štiavnica Calvary, Calvary Fund Civic Association, Slovak Republic*
- *Meadow orchards and landscape, Municipality of Kožje, Slovenia*
- *The landscape of Bolonia Cove: research, planning and intervention, Andalusian Historical Heritage Institute of the Department of Culture of the Local Government of Andalusia, Spain*
- *Yeşilirmak Basin Landscape Atlas, Department of Landscape Architecture, Faculty of Forestry, Duzce University, Turkey*
- *The Sill: National Landscape Discovery Centre, Bardou Mill, Northumberland, Northumberland National Park Authority, United Kingdom*

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

SWITZERLAND

Renaturation of the watercourse of the River Aire
Republic and Canton of Geneva
and the following partners:

Switzerland:
Municipalities: Bernex, Confignon, Perly-Certoux and Onex;
Environmental Associations: Association for the Protection of the Aire and its tributaries;
ProNatura Geneva, World Wide Fund for Nature-Geneva;
Association of inhabitants: "Living in Lully";
Farmers' association: AgriGenève; Union Vegetable Market of Geneva;
Office: "Superposition" Group

France:
Communauté de communes (federation of municipalities) of Genevois: Archamps, Haute-Savoie, in a spirit of transfrontier co-operation, in accordance with Article 9 of the European Landscape Convention

The project consists of the morphological revalorisation of the watercourse of the Aire, which was channelled between the end of the 19th century and the last half of the 20th century, with the aim of restoring its space of freedom and widening to meet environmental and protection objectives against flood hazards. Since the river flows in a heavily urbanised area, the project also had to take into account the need to create a new space for recreation and walking on the direct vicinity of the city of Geneva. Led by the service of restoration of the river of the Republic and Canton of Geneva, it involved the group "Superposition" composed of engineers, biologists and landscape architects. The approach was to let the river flow in its own bed, with the effect of creating a new landscape that is both functional and aesthetically pleasing. This "large landscaped garden" is greatly appreciated by the citizens.

The Committee of Ministers conferred the Landscape Award of the Council of Europe's European Landscape Convention to the organisers of the achievement, within the framework of the 6th Session of the Award 2018-2019.

Presented by the Republic and Canton of Geneva, the project constitutes a multidisciplinary and concerted intervention of high quality to reconfigure the river bed of the River Aire, and to renature the course of the river in a post-urban and urban territorial area. While allowing for the preservation of flood and the rehabilitation of occupations, the project has also created a new living landscape that has become a space for walks and recreation, as well as a meeting place appreciated by the citizens.

The transnational dimension of the watercourse represents an invitation to continue transborder co-operation to enhance the landscape.

Recognised for its great value, and in accordance with Resolution CM/Res (2019) 118 of the Committee of Ministers, the project is thus part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe as a source of inspiration.

Landscape Alliance – Switzerland

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

ESTONIA

Community activities day, "Let's do it!"
Estonian Fund for Nature

Every year since 2006, on the first Saturday in May, the community activities day, "Let's do it!", takes place all over Estonia. This is a day of collective action to enhance the landscape. The project involves local and non-governmental partners, which has successfully involved a wide number of voluntary participants. In 2008, the project started with a nationwide action of cleaning up heavily changed habitats. In 2009, local communities gathered together to generate good ideas for sustainable local development. Building on that, since 2010, different collective actions in Estonia helped in taking place all over the country. The project has led to a large number of actions to protect and manage the landscape. Every community, organisation or citizen, can participate in deciding what needs to be done and invite other people to join the initiative. Since 2008, there have been more than 14,700 different landscape management interventions engaging over 412,000 participants. These actions took into consideration the cultural and aesthetic dimensions of the place and improved the quality of the environment. Thanks to the project, local communities have become stronger and the public has become more aware of landscape values. In the context of sustainable development, the Committee of Ministers conferred a Special Mention of the Landscape Award of the Council of Europe's European Landscape Convention to the achievement, within the framework of the 6th Session of the Award 2018-2019.

The project demonstrates that landscape approaches can foster public participation and an awareness of sustainable development issues. Its participative and working process has made it possible to mobilise the population around a great diversity of local actions. The bottom-up approach that was followed represents a remarkable example of raising public awareness of the need for a healthy landscape.

Recognised for its great value, and in accordance with Resolution CM/Res (2019) 118 of the Committee of Ministers, the project is thus part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe, as a source of inspiration.

Landscape Alliance – Estonia

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

FINLAND

Establishment of the Kotka National Urban Park
City of Kotka

The Kotka National Urban Park, located along the Emeljoki River and on the coast of the Gulf of Finland, is made up of neighbourhood built in post-war years, connected by ecological corridors. It covers an area of 2,677 hectares and contains the most important ideas of the city of Kotka. In order to create a uniform network that is easy to manage, it connects the most significant sites in the city of Kotka to make a network of parks which are easy to access. It includes a complete set of landscapes – with both natural and cultural components – and recreational areas that the city is committed to preserving. In 2014, the Ministry of Environment approved the request of the city to create a national urban park. The status of national urban park is specified in the Finnish Land Use and Building Act. The concept of a Finnish national urban park, a real tool for sustainable land-use design, was given the European Garden Award in the category Large Scale Urban Green for the European Garden Heritage Network in 2014.

The Committee of Ministers conferred a Special Mention of the Landscape Award of the Council of Europe's European Landscape Convention to the achievement, within the framework of the 6th Session of the Award 2018-2019.

The project has shown that landscape considerations have successfully guided the planning process, with public participation from the initial stages of the project. Pre-existing, sometimes degraded, landscape features have been rehabilitated and integrated into a coherent large-scale spatial network contributing to a combination of green and blue spaces (rivers, marine and urban water areas), connected by ecological corridors. Housing blends harmoniously with the surrounding nature. The achievement has contributed positively to the quality of daily life and well-being of the population.

Recognised for its great value, and in accordance with Resolution CM/Res (2019) 118 of the Committee of Ministers, the project is thus part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe, as a source of inspiration.

The specific status of National Urban Park, defined by the Land Use and Building Act of Finland, is also a source of inspiration.

Landscape Alliance – Finland

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

FRANCE

Reorganising the quays of the Seine in Rouen, through the development of a Large river promenade
City and Metropolis of Rouen, Normandy

The planning of the left bank of the Seine in Rouen, covering over 3 kilometers in the heart of the city, is part of a vast project to reclaim disused land on both sides of the river. Industrial and port activities were developed there following the Second World War and until the early 1980s. Their progressive decline gave way to a desire to create a new urban fabric and a vibrant life. The location of the quays provided the city with a development opportunity, and it seemed important to give the quays a second life. The creation of the river promenade now reconstructs the two banks of the river with the historic city centre, enabling inhabitants to rediscover these spaces and rediscover a larger part of the urban landscape.

The Committee of Ministers conferred a Special Mention of the Landscape Award of the Council of Europe's European Landscape Convention to the achievement within the framework of the 6th Session of the Award 2018-2019.

The project demonstrates the capacity of the landscape approach to promote the urban development of a river zone. It enabled the rehabilitation of degraded and degraded spaces within areas respecting ecological, environmental, social and cultural values. Traces of the industrial and port activities of the site have been saved. The project is part of a vast process of rehabilitation of the urban fabric on both sides of the river, which has encouraged restoration of the ecological balance. It represents a factor in the attractiveness of the territory and the positive development of the metropolis. A long river walk now reconnects the two river banks to the city centre, allowing the population to reclaim these spaces for their well-being, as a place of recreation and conviviality.

Recognised for its great value, and in accordance with Resolution CM Res (2017)18 of the Committee of Ministers, the project is thus part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe, as a source of inspiration.

Landscape Alliance – France

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

ITALY

Between Land and Water, "Another Way of Growing"
The Men of Mezzogiorno Consortium

The Men of Mezzogiorno Consortium is a collective rearing project dating back to the Middle Ages, now legally recognised by the Italian Republic under Law No. 148 (2017). Established as a consortium in 1986, it constitutes a reference point for protecting and tending to the landscape of Puglia. Over time, the project has pursued the preservation of areas of community and brotherhood over individual growth. It has promoted opportunities to undertake and strengthen social capital, while controlling water resources and combating intensive land use. Research and awareness work have been carried out since 2010. The project has developed innovative agricultural practices to counter the degradation of rural areas and strengthen social cohesion. It is thus possible to harness a shared heritage in future generations. By pursuing a new "ruralism pact" the project promotes the values of sustainability, justice and belonging, expressing the multiple identities of Europe and its communities.

The Committee of Ministers conferred a Special Mention of the Landscape Award of the Council of Europe's European Landscape Convention to the achievement within the framework of the 6th Session of the Award 2018-2019.

The project testifies to the great success of the landscape approach in promoting social cohesion. The Men of Mezzogiorno Consortium is part of a multi-scale form of property management adapted to the socio-economic realities of the current rural world in an evolving context, in order to fight the prevailing neo-ruralism. The project promotes the sense of community, offering entrepreneurial possibilities through the practice of an environmentally friendly agriculture. The permanent control of the water table, as well as the efforts to fight intensive exploitation of the land, contribute to the maintenance of the social capital. By proposing a new pact for the landscape, the Achievement allows a truly and harmonious landscape to be passed on to future generations.

Recognised for its great value, and in accordance with Resolution CM Res (2017)18 of the Committee of Ministers, the project is thus part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe, as a source of inspiration.

Landscape Alliance – Italy

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

BELGIUM

Wortel and Merksplas Colours, a viticultural landscape revisited
Kwaikommunale Wortel

Wortel and Merksplas Colours together form an exceptional cultural landscape. This UNESCO-protected, semi-rural landscape, developed in the 19th century, consists of open and closed areas, farmland, forest and nature reserves. Not less than 32 historical architectural forms and other elements, such as canals and bridges, divide the territory into orthogonal forms. Some of the remaining hedges and farm buildings, with occasional outbuildings, form the landscape as we know it today. Following more than 150 years of agricultural practices, the territory became largely viticultural. The area was briefly under threat, until citizens were mobilised. Over several decades, public authorities and associations have successfully worked together to secure and restore the identity and unity of the colonies. Thus, everyone can continue to enjoy this historical landscape.

The Committee of Ministers acknowledged the great value of the achievement presented for the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe's European Landscape Convention 2018-2019, and the importance to make it well-known as a source of inspiration.

In accordance with Resolution CM Res (2017)18 of the Committee of Ministers, the project is thus part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe.

Landscape Alliance – Belgium

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

CROATIA

Dragoški: preserving the dry-stone masonry techniques of the Eastern Adriatic
4 Grada Drogoski

Dragoški is an education, training and awareness-raising project on the dry stone heritage of Croatia and the Eastern Adriatic. It is led by 4 Grada Drogoski Association, a non-governmental organisation consisting mostly of young professionals and students of heritage and landscape-related disciplines (architecture, ethnology, landscape architecture, agriculture, in particular). The initial phases of the project were completed in 2013, and several steps have been taken since then: establishment of a heritage information point, institution of an inventory of dry stone buildings and landscapes, publication of handbooks on landscaping, awareness-raising and digital development of a regular programme of public workshops and an inscription of dry stone arts into the National Register of Cultural Goods. The association continues to work for the protection of Croatia's landscapes.

The Committee of Ministers acknowledged the great value of the achievement presented for the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe's European Landscape Convention 2018-2019, and the importance to make it well-known as a source of inspiration.

In accordance with Resolution CM Res (2017)18 of the Committee of Ministers, the project is thus part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe.

Landscape Alliance – Croatia

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

CYPRUS

Multifunctional Seaside Park in Limassol
Limassol Municipality

In 1991, the government and the municipal authorities of Limassol launched a rehabilitation project involving some coastal areas of the city of Limassol, by expanding the land into the sea, in order to cope with tourism, to protect buildings along the beach, and to create a large seaside park. The existing landscape was a kilometre long and narrow strip of land, with a mix of residential and commercial buildings, and a high density of buildings. The project aimed to integrate it into the new modern face of the downtown, following a unified reconstruction and development plan including notably the installation of a system to use recycled water from the sewage system for irrigation, the construction of diverse infrastructures, a bike lane along the main road, a small amphitheatre, boulevards, walkways, playgrounds and seating areas, recreational areas, pavilions and pedestrian decks as well as the installation of a lighting system. This development took into account the existing green spaces, playgrounds, fountains and sculptures.

The Committee of Ministers acknowledged the great value of the achievement presented for the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe's European Landscape Convention 2018-2019, and the importance to make it well-known as a source of inspiration.

In accordance with Resolution CM Res (2017)18 of the Committee of Ministers, the project is thus part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe.

Landscape Alliance – Cyprus

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

DENMARK

Landscape Futures
University of Copenhagen

"Landscape Futures" is the name of a project carried out between 2013 and 2018 with the aim of planning the future of rural landscapes on a multidisciplinary agenda and renewing Danish countryside planning. The project was organised by 16 partners, including 11 Danish municipalities and the Danish Nature Association, each having landscape action. The results of the work carried out have been published in the book, "Landscape Futures - Visions and plans for the countryside", Bogværket, 2018. Other research in transition implications for policy and practice" (Cambridge University Press, 2018) have been published. These activities have had obvious impacts on municipal planning and landscape management. A general framework for a more integrated, involved and proactive approach to rural landscape planning, called "Landscape strategic-making", represents a major methodological outcome.

The Committee of Ministers acknowledged the great value of the achievement presented for the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe's European Landscape Convention 2018-2019, and the importance to make it well-known as a source of inspiration.

In accordance with Resolution CM Res (2017)18 of the Committee of Ministers, the project is thus part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe.

Landscape Alliance – Denmark

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

GEORGIA

Martvili Canyon Sustainable Development
Martvili Municipality

The Martvili Canyon received the status of Natural Monument in 2011, and an administration in charge of the monument was created in 2015. Previously, the site was only known locally and, due to the lack of suitable management, it became degraded. Illegal logging and poaching were taking place, and the flora was damaged. In addition, due to the lack of infrastructure, the safety of tourists was not assured. The situation has changed rapidly since 2015, when the Agency of Protected Areas of Georgia started, in the framework of a co-operation with the Municipality of Martvili, to implement a project of sustainable development for the area. The canyon now has a visitor centre, a shelter for boats, walking trails, bridges and viewpoints. A 19th-century water mill has been restored and a flood-warning system has been installed for the River Abasha. In addition, large quantities of plastic bottles and packaging have been removed and the place is now totally clean and safe. The Government of Georgia granted boating rights to the local company, Coobash, which purchased boats and set up services to welcome visitors.

The Committee of Ministers acknowledged the great value of the achievement presented for the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe's European Landscape Convention 2018-2019, and the importance to make it well-known as a source of inspiration.

In accordance with Resolution CM Res (2017)18 of the Committee of Ministers, the project is thus part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe.

Landscape Alliance – Georgia

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

GREECE

Recreation of Lake Karla
Region of Thessaly

The Recreation of Lake Karla is currently the largest environmental project in the Balkans, implemented by the Region of Thessaly. It concerns the creation of a wide wetland area of 3,800 hectares, designed to reverse the adverse environmental conditions that were caused when the lake was drained. This local development project, launched in 2009, of national importance, with multiple positive effects for the lake area. It was implemented with financial support from European funds, the Ministry of Infrastructure, Transport and Networks and the Region of Thessaly. As a result of the project, the region's water supply has been facilitated, flood protection and irrigation of arable land has been improved, and agriculture could develop.

The Committee of Ministers acknowledged the great value of the achievement presented for the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe's European Landscape Convention 2018-2019, and the importance to make it well-known as a source of inspiration.

In accordance with Resolution CM Res (2017)18 of the Committee of Ministers, the project is thus part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe.

Landscape Alliance – Greece

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

HUNGARY

The Landscape revitalisation Initiative in the spirit of the Pódogyár Landscape Charter
Local governments of Zalaegerszeg, Dösköz, Egeracsok, Esterházyváros, Kencsey, Oroscsöny, Péc, Zalaegerszeg, Zalaölvi

From 2011, the municipalities of Pódogyár – Zalaegerszeg, Dösköz, Egeracsok, Esterházyváros, Kencsey, Oroscsöny, Péc, Zalaegerszeg, Zalaölvi – jointly developed a complex landscape-oriented revitalisation project for their territory, in order to preserve and sustainably use the traditional heritage of Zala county. On the initiative of the local governments of Zalaegerszeg, the nine municipalities approved a programme and signed the Pódogyár Landscape Charter (Pódogyár-föld, Hungary's first landscape charter). An adaptive management of the microregion's landscape has been implemented, promoting the quality of life for the inhabitants.

The Committee of Ministers acknowledged the great value of the achievement presented for the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe's European Landscape Convention 2018-2019, and the importance to make it well-known as a source of inspiration.

In accordance with Resolution CM/Res (2017)18 of the Committee of Ministers, the project is thus part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe.

Landscape Alliance – Hungary

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

LATVIA

The origin of the Latvian cultural traditions. Dūkai, the birthplace of the Latvian song festival Mucsalnīca in Auce

Dūkai, a small village in Latvia, was first mentioned in historical documents in 1436. In the past, this territory was inhabited by the Livonians who chose the mountains Dūka and Bīdara as their settlements. It is well-known in the cultural history of Latvia: the Latvian theatre tradition started there in 1818. In 1964, Arns Niekans, a clergyman and writer, organised the first ever singing festival in the grounds of the vicarage (from Mount Bīdara), laying the foundation for the beautiful Latvian tradition which is now included in the UNESCO List of Intangible Cultural Heritage of Humanity. Dūkai is a place where values and cultural heritage meet, and one of the landscape where all the records of the most important cultural events and facts of Latvian history are kept. The project has promoted the archaeological site and the historical monuments of national importance with regard to their landscape.

The Committee of Ministers acknowledged the great value of the achievement presented for the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe's European Landscape Convention 2018-2019, and the importance to make it well-known as a source of inspiration.

In accordance with Resolution CM/Res (2017)18 of the Committee of Ministers, the project is thus part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe.

Landscape Alliance – Latvia

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

LITHUANIA

Formation and consolidation of natural framework urbanised territory of Telšiai city
Administration of Telšiai District Municipality

The natural urbanised territory of Telšiai city, in north-west Lithuania, is located on seven hills on the banks of Lake Mazis. With funds from the European Union and the Lithuanian Government, more than 30 projects were carried out with the aim of clearing up the previously polluted northern bank of the lake, consolidating the city's setting, and restoring the link between the territory and the lake. These projects, complex and interdependent, have considered the geographic location of the city and its natural and cultural values. Each quarter in the centre of the city has been renovated, and the ensemble now forms a functional and attractive historical site. After clearing the northern shore of the lake, a modern recreation infrastructure was established, significantly improving the quality of life for the population. This new environment now attracts investment, both in the city and its surroundings, while promoting sustainable development.

The Committee of Ministers acknowledged the great value of the achievement presented for the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe's European Landscape Convention 2018-2019, and the importance to make it well-known as a source of inspiration.

In accordance with Resolution CM/Res (2017)18 of the Committee of Ministers, the project is thus part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe.

Landscape Alliance – Lithuania

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

LUXEMBOURG

Ancient landscape for Vandelan
Team for the Development and Management of the Car Natura 2000

Surrounded by the beautiful nature of the Luxembourg Ardennes, the town of Vandelan lies at the foot of an imposing castle and represents a cultural and historical attraction in Car Natura Park, in the north of the Grand Duchy of Luxembourg. In recent centuries, intensive agriculture and forestry have marked the landscape. The slopes around Vandelan, often steep and difficult to cultivate, had become consolidated and reflected with castles. These factors led to the almost total disappearance of the attractive values of the city and the castle. In addition, the city park with its network of paths was no longer maintained. Considering this evolution, the project aimed to improve the quality of a traditional landscape.

The Committee of Ministers acknowledged the great value of the achievement presented for the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe's European Landscape Convention 2018-2019, and the importance to make it well-known as a source of inspiration.

In accordance with Resolution CM/Res (2017)18 of the Committee of Ministers, the project is thus part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe.

Landscape Alliance – Luxembourg

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

NORWAY

Lita, a unique landscape and partnership
The municipality of Farsund, Vest-Agder County Council

Since 1976, the municipality of Farsund has been systematically working to protect, manage and promote natural and cultural values of the coastal district of Lita, with the co-operation of regional authorities, as well as local volunteer groups and associations. Targeted work, conducted for more than 40 years, has helped shape a multi-faceted and rich landscape. Lita has many species of birds and rare plants. The various forms of rural landscape, lakes, wetlands, pastures and forests provide birds with suitable resting, nesting and wintering grounds. The preservation of these precious coastal and marine ecosystems requires landscape management and the use of traditional agricultural methods. Barbed with a specific light, the area is attractive for both the inhabitants and the visitors, who can discover and appreciate the landscape.

The Committee of Ministers acknowledged the great value of the achievement presented for the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe's European Landscape Convention 2018-2019, and the importance to make it well-known as a source of inspiration.

In accordance with Resolution CM/Res (2017)18 of the Committee of Ministers, the project is thus part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe.

Landscape Alliance – Norway

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

PORTUGAL

Landscape of the Pico Island vineyard culture
Joint Regional Government of the Azores, Regional Council of the Environment

Pico Island, the main island of the central group of the Azores archipelago, is geographically far from the western-most part of Europe. In 1996, regarding its land abandonment and the declining population, the regional government of the Azores developed an innovative landscape policy, based on the specific characteristics of the island. The volcanic, highest mountain of the Azores and all Portugal, the rocky volcanic nature of the soil, and the traditional culture of the vineyards were considered in promoting the natural and cultural assets of the island, as a basis for sustainable development. The regional government promoted land use planning, addressing the need to stop the decline of the population and to welcome visitors. The landscape policy implemented a continuous and co-ordinated way, was the starting point for revitalising the socio-economic structure of the territory. This led to the marketing of local products outside the region, on an international level. The aim was to promote the traditional characteristics of the landscape and to rehabilitate the rural and built heritage assets. The policy has shown that it is possible to transform a remote ultra-peripheral region into a vibrant, attractive, sustainable and exemplar territory.

The Committee of Ministers acknowledged the great value of the achievement presented for the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe's European Landscape Convention 2018-2019, and the importance to make it well-known as a source of inspiration.

In accordance with Resolution CM/Res (2017)18 of the Committee of Ministers, the project is thus part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe.

Landscape Alliance – Portugal

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

SERBIA

Spatial Plan for a special-purpose area "The Cultural Landscape of Branko Karlović"
Urban and Spatial Planning Institute of Belgrade, Provincial Secretary for Urban Planning and Environmental Protection, Government of the Autonomous Province of Vojvodina

Acknowledging the inherent value embodied in the landscape, and seeking to mitigate the negative spatial development trends resulting in urban sprawl, illegal construction and heterogeneous land use, the project aimed to create a spatial development strategy. The objective was to enhance the image of the historical town of Branko Karlović, giving priority to settlement outside the town. The first conceptual framework for spatial planning in Serbia was designed for this project, providing a model for the application of the European Landscape Convention. The area considered by the planning document covered an area of 64 square kilometres, including diverse landscape on the wooded slopes of the Branko Karlović mountain and near the widest alluvial plains of the middle Danube (Bodulica-Primošten area). The conflict zone between these two dominant spatial entities has determined the form of the landscape, characterised by the compact morphology of the historical town, and the particularity of its agricultural surroundings. The activities undertaken aimed to realise the full potential of the landscape and to identify the landscape quality objectives, with the purpose of creating a new spatial development strategy.

The Committee of Ministers acknowledged the great value of the achievement presented for the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe's European Landscape Convention 2018-2019, and the importance to make it well-known as a source of inspiration.

In accordance with Resolution CM/Res (2017)18 of the Committee of Ministers, the project is thus part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe.

Landscape Alliance – Serbia

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

SLOVAK REPUBLIC

Safeguarding and restoration of the baroque landscape of the Banáska Štiavica Calvary
Calvary Fund Civic Association

The project was implemented by the Calvary Fund Civic Association with the aim of saving and restoring the baroque landscape and architectural complex of the Banáska Štiavica Calvary. The calvary complex is part of a site included in the UNESCO World Heritage List. It consists of a total of 23 separate sacral buildings – three churches, 17 chapels and three other objects on the central axis on the Štiavica hill. The project realisation began shortly after the baroque calvary area was included, in 2007, in the World Monuments Watch List of 100 Most Endangered Sites. The Calvary Fund Civic Association has helped to restore the degraded area of Calvary Hill, bringing back, following extensive reconstruction, its original baroque appearance. At the same time, the association helped restore the symbolic religious landscape that, once again, is a destination for the faithful and numerous visitors. The implementation of the project has preserved numerous cultural, architectural, artistic and historical treasures, both inside the monuments and in their interior, decorations, frescos and sculptures.

The Committee of Ministers acknowledged the great value of the achievement presented for the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe's European Landscape Convention 2018-2019, and the importance to make it well-known as a source of inspiration.

In accordance with Resolution CM/Res (2017)18 of the Committee of Ministers, the project is thus part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe.

Landscape Alliance – Slovak Republic

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

SLOVENIA

**The Meadow orchards and landscape
Heritability of Kras**

The extensive use of agricultural land in meadow orchards helps maintain a traditional agricultural landscape by contributing significantly to the preservation of biodiversity. The meadow orchards of the protected area of Kolonjski Regional Park are among the most important special conservation areas in Europe (Natura 2000), because they represent a natural environment necessary for many endangered rare bird species. Changes in farming practices, lack of land maintenance, economic and social transformations, which are processes threatening this habitat type, were halted with pro-active measures. The adoption of a holistic approach has helped protect nature and enhance the landscape, developing quality agriculture favourable to the local economy. The meadow orchards and apple groves there have become a symbol. The local population, the managers of the protected area and governmental organisations, work together for this landscape.

The Committee of Ministers acknowledged the great value of the achievement presented for the 4th Session of the Landscape Award of the Council of Europe/European Landscape Convention 2016-2019, and the importance to make it well-known as a source of inspiration.

In accordance with Resolution CM Res (2017)18 of the Committee of Ministers, the project is thus part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe.

Landscape Alliance – [Slovenia](#)

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

SPAIN

**The landscape of Balcón Cove: research, planning and intervention:
Medieval History of Heritage Initiative
of the Department of Culture of the Local Government of Asturias**

In order to comply with the provisions of the European Landscape Convention, a series of actions – research, planning and intervention – have been undertaken in support of the landscape of Balcón Cove, considering its natural and cultural heritage. Visitor itineraries have been designed to reveal the richness of the site. The project considered the complex and relational nature of the landscape, as perceived by the inhabitants and visitors. The accessibility conditions have been improved and new interpretive materials have been produced. The project is part of a broader strategy to protect and manage the landscape, in order to improve its quality. It has helped to promote the participation of local stakeholders and to establish genuine inter-institutional cooperation.

The Committee of Ministers acknowledged the great value of the achievement presented for the 4th Session of the Landscape Award of the Council of Europe/European Landscape Convention 2016-2019, and the importance to make it well-known as a source of inspiration.

In accordance with Resolution CM Res (2017)18 of the Committee of Ministers, the project is thus part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe.

Landscape Alliance – [Spain](#)

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

TURKEY

**Yedigöller Basin Landscape Atlas
Department of Landscape Architecture, Faculty of Forestry, Sivas University**

The Yedigöller Basin Landscape Atlas aimed to identify the landscapes of the area, to analyse their characteristics based on natural and cultural values of the territory, as well as the dynamics and processes that transform them. The project was launched in 2017 and was undertaken in three main stages: study, inventory and landscape assessment, constitution of a database, analysis of landscape functions, with the definition of indicators and the evaluation of landscape features. A meeting to launch the project was held in Ankara, and workshops were then organised, with the participation of government agencies, non-governmental organisations and the general public, in Samsun, Tokat and Gümüş. Training and realisation of the work was held in Ankara. A map, indicating sectoral guidelines, has been drawn up.

The Committee of Ministers acknowledged the great value of the achievement presented for the 4th Session of the Landscape Award of the Council of Europe/European Landscape Convention 2016-2019, and the importance to make it well-known as a source of inspiration.

In accordance with Resolution CM Res (2017)18 of the Committee of Ministers, the project is thus part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe.

Landscape Alliance – [Turkey](#)

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

UNITED KINGDOM

**The Sill: National Landscape Discovery Centre,
Bardon Mill, Northumberland
Northumberland National Park Authority**

The Sill National Landscape Discovery Centre is an accessible destination for anyone wishing to explore the wilderness of the Northumberland National Park and the wider north-east of England, as well as the Scottish Borders. This centre is named after the internationally renowned geological site, Wills Sill, located nearby. Throughout the year, it offers a comprehensive programme of activities and events to help nurture the current and next generation of landscape enthusiasts, open up access to the countryside to everyone, and ensure that these last wild places can be preserved, and the communities within them continue to thrive. The centre acts as a hub, a safe and accessible destination for everyone, particularly for families, young people, and people with disabilities. With more than 150,000 visitors a year and nearly 30,000 people participating in a variety of activities about the landscape, the centre has quickly become one of the main open-air attractions in the north-east of England.

The Committee of Ministers acknowledged the great value of the achievement presented for the 4th Session of the Landscape Award of the Council of Europe/European Landscape Convention 2016-2019, and the importance to make it well-known as a source of inspiration.

In accordance with Resolution CM Res (2017)18 of the Committee of Ministers, the project is thus part of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe.

Landscape Alliance – [United Kingdom](#)

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Conclusion

A thoroughly modern concept, landscape combines all four elements of sustainable development: natural, cultural, social and economic.

A unique setting and meeting place for populations, landscape is a key factor in the physical, mental and spiritual well-being of individuals and societies.

A source of inspiration, it takes us on a journey, both individual and collective, through time, space and imagination.

Any government wishing to implement the principles of good governance needs to give due emphasis to landscape in its national and international policies.

The landscape as a reflection and project of civilisation

<https://www.coe.int/en/web/landscape/>
<https://www.coe.int/fr/web/landscape/>

Inauguration
with the presentation of
the recreation of Lake Karla,
Region of Thessaly, Greece

Inauguration avec la présentation
de la récréation du lac Karla,
Région de Thessalie, Grèce

Presentation of the Diploma
of the Landscape Award Alliance
of the Council of Europe
for the recreation of Lake Karla

Remise du Diplôme
de l'Alliance du Prix du Paysage
par le Conseil de l'Europe,
pour la récréation du lac Karla

Speech by the Representative of the Ministry

Discours de la Représentante du Ministère

Mrs Evgenia Lagiou,
*Head of Department of National Spatial Planning Strategy,
Directorate of Spatial Planning, Ministry of the Environment and Energy,
Greece*

Mme Evgenia Lagiou,
*Chef du Département de la Stratégie nationale d'aménagement du territoire,
Direction de l'aménagement du territoire, Ministère de l'environnement et de l'énergie,
Grèce*

Συνιστά μεγάλη χαρά για εμάς να σας υποδεχόμαστε σε αυτό τον ιδιαίτερο τόπο της Ελλάδας προκειμένου να προβούμε στη διεξαγωγή του Forum των Εθνικών Επιλογών της 6ης Συνόδου Βραβείου Τοπίου του Συμβουλίου της Ευρώπης αποδίδοντας συγχαρητήρια στην πρώτη διάκριση και σε όλες τις διακεκριμένες εθνικές επιλογές.

Το 2018 προκειμένου να συμμετέχει και να εκπροσωπηθεί η Ελλάδα στην 6η Σύνοδο Βραβείου Τοπίου του Συμβουλίου της Ευρώπης 2018-2019 και στο πλαίσιο της CM/Res(2017)18 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τη Συμμαχία Βραβείου Τοπίου του Συμβουλίου της Ευρώπης, το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας προέβη για πρώτη φορά στην Προκήρυξη Διαγωνισμού απευθύνοντας Πρόσκληση προς τους δυνάμει δικαιούχους υποβολής Υποψηφιότητας σύμφωνα με το άρθρο 11 της Σύμβασης και τους Κανόνες που διέπουν το Βραβείο Τοπίου σύμφωνα με τη CM/Res(2008)3 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Ο Διαγωνισμός είχε πιλοτικό χαρακτήρα εφόσον η ενσωμάτωση των Αρχών της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για το Τοπίο στο Χωρικό Σχεδιασμό είχε συντελεστεί σχετικά πρόσφατα. Ωστόσο υπεβλήθησαν 6 Υποψηφιότητες εκ των οποίων, θα πρέπει να αναφέρουμε, τρεις υποψηφιότητες υπεβλήθησαν από αντίστοιχους Δήμους της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας, μία υποψηφιότητα από την Περιφέρεια Ηπείρου, μία υποψηφιότητα από την Περιφέρεια Πελοποννήσου και μία υποψηφιότητα από την Περιφέρεια Θεσσαλίας.

Για την ανάδειξη του έργου που θα εκπροσωπούσε τη χώρα στην 8η Σύνοδο και θα επέιχε θέση Εθνικού Βραβείου Τοπίου συγκροτήθηκε από το Υπουργείο Ειδική Επιστημονική Επιτροπή αποτελούμενη από υψηλόβαθμα στελέχη του, από εκπροσώπους Επιστημονικών Φορέων, από μέλη της Ακαδημαϊκής Κοινότητας, εκπροσώπους του Πανελληνίου Συλλόγου Αρχιτεκτόνων Τοπίου και εκπροσώπους του Υπουργείου Πολιτισμού.

Η Ειδική Επιστημονική Επιτροπή επέλεξε την υποψηφιότητα της Περιφέρειας Θεσσαλίας με το έργο: Recreation of Lake Karla ως Εθνικό Βραβείο Τοπίου, με το οποίο συμμετείχε η Ελλάδα σε αυτή την 6η Σύνοδο Βραβείου Τοπίου του Συμβουλίου της Ευρώπης 2018-2019.

*

It is a great pleasure for us to welcome you to this special place in Greece to hold the Forum of the National Selections of the 6th Council of Europe Landscape Award, congratulating the first award and all the distinguished national selections.

In 2018 in order to participate and represent Greece in the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe 2018-2019, and in accordance with Resolution CM/Res(2017)18 of the Committee of Ministers of the Council on the Landscape Award Alliance of the Council of Europe, the Ministry of Environment and Energy has for the first time made a Call for Proposals by issuing an Invitation to potential nominees in accordance with Article 11 of the Council of Europe Landscape Convention, and the Rules governing the Landscape Award in accordance with CM/Res(2008)3 of the Committee of Ministers of the Council of Europe.

The Competition was of a pilot nature since the integration of the Principles of the Council of Europe Landscape Convention into spatial planning had taken place relatively recently. However, six nominations were submitted of which, it should be mentioned, three nominations were presented by respective municipalities of the Region of Central Macedonia, one nomination from the Region of Epirus, one nomination from the Region of Peloponnese and one nomination from the Region of Thessaly.

For the nomination of the project that would represent the country at the 8th Session and would be nominated for the National Landscape Award, a Special Scientific Committee was formed by the Ministry, consisting of high-ranking executives, representatives of Scientific Institutions, members of the academic community, representatives of the Panhellenic Association of Landscape Architects and representatives of the Ministry of Culture.

The Special Scientific Committee selected the nomination of the Region of Thessaly with the project.

*

C'est un grand plaisir pour nous de vous accueillir dans ce lieu spécial en Grèce pour tenir le Forum des sélections nationales du 6e Session du Prix du paysage du Conseil de l'Europe, en félicitant le premier prix et toutes les sélections nationales distinguées.

En 2018 afin de participer et de représenter la Grèce à la 6e Session du Prix du paysage du Conseil de l'Europe 2018-2019, et conformément à la Résolution CM/Res(2017)18 du Comité des ministres du Conseil de l'Europe sur l'Alliance du Prix du paysage du Conseil de l'Europe, le Ministère de l'environnement et de l'énergie a pour la première fois procédé à l'appel à propositions en lançant une invitation aux candidats potentiels conformément à l'article 11 de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage, et au Règlement du Prix du paysage conformément à CM/Res(2008)3 du Comité des Ministres du Conseil de l'Europe.

Le concours avait un caractère pilote puisque l'intégration des principes de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage dans l'aménagement du territoire était relativement récente. Cependant, six candidatures ont été soumises, dont, il convient de le mentionner, trois candidatures ont été présentées par les municipalités respectives de la région de Macédoine centrale, une candidature de la région d'Épire, une candidature de la région du Péloponnèse et une candidature de la région de Thessalie.

Pour la nomination du projet qui représenterait l'État à la 8e Session et serait proposé pour le Prix national du paysage, un Comité scientifique spécial a été formé par le Ministère, composé de cadres supérieurs, de représentants d'institutions scientifiques, de membres de la communauté universitaire, de représentants de l'Association panhellénique des architectes paysagistes et de représentants du Ministère de la culture.

Le Comité scientifique spécial a retenu la candidature de la région de Thessalie pour le projet.

Speech by the Representative of the achievement

Discours du Représentant de la réalisation

Mr Konstantinos Agorastos,
Governor of the Region of Thessaly, Greece

M. Kostas Agorastos,
Gouverneur de la Région of Thessalie, Grèce

Ευχαριστούμε που είστε εδώ,

Ευχαριστούμε την εθνική μας αντιπροσωπεία που προέκρινε το έργο της Επανάστασης της Λίμνης Κάρλας. Το οποίο είναι έργο ζωής, είναι «θείο δώρο» για την Ελλάδα αλλά και τους κατοίκους της περιοχής. Είναι ένα έργο συνυφασμένο με το τοπίο. Είναι ένα έργο που πραγματικά αλλάζει το τοπίο. Είναι ένα έργο που δείχνει ότι αντιδρούμε δυναμικά στο χρόνο. Η λίμνη Κάρλα αποξηράνθηκε για να ζήσει τους κατοίκους της περιοχής και να μπορέσει να κρατήσει τους κατοίκους στην περιοχή. Η λίμνη Κάρλα αναγεννήθηκε για να μπορέσει ξανά να κρατήσει τους κατοίκους στην περιοχή αλλά ταυτόχρονα και να βοηθήσει να παράγουν και να ζήσουν αξιοπρεπώς. Άρα η Κάρλα είναι συνυφασμένη με μια δυναμική εξέλιξη του κόσμου, του ανθρώπου της περιοχής αλλά και εξέλιξη της λογικής. Της λογικής η οποία θα πρέπει να διέπει τη διαχείριση των τοπίων. Της λογικής η οποία πρέπει να διέπει τη διαχείριση των έργων. Να προκρίνει τα έργα αλλά και να ολοκληρώνει τα έργα με σεβασμό στο περιβάλλον και σεβασμό στο τοπίο. Γιατί το τοπίο για εμάς είναι συνυφασμένο με την έμπνευση, την ηρεμία, την ενδυνάμωση του ψυχισμού και της δημιουργικής σκέψης αλλά ταυτόχρονα και της ηρεμίας και της ειρήνης που τόσο ανάγκη έχουμε σήμερα. Σε ένα καλό τοπίο υπάρχει αυξημένο το αίσθημα της ειρήνης και της συμφιλίωσης των λαών.

Η λίμνη Κάρλα δημιουργήθηκε για την αναγκαιότητα της διαχείρισης του νερού. Είναι ένα πρόδρομο έργο της φιλοσοφίας build back better που εφαρμόζει η Περιφέρεια Θεσσαλίας, ώστε να προλάβουμε κινδύνους και εξελίξεις της εποχής όπως είναι η ξηρασία, η έλλειψη υδατικών πόρων, η αύξηση της τιμής του ηλεκτρικού ρεύματος. Προλάβαμε την εξέλιξη και ήμασταν πιο μπροστά από αυτό που θα συνέβαινε. Έργο στενά συνυφασμένο με τις αξίες και τη μαγική, θετική ενέργεια του τοπίου, που συμβάλλει στην ενδυνάμωση του ψυχισμού, της δημιουργικής σκέψης, την ηρεμία, την αρμονική συνύπαρξη και την ειρήνη, έργο τοπίου που προκαλεί ανάταση ψυχής και που οδηγεί σε λογικές αποφάσεις που έχουμε ανάγκη σήμερα περισσότερο από ποτέ. Σε μια δύσκολη περίοδο για τη χώρα, εν μέσω οικονομικής κρίσης και capital controls, η ανασύσταση της λίμνης Κάρλα αποτελεί ένα θείο δώρο ζωής για την περιβαλλοντική αναβάθμιση, την πρωτογενή παραγωγή, τη δημόσια υγεία, την ορθολογική διαχείριση του νερού, τη διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων, τον πολιτισμό, τον τουρισμό. Η ζωή επανήλθε με 184 νέα είδη πουλιών και 14 είδη ψαριών που γεννήθηκαν στη λίμνη, το μικροκλίμα άλλαξε, άλλαξαν τα δεδομένα στην αγροτική παραγωγή, με την δωρεάν άρδευση 100.000 στρεμμάτων γης, καταργήθηκαν οι γεωτρήσεις, σταμάτησαν οι ρηγματώσεις. Η λίμνη ενέπνευσε και αποτέλεσε πεδίο εργασίας για αρχαιολόγους, ανθρώπους της τέχνης που δημιούργησαν ένα εξαιρετικά εύγλωττο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας και Λιμναίου Πολιτισμού, πανεπιστημιακούς ερευνητές και πολλά σχολεία κάθε βαθμίδας εκπαίδευσης που συμμετείχαν σε ευρωπαϊκά προγράμματα. Όπως κάθε λίμνη που σέβεται τον εαυτό της, έχει εμπνεύσει και το μύθο τον «Ήταυρο». Ο Ήταυρος είναι ένα πουλί, είναι ο δράκος της λίμνης.

Το έργο της Κάρλας αγαπήθηκε από τους Ευρωπαίους πολίτες που κέρδισε το πρώτο βραβείο δημοσιότητας στο διαγωνισμό EU Delivers. Είναι πρωτίστως ένα έργο που αφήνει πίσω του μέλλον, με πρόβλεψη να καλύψει στο μέλλον τις υδρευτικές ανάγκες του Βόλου. Η επαναδημιουργία της Κάρλας δημιουργεί πρότυπο σε όλες της διαδικασίες αναβίωσης της ζωής σε περιοχές της Ελλάδας αλλά και στην Ευρώπη.

Είμαστε περήφανοι για το έργο μας και τη νέα διάκριση. Ευχαριστώ το Συμβούλιο της Ευρώπης, την Ευρωπαϊκή Ένωση γιατί χωρίς τη χρηματοδότηση της το έργο δεν θα μπορούσε να γίνει και την Εθνική Αντιπροσωπεία του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας που προέκρινε τη συμμετοχή της Κάρλας μετά από διαγωνισμό ειδικής επιστημονικής επιτροπής για να εκπροσωπήσει την Ελλάδα στην 6η Σύνοδο Βραβείου Τοπίου. Παραδίδουμε στη Θεσσαλία ένα μεγάλο, χρήσιμο και λειτουργικό έργο, στο οποίο διεισδύουν οι επιθυμίες της κοινωνίας, ένα έργο που επιλύει μεγάλα προβλήματα της περιοχής αλλά και πολλά μικρά, που όμως ανάγονται σε μεγάλα και κυρίαρχα στη ζωή των ανθρώπων.

Σας ευχαριστούμε που είστε εδώ, που επιλέξατε τη Θεσσαλία γι' αυτό το Συμπόσιο που είναι σημαντικό μετά από μια μεγάλη πανδημία που μας δημιούργησε πολλά προβλήματα. Σας ευχαριστούμε που μας τιμάτε και μου δώσατε τη δυνατότητα να δω τη χρησιμότητα του τοπίου. Το τοπίο αλλάζει το μέλλον και μας δίνει τη δυνατότητα να γινόμαστε καλύτεροι. Είναι ένας παράγοντας ανάπτυξης, καλής συνύπαρξης και μεγάλης έμπνευσης.

Περίληψη του Έργου

Το τοπίο είναι πράγματι ένα σημαντικό μέρος της ποιότητας ζωής των ανθρώπων οπουδήποτε: το τοπίο γύρω από τη λίμνη Κάρλα όταν αποξηράνθηκε μετατράπηκε, από μια περιοχή εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς και οικολογικής αξίας και πολιτιστικής σημασίας, σε μια περιοχή που δεν είχε πλέον εμφανείς ιδιαιτερότητες. Το μοτίβο για μια πρόσθετη ανάπτυξη στη γεωργία της περιοχής, οδήγησε στην καταστροφική μεταμόρφωση του τοπίου της Κάρλας.

Η «Ανασύσταση της Λίμνης Κάρλας» θεωρείται το μεγαλύτερο περιβαλλοντικό έργο στα Βαλκάνια, το οποίο υλοποίησε και η Περιφέρεια Θεσσαλίας και αφορά τη δημιουργία μιας ευρείας υγροτοπικής έκτασης 3.800 στρεμμάτων, που έχει σχεδιαστεί για την αντιστροφή των δυσμενών περιβαλλοντικών συνθηκών που προκλήθηκαν από την αποξήρανση της λίμνης. Πρόκειται για ένα έργο τοπικής ανάπτυξης και εθνικής σημασίας με πολλαπλές θετικές επιπτώσεις στην περιοχή της λίμνης, και στη Θεσσαλία, το οποίο ξεκίνησε το 1999 με το συνολικό κόστος του έργου να ανέρχεται σε 245.000.000€. Το έργο, αναβαθμίζοντας και λύνοντας μια σειρά από τις

συνθήκες υποβάθμισης και τα προβλήματα που επέφερε η αποστράγγισή του, μπορεί να γίνει κατανοητό, υπό το πρίσμα της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Τοπίου, ως ένα πολύπλευρο θέμα Τοπίου. Είναι πράγματι μια περίπλοκη περίπτωση όπου οικολογικές, υδρολογικές, οικονομικές, δημογραφικές, πολιτιστικές πτυχές συμπλέκονται.

Οι κύριοι σκοποί του έργου

Το σχέδιο του έργου πρότείνει τη δημιουργία ταμιευτήρα στη χαμηλότερη κοιλάδα της πρώην λίμνης Κάρλας που θα καταλαμβάνει μέγιστη έκταση περίπου 38 km², μέσω της κατασκευής δύο αναχωμάτων, ενός στο ανατολικό τμήμα και ενός στο δυτικό τμήμα του η λίμνη. Στόχος του είναι:

- ▶ Η περιβαλλοντική αναβάθμιση της ευρύτερης περιοχής.
- ▶ Η αποτελεσματική αντιπλημμυρική αντιπλημμυρική προστασία της ευρύτερης περιοχής.
- ▶ Η σταδιακή ανύψωση του υπόγειου υδροφόρου ορίζοντα των γύρω περιοχών.
- ▶ Η εξεύρεση επαρκών ποσοτήτων πόσιμου νερού από γεώτρηση για τη βελτίωση της υδροδότησης του πολεοδομικού συγκροτήματος της πόλης του Βόλου.
- ▶ Η αναμενόμενη αλλαγή του μικροκλίματος της περιοχής.
- ▶ Η ήπια αγροτουριστική ανάπτυξη της περιοχής και η συνακόλουθη μείωση της ανεργίας
- ▶ Το εκπαιδευτικό αποτέλεσμα. Οι υποδειγματικές, επιστημονικές, οικολογικές, πολιτιστικές πτυχές του έργου.
- ▶ Το δίκτυο των αρχαίων και παραδοσιακών οικισμών που σχετίζονται με την Ιστορική Λίμνη.

Αποτελέσματα

Αντιπλημμυρική προστασία

- ▶ Βιώσιμη και πλήρης άρδευση 92.500 στρεμμάτων (διπλασιάζοντας την αξία της αγροτικής παραγωγής).
- ▶ Ύδρευση πόλης Βόλου Μαγνησίας (Δυνατότητα ύδρευσης με υπάρχουσες πηγές, τουλάχιστον 160.000 κατοίκων).
- ▶ Αποκατάσταση υδροφόρου ορίζοντα (μείωση αντλήσεων από 40 cm³ σε 23 cm³).
- ▶ Ανασύσταση του υγροτόπου.
- ▶ Μείωση της ρύπανσης στον Παγασητικό Κόλπο.
- ▶ Ανάπτυξη αναψυχής και οικοτουρισμού
- ▶ Κόμβοι Πολιτιστικού και Εκπαιδευτικού Δικτύου: Εκθεσιακοί-Πληροφοριακοί-Χώροι Εργαστηρίων

Υποδειγματική αξία

Το έργο μπορεί να θεωρηθεί υποδειγματικής αξίας, καθώς τα κύρια οφέλη που αποκομίζονται από αυτό μαζί με τις καλές πρακτικές που εφάρμοσε είναι:

- ▶ Η δημιουργία ενός έργου τοπίου-υποδομής που αποτέλεσε θεραπεία σε μια περιβαλλοντική ζημιά που δημιούργησε πολύπλευρα προβλήματα στο περιβάλλον από τη δεκαετία του 1960.
- ▶ Η αναβάθμιση της αισθητικής ενός τοπίου που ήταν παραμυθένιο – πριν από την αποξήρανση της Λίμνης- και είχε γίνει ένα αδιάφορο μέρος.
- ▶ Η ενίσχυση της ύδρευσης της ευρύτερης περιοχής του Βόλου με υψηλής ποιότητας υπόγεια νερά. Η αντικατάσταση της χρήσης των υπόγειων νερών της περιοχής για άρδευση με νερό της λίμνης Κάρλας δίνει τη δυνατότητα αξιοποίησης μέρους αυτού του νερού, μέσω νέων έργων, για την παροχή νερού στο Πολεοδομικό Συγκρότημα του Βόλου, που σήμερα αντιμετωπίζει έλλειψη νερού υψηλής ποιότητας (η ευρύτερη περιοχή του Βόλου αναγκάζεται να καλύψει τις ανάγκες της χρησιμοποιώντας νερό που περιέχει χλωριούχα).
- ▶ Η μερική αποκατάσταση του οικοσυστήματος (που υπήρχε πριν την αποξήρανση της λίμνης), μέσω της αναδημιουργίας της λίμνης και της δημιουργίας των σχεδιαζόμενων υγροτόπων και φυτικών οικοσυστημάτων γύρω από αυτήν.
- ▶ Η ανάκτηση της στάθμης των υπόγειων υδάτων με τη μείωση των εξορύξεων, η οποία θα επιτευχθεί με την αντικατάσταση της χρήσης των υπόγειων υδάτων για άρδευση με νερό από τη λίμνη.
- ▶ Η αποτελεσματική προστασία της ευρύτερης περιοχής από πλημμύρες, καθώς βρίσκεται στο χαμηλότερο υψόμετρο της πεδιάδας της Θεσσαλίας.
- ▶ Η ελαχιστοποίηση της συμβολής των λυμάτων της λεκάνης απορροής της λίμνης Κάρλας, στη ρύπανση του Παγασητικού Κόλπου, με τη συλλογή λυμάτων στη λίμνη. Η χρήση της σήραγγας της Κάρλας για την απομάκρυνση του νερού από τη λεκάνη απορροής της Κάρλας στον Παγασητικό Κόλπο θα γίνεται μόνο σε περίπτωση έντονης εκτεταμένης πλημμύρας, όταν η αντιπλημμυρική λειτουργία της τεχνητής λίμνης δεν είναι πλέον δυνατή.
- ▶ Η σταδιακή βελτίωση της ποιότητας και αύξηση της χρησιμοποιήσιμης ποσότητας επιφανειακών υδάτων, μέσω της κατασκευής του φράγματος και του καθαρισμού των στραγγισμάτων από την άρδευση των καλλιεργειών με φυσικές διαδικασίες.
- ▶ Η βελτίωση της ποιότητας του εδάφους. Το έργο έχει ως αποτέλεσμα τη βελτίωση των φυσικών

και χημικών ιδιοτήτων του εδάφους στην ευρύτερη περιοχή.

- ▶ Η περιβαλλοντική αναβάθμιση της ευρύτερης περιοχής, χλωρίδας και πανίδας, με την υποστήριξη της άγριας πανίδας και ιδιαίτερα της μεταναστευτικής ορνιθοπανίδας.
- ▶ Η υποστήριξη της (μόνιμης και εποχικής) μετεγκατάστασης στην περιοχή. Το έργο συμβάλλει στην αναστροφή της πληθυσμιακής συρρίκνωσης της περιοχής και στην προσέλκυση επισκεπτών μέσω της δημιουργίας δικτύων οικουρισμού, εκπαιδευτικών κόμβων και έργων αναψυχής.
- ▶ Η δημιουργία υποδομών και ευνοϊκών συνθηκών για την υλοποίηση νέων δραστηριοτήτων και ευκαιριών απασχόλησης που είναι συμβατές με τη βιώσιμη ανάπτυξη (με στόχο την έγκριση αλιευτικών δραστηριοτήτων στη λίμνη, περιορισμένη στους πληθυσμούς των πρώην ψαροχωριών – όταν οι περιβαλλοντικές συνθήκες είναι ευνοϊκές, ως τρόπος συνέχισης των χαμένων παραδοσιακών πρακτικών στην περιοχή).
- ▶ Το ανοιχτό κάλεσμα προς το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και τα σχολεία της Περιφέρειας Θεσσαλίας για επίσκεψη και συμμετοχή ή διοργάνωση εκπαιδευτικών εργαστηρίων in situ, σε συνεργασία με τις τοπικές κοινωνίες.
- ▶ Η αναμενόμενη αλλαγή στο μικροκλίμα της περιοχής (χαμηλότερες θερμοκρασίες το καλοκαίρι, υψηλότερες θερμοκρασίες το χειμώνα).

Οικολογική Αναγέννηση και Εξέλιξη της Περιοχής της Λίμνης Κάρλας

Η λίμνη Κάρλα και τα περίχωρά της έχουν χαρακτηριστεί ως Σημαντική Περιοχή για τα Πουλιά και ως τοποθεσία Natura 2000. Από την αναδημιουργία της λίμνης Κάρλα, η άγρια ζωή ενισχύθηκε, ειδικά τα είδη πτηνών (δημιουργία ενδιαιτημάτων άγριας ζωής και ενίσχυση της βιοποικιλότητας): 181 είδη πουλιών έχουν επιστρέψει στη λίμνη Κάρλα μαζί με 13 νέα είδη ψαριών, γεγονός που αποδεικνύει ότι αυτό το σύνθετο έργο (περιβαλλοντικό, αρδευτικό, ύδρευση, πολιτιστικό, τουριστικό) είναι ένα έργο πραγματικής ζωής για την περιοχή. Ο επισκέπτης της περιοχής μπορεί να δει την άγρια ζωή των πτηνών και τη ζωή όχι μόνο γύρω από τη λίμνη αλλά και στα γύρω βουνά. Οι πάπιες και τα πουλιά – συμπεριλαμβανομένων των πελεκάνων και των φλαμίνγκο – λατρεύουν τη λίμνη, ενώ το βουνό Μαυροβούνι προσελκύει κυρίως αρπακτικά πουλιά.

Συμμετοχή του κοινού

Το έργο στοχεύει να ενθαρρύνει ενεργά τη συμμετοχή του κοινού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων μέσω συγκεκριμένων δράσεων που επικεντρώνονται στην προώθηση του διαλόγου με τα ενδιαφερόμενα

μέρη, για περιβαλλοντικά (και κοινωνικά/δεοντολογικά) ζητήματα, τα οποία περιλαμβάνουν:

- ▶ Ενημέρωση μεμονωμένων ομάδων κοινού για τις θετικές επιπτώσεις του έργου στο περιβάλλον, στους κατοίκους της περιοχής και στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας μέσω του τουρισμού (εργαστήρια, ενημερωτικές συναντήσεις σε συνεργασία με τους δήμους).
- ▶ Οργάνωση δράσεων ευαισθητοποίησης, ημέρες παγκόσμιου περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος και τοπικές εκδηλώσεις στο πλαίσιο της χωρικής ευθύνης του Φορέα Διαχείρισης.
- ▶ Προβολή στην τοπική κοινωνία της χρησιμότητας και της προοπτικής του έργου.
- ▶ Προώθηση σε εθνικό επίπεδο της μοναδικότητας του έργου.

Το έργο ακολούθησε τις Εθνικές Στρατηγικές, οι οποίες έχουν ενσωματώσει τις Οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως η Στρατηγική για την Κλιματική Αλλαγή καθώς και η Πολιτική Διαχείρισης Υδάτινων Πόρων.

Εκπαιδευτικές πτυχές, βραβεύσεις και συμμετοχή του κοινού

Το έργο εγκαινιάστηκε το 2019 από την Επίτροπο Περιφερειακής Πολιτικής Corina Crețu.

Το έργο βραβεύτηκε από τα Ευρωπαϊκά Βραβεία Επιχειρήσεων για το Περιβάλλον. Επίσης το έργο της ανασύστασης της λίμνης Κάρλας κατέκτησε το πρώτο βραβείο δημοσιότητας στο EU Delivers στις Βρυξέλλες. Συγκεκριμένα, απ' όλα τα έργα των ευρωπαϊκών περιφερειών που επιλέχτηκαν από την Ε.Ε. για να προβληθούν στην επίσημη ιστοσελίδα της, το παραπάνω έργο έχει την μεγαλύτερη αποδοχή από το κοινό. Η ομάδα Karla Lakers του Μουσικού Σχολείου Λάρισας διακρίθηκε πρώτη στην κατάταξη στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, στο πλαίσιο της διαγωνιστικής διαδικασίας «At the School of Open Cohesion» (ASOC), μια πιλοτική δράση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, που προωθεί την γνωριμία νέων ανθρώπων με τα έργα που συγχρηματοδοτεί το Διαρθρωτικά Ταμεία και Ταμείο Συνοχής (ΕΣΠΑ) στην περιοχή τους.

Υλοποιείται το Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης και Ευαισθητοποίησης των Φοιτητών, που στοχεύει στην προώθηση της γνώσης, της ευαισθητοποίησης και της άμεσης επαφής των μαθητών με τη βιοποικιλότητα της προστατευόμενης περιοχής, καθώς και στην ανάπτυξη δεξιοτήτων βιωματικής και διερευνητικής σκέψης στο φυσικό περιβάλλον. Επιπλέον, έχουν γίνει ημερίδες καθώς και παρουσιάσεις σε σχολεία εντός και πλησίον της προστατευόμενης περιοχής, ενώ μαθητές επισκέφθηκαν την περιοχή. Υλοποιήθηκε το πρωτοποριακό πρόγραμμα «KarlaSchool» τα έτη 2017-2019, με την χρηματοδότηση του Πράσινου Ταμείου που ως

στόχο είχε την ενημέρωση, εκπαίδευση και κατάρτιση νέων επιστημόνων, αγροτών και εκπαιδευτικών για την προστασία και διατήρηση της βιοποικιλότητας στην παράκτια περιοχή, της λίμνης, καθώς και την ανάδειξη των περιοχών ως τόπου ανάπτυξης του οικοτουρισμού.

Ευαισθητοποίηση

Στο πλαίσιο της δημοσιότητας του έργου, η Περιφέρεια Θεσσαλίας πραγματοποίησε εκστρατείες ενημέρωσης (τηλεοπτικά και ραδιοφωνικά σποτ, δελτία τύπου, αφίσες και φυλλάδια).

Επιπρόσθετα, ο Φορέας Διαχείρισης Κάρλα-Μαυροβούνι-Κεφαλόβρυσο-Βελεστίνο-Δέλτα Πηνίου υλοποιεί προγράμματα περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης, που στοχεύουν στην απόκτηση περιβαλλοντικά συνειδητοποιημένων πολιτών – επισκεπτών, που μέσα από τη μελέτη της υπάρχουσας κατάστασης και τον εντοπισμό των περιβαλλοντικών προβλημάτων της περιοχής, έχουν την επιθυμία να συμμετέχουν και να δράσουν.

*

Thank you for being here,

Thank you to our national delegation for highlighting the work of the recreation of Lake Karla. This is a life's work, a "divine gift" for Greece and the inhabitants of the region. It is a project interwoven with the landscape. It is a project that truly changes the landscape. It is a project that shows that we react dynamically to time. Lake Karla was drained to accommodate the residents of the area and to be able to keep the residents in the area. Lake Carla was regenerated so that it could again keep residents in the area but at the same time help them to produce and live decently. So, Karla is intertwined with a dynamic evolution of the world, the people of the region and also an evolution of reason. The logic that should govern the management of landscapes. The logic that should govern the management of projects. It must not only prioritise projects but also complete projects with respect for the environment and respect for the landscape. Because landscape for us is intertwined with inspiration, tranquillity, the strengthening of the psyche and creative thinking, but at the same time the tranquillity and peace that we so desperately need today. In a good landscape there is an increased sense of peace and reconciliation between peoples.

Lake Karla was created for the necessity of water management. It is a forerunner of the build back better philosophy that the Region of Thessaly is applying, in order to prevent the dangers and developments of the times such as drought, lack of water resources, and the increase in electricity prices. We anticipated the development, and we were ahead of what was going to happen. A project closely

intertwined with the values and the magical, positive energy of the landscape, which contributes to the strengthening of the psyche, creative thinking, tranquillity, harmonious coexistence and peace, a landscape project that uplifts the soul and leads to sensible decisions that we need today more than ever. In a difficult period for the country, in the midst of economic crisis and capital controls, the recreation of Lake Karla is a divine gift of life for environmental upgrading, primary production, public health, rational water management, solid and liquid waste management, culture and tourism. Life has been restored with 184 new species of birds and 14 species of fish born in the lake, the microclimate has changed, agricultural production has changed, with the free irrigation of 100,000 hectares of land, drilling has been abolished, and fracturing has stopped. The lake has inspired and been a field of work for archaeologists, art people who have created a highly eloquent Museum of Natural History and Lake Culture, university researchers and many schools at every level of education participating in European projects. Like any self-respecting lake, it has inspired the myth of the "Heron". The Heron is a bird, it is the dragon of the lake.

Karla's work was loved by European citizens who won the first publicity prize in the Recovery Fund: EU Delivers competition. It is first and foremost a project that leaves behind a future, with the foresight to meet the future water supply needs of Vólos. The recreation of the Karla creates a model for all revitalisation processes in regions of Greece and Europe.

We are proud of our work and the new distinction. I thank the Council of Europe, the European Union because without its funding the project could not have been carried out and the National Delegation of the Ministry of Environment and Energy for selecting Karla after a competition of a special scientific committee to represent Greece at the 6th Session of the Landscape Award. We are handing over to Thessaly a large, useful and functional project, in which the wishes of the society penetrate, a project that solves major problems of the region and many small ones, but which become major and dominant in people's lives.

Thank you for being here, for choosing Thessaly for this Symposium, which is important after a major pandemic that has created many problems for us. Thank you for honouring us and for giving me the opportunity to see the usefulness of the landscape. Landscape changes the future and enables us to become better. It is a factor of growth, good coexistence and great inspiration.

Summary of the Project

Landscape is indeed an important part of people's quality of life anywhere: the landscape around Lake

Karla when it was drained was transformed, from an area of outstanding natural beauty and ecological value and cultural significance to an area that no longer had any obvious characteristics. The pattern of additional development in agriculture in the area led to the disastrous transformation of the Karla landscape.

The "Recreation of Lake Karla" is considered the largest environmental project in the Balkans, also implemented by the Region of Thessaly, and involves the creation of a large wetland area of 3,800 hectares, designed to reverse the adverse environmental conditions caused by the draining of the lake. This is a project of local development and national importance with multiple positive impacts on the lake area, and on Thessaly, which started in 1999 with a total project cost of €245,000,000. The project, by upgrading and solving a number of degradation conditions and problems brought about by the drainage, can be understood, in the light of the Council of Europe Landscape Convention, as a multifaceted Landscape issue. It is indeed a complex case where ecological, hydrological, economic, demographic and cultural aspects are intertwined.

The main objectives of the project

The project design proposed the creation of a reservoir in the lower valley of the former Lake Karla that would occupy a maximum area of about 38 km² through the construction of two embankments, one in the eastern part and one in the western part of the lake. Its objective is:

- ▶ The environmental upgrading of the wider area.
- ▶ The effective flood protection of the wider area.
- ▶ The gradual elevation of the underground water table of the surrounding areas.
- ▶ Finding sufficient quantities of drinking water from boreholes to improve the water supply to the urban complex of the city of Vólos.
- ▶ The expected change in the microclimate of the area.
- ▶ The mild agro-tourism development of the area and the consequent reduction of unemployment.
- ▶ The educational effect. The exemplary, scientific, ecological and cultural aspects of the project.
- ▶ The network of ancient and traditional settlements associated with the Historic Lake.

Results

Flood protection

- ▶ Sustainable and complete irrigation of 92,500 hectares (doubling the value of agricultural production).

- ▶ Water supply to the city of Vólos Magnesia (Possibility of water supply with existing sources, at least 160,000 inhabitants).
- ▶ Restoration of the aquifer (reduction of pumping from 40 cm³ to 23 cm³).
- ▶ Restoration of the wetland
- ▶ Reduction of pollution in the Pagasitikos Gulf.
- ▶ Development of recreation and ecotourism
- ▶ Cultural and Educational Network Nodes: Exhibition and Information Centres, Workshops

Exemplary value

The project can be considered of exemplary value, as the main benefits derived from it, together with the good practices implemented, are:

- ▶ The creation of a landscape-infrastructure project that was a remedy to an environmental damage that has created multi-faceted problems in the environment since the 1960s.
- ▶ Upgrading the aesthetics of a landscape that had been a fairy tale – before the draining of the Lake – and had become an uninteresting place.
- ▶ The enhancement of the water supply of the wider Vólos area with high quality groundwater. Replacing the use of the area's groundwater for irrigation with water from Lake Karla makes it possible to use part of this water, through new projects, to supply water to the Vólos Urban Area, which is currently facing a shortage of high-quality water (the Greater Vólos area is forced to meet its needs using water containing chloride).
- ▶ Partial restoration of the ecosystem (which existed before the draining of the lake), through the recreation of the lake and the creation of the planned wetlands and plant ecosystems around it.
- ▶ The recovery of groundwater levels by reducing extraction, which will be achieved by replacing the use of groundwater for irrigation with water from the lake.
- ▶ Effective protection of the wider area from flooding, as it is located at the lowest altitude in the plain of Thessaly.
- ▶ To minimise the contribution of the wastewater from the catchment area of Lake Karla to the pollution of the Pagasitikos Gulf by collecting wastewater in the lake. The use of the Karla tunnel for the removal of water from the Karla catchment area to the Pagasitikos Gulf will only take place in the event of a severe and extensive flooding when the flood protection function of the artificial lake is no longer possible.
- ▶ The gradual improvement of the quality and increase of the usable quantity of surface water through the construction of the dam and the

purification of drainage water from the irrigation of crops by natural processes.

- ▶ Improving soil quality. The project will result in an improvement in the physical and chemical properties of the soil in the area.
- ▶ The environmental improvement of the flora and fauna of the area, supporting wildlife, particularly migratory birds.
- ▶ To support (permanent and seasonal) relocation in the area. The project contributes to reversing the population decline in the area and to attracting visitors through the creation of ecotourism networks, educational hubs and recreational projects.
- ▶ The creation of infrastructure and favourable conditions for the implementation of new activities and employment opportunities compatible with sustainable development (with the aim of authorising fishing activities on the lake, limited to the populations of the former fishing villages – when environmental conditions are favourable, as a way of continuing lost traditional practices in the area).
- ▶ The open invitation to the University of Thessaly and schools of the Region of Thessaly to visit and participate or organise educational workshops in situ, in collaboration with local communities.
- ▶ The expected change in the microclimate of the region (lower temperatures in summer, higher temperatures in winter).

Ecological regeneration and development of the Karla Lake area

Lake Karla and its surroundings have been designated as an Important Bird Area and a Natura 2000 site. Since the regeneration of Lake Karla, wildlife has been enhanced, especially bird species (creating wildlife habitats and enhancing biodiversity): 181 bird species have returned to Lake Karla along with 13 new fish species, proving that this complex project (environmental, irrigation, water supply, cultural, tourism) is a real-life project for the area. Visitors to the area can see the wildlife of birds and life not only around the lake but also in the surrounding mountains. Ducks and birds – including pelicans and flamingos – love the lake, while the Black Mountains attract mainly birds of prey.

Public participation

The project aims to actively encourage public participation in the decision-making process through specific actions focused on promoting dialogue with stakeholders on environmental (and social/ethical) issues, which include:

- ▶ Informing individual groups of the public about the positive impacts of the project on

the environment, local residents and the development of entrepreneurship through tourism (workshops, information meetings in cooperation with municipalities).

- ▶ Organisation of awareness-raising activities, global environmental days and local events within the spatial responsibility of the Management Entity.
- ▶ Promoting the usefulness and potential of the project to the local community.
- ▶ Promotion at national level of the uniqueness of the project.

The project followed the National Strategies, which have incorporated the European Union Directives, such as the Climate Change Strategy as well as the Water Resources Management Policy.

Educational aspects, awards and public participation

The project was launched in 2019 by Regional Policy Commissioner Corina Cretu.

The project was awarded by the European Business Awards for the Environment. Also, the project of the Karla Lake restoration won the first publicity award at EU Delivers in Brussels. In particular, of all the projects of the European regions selected by the European Union to be featured on its official website, the above project has the highest public acceptance. The Karla Lakers team of the Music School of Larissa was ranked first in the Region of Thessaly, in the context of the "At the School of Open Cohesion" (ASOC) competition, a pilot action of the European Commission, which promotes the introduction of young people to the projects co-financed by the Structural Funds and Cohesion Fund (NSRF) in their region.

The Environmental Awareness and Awareness Programme for Students is being implemented, which aims to promote knowledge, awareness and direct contact between students and the biodiversity of the protected area, as well as to develop experiential and investigative thinking skills in the natural environment. In addition, workshops and presentations have been held in schools in and near the protected area, and students have visited the area. The pioneering "Karla School" project was implemented in the years 2017-2019, with funding from the Green Fund, which aimed to inform, educate and train young scientists, farmers and teachers on the protection and conservation of biodiversity in the coastal area, the lake, as well as to promote the area as a place for the development of ecotourism.

Awareness raising

As part of the publicity of the project, the Region of Thessaly carried out awareness-raising campaigns (TV and radio spots, press releases, posters and leaflets).

In addition, the Management Entity Karla-Mavrovouni-Kefalovryso-Kefalovryso-Velestino-Pinios Delta implements environmental awareness programmes, aiming at acquiring environmentally aware citizens-visitors, who, through the study of the existing situation and the identification of the environmental problems of the area, have the desire to participate and act.

*

Merci d'être là,

Merci à notre délégation nationale d'avoir mis en lumière le travail de la récréation du lac Karla. C'est l'œuvre d'une vie, un «cadeau divin» pour la Grèce et les habitants de la région. Il s'agit d'un projet imbriqué dans le paysage. C'est un projet qui change véritablement le paysage. C'est un projet qui montre que nous réagissons de manière dynamique au temps. Le lac Karla a été drainé pour répondre aux besoins des résidents de la région et pour pouvoir garder les résidents dans la région. Le lac Karla a été régénéré afin qu'il puisse à nouveau retenir les habitants dans la région tout en les aidant à produire et à vivre décemment. Karla est donc mêlée à une évolution dynamique du monde, des gens de la région et aussi à une évolution de la raison. La logique qui doit présider à la gestion des paysages. La logique qui doit présider à la gestion des projets. Elle doit non seulement hiérarchiser les projets mais aussi les réaliser dans le respect de l'environnement et du paysage. Car pour nous, le paysage est indissociable de l'inspiration, de la tranquillité, du renforcement du psychisme et de la pensée créative, mais aussi de la tranquillité et de la paix dont nous avons tant besoin aujourd'hui. Dans un bon paysage, il existe un sentiment accru de paix et de réconciliation entre les peuples.

Le lac Karla a été créé pour la nécessité de gérer l'eau. C'est un précurseur de la philosophie «reconstruire en mieux» que la région de Thessalie applique, afin de prévenir les dangers et les évolutions de l'époque tels que la sécheresse, le manque de ressources en eau et l'augmentation des prix de l'électricité. Nous avons anticipé le développement et nous étions en avance sur ce qui allait se passer. Un projet étroitement lié aux valeurs et à l'énergie magique et positive du paysage, qui contribue à renforcer le psychisme, la pensée créative, la tranquillité, la coexistence harmonieuse et la paix, un projet de paysage qui élève l'âme et conduit à des décisions sensées dont nous avons besoin aujourd'hui plus que jamais. Dans une période difficile pour le pays, au milieu de la crise

économique et du contrôle des capitaux, la restauration du lac Karla est un don divin de la vie pour l'amélioration de l'environnement, la production primaire, la santé publique, la gestion rationnelle de l'eau, la gestion des déchets solides et liquides, la culture et le tourisme. La vie a été rétablie avec 184 nouvelles espèces d'oiseaux et 14 espèces de poissons nées dans le lac, le microclimat a changé, la production agricole a évolué, avec l'irrigation gratuite de 100 000 hectares de terres, le forage a été supprimé et la fracturation a cessé. Le lac a été une source d'inspiration et un champ de travail pour les archéologues, les artistes qui ont créé un musée d'histoire naturelle et de culture lacustre très éloquent, les chercheurs universitaires et de nombreuses écoles à tous les niveaux d'enseignement participant à des projets européens. Comme tout lac qui se respecte, il a inspiré le mythe du «Héron». Le héron est un oiseau, c'est le dragon du lac.

Le travail de Karla a été apprécié par les citoyens européens qui ont remporté le premier prix de publicité du concours des Fonds pour la relance de l'Union européenne. Il s'agit avant tout d'un projet qui laisse derrière lui un avenir, avec la prévoyance nécessaire pour répondre aux futurs besoins en approvisionnement en eau de Vólos. La récréation du Karla crée un modèle pour tous les processus de revitalisation dans les régions de Grèce et d'Europe.

Nous sommes fiers de notre travail et de cette nouvelle distinction. Je remercie le Conseil de l'Europe, l'Union européenne car sans son financement le projet n'aurait pas pu être réalisé et la Délégation nationale du Ministère de l'environnement et de l'énergie pour avoir sélectionné Karla après un concours d'un comité scientifique spécial pour représenter la Grèce à la 6e Session du Prix du paysage du Conseil de l'Europe. Nous remettons à la Thessalie un grand projet, utile et fonctionnel, dans lequel pénètrent les souhaits de la société, un projet qui résout les grands problèmes de la région et de nombreux petits, mais qui deviennent majeurs et dominants dans la vie des gens.

Je vous remercie d'être ici, d'avoir choisi la Thessalie pour ce Symposium, qui est important après une pandémie majeure qui nous a créé de nombreux problèmes. Merci de nous honorer et de me donner l'occasion de voir l'utilité du paysage. Le paysage change l'avenir et nous permet de devenir meilleurs. C'est un facteur de croissance, de bonne coexistence et de grande inspiration.

Résumé du projet

Le paysage est en effet un élément important de la qualité de vie des gens, où qu'ils soient: le paysage autour du lac Karla, lorsqu'il a été asséché, s'est transformé, passant d'une zone d'une beauté naturelle exceptionnelle, d'une valeur écologique et

d'une importance culturelle, à une zone qui n'avait plus aucune caractéristique évidente. Le modèle de développement supplémentaire de l'agriculture dans la région a conduit à la transformation désastreuse du paysage de Karla.

Le projet de «Recréation du lac Karla», considéré comme le plus grand projet environnemental des Balkans, est également mis en œuvre par la région de Thessalie. Il prévoit la création d'une vaste zone humide de 3 800 hectares, destinée à inverser les conditions environnementales défavorables causées par l'assèchement du lac. Il s'agit d'un projet de développement local et d'importance nationale ayant de multiples impacts positifs sur la zone du lac et sur la Thessalie, qui a débuté en 1999 avec un coût total de 245 000 000 €. Le projet, en améliorant et en résolvant un certain nombre de conditions et de problèmes de dégradation causés par le drainage, peut être compris, à la lumière de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage, comme une question paysagère à multiples facettes. Il s'agit en effet d'un cas complexe où s'entremêlent les aspects écologiques, hydrologiques, économiques, démographiques et culturels.

Les principaux objectifs du projet

La conception du projet proposait la création d'un réservoir dans la vallée inférieure de l'ancien lac Karla, qui occuperait une superficie maximale d'environ 38 km² grâce à la construction de deux digues, l'une dans la partie orientale et l'autre dans la partie occidentale du lac. Son objectif est le suivant :

- ▶ L'amélioration de l'environnement de la zone élargie.
- ▶ La protection efficace contre les inondations de la zone élargie.
- ▶ L'élévation progressive de la nappe phréatique des zones environnantes.
- ▶ Trouver des quantités suffisantes d'eau potable à partir de forages pour améliorer l'approvisionnement en eau du complexe urbain de la ville de Vólos.
- ▶ Le changement attendu du microclimat de la zone.
- ▶ Le léger développement de l'agrotourisme dans la région et la réduction du chômage qui en découle.
- ▶ L'effet éducatif. Les aspects exemplaires, scientifiques, écologiques et culturels du projet
- ▶ Le réseau d'établissements anciens et traditionnels associés au lac historique.

Résultats

Protection contre les inondations

- ▶ Irrigation durable et complète de 92 500 hectares (doublant la valeur de la production agricole).
- ▶ Approvisionnement en eau de la ville de Vólos Magnesia (Possibilité d'approvisionnement en eau avec les sources existantes, au moins 160.000 habitants).
- ▶ Restauration de l'aquifère (réduction du pompage de 40 cm³ à 23 cm³).
- ▶ Restauration de la zone humide
- ▶ Réduction de la pollution dans le Golfe de Pagasitikos.
- ▶ Développement des loisirs et de l'écotourisme
- ▶ Nœuds du réseau culturel et éducatif: centres d'exposition et d'information, ateliers.

Valeur exemplaire

Le projet peut être considéré comme ayant une valeur exemplaire, car les principaux avantages qui en découlent, ainsi que les bonnes pratiques mises en œuvre, sont les suivants :

- ▶ La création d'un projet d'infrastructure paysagère pour remédier à une atteinte à l'environnement qui a créé des problèmes multiformes dans l'environnement depuis les années 1960.
- ▶ Améliorer l'esthétique d'un paysage qui était un conte de fées – avant l'assèchement du lac – et qui était devenu un lieu inintéressant.
- ▶ L'amélioration de l'approvisionnement en eau de la région de Vólos avec des eaux souterraines de haute qualité. Le remplacement de l'utilisation des eaux souterraines de la zone pour l'irrigation par l'eau du lac Karla permet d'utiliser une partie de cette eau, par le biais de nouveaux projets, pour alimenter en eau la zone urbaine de Vólos, qui est actuellement confrontée à une pénurie d'eau de haute qualité (la zone du Grand Vólos est contrainte de satisfaire ses besoins en utilisant de l'eau contenant du chlorure).
- ▶ Restauration partielle de l'écosystème (qui existait avant l'assèchement du lac), par la recréation du lac et la création des zones humides et des écosystèmes végétaux prévus autour de celui-ci.
- ▶ La récupération du niveau des eaux souterraines en réduisant les extractions, ce qui sera réalisé en remplaçant l'utilisation des eaux souterraines pour l'irrigation par l'eau du lac.
- ▶ Protection efficace de la zone étendue contre les inondations, car elle est située à l'altitude la plus basse de la plaine de Thessalie.
- ▶ Réduire au minimum la contribution des eaux usées du bassin versant du lac Karla à la pollution du golfe de Pagasitikos en collectant les eaux

usées dans le lac. L'utilisation du tunnel de Karla pour l'évacuation des eaux du bassin versant de Karla vers le golfe de Pagasitikos n'aura lieu qu'en cas d'inondation grave et étendue, lorsque la fonction de protection contre les inondations du lac artificiel ne sera plus possible.

- ▶ L'amélioration progressive de la qualité et l'augmentation de la quantité utilisable des eaux de surface par la construction du barrage et l'épuration des eaux de drainage provenant de l'irrigation des cultures par des processus naturels.
- ▶ Améliorer la qualité des sols. Le projet entraînera une amélioration des propriétés physiques et chimiques du sol dans la région.
- ▶ L'amélioration environnementale de la flore et de la faune de la zone, en soutenant la faune, en particulier les oiseaux migrateurs.
- ▶ Soutenir la relocalisation (permanente et saisonnière) dans la région. Le projet contribue à inverser le déclin de la population dans la région et à attirer les visiteurs par la création de réseaux d'écotourisme, de centres éducatifs et de projets récréatifs.
- ▶ La création d'infrastructures et de conditions favorables à la mise en œuvre de nouvelles activités et d'opportunités d'emploi compatibles avec le développement durable (dans le but d'autoriser les activités de pêche sur le lac, limitées aux populations des anciens villages de pêcheurs – lorsque les conditions environnementales sont favorables, afin de poursuivre les pratiques traditionnelles perdues dans la région).
- ▶ L'invitation ouverte à l'Université de Thessalie et aux écoles de la région de Thessalie pour visiter et participer ou organiser des ateliers éducatifs in situ, en collaboration avec les communautés locales.
- ▶ Le changement attendu du microclimat de la région (températures plus basses en été, températures plus élevées en hiver).

Régénération et développement écologique de la zone du lac Karla

Le lac Karla et ses environs ont été désignés comme une zone importante pour les oiseaux et un site Natura 2000. Depuis la régénération du lac Karla, la faune et la flore se sont améliorées, en particulier les espèces d'oiseaux (création d'habitats pour la faune et la flore et amélioration de la biodiversité): 181 espèces d'oiseaux sont revenues au lac Karla, ainsi que 13 nouvelles espèces de poissons, ce qui prouve que ce projet complexe (environnement, irrigation, approvisionnement en eau, culture, tourisme) est un véritable projet de vie pour la région. Les visiteurs de la région peuvent observer la faune des oiseaux et

la vie non seulement autour du lac mais aussi dans les montagnes environnantes. Les canards et les oiseaux – dont les pélicans et les flamants roses – adorent le lac, tandis que les montagnes noires attirent surtout les oiseaux de proie.

Participation du public

Le projet vise à encourager activement la participation du public au processus décisionnel par des actions spécifiques axées sur la promotion du dialogue avec les parties prenantes sur les questions environnementales (et sociales/éthiques), qui comprennent :

- ▶ Informer des groupes individuels du public sur les impacts positifs du projet sur l'environnement, les résidents locaux et le développement de l'esprit d'entreprise grâce au tourisme (ateliers, réunions d'information en coopération avec les municipalités).
- ▶ Organisation d'activités de sensibilisation, de journées mondiales de l'environnement et d'événements locaux dans le cadre de la responsabilité spatiale de l'entité de gestion.
- ▶ Promotion de l'utilité et du potentiel du projet auprès de la communauté locale.
- ▶ Promotion au niveau national de l'unicité du projet.

Le projet a suivi les stratégies nationales, qui ont intégré les directives de l'Union européenne, telles que la Stratégie relative à l'adaptation au changement climatique et la politique de gestion des ressources en eau.

Aspects éducatifs, prix et participation du public

Le projet a été lancé en 2019 par la Commissaire à la politique régionale Corina Crețu.

Le projet a été récompensé par le Prix européen de l'environnement pour les entreprises (*European Business Awards for the Environment*). Le projet de restauration du lac Karla a également remporté le premier prix de la publicité lors de la Conférence

EU Delivers à Bruxelles. En particulier, parmi tous les projets des régions européennes sélectionnés par l'Union européenne pour figurer sur son site officiel, le projet susmentionné est le mieux accepté par le public. L'équipe Karla Lakers de l'école de musique de Larissa a été classée première dans la région de Thessalie, dans le cadre du concours «À l'école de la cohésion ouverte» (ASOC), une action pilote de la Commission européenne, qui favorise l'initiation des jeunes aux projets cofinancés par les Fonds structurels et de cohésion (FSE) dans leur région.

Le programme de sensibilisation et d'éveil à l'environnement destiné aux étudiants est en cours de mise en œuvre. Il vise à promouvoir la connaissance, la sensibilisation et le contact direct entre les étudiants et la biodiversité de la zone protégée, ainsi qu'à développer des aptitudes à la réflexion par l'expérience et l'investigation dans l'environnement naturel. En outre, des ateliers et des présentations ont été organisés dans les écoles à l'intérieur et à proximité de la zone protégée, et des étudiants ont visité la zone. Le projet pionnier «KarlaSchool» a été mis en œuvre au cours des années 2017-2019, avec un financement du Fonds vert, qui visait à informer, éduquer et former de jeunes scientifiques, agriculteurs et enseignants sur la protection et la conservation de la biodiversité dans la zone côtière, le lac, ainsi qu'à promouvoir la zone comme un lieu de développement de l'écotourisme.

Sensibilisation

Dans le cadre de la publicité du projet, la région de Thessalie a mené des campagnes de sensibilisation (spots télévisés et radio, communiqués de presse, affiches et dépliants).

En outre, l'entité de gestion du delta de Karla-Mavrovouni-Kefalovryso-Velestino-Pinios met en œuvre des programmes de sensibilisation à l'environnement, visant à acquérir des citoyens-visiteurs conscients de l'environnement, qui, par l'étude de la situation existante et l'identification des problèmes environnementaux de la zone, ont le désir de participer et d'agir.

Lake Karla, the metamorphosis of a landscape

Le lac Karla, la métamorphose d'un paysage

Mr Anestis Gourgiotis,

*Assistant Professor of Spatial Planning,
Department of Spatial, Urban Planning and Regional Development,
University of Thessaly, Greece*

M. Anestis Gourgiotis,

*Professeur assistant d'aménagement du territoire,
Département d'aménagement du territoire, d'urbanisme et de développement régional,
Université de Thessalie, Grèce*

The Mediterranean landscape is characterised by a great diversity of elements, through which we can read human history. Greece has an important historical and cultural heritage, as well as many rich but often threatened landscapes. According to Hatzimichalis (Hatzimichalis 2010), Greek landscapes are characterised by disorder and evolution, by significant long and short term changes, as well as by intersections and ruptures. This is because landscape is not static but constantly changing, it is a dynamic entity.

The landscape should not be confused with the environment because the landscape exists only through human perception; Delavigne (1974) and Bourassa (1991). But the most important feature of landscape is its unifying character, as it manages to link intangible characteristics such as history and tradition with its material characteristics. It manages to combine the affective with the rational. It contains values that must be taken into account for its effective protection and management.

However, the identification of one or more values in the landscape is not self-evident. On the one hand, its values refer mainly to the perception of the landscape that society shapes, but on the other hand, the economy seeks to value it in purely economic terms, which is problematic, since landscape is not a tradable good. In this respect, landscape is recognised as a valuable resource for the development of many sectors of the economy, most often tourism. Thus, landscape is a component of spatial planning and management.

By studying the structure of a landscape, the spatial structure of its constituent elements, we can understand the culture of a region. Landscape has historically focused on the concept of culture and less on its geometric features (Linehan & Gross 1998). Today we understand landscape more as a socio-spatial entity, which is closely linked to history, culture and human perception. Therefore, spatial changes as well as its function can be perceived through the characteristics of the landscape.

The transformation of the Karla Lake landscape confirms that the relationship of man to nature has changed from a mythical nature to the domination of nature by man. The Karla Lake, through man's relationship with water, has shaped a landscape with a strong cultural and environmental dimension. The life and culture of the lake has been mentioned for centuries in the writings of Homer, Strabo, Pindar and other travellers. With the drying up of the lake in 1962, this culture was lost.

This change in the landscape meant that its historicity was forgotten. This phenomenon is often encountered in Greece, because in the last fifty years and given that contemporary trends do not form a distinct identity, the Greek landscape seems to be defined mainly by the lack of historical links, and by constant mutations as well as the ability not only to destroy but also to create innovative forms in an ad hoc chaotic logic (Gourgiotis, Tsilimigas, 2011). This evolution and especially the lack of historicity of landscapes often make us think of the words of Cornelius Castoriadis who said that “the new can only be domesticated by the meaning it gives to the old” (Castoriadis K, 2007).

Indeed, the artificialisation of natural space contributes to the transformation of landscapes, making their availability in their original state increasingly difficult and, above all, costly. Nevertheless, the anthropisation of space cannot be considered as a withdrawal from an exhaustible resource. Anthropisation destroys landscapes in order to create others, sometimes in a way that is positively appreciated by society.

Thus, with the regeneration of the lake, we have the reconstitution of the memory of a culture and the ecological revaluation of the area with the creation of a wetland. The landscape is now part of man's daily life, and favours feelings of belonging, since the vision of the space expresses an identity that is imprinted in man's mind.

The creation of high quality landscapes, produced by the interaction between local communities and the space and economic activities of each region, has become a necessity. Lack of action can lead not only to the degradation of landscape quality – in the natural sense – but also to the impoverishment of identity, memory, economic development opportunities, quality of life and historical and cultural references (Gourgiotis 2020).

The restoration of Lake Karla is not an isolated and self-referential object. It must be seen as a whole in its historical, cultural and environmental context. As Jorge Luis Borges said, “When a line of a poem is read alone, detached from its context, it becomes indifferent” (Borges, J.L. 2006). It is a landscape that interacts with its environment, which is not only material, but also historical and mythological.

Bibliography

Gourgiotis A., Tsilimigas, G. (2011), The role of spatial planning in the development of RES. *Technical Chronicles*, T.E.E. Scientific Publication.

Gourgiotis A. (2020), “Landscape as an issue in spatial planning”, *Geographies*, issue 36, pp. 24-41, Harokopeio University.

Castoriadis K. (2007), *The Greek specificity. From Homer to Heraclitus*, Seminars 1982-1983, Athens, Kritiki.

Borges H.L. (2006), *The Art of Verse*, ed. M. Tombrou, University Publications of Crete.

Bourassa S.C. (1991), *The Aesthetics of Landscape*. Belhaven Press, London.

Hadjimichalis K. (2010), “Greeksapes, an atlas of contemporary Greek landscapes”.

Linehan R.J. & Gross M. (1998), Back to the future, back to basics: the social ecology of landscape and the future of landscape planning. *Landscape and Urban Planning*, 42: 207-223.

*

Le paysage méditerranéen se caractérise par une grande diversité d'éléments, à travers lesquels nous pouvons lire l'histoire humaine. La Grèce a un important patrimoine historique et culturel, ainsi que des nombreux paysages riches mais souvent menacés. Selon Hatzimichalis (Hatzimichalis 2010), les paysages grecs sont caractérisés par le désordre et l'évolution, par des changements importants à long et à court terme, ainsi que par des intersections et des ruptures. Ceci s'explique puisque le paysage n'est pas statique mais en constante évolution, c'est une entité dynamique.

Le paysage ne doit pas être confondu avec l'environnement car le paysage n'existe que par la perception humaine ; Delavigne (1974) et Bourassa (1991). Mais la particularité la plus importante du paysage est son caractère unificateur, car il parvient à relier les caractéristiques immatérielles telles que l'histoire et la tradition à ses caractéristiques matérielles. Il arrive à combiner l'affectif au rationnel. Il contient des valeurs qui doivent être prises en compte pour sa protection et sa gestion efficaces.

Cependant, l'identification d'une ou plusieurs valeurs dans le paysage ne va pas de soi. D'une part, ses valeurs se réfèrent principalement à la perception du paysage que la société façonne, mais d'autre part, l'économie cherche à l'évaluer en termes purement économiques, ce qui pose problème, puisque le paysage ne fait pas partie des biens échangeables. À cet égard, le paysage est reconnu comme une ressource précieuse pour le développement de nombreux secteurs de l'économie, le plus souvent le tourisme. Ainsi, le paysage est une composante de l'aménagement et de la gestion de l'espace.

En étudiant la structure d'un paysage, la structure spatiale de ses éléments constitutifs, nous pouvons comprendre la culture d'une région. Le paysage a historiquement mis l'accent sur le concept de culture et moins sur ses caractéristiques géométriques (Linehan & Gross 1998). Aujourd'hui, nous

comprenons davantage le paysage comme une entité socio-spatiale, qui est étroitement liée à l'histoire, à la culture et à la perception humaine. On peut donc percevoir à travers les caractéristiques du paysage les changements spatiaux ainsi que sa fonction.

La transformation du paysage du lac Karla confirme que le rapport de l'homme à la nature est passé du stade de la nature mythique à celui de la domination de la nature par l'homme. Le lac Karla, à travers la relation de l'homme avec l'eau, a façonné un paysage à forte dimension culturelle et environnementale. La vie et la culture du lac sont mentionnées depuis des siècles dans les écrits d'Homère, de Strabon, de Pindar et d'autres voyageurs. Avec l'assèchement du lac en 1962, cette culture a été perdue.

Ce changement du paysage a entraîné l'oubli de son historicité. Ce phénomène est souvent rencontré en Grèce, car au cours des cinquante dernières années et étant donné que les tendances contemporaines ne forment pas une identité distincte, le paysage grec semble être défini principalement par le manque de liens historiques, et par des mutations constantes ainsi que par la capacité non seulement à détruire mais aussi à créer des formes innovantes dans une logique chaotique ad hoc (Gourgiotis, Tsilimigas, 2011). Cette évolution et surtout le manque d'historicité des paysages souvent nous font penser aux mots de Cornelius Castoriadis qui disait que «le nouveau ne peut être domestiqué que par le sens qu'il donne à l'ancien» (Castoriadis K, 2007).

En effet l'artificialisation de l'espace naturel participe à la transformation des paysages rendant leur disponibilité en l'état original de plus en plus difficile et surtout coûteuse. Néanmoins, l'anthropisation de l'espace ne peut pas être considérée comme un prélèvement sur une ressource épuisable. L'anthropisation détruit des paysages pour en créer d'autres, parfois dans un sens apprécié de manière positive par la société.

Ainsi, avec la régénération du lac, nous avons la reconstitution de la mémoire d'une culture et la revalorisation écologique de la zone avec la création d'une zone humide. Le paysage fait maintenant partie du quotidien de l'homme, et favorise

des sentiments d'appartenances, puisque la vision de l'espace exprime une identité qui s'imprime dans l'esprit de l'homme.

La création de paysages de grande qualité, produits par l'interaction entre les communautés locales et l'espace et les activités économiques de chaque région, est devenue une nécessité. L'absence d'action peut entraîner non seulement la dégradation de la qualité du paysage – au sens naturel du terme – mais aussi l'appauvrissement de l'identité, de la mémoire, des possibilités de développement économique, de la qualité de vie et des références historiques et culturelles (Gourgiotis 2020).

La restauration du lac Karla, n'est pas un objet isolé et autoréférentiel. Il faut la voir dans son ensemble dans son contexte historique, culturel et environnemental. Comme le disait Jorge Luis Borges, «Lorsqu'un vers d'un poème est lu seul, détaché de son contexte, il devient indifférent» (Borges, J.L. 2006). Il s'agit d'un paysage qui interagit avec son environnement, qui n'est pas seulement matériel, mais aussi historique et mythologique.

Bibliographie

Gourgiotis A., Tsilimigas, G. (2011), Le rôle de l'aménagement du territoire dans le développement des SER. *Chroniques techniques*, Publication scientifique de T.E.E.

Gourgiotis A. (2020), «Le paysage, enjeu de l'aménagement du territoire», *Géographies*, numéro 36, pp. 24-41, Université Harokopeio.

Castoriadis K. (2007), *La spécificité grecque. D'Homère à Héraclite*, Séminaires 1982-1983, Athènes, Kritiki.

Borges H.L. (2006), *L'art du vers*, éd. M. Tombrou, Publications universitaires de Crète.

Bourassa S.C. (1991), *The Aesthetics of Landscape*. Belhaven Press, London.

Hadjimichalis K. (2010), «Greeksapes, un atlas des paysages grecs contemporains».

Llnehan R.J. & Gross M. (1998), Back to the future, back to basics: the social ecology of landscape and the future of landscape planning. *Landscape and Urban Planning*, 42: 207-223.

The recreation of Lake Karla: from the eclipse of a diachronic symbiotic landscape to its remediation and potential prospects

La recréation du lac Karla : de l'éclipse d'un paysage symbiotique diachronique à son assainissement et ses perspectives potentielles

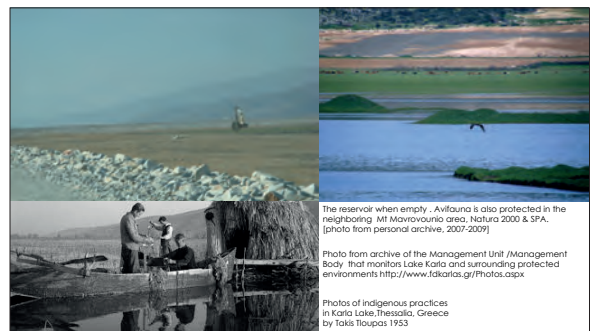
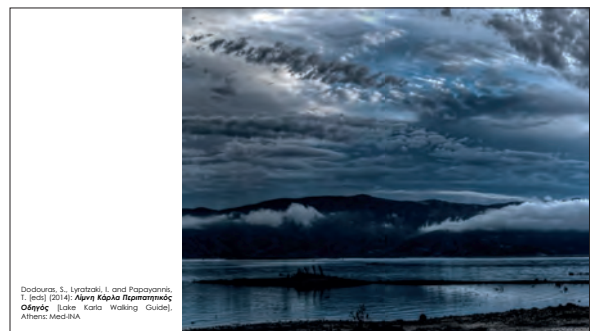
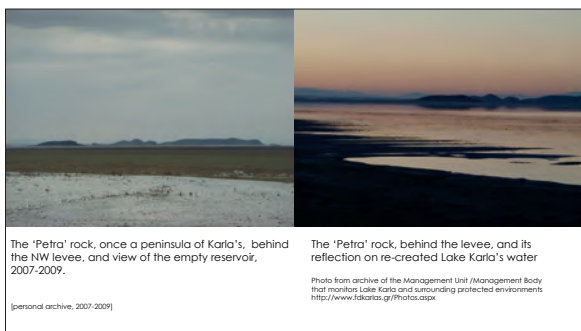
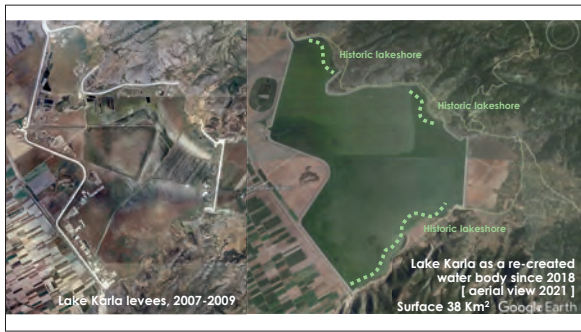
Mrs Aspaso Kouzoupi,

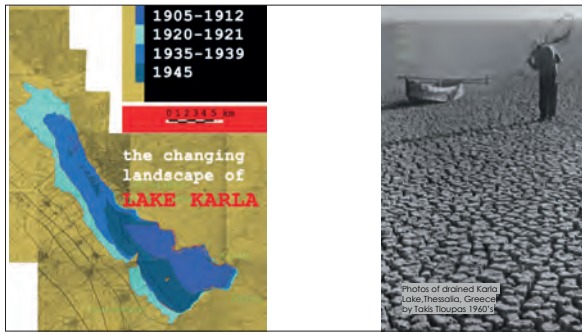
Landscape Architect, Visiting Professor, Department of Architecture, University of Thessaly, Greece

Mme Aspaso Kouzoupi,

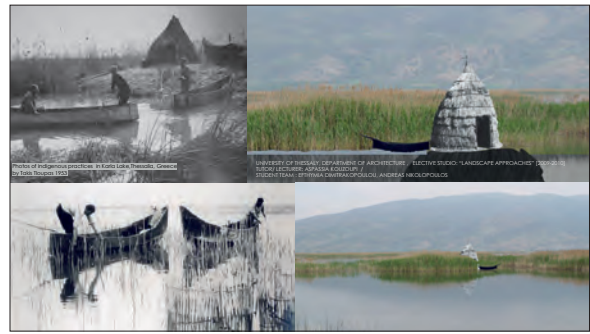
Architecte paysagiste, Professeure invitée, Département d'architecture, Université de Thessalie, Grèce

Photos of drained Karla Lake, Thessalia, Greece by Takis Tloupas 1960's

UNIVERSITY OF THESSALY, DEPARTMENT OF ARCHITECTURE, SUBJECT: STUDIO "LANDSCAPE APPROACHES" (2008-2009) TOTAL LECTURE: APFANNA KIOUKIOU | STUDENT TEAM: APFANOLOU EVANGELIA, DIMIROS OREZIDAKIS

Photos of indigenous practices in Karla Lake, Thessalia, Greece by Takis Tloupas 1953.

Photo from archive of M. Exarchopoulos: Boat of Fishermen from the Lakeshore village Karalia. photo taken for the newspapers 1962

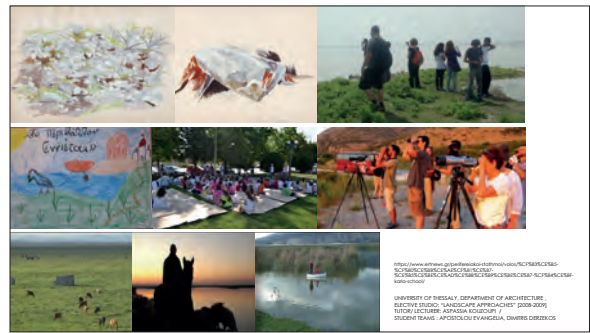
Photo from archive of M. Exarchopoulos: local festivities in Lake Karla, 1950's

Photos of drained Karla Lake, Thessaly region, Greece by Takis Tloupas 1960's

Photos from archive of the Management Unit (Management Body that monitors Lake Karla and surrounding protected environments) <http://www.lakarlas.gr/Photos.aspx>

Photos of indigenous practices in Karla Lake, Thessalia, Greece by Takis Tloupas 1953.

<http://www.universityofthessaly.gr/departmentofarchitecture/>
UNIVERSITY OF THESSALY, DEPARTMENT OF ARCHITECTURE, SUBJECT: STUDIO "LANDSCAPE APPROACHES" (2008-2009) TOTAL LECTURE: APFANNA KIOUKIOU | STUDENT TEAM: APFANOLOU EVANGELIA, DIMIROS OREZIDAKIS

ACKNOWLEDGEMENTS

- I would like to thank:
1. the photographer Mr. **Dimitris Letsios** who first spoke to me about Karla Lake in the 1980's
  2. The scientists of the **Management Unit of Alonissos – Northern Sporades National Park and Protected Areas of Eastern Thessaly** (supervised by the Natural Environment and Climate Change Agency [N.E.C.C.A.] of the Ministry of Environment and Energy, especially Mr Ioannis Vergos Msc Biologist
  3. The **Department of Architecture of the University of Thessaly** and the students work of whom I have supervised

Presentations of the Projects of
the 6th Session of the Landscape Award of
the Council of Europe

Présentation des Projets de
la 6e Session du Prix du paysage
du Conseil de l'Europe

Projects of the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe

Projets de la 6e Session du Prix du paysage du Conseil de l'Europe

---

The Forum of the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe held in Kastraki Kalampaka, Trikala, Greece, on 7-8 April 2022, was initially planned to be held in 2020, but postponed due to the pandemic.

The Projects were presented in the following publications:

- ▶ “Council of Europe Landscape Award Forum of National Selections – 6th Session 2018-2019”, Council of Europe, *European Spatial Planning and Landscape Series*, 2021, No 119;
- ▶ Publication “Landscape Award Alliance of the Council of Europe”, volume 2, 2018-2021, Council of Europe, *Territory and Landscape Series*, 2021, No. 120.

*

Le Forum de la 6e Session du Prix du paysage tenu à Kastraki Kalampaka, Trikala, Grèce, les 7-8 avril 2022, devait initialement se tenir en 2020 mais avait été reporté en raison de la pandémie.

Les Projets ont été présentés dans les publications suivantes :

- ▶ « Forum des sélections nationales du Prix du paysage du Conseil de l'Europe – 6e Session 2018-2019 », Conseil de l'Europe, *Série Aménagement du territoire européen et paysage*, 2021, No 119;
- ▶ Publication « L'Alliance du Prix du paysage du Conseil de l'Europe », volume 2, 2018-2021, Conseil de l'Europe, *Série Territoire et Paysage*, 2021, n° 120.

Closing Session
Session de clôture

Closing speeches
Discours de clôture

Mrs Maguelonne Déjeant-Pons,

*Executive Secretary of the Council of Europe Landscape Convention,
Head of the Landscape, Environment and Major Hazards Division,
Council of Europe*

Mme Maguelonne Déjeant-Pons,

*Secrétaire exécutive de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage,
Chef de la Division paysage, environnement et risques majeurs,
Conseil de l'Europe*

At the end of this event, it can be considered that we have made a real journey to the land of landscapes, to the land of landscapes of several States Parties to the Council of Europe Landscape Convention.

It appears that the presentations made had as a common denominator a culture of attention, of attention to the future of places. The presentations made at the Symposium and the Forum showed a real know-how to protect, manage and develop parts of the territory.

We are pleased with the importance given to the landscape dimension in Greece's public policies and the synergies developed between ministries.

The achievements presented in the framework of the Landscape Award speak a common language. They express a will to do or not to do, but to do well; a will to preserve, reveal or recreate quality spaces with the involvement of the population. This culture of places – whether they are natural or anthropised, exceptional or more common, preserved or degraded – shows that it is necessary to pay attention to preserving the quality and diversity of living spaces, as well as the space of life.

It is possible to consider that no part of the territory is really "ordinary". It could only be considered as such, as long as it has not been truly revealed or restored.

We would like to thank the Greek authorities for their wonderful welcome in such an exceptional setting.

We thank all the participants for their valuable contributions, which show how the landscape never ceases to inspire human beings.

*

Au terme de cet événement, il est possible de considérer que nous avons effectué un véritable voyage au pays des paysages, au pays des paysages de plusieurs États Parties à la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage.

Il apparaît que les présentations effectuées ont eu pour dénominateur commun une culture de l'attention, de l'attention prêtée au devenir des lieux. Les présentations faites lors du Symposium et du Forum ont fait état d'un véritable savoir-faire permettant de protéger, de gérer et d'aménager des parties de territoire.

Nous nous réjouissons de l'importance accordée à la dimension paysagère dans les politiques publiques de la Grèce ainsi qu'aux synergies développées entre les ministères.

Les réalisations présentées dans le cadre du Prix du paysage parlent d'un commun langage. Elles expriment une volonté de faire ou de ne pas faire, mais de bien faire; une volonté de préserver, de révéler ou de recréer des espaces de qualité avec une implication de la population. Cette culture des lieux – que ces lieux soient naturels ou anthropisés, exceptionnels ou plus communs, préservés ou dégradés – montre qu'il est nécessaire de veiller avec attention à préserver la qualité et la diversité des espaces de vie, comme de l'espace de la vie.

Il est possible de considérer qu'aucune partie du territoire n'est réellement « ordinaire ». Elle ne pourrait être considérée comme telle, que tant qu'elle n'a pas été véritablement révélée ou restaurée.

Nous adressons nos plus vifs remerciements aux autorités helléniques de leur magnifique accueil dans un cadre aussi exceptionnel.

Nous remercions l'ensemble des participants de leurs contributions de grande valeur qui montrent à quel point que le paysage n'en finit pas d'inspirer l'être humain.

Mrs Evgenia Lagiou,

*Head of Department of National Spatial Planning Strategy,
Directorate of Spatial Planning, Ministry of the Environment and Energy,
Greece*

Mme Evgenia Lagiou,

*Chef du département de la stratégie nationale d'aménagement du territoire,
Direction de l'aménagement du territoire, Ministère de l'environnement et de l'énergie,
Grèce*

 α ήθελα να χαιρετίσω το κλείσιμο αυτού του Forum ολοκληρώνοντας τις εργασίες παρουσίασης των Εθνικών Επιλογών της 6ης Συνόδου Βραβείου Τοπίου του Συμβουλίου της Ευρώπης, με το να συγχαρώ για μία ακόμη φορά την πρώτη διάκριση και όλες τις Εθνικές διακρίσεις που συμμετέχουν στη διαδικασία για την εξαιρετική δουλειά που έχουν κάνει.

Θα ήθελα να αναφερθώ στον πλούτο εμπειριών που νομίζω όλοι αποκομίσαμε στη διάρκεια αυτού του Forum καθώς γνωρίσαμε Τοπία που συνιστούν εμβληματικά παραδείγματα δράσεων Σχεδιασμού, Προστασίας, Διαχείρισης στην προοπτική της Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Είναι προφανές ότι το αποτέλεσμα από την προσπάθεια, το μόχθο κάθε χώρας για την επίτευξη των παραπάνω στόχων, σε όποια από τις τρεις κατευθύνσεις και εάν εστίασε, σε όποια κλίμακα και εάν υλοποιήθηκε, καθώς το μοιραζόμαστε, καθώς γίνεται κοινή εμπειρία, συνιστά προβληματισμό, αλλάζει τη σκέψη μας την εμπλουτίζει, εμπλουτίζει τον ορίζοντά μας συντελώντας στην ενίσχυση των πολιτικών μας για το Τοπίο.

Πιστεύω, στον απόηχο κάθε τέτοιας εξαιρετικής συνάντησης αυτό που μένει σαν αποτέλεσμα είναι η πρόθεσή μας που εστιάζει στο ότι: θα επιμείνουμε να υποστηρίζουμε το Τοπίο ως ταυτόσημη επιδίωξη επίτευξης της ανθρώπινης ευημερίας όπως και εάν αυτή ερμηνεύεται στα περιβάλλοντα διαβίωσης από τον κάθε ένα από εμάς.

Σας ευχαριστώ πολύ για την παρουσία σας εδώ, είναι πολύ σημαντική για την Ελλάδα και πιστεύω για όλους μας.

Σας Ευχαριστώ.

*

I would like to welcome the closing of this event by concluding the presentation of the National selections of the 6th Session of the Council of Europe Landscape Award by congratulating once again the winning achievement and all the national awards involved in the process for the excellent work they have done.

I would like to refer to the wealth of experience that I think we all gained during this Forum as we got to know Landscapes that constitute emblematic examples of planning, protection, management actions in the perspective of sustainable development.

It is obvious that the results of the work carried out, whatever the direction in which they were fixed, whatever the scale at which they were implemented, become a common experience as we share them. They constitute a reflection, change our thinking, enrich our horizon, contributing to the strengthening of our landscape policies.

I believe, in the aftermath of each such extraordinary meeting, what remains as a result is our intention which focuses on: we will insist on supporting Landscape as an identical pursuit of achieving human well-being however it is interpreted in the living environments by each of us.

Thank you very much for your presence here, it is very important for Greece and I believe for all of us.

Thank you.

*

Je voudrais saluer la clôture de cet événement en concluant la présentation des sélections nationales du 6e Session du Prix du paysage du Conseil de l'Europe en félicitant une fois de plus la réalisatrice et l'ensemble des prix nationaux participant au processus pour l'excellent travail qu'ils ont accompli.

Je voudrais faire état de la richesse de l'expérience que je pense que nous avons tous acquise au cours de ce Forum en apprenant à connaître des paysages qui constituent des exemples emblématiques d'actions de planification, de protection et de gestion dans la perspective du développement durable.

Il est évident que les résultats des travaux réalisés, quelle que soit la direction dans laquelle ils ont été orientés, quelle que soit l'échelle à laquelle ils ont été mis en œuvre, deviennent une expérience commune dès lors que nous les partageons. Ils constituent une réflexion, modifient notre pensée, enrichissent notre horizon, contribuant au renforcement de nos politiques sur le paysage.

Je crois qu'à l'issue de chacune de ces réunions extraordinaires, ce qui reste comme résultat est notre intention qui se concentre sur : nous insisterons pour soutenir le paysage comme une poursuite identique de la réalisation du bien-être humain, quelle que soit son interprétation dans les environnements de vie de chacun d'entre nous.

Merci beaucoup pour votre présence ici, cela est très important pour la Grèce et je crois pour nous tous.

Merci.

Programme

English version/Version anglaise

The National Symposium on the implementation of the Council of Europe Landscape Convention in Greece and Forum of the National Selections of the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe were organised in Kastraki Kalampaka, Trikala, Greece, on 6-8 April 2022, by the Council of Europe – Secretariat of the Convention, Directorate of Democratic Participation –, in co-operation with the Ministry of the Environment and Energy of Greece, within the framework of the Work Programme of the Convention.

Introduction

As an international intergovernmental organisation created in 1949, and whose headquarters are located in Strasbourg (France), the Council of Europe has 46 member States. Its main objectives are to promote democracy, human rights and the rule of law, and to seek common solutions to the main problems facing society.

The *Council of Europe Landscape Convention* aims to promote landscape protection, management and planning and to organise international co-operation. It applies to the entire territory of the Parties and covers natural, rural, urban and peri-urban areas. It concerns landscapes that might be considered outstanding, as well as everyday or degraded landscapes. The Convention represents the first international treaty exclusively devoted to all the dimensions of the landscape, considered from a perspective of sustainable and harmonious development. To date, 40 States have ratified it: Andorra, Armenia, Azerbaijan, Belgium, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, Cyprus, Czech Republic, Denmark, Estonia, Finland, France, Georgia, Greece, Hungary, Iceland, Ireland, Italy, Latvia, Lithuania, Luxembourg, North Macedonia, Republic of Moldova, Montenegro, Netherlands, North Macedonia, Norway, Poland, Portugal, Romania, San Marino, Serbia, Slovak Republic, Slovenia, Spain, Sweden, Switzerland, Turkey, Ukraine and the United Kingdom. One further State has signed the Convention: Malta. The Convention was adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 19 July 2000 in Strasbourg and opened for signature by the member States of the Organisation in Florence (Italy) on 20 October 2000. The opening of the Convention to non-European States following the entry into force of its amending protocol on 1st July 2021 is an opportunity to reaffirm the universality of the landscape dimension of human rights and democracy.

Organised by the Council of Europe on a regular basis since 2002, the *Meetings for the implementation of the Council of Europe Landscape Convention* aim to present new concepts and achievements in favour of the implementation of the Convention. They thus represent a genuine forum for sharing practices and ideas. Special emphasis is given to the experiences of the State hosting the meeting. The following Meetings have previously been organised:

- ▶ 23-24 May 2002, Strasbourg (France): “Landscape policies: contribution to the well-being of European citizens and to sustainable development (social, economic, cultural and ecological approaches); Landscape identification, evaluation and quality objectives, using cultural and natural resources; Awareness-raising, training and education; Innovative tools for the protection, management and planning of landscape”

- ▶ 23-24 October 2003, Yerevan (Armenia): "[Spatial planning and landscape in Armenia](#)"
- ▶ 27-28 November 2003, Strasbourg (France): "[Integration of landscapes in international policies and programmes and transfrontier landscapes; Landscapes and individual and social well-being; Spatial planning and landscape](#)"
- ▶ 26-27 April 2004, Moscow (Russian Federation): "[Spatial planning and landscape](#)"
- ▶ 6-8 May 2004, Tulcea (Romania): "[Landscape and spatial planning](#)"
- ▶ 16-17 June 2005, Cork (Ireland): "[Landscapes for urban, suburban and peri-urban areas](#)"
- ▶ 15-16 December 2005, Tirana, Albania: "[The contribution of Albania to the implementation of the Council of Europe Landscape Convention](#)"
- ▶ 11-12 May 2006, Ljubljana (Slovenia): "[Landscape and society](#)"
- ▶ 28-29 September 2006, Gerona (Spain): "[Landscape quality objectives: from theory to practice](#)"
- ▶ 4-5 June 2007, Andorra La Vella (Andorra): "[Landscape of Andorra](#)"
- ▶ 20-21 September 2007, Sibiu (Romania): "[Landscape and rural heritage](#)"
- ▶ 24-25 April 2008, Piestany (Slovakia): "[Landscape in planning policies and governance: towards integrated spatial management](#)"
- ▶ 8-9 October 2009, Malmö (Sweden): "[Landscape and driving forces](#)"
- ▶ 15-16 April 2010, Cordoba (Spain): "[Landscape and infrastructures for the society](#)"
- ▶ 20-21 October 2011, Evora (Portugal): "[Multifunctional landscape](#)"
- ▶ 4-5 June 2012, Carbonia, Sardinia (Italy): "[Council of Europe Landscape Award Forum of National Selections – Sessions 1 \(2008-2009\) and 2 \(2010-2011\)](#)"
- ▶ 2-3 October 2012, Thessalonica (Greece): "[Vision for the future of Europe on territorial democracy: landscape as a new strategy for spatial planning. Another way to see the territory involving civil society...](#)"
- ▶ 2-3 October 2013, Cetinje (Montenegro): "[Territories of the future: landscape identification and assessment: an exercise in democracy](#)"
- ▶ 11-12 June 2014, Wrocław (Poland): "[Council of Europe Landscape Award Forum of National Selections – Session 3 \(2012-2013\)](#)"
- ▶ 1-2 October 2014, Urgup (Turkey): "[Sustainable landscapes and economy: on the inestimable natural and human value of the landscape](#)"
- ▶ 1-2 October 2015, Andorra la Vella (Andorra): "[Landscape and transfrontier co-operation: the landscape knows no boundary](#)"
- ▶ 9-10 June 2016, Budapest (Hungary): "[Council of Europe Landscape Award Forum of National Selections – Session 4 \(2014-2015\)](#)"
- ▶ 5-6 October 2016, Yerevan (Armenia): "[National policies for the implementation of the European Landscape Convention: challenges and opportunities](#)"
- ▶ 5-6 September 2017, Brno (Czech Republic): "[The implementation of the European Landscape Convention at local level: local democracy](#)"
- ▶ 25-26 January 2018, Trebinje (Bosnia and Herzegovina): "[The implementation of the Council of Europe Landscape Convention in Bosnia and Herzegovina: Drawing landscape policies for the future](#)"
- ▶ 9-10 March 2018, Tbilisi (Georgia): "[The implementation of the Council of Europe Landscape Convention in Georgia: Interministerial Round-Table: Integration of the landscape into policies](#)"
- ▶ 20-21 June 2018, Daugavpils (Latvia): "[Council of Europe Landscape Award Forum of National Selections – Session 5 \(2016-2017\)](#)"
- ▶ 3-4 October 2018, Tropea (Italy): "[Landscape and education](#)"
- ▶ 19-20 October 2018, Zagreb (Croatia): "[Integrated approach to landscape protection, planning and management in Croatia](#)"
- ▶ 14-15 March 2019, Seville (Spain): "[Water, landscape and citizenship in the face of global change](#)"
- ▶ 26-27 November 2019, Strasbourg (France): "[The implementation of the Council of Europe Landscape Convention in France: Landscapes from here and elsewhere, diverse perspectives on some landscape approaches at different scales, on both sides of borders](#)"
- ▶ 19-20 October 2020, [Lausanne (Switzerland)]: "[Landscape integration in sectoral policies](#)"
- ▶ 21-22 October 2020, [Geneva (Switzerland)]: "[Council of Europe Landscape Award Forum of National Selections - 6th Session 2018-2019](#)"
- ▶ 6-8 October 2021, Palma de Majorca (Spain): "[Landscape policies! Strategies, Action plans and Policy documents for landscape quality](#)"
- ▶ 21 October 2022, Budapest (Hungary): "[The implementation of the Council of Europe Landscape Convention in Hungary](#)"

The proceedings of the Meetings are published in the Council of Europe's "European Spatial Planning and Landscape" series and are available on the Council of Europe Landscape Convention website:

www.coe.int/en/web/landscape/workshops; www.coe.int/en/web/landscape/publications

Acknowledgments

The Council of Europe wishes to thank the Ministry of Environment and Energy of Greece and the Municipality of Trikala for their hospitality and co-operation.

Objectives

The Symposium aimed to present and debate on public policies in Greece for the implementation of the Council of Europe Landscape Convention. In particular, Article 5 of the Convention provides that its Parties undertake:

- ▶ to recognise landscapes in law as an essential component of people's surroundings, an expression of the diversity of their shared cultural and natural heritage, and a foundation of their identity;
- ▶ to establish and implement landscape policies aimed at landscape protection, management and planning, through the adoption of the specific measures set out in Article 6 of the Convention;
- ▶ to establish procedures for the participation of the general public, local and regional authorities, and other parties with an interest in the definition and implementation of the landscape policies;
- ▶ to integrate landscape into their regional and town planning policies and in their cultural, environmental, agricultural, social and economic policies, as well as in any other policies with possible direct or indirect impact on landscape.

The Forum of the National Selections of the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe aimed to present the valuable experiences of the Organisation's member states on the occasion of the 6th Session of the Council of Europe Landscape Award, in accordance with Article 11 of the Convention. These show that it is possible to promote the territorial dimension of human rights and democracy by improving the landscape features of people's surroundings.

Websites

- ▶ Council of Europe Landscape Convention
  - <https://www.coe.int/en/web/landscape/home>
  - <https://www.coe.int/fr/web/landscape/home>
- ▶ Ministry of the Environment and Energy of Greece
  - <https://ypen.gov.gr/>

- ▶ Municipality of Trikala, Greece

- <https://trikalacity.gr/>
- <https://trikalacity.gr/en/>

Venue

The events were held at the Grand Meteora Hotel, Kastraki Kalampaka (*Καστράκι Καλαμπάκας*), Kastraki 422 00, Greece (Trikala Regional District).

<https://www.google.com/maps/place/Kastraki,+Trikala+422+00,+Gr%C3%A8ce/@39.716159,21.6079697,15z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x13590e4a9351abdd:0x580d5c8ea76d7875!8m2!3d39.7164807!4d21.6183119>

Participants

The events were aimed at government officers – members of the Council of Europe Steering Committee for Culture, Heritage and Landscape (CDCPP), of the CoE Conference on the Council of Europe Landscape Convention, and representatives of other ministries –, representatives of local and regional authorities, professionals, academics, representatives of governmental and non-governmental organisations, and other persons, working in the fields of landscape and sustainable development, with its environmental, cultural, social and economic dimensions. The number of participants was limited to 120 considering the health protocol due to the pandemic.

Working languages

The working languages were English, French and Greek.

Programme

The programme of the Meeting is on the Council of Europe website of the Council of Europe Landscape Convention at the following address: National Symposium on the implementation of the Council of Europe Convention in Greece and Forum of the National Selections of the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe ([coe.int](http://www.coe.int)) [<https://www.coe.int/en/web/landscape/trikalasymposium>].

or

- ▶ National/Regional Symposia on the Council of Europe Landscape Convention ([coe.int](http://www.coe.int))
- ▶ Council of Europe Landscape Convention/Official website ([coe.int](http://www.coe.int)) (under "Meetings"/"Workshops").

Organisers :

Council of Europe – Directorate of Democratic Participation, Council of Europe Landscape Convention

Mrs Maguelonne Déjeant-Pons
Executive Secretary of
the Council of Europe Landscape Convention
Head of the Landscape, Environment and
Major Hazards Division
F-67075, Strasbourg Cedex, France
Tel: +33 (0)3 88 41 23 98
E-mail: maguelonne.dejeant-pons@coe.int

Contact

Mrs Eva Nagy
Administrative Assistant
Council of Europe Landscape Convention, DG II
F-67075 Strasbourg Cedex, France
Tel: + 33 (0)3 88 41 36 02
E-mail: eva.nagy@coe.int

Greece – Directorate of Spatial Planning, Ministry of the Environment and Energy

Mrs Evgenia Lagiou
Head of Department of National Spatial Planning
Strategy
Directorate of Spatial Planning
Ministry of the Environment and Energy
17th Amaliados st., 115 23 Athens, Greece
Tel +30 213 1515 331
E-mail: e.lagiou@prv.ypeka.gr

Mrs Konstantina Siountri
General Secretariat of Spatial Planning and Urban
Environment
Ministry of the Environment and Energy
17th Amaliados st., 115 23 Athens, Greece
Tel +30 213 1515 435
E-mail: csiountri@yahoo.gr

Photo credits:

Photo 1: Trikala © Yiannisscheidt, Shutterstock
Photo 2: Trikala © Ministry of the Environment and
Energy of Greece

Wednesday 6 April 2022

National Symposium on the implementation of the Council of Europe Landscape Convention in Greece

---

Welcome speeches

Mr Kostas SKREKAS, Minister of the Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Greece

Mr Nikolaos TAGARAS, Deputy Minister of Spatial Planning and Urban Environment, Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Greece

Mr George AMYRAS, Deputy Minister of Environment and Energy, Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Greece

Mr Efthimios BAKOGIANNIS, General Secretary of Spatial Planning and Urban Environment, Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Greece

Mr Konstantinos AGORASTOS, Governor of the Region of Thessaly, Greece

Mr Dimitris PAPASTERGIOU, Mayor of Trikala and President of the Central Union of Greek Municipalities, Greece

Mr Theodoros ALEKOS, Mayor of Meteora, Greece

Mrs Maguelonne DEJEANT-PONS, Representative of the Secretariat General of the Council of Europe, Executive Secretary of the Council of Europe Landscape Convention

Introduction – Landscapes of Greece

The implementation of the Council of Europe Landscape Convention in Greece

Mrs Evgenia LAGIOU, Architect, MSP Geography, Head of Department of Spatial Planning Strategy, Directorate of Spatial Planning, Ministry of Environment and Energy, Greece

Public participation in landscape management: examples from Greece

Mr Thymios DIMOPOULOS, Architect-Spatial Planner, Thymios Papayannis and Associates, Mediterranean Institute for Nature and Anthropos, Greece

Landscape in spatial planning and urban environment policies

Mr Efthimios BAKOGIANNIS, General Secretary of Spatial Planning and Urban Environment, Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Greece

Landscape in natural environment and water policies

Mr Petros VARELIDIS, General Secretary of Natural Environment and Water, Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Greece

The landscape as an element of spatial planning and sustainable development according to the legislation

Mr Konstantinos MENOUDAKOS, Honorary President of the Council of State

Round-Table – Historical and contemporary values of Hellenic landscapes

The continuous interaction between man and nature and its impact on Byzantine and post-Byzantine monuments

Mrs Vassiliki DIMITROPOULOU, Archaeologist and Art Historian, Directorate of Byzantine and Postbyzantine Antiquities, Hellenic Ministry of Culture and Sports, Greece

Archaeological, historical and cultural values of the landscape – The archaeological landscape

Mrs Maria-Xeni GAREZOU, Director, Directorate for the Administration of the National Archive of Monuments, Hellenic Ministry of Culture and Sports, Greece

Historical and contemporary values of Hellenic landscapes

Mrs Eleni MAISTROU, Architect, Emeritus Professor of the School of Architecture of the National Technical University of Athens, President of the Council of Architectural Heritage of ELLINIKI ETAIRIA, Society for the Environment and Cultural Heritage, Greece

Vikos-Aoos UNESCO Global Geopark: the contribution of the Region of Epirus and the Development Agency of Epirus S.A. in the recognition and preservation of landscapes of outstanding aesthetic value

Mr Haritakis PAPAIOANNOU, Biologist, Development Agency of Epirus S.A., Organisation for Local Development, Vikos-Aoos, UNESCO Global Geopark, Greece

Why the Landscape? The case of Greece

Mrs Theano S. TERKENLI, Professor of Geography, University of the Aegean, Greece

Urban micro-landscapes. Mirrors of contemporary values and valuable urban planning instruments

Mrs Fouli PAPAGEORGIU, Architect and Urban and Regional Planner, President, Euracademy Association and Managing Director, PRISMA Centre for Development Studies, Greece

The importance of the human scale in the Greek landscape

Mrs Nella GOLANDA, Large-scale urban landscape sculptor, Greece

Round-Table – Landscape-based public policies

Landscape in Greece: qualities and inconsistencies

Mr Kimon HADJIBIROS, Professor Emeritus, National Technical University of Athens, Greece

Spatial planning and management for valorising and managing landscapes

Mr Harry COCCOSSIS, Professor Emeritus, Department of Planning and Regional Development, University of Thessaly, Greece

Landscape management. A challenging planning issue

Mrs Yiota THEODORA, Associate Professor of Spatial Planning and Development and Director of Spatial Planning and Geographic information system Lab in the School of Architectural Engineering of the National Technical University of Athens, Greece

Developing a landscape policy in the marine area: an idea whose time has come!

Mrs Stella Sofia KYVELOU-CHIOTINI, Professor in Spatial Planning and Sustainable Development, Department of Economic and Regional development, Panteion University of Social and Political Sciences, Greece

The cultural meaning of landscape and its revocation

Mrs Amalia ANDROULIDAKI, Architect, Head of General Directory of Restoration Museums and Technical Works, Hellenic Ministry of Culture and Sports, Greece

The inclusion and contribution of landscape architects to the implementation of the Council of Europe Landscape Convention in Greece

Mrs Lena ATHANASIADOU, President Panhellenic Association of Landscape Architects, International Federation of Landscape Architects (IFLA) Europe Delegate, Landscape Architect, Horticulturist, Laboratory Teaching Staff, Aristotle University of Thessaloniki, Greece

Coupling of landscape and spatial development: lessons learnt from the landscape study in the Regional Spatial Framework of Western Macedonia

Mrs Athena YIANNAKOU, Professor of the Department of Spatial Planning and Development, Aristotle University of Thessaloniki, Greece

The role of landscape planning in UNESCO sites management plans in Sicily. The case of “Syracuse and the Rocky Necropolis of Pantalica” and the resilience challenge

Mrs Dalila SICOMO, Architect, Department of Architecture, University of Palermo, Italy

The expertise of landscape architects

Mr Michael OLDHAM, Representative of the International Federation of Landscape Architects Europe, United Kingdom

Tuesday 7 April 2022

Forum of the national selections of the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe

---

Introductory Session

Presentation of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe

Mrs Maguelonne DEJEANT-PONS, Executive Secretary of the Council of Europe Landscape Convention, Head of the Landscape, Environment and Major Hazards Division, Council of Europe

Inauguration with the presentation of the Recreation of Lake Karla, Region of Thessaly, Greece

Presentation of the Diploma of the Landscape Award Alliance of the Council of Europe for the Recreation of Lake Karla

Speech by the Representative of the Ministry

Mrs Evgenia LAGIOU, Head of Department of National Spatial Planning Strategy, Directorate of Spatial Planning, Ministry of the Environment and Energy, Greece

Speech by the Representative of the achievement

Mr Konstantinos AGORASTOS, Governor of the Region of Thessaly, Greece

The Lake Karla, the metamorphosis of a landscape

Mr Anestis GOURGIOTIS, Assistant Professor of Spatial Planning, Department of Spatial, Urban Planning and Regional Development, University of Thessaly, Greece

The recreation of Lake Karla: from the eclipse of a diachronic symbiotic landscape to its remediation and potential prospects

Mrs Aspaso KOUZOUPI, Landscape Architect, Visiting Professor, Department of Architecture, University of Thessaly, Greece

Presentation of the Projects of the 6th Session of the Award

Workshop 1 – Landscapes planned **Strong forward-looking actions, to enhance, restore or create landscapes**

Chair

Mr Jacques STEIN, Deputy President of the Royal Commission on Monuments, Sites and Excavations of Wallonia, Belgium, Chair of the Jury of the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe

Presentations

Renaturation of the watercourse of the River Aire

Republic and Canton of Geneva, Switzerland

Representatives of the Project

Mr Gilles MULHAUSER, Director General, Department of the Territory, Cantonal Office for Water, Republic and Canton of Geneva, Switzerland

Mr Alexandre WISARD, Head of the Service for Lakes, the Renaturation of Rivers and Fishing, Territory Department, Cantonal Office for Water, Republic and Canton of Geneva, Switzerland

Establishment of the Kotka National Urban Park *City of Kotka, Finland*

Representative of the Ministry

Mr Tapio HEIKKILÄ, Senior Environmental Advisor, Department of the Natural Environment, Ministry of the Environment, Finland

Representative of the Project

Mr Markku HANNONEN, Director of Urban Planning, City of Kotka, Finland

Reconquering the quays of the Seine in Rouen through the development of a large river promenade

City and Metropolis of Rouen, Normandy, France

Representatives of the Ministry

Mrs Emilie FLEURY-JÄGERSCHMIDT, Policy Officer for Landscapes, Landscapes and Advertising Office, Sub-Directorate for the Quality of the Living Environment, Ministry of Ecological Transition, France

Mr Guillaume POIRIER, Policy Officer for Landscapes, Landscapes and Advertising Office, Sub-Directorate for the Quality of the Living Environment, Ministry of Ecological Transition, France

Yeşilirmak Basin Landscape Atlas

Department of Landscape Architecture, Faculty of Forestry, Duzce University, Turkey

Representative of the Project

Mrs Sultan GÜNDÜZ, Professor, Department of Landscape Architecture, Faculty of Forestry, Düzce University, Turkey

Workshop 2 – Landscapes protected **Actions to conserve and maintain the significant or characteristic features of a landscape**

Chair

Mr Julien TRANSY, Site Inspector, Policy Officer for landscapes, Regional Directorate for the Environment, Development and Housing of the Nouvelle-Aquitaine, France, Representative of the Steering Committee for Culture, Heritage and Landscape in the Jury of the 6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe

Presentations

Landscape of the Pico Island vineyard culture

Regional Government of Azores, Regional Directorate for Territorial Planning and Water Resources, Portugal

Representative of the Project

Mr Emanuel BARCELOS, Senior Official, Regional Directorate for Territorial Planning and Water Resources, Regional Government of Azores, Portugal

The spatial plan for a special-purpose area: the cultural landscape of Sremski Karlovci

Urban and Spatial Planning Institute of Vojvodina, Provincial Secretary for Urban Planning and Environmental Protection, Government of the Autonomous Province of Vojvodina, Serbia

Representative of the Ministry

Mrs Biljana FILIPOVIĆ ĐUŠIĆ, Senior Advisor for International Multilateral Co-operation, Ministry of Environmental Protection, Serbia

Representative of the Project

Mr Vladimir PIHLER, Architect, Senior Urban and Spatial Planner, Urban and Spatial Planning Institute of Vojvodina, Serbia

The origin of the Latvian cultural traditions: Dikļi, the birthplace of the Latvian singing festival

Kocēni Municipality, Latvia

Representative of the Ministry

Mrs Dace GRANTA, Senior Expert, Spatial Planning Policy Division, Spatial Planning Department,

Ministry of Environmental Protection and Regional Development, Latvia

Representative of the Project

Mrs Evija NAGLE, Deputy Executive Director of Valmiera Municipality, Head of Valmiera Municipality Development Department, Latvia

The landscape of Bolonia Cove: research, planning and intervention

Andalusian Historical Heritage Institute of the Department of Culture of the Local Government of Andalusia, Spain

Representatives of the Ministry

Mrs Elena VÁZQUEZ GARCÍA, Technical Adviser for the Management and Coordination of Cultural Heritage, Ministry of Culture and Sport, Spain

Mr Antonio Jesús ANTEQUERA DELGADO, Architect, Technical for the Management and Coordination of Cultural Heritage of the Ministry of Culture and Sport, Spain

Representatives of the Project

Mr Jesús CUEVAS GARCÍA, Cultural Landscape Technician, Landscape Laboratory, Centre for Documentation and Studies, Andalusian Historical Heritage Institute, Department of Culture of the Local Government of Andalusia, Spain

Mr Miguel TORRES GARCÍA, Expert, Real Estate Department, Intervention Centre, Andalusian Historical Heritage Institute, Department of Culture of the Local Government of Andalusia, Spain

Safeguarding and restoration of the baroque landscape of the Banská Štiavnica Calvary

Calvary Fund Civic Association, Slovak Republic

Representative of the Ministry

Mrs Ida VANAKOVA, Senior State Advisor, Department for Landscaping, Directorate for Environmental impact assessment, Ministry of Environment, Slovak Republic

Friday 8 April 2022

Workshop 3 –

Landscapes managed

Strong actions, from a perspective of sustainable development, to ensure the regular upkeep of a landscape, so as to guide and harmonise changes

Chair

Mr Thierry MATHIEU, Representative of the Democracy, Social Cohesion and Global Challenges Committee of the Conference of International Non-Governmental Organisations of the Council of Europe in the framework of the Jury of the

6th Session of the Landscape Award of the Council of Europe

Presentations

Community activities day, “Let’s do it!”

Estonian Fund for Nature (NGO), Estonia

Representatives of the Project

Mr Mikk MEREKIVI, County Coordinator, Member of the Estonian Fund for Nature, Estonia

Mrs Kadi-Liis MEREKIVI, County Coordinator Assistant, Member of the Estonian Fund for Nature, Estonia

Between land and water, “Another way of owning”

Consortium, Men of Massenzatica, Italy

Representative of the Ministry

Mrs Isabella FERA, Senior Official, Landscape Management Service, Ministry of Culture, Italy

Representatives of the Project

Mr Carlo RAGAZZI, President of the Consortium, Men of Massenzatica, Italy

Mr Trombini RIBES, Vice President of the Consortium, Men of Massenzatica, Italy

Dragodid: preserving the dry stone masonry techniques of the Eastern Adriatic

4 Grada Dragodid Association, Croatia

Representatives of the Ministry

Mrs Viki JAKAŠA BORIĆ, Senior Officer, Ministry of Culture, Croatia

Mrs Mirna BOJIC, Senior Advisor Conservator, Ministry of Culture, Croatia

Representative of the Project

Mrs Tanja KREMENIĆ, Researcher, Department of Historical, Geographical and Antiquity Sciences, 4 Grada Dragodid, Croatia

Martvili Canyon Sustainable Development

Martvili Municipality, Georgia

Representatives of the Ministry

Mrs Tamar KHAKHISHVILI, Deputy Chair of the Agency of Protected Areas, Ministry of Environmental Protection and Agriculture, Georgia

Mr Besik KUSIDI, Deputy Chair of the Agency of Protected Areas, Ministry of Environmental Protection and Agriculture, Georgia

Representative of the Project

Mr Zaza GAGUA, Director of Martvili Canyon administration, Agency of Protected Areas, Georgia

Discussion

With the participation of:

- ▶ Members of the CDCPP, CoE Conference on the Council of Europe Landscape Convention and representatives of Ministries
- ▶ Representatives of local and regional authorities
- ▶ Representatives of international governmental organisations
- ▶ Representatives of international and national non-governmental organisations
- ▶ National and international experts and the general public

Closing speeches

Mrs Maguelonne DEJEANT-PONS, Executive Secretary of the Council of Europe Landscape Convention, Head of the Landscape, Environment and Major Hazards Division, Council of Europe

Mrs Evgenia LAGIOU, Head of Department of National Spatial Planning Strategy, Directorate of Spatial Planning, Ministry of the Environment and Energy, Greece

Study visit

Study visit to Meteora.

Programme

Version française/French version

Le Symposium national sur la mise en œuvre de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage en Grèce et Forum des sélections nationales de la 6e Session du Prix du paysage du Conseil de l'Europe, ont été organisés à Kastraki Kalampaka, Trikala, Grèce, les 6-8 avril 2022, par le Conseil de l'Europe – Secrétariat de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage, Direction de la participation démocratique –, en coopération avec le Ministère de l'environnement et de l'énergie de la Grèce, dans le cadre du Programme de travail de la Convention.

Introduction

Organisation internationale intergouvernementale créée en 1949 et dont le siège est à Strasbourg (France), le Conseil de l'Europe comprend 46 États. Ses principaux objectifs sont de promouvoir la démocratie, les droits de l'homme et la prééminence du droit, ainsi que de rechercher des solutions communes aux grands problèmes de société.

La *Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage* a pour objet de promouvoir la protection, la gestion et l'aménagement des paysages et de favoriser la coopération internationale. Elle s'applique à tout le territoire des Parties et porte sur les espaces naturels, ruraux, urbains et périurbains. Elle concerne de la même façon les paysages pouvant être considérés comme remarquables, que les paysages du quotidien et les paysages dégradés. La Convention représente le premier traité international exclusivement consacré à l'ensemble des dimensions du paysage, considéré dans une perspective de développement durable et harmonieux. A ce jour, 40 États l'ont ratifiée : Andorre, Arménie, Azerbaïdjan, Belgique, Bosnie-Herzégovine, Bulgarie, Croatie, Chypre, République tchèque, Danemark, Estonie, Finlande, France, Géorgie, Grèce, Hongrie, Irlande, Islande, Italie, Lettonie, Lituanie, Luxembourg, Macédoine du Nord, République de Moldova, Monténégro, Norvège, Pays-Bas, Pologne, Portugal, Roumanie, Saint-Marin, Serbie, République slovaque, Slovénie, Espagne, Suède, Suisse, Turquie, Ukraine et le Royaume-Uni. Un État l'a également signée : Malte. La Convention a été adoptée par le Comité des Ministres du Conseil de l'Europe à Strasbourg le 19 juillet 2000 et ouverte à la signature des États membres de l'Organisation à Florence (Italie) le 20 octobre 2000. L'ouverture de la Convention aux États non européens, à la suite de l'entrée en vigueur de son protocole d'amendement le 1er juillet 2021, constitue une occasion de réaffirmer le caractère universel de la dimension paysagère des droits de l'homme et de la démocratie.

Organisées périodiquement par le Conseil de l'Europe, les *Réunions pour la mise en œuvre de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage* ont pour objectif de présenter de nouveaux concepts et réalisations en faveur de la mise en œuvre de la Convention. Elles représentent ainsi un véritable forum d'échange de pratiques et d'idées. Les expériences réalisées par l'État qui accueille la réunion sont spécialement présentées. Les Réunions suivantes, ont été précédemment organisées :

- ▶ 23-24 mai 2002, Strasbourg (France) : « Politiques du paysage : contribution au bien-être des citoyens européens et au développement durable (approches sociale, économique, culturelle et écologique) ; Identification, qualification du paysage et objectifs de qualité paysagère, en tirant parti des ressources culturelles et naturelles ; Sensibilisation, éducation et formation ; Instruments novateurs en vue de la protection, de la gestion et de l'aménagement du paysage »
- ▶ 23-24 octobre 2003, Erevan (Arménie) : « Aménagement du territoire et paysage en Arménie »
- ▶ 27-28 novembre 2003, Strasbourg (France) : « L'intégration du paysage dans les politiques et programmes internationaux et les paysages transfrontaliers ; Paysage et bien-être individuel et social ; Paysage et aménagement du territoire »

- ▶ 26-27 avril 2004, Moscou (Fédération de Russie): « Aménagement du territoire et paysage »
- ▶ 6-8 mai 2004, Tulcea (Roumanie), « Paysage et aménagement du territoire »
- ▶ 16-17 juin 2005, Cork (Irlande): « Des paysages pour les villes, les banlieues et les espaces périurbains »
- ▶ 15-16 décembre 2005, Tirana (Albanie), « La contribution de l'Albanie à la mise en œuvre de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage »
- ▶ 11-12 mai 2006, Ljubljana (Slovénie): « Paysage et société »
- ▶ 28-29 septembre 2006, Gironne (Espagne): « Les objectifs de qualité paysagère: de la théorie à la pratique »
- ▶ 4-5 juin 2007, Andorre la Vieille (Andorre): « Le paysage d'Andorre »
- ▶ 20-21 septembre 2007, Sibiu (Roumanie): « Paysage et patrimoine rural »
- ▶ 24-25 avril 2008, Piestany (République slovaque): « Le paysage dans les politiques de planification et la gouvernance: vers un aménagement intégré du territoire »
- ▶ 8-9 octobre 2009, Malmö (Suède): « Paysage et forces déterminantes »
- ▶ 15-16 avril 2011, Cordoue (Espagne): « Paysage et infrastructures pour la société »
- ▶ 20-21 octobre 2011, Evora (Portugal): « Paysage multifonctionnel »
- ▶ 4-5 juin 2012, Carbonia, Sardaigne (Italie): « Forum des sélections nationales du Prix du paysage du Conseil de l'Europe Sessions 1 (2008-2009) et 2 (2010-2011) »
- ▶ 2-3 octobre 2012, Thessalonique (Grèce): « Vision pour l'Europe du futur sur la démocratie territoriale: le paysage comme nouvelle stratégie de l'aménagement du territoire. Une autre manière de voir le territoire en impliquant la société civile... »
- ▶ 2-3 octobre 2013, Cetinje (Monténégro): « Les territoires du futur: identification et qualification des paysages, un exercice de démocratie »
- ▶ 11-12 juin 2014, Wrocław (Pologne): « Forum des sélections nationales du Prix du paysage du Conseil de l'Europe Sessions 3 (2012-2013) »
- ▶ 1-2 octobre 2014, Urgup (Turquie): « Paysages durables et économie: de l'inestimable valeur naturelle et humaine du paysage »
- ▶ 1-2 octobre 2015, Andorre (Andorre la Vieille): « Paysage et coopération transfrontalière: le paysage ne connaît pas de frontière »
- ▶ 9-10 juin 2016, Budapest (Hongrie): « Forum des sélections nationales du Prix du paysage du Conseil de l'Europe – Session 4 (2014-2015) »
- ▶ 5-6 octobre 2016, Erevan (Arménie): « Les politiques nationales pour la mise en œuvre de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage: défis et opportunités »
- ▶ 5-6 septembre 2017, Brno (République tchèque): « La mise en œuvre de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage au niveau local: la démocratie locale »
- ▶ 25-26 janvier 2018, Trebinje (Bosnie-Herzégovine): « La mise en œuvre de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage en Bosnie-Herzégovine: dessiner des politiques du paysage pour l'avenir »
- ▶ 9-10 mars 2018, Tbilisi (Géorgie): « La mise en œuvre de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage en Géorgie – Table ronde interministérielle: Intégration du paysage dans les politiques »
- ▶ 20-21 juin 2018, Daugavpils (Lettonie): « Forum des sélections nationales du Prix du paysage du Conseil de l'Europe – Session 5 (2016-2017) »
- ▶ 3-4 octobre 2018, Tropea (Italie): « Paysage et éducation »
- ▶ 19-20 octobre 2018, Zagreb (Croatie): « L'approche intégrée de la protection, de la planification et de la gestion du paysage en Croatie »
- ▶ 14-15 mars 2019, Séville (Espagne): « Eau, paysage et citoyenneté face aux changements mondiaux »
- ▶ 26-27 novembre 2019, Strasbourg (France): « La mise en œuvre de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage en France: Paysages d'ici et d'ailleurs: regards croisés sur quelques démarches paysagères à différentes échelles, de part et d'autre des frontières »
- ▶ 19-20 octobre 2020, [Lausanne (Suisse)]: « L'intégration du paysage dans les politiques sectorielles »,
- ▶ 21-22 octobre 2020, [Genève (Suisse)]: « Forum des sélections nationales du Prix du paysage du Conseil de l'Europe – 6e Session 2018-2019 »
- ▶ 6-8 octobre 2021, Palma de Majorque (Espagne): « Des politiques du paysage! Stratégies, plans d'action et documents politiques en faveur de la qualité du paysage »
- ▶ 21 octobre 2022, Budapest (Hongrie): « La mise en œuvre de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage en Hongrie »

Les actes des Réunions sont publiés dans la Série du Conseil de l'Europe « Aménagement du territoire européen et paysage » et sont disponibles

sur le site internet du Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage: www.coe.int/fr/web/landscape/Ateliers; www.coe.int/fr/web/landscape/publications

Remerciements

Le Conseil de l'Europe souhaite remercier le Ministère de l'environnement et de l'énergie de la Grèce et la Municipalité de Trikala de leur hospitalité et de leur coopération.

Objectifs

Le *Symposium* a eu pour objet de présenter et de débattre des politiques publiques de la Grèce en faveur de la mise en œuvre de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage. L'article 5 de la Convention notamment, prévoit que ses Parties s'engagent :

- ▶ à reconnaître juridiquement le paysage en tant que composante essentielle du cadre de vie des populations, expression de la diversité de leur patrimoine commun culturel et naturel, et fondement de leur identité ;
- ▶ à définir et à mettre en œuvre des politiques du paysage visant la protection, la gestion et l'aménagement des paysages par l'adoption des mesures particulières visées à l'article 6 de la Convention ;
- ▶ à mettre en place des procédures de participation du public, des autorités locales et régionales, et des autres acteurs concernés par la conception et la réalisation des politiques du paysage ;
- ▶ à intégrer le paysage dans les politiques d'aménagement du territoire, d'urbanisme et dans les politiques culturelle, environnementale, agricole, sociale et économique, ainsi que dans les autres politiques pouvant avoir un effet direct ou indirect sur le paysage.

Le *Forum* des sélections nationales du Prix du paysage du Conseil de l'Europe a eu pour objet de présenter les expériences de grande valeur réalisées au sein des États membres de l'Organisation à l'occasion de la 6e Session du Prix du paysage du Conseil de l'Europe, en application de l'article 11 de la Convention. Celles-ci montrent qu'il est possible de promouvoir la dimension territoriale des droits de l'homme et de la démocratie en améliorant les caractéristiques paysagères du cadre de vie des populations.

Sites internet

- ▶ Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage
  - <https://www.coe.int/en/web/landscape/home>
  - <https://www.coe.int/fr/web/landscape/home>

- ▶ Ministère de l'environnement et de l'énergie de la Grèce
  - <https://ypen.gov.gr/>
- ▶ Municipalité de Trikala, Grèce
  - <https://trikalacity.gr/>
  - <https://trikalacity.gr/en/>

Lieu

Les événements se sont tenus au Grand Meteora Hotel, Kastraki Kalampaka (Καστράκι Καλαμπάκας), Kastraki 422 00, Grèce (District régional de Trikala).

<https://www.google.com/maps/place/Kastraki,+Trikala+422+00,+Gr%C3%A8ce/@39.716159,21.6079697,15z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x13590e4a9351abdd:0x580d5c8ea76d7875!8m2!3d39.7164807!4d21.6183119>

Participants

Les événements étaient destinés aux représentants des gouvernements – membres du Comité directeur de la culture, du patrimoine et du paysage (CDCPP), de la Conférence du CdE sur la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage et représentants d'autres ministères –, autorités locales et régionales, professionnels, universitaires, représentants d'organisations gouvernementales et non gouvernementales, et autres personnes, travaillant dans le domaine du paysage et du développement durable, avec ses dimensions environnementale, culturelle, sociale et économique. Le nombre des participants était limité à 120 considérant le protocole de santé applicable en raison de la pandémie.

Langues de travail

Les langues de travail étaient le français, l'anglais et le grec.

Programme

Le programme de la Réunion se trouve sur le site internet de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage du Conseil de l'Europe, à l'adresse: *Symposium national sur la mise en œuvre de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage en Grèce et Forum des sélections nationales du Prix du paysage du Conseil de l'Europe* (coe.int) [<https://www.coe.int/fr/web/landscape/trikala-march-2022>].

ou

- ▶ [Symposiums nationaux/régionaux de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage \(coe.int\)](https://www.coe.int/fr/web/landscape/trikala-march-2022)
- ▶ [Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage/Site web officiel \(coe.int\)](https://www.coe.int/fr/web/landscape/trikala-march-2022) sous « Réunions »/« Ateliers ».

Organisateurs :

Conseil de l'Europe – Direction de la participation démocratique, Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage

Mme Maguelonne Déjeant-Pons
Secrétaire exécutive de
la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage
Chef de la Division paysage, environnement
et risques majeurs
F-67075, Strasbourg Cedex, France
Tél.: +33 (0)3 88 41 23 98
Courriel : maguelonne.dejeant-pons@coe.int

Contact

Mme Eva Nagy
Assistante administrative
Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage,
DG II
F-67075 Strasbourg Cedex, France
Tél: +33 (0)3 88 41 36 02
Courriel : eva.nagy@coe.int

Grèce – Direction de l'aménagement du territoire, Ministère de l'environnement et de l'énergie

Mme Evgenia Lagiou
Chef du Département de la stratégie nationale
d'aménagement du territoire
Direction de l'aménagement du territoire
Ministère de l'environnement et de l'énergie
17 rue Amaliados, 115 23 Athènes, Grèce
Tél +30 213 1515 331
Courriel: e.lagiou@prv.ypeka.gr

Mme Konstantina Siountri
Secrétariat général de l'aménagement du territoire
et de l'environnement urbain
Ministère de l'environnement et de l'énergie
17 rue Amaliados, 115 23 Athènes, Grèce
Tél +30 213 1515 435
Courriel: csiountri@yahoo.gr

Crédits photos :

Photo 1: Trikala © Yiannisscheidt, Shutterstock
Photo 2: Trikala © Ministry of the Environment and
Energy of Greece

Mercredi 6 avril 2022

Symposium national sur la mise en œuvre de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage en Grèce

---

Discours de bienvenue

M. Kostas SKREKAS, Ministre du Ministère hellénique de l'environnement et de l'énergie, Grèce

M. Nikolaos TAGARAS, Ministre adjoint de l'aménagement du territoire et de l'environnement urbain, Ministère hellénique de l'environnement et de l'énergie, Grèce

M. George AMYRAS, Ministre adjoint de l'environnement et de l'énergie, Ministère hellénique de l'environnement et de l'énergie, Grèce

M. Efthimios BAKOGIANNIS, Secrétaire général de l'aménagement du territoire et de l'environnement urbain, Ministère hellénique de l'environnement et de l'énergie, Grèce

M. Konstantinos AGORASTOS, Gouverneur de la Région de Thessalie, Grèce

M. Dimitris PAPASTERGIOU, Maire de Trikala et Président de l'Union centrale des municipalités grecques, Grèce

M. Theodoros ALEKOS, Maire de Meteora, Grèce

Mme Maguelonne DEJEANT-PONS, Représentante du Secrétariat Général du Conseil de l'Europe, Secrétaire exécutive de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage

Introduction – Paysages de la Grèce

La mise en œuvre de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage en Grèce

Mme Evgenia LAGIOU, Architecte, MSP Géographie, Chef du Département de la Stratégie nationale d'aménagement du territoire, Direction de l'aménagement du territoire, Ministère de l'environnement et de l'énergie, Grèce

Participation du public à la gestion du paysage : exemples en Grèce

M. Thymios DIMOPOULOS, Architecte-urbaniste, Thymios Papayannis and Associates, Institut méditerranéen pour la nature et Anthropos, Grèce

Le paysage dans les politiques d'aménagement du territoire et d'environnement urbain

M. Efthimios BAKOGIANNIS, Secrétaire général de l'aménagement du territoire et de l'environnement urbain, Ministère hellénique de l'environnement et de l'énergie, Grèce

Le paysage dans les politiques de l'environnement naturel et de l'eau

M. Petros VARELIDIS, Secrétaire général de l'environnement naturel et de l'eau, Ministère hellénique de l'environnement et de l'énergie, Grèce

Le paysage en tant qu'élément de l'aménagement du territoire et du développement durable dans la législation

M. Konstantinos MENOUDAKOS, Président honoraire du Conseil d'État

Table ronde – Les valeurs historiques et contemporaines des paysages helléniques

L'interaction continue entre l'homme et la nature et son impact sur les monuments byzantins et post-byzantins

Mme Vassiliki DIMITROPOULOU, Archéologue et Historienne de l'art, Direction des Antiquités byzantines et postbyzantines, Ministère hellénique de la Culture et des Sports, Grèce

Valeurs archéologiques, historiques et culturelles du paysage – Le paysage archéologique

Mme Maria-Xeni GAREZOU, Directeur, Direction de l'administration des archives nationales des monuments, Ministère hellénique de la Culture et des Sports, Grèce

Valeurs historiques et contemporaines des paysages helléniques

Mme Eleni MAISTROU, Architecte, Professeur émérite de l'École d'architecture de l'Université polytechnique nationale d'Athènes, Présidente du Conseil du patrimoine architectural d'ELLINIKI ETAIRIA, Société pour l'environnement et le patrimoine culturel, Grèce

Le Géoparc mondial de l'UNESCO Vikos-Aoos : la contribution de la région d'Épire et de l'Agence de développement Epirus S.A. à la reconnaissance et à la préservation des paysages d'une valeur esthétique exceptionnelle

M. Haritakis PAPAIOANNOU, Biologiste, Agence de développement Epirus S.A., Organisme de développement local, Vikos-Aoos, Géoparc mondial de l'UNESCO, Grèce

Pourquoi le paysage ? Le cas de la Grèce

Mme Theano S. TERKENLI, Professeure de géographie, Université de la mer Egée, Grèce

Les micro-paysages urbains. Miroirs des valeurs contemporaines et précieux instruments de planification urbaine

Mme Fouli PAPAGEORGIOU, Architecte et urbaniste, Présidente de l'Association Euracademy et Directeur générale du Centre d'études du développement PRISMA, Grèce

L'importance de l'échelle humaine dans le paysage grec

Mme Nella GOLANDA, Sculpteur de paysages urbains à grande échelle, Grèce

Table ronde – Des politiques publiques fondées sur le paysage

Le paysage en Grèce : qualités et incohérences

M. Kimon HADJIBIROS, Professeur émérite, Université polytechnique nationale d'Athènes, Grèce

Aménagement et gestion de l'espace pour la valorisation et la gestion des paysages

M. Harry COCCOSSIS, Professeur émérite, Département de la planification et du développement régional, Université de Thessalie, Grèce

La gestion du paysage. Une question d'aménagement soulevant des défis

Mme Yiota THEODORA, Professeur associé d'aménagement et de développement du territoire et Directrice du Laboratoire d'aménagement du territoire et de systèmes d'information géographique de l'école d'ingénierie architecturale de l'Université technique nationale d'Athènes, Grèce

Développer une politique de paysage dans l'espace marin : une idée dont l'heure est venue !

Mme Stella Sofia KYVELOU-CHIOTINI, Professeur d'aménagement du territoire et de développement durable, Département de développement économique et régional, Université Panteion des sciences sociales et politiques, Grèce

La signification culturelle du paysage et sa révocabation

Mme Amalia ANDROULIDAKI, Architecte, Chef de la Direction générale des musées de la restauration et des travaux techniques, Ministère hellénique de la culture et des sports, Grèce

L'inclusion et la contribution des architectes paysagistes à la mise en œuvre de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage en Grèce

Mme Lena ATHANASIADOU, Présidente de l'Association panhellénique des architectes paysagistes, Déléguée Europe de la Fédération internationale des architectes paysagistes, Architecte paysagiste, Horticultrice, Enseignante de laboratoire, Université Aristote de Thessalonique, Grèce

Associer le paysage et le développement spatial : leçons tirées de l'étude du paysage dans le cadre spatial régional de la Macédoine occidentale

Mme Athena YIANNAKOU, Professeur du Département de l'aménagement du territoire et du développement, Université Aristote de Thessalonique, Grèce

Le rôle de la planification du paysage dans les plans de gestion des sites de l'UNESCO en Sicile. Le cas de « Syracuse et la nécropole rocheuse de Pantalica » et le défi de la résilience

Mme Dalila SICOMO, Architecte, Département l'architecture, Université de Palerme, Italie

L'expertise que les architectes paysagistes

M. Michael OLDHAM, Représentant de la Fédération internationale des architectes paysagistes Europe, Royaume-Uni

Jeudi 7 avril 2022

Forum des sélections nationales de la 6e Session du Prix du paysage du Conseil de l'Europe

---

Session introductive

Présentation de l'Alliance du Prix du paysage du Conseil de l'Europe

Mme Maguelonne DEJEANT-PONS, Secrétaire exécutive de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage, Chef de la Division paysage, environnement et risques majeurs, Conseil de l'Europe

Inauguration avec la présentation de la récréation du lac Karla, Région de Thessalie, Grèce

Remise du Diplôme de l'Alliance du Prix du Paysage par le Conseil de l'Europe, pour la récréation du lac Karla

Discours de la Représentante du Ministère

Mme Evgenia LAGIOU, Chef du Département de la Stratégie nationale d'aménagement du territoire, Direction de l'aménagement du territoire, Ministère de l'environnement et de l'énergie, Grèce

Discours du Représentant de la réalisation

M. Kostas AGORASTOS, Gouverneur de la Région of Thessalie, Grèce

Le lac Karla, la métamorphose d'un paysage

M. Anestis GOURGIOTIS, Professeur assistant d'aménagement du territoire, Département d'aménagement du territoire, d'urbanisme et de développement régional, Université de Thessalie, Grèce

La récréation du lac Karla: de l'éclipse d'un paysage symbiotique diachronique à son assainissement et ses perspectives potentielles

Mme Aspaso KOUZOUI, Architecte paysagiste, Professeure invitée, Département d'architecture, Université de Thessalie, Grèce

Présentation des Projets de la 6e Session du Prix du paysage du Conseil de l'Europe

Atelier 1 – Des paysages aménagés

Des actions présentant un caractère prospectif visant la mise en valeur, la restauration ou la création de paysages

Président

M. Jacques STEIN, Vice-Président de la Commission Royale des monuments, sites et fouilles de la Wallonie, Belgique, Président du Jury de la 6e Session du Prix du paysage du Conseil de l'Europe

Présentations

La renaturation du cours d'eau de l'Aire

République et Canton de Genève, Suisse

Représentants du Projet

M. Gilles MULHAUSER, Directeur, Office cantonal de l'eau, Département du territoire, République et Canton de Genève, Suisse

M. Alexandre WISARD, Chef du Service du lac, de la renaturation des cours d'eau et de la pêche Département du territoire, Office cantonal de l'eau, Département du territoire, République et Canton de Genève, Suisse

Création du Parc urbain national de Kotka

Ville de Kotka, Finlande

Représentant du Ministère

M. Tapio HEIKKILÄ, Conseiller principal de l'environnement, Département de l'environnement naturel, Ministère de l'environnement, Finlande

Représentant du Projet

M. Markku HANNONEN, Directeur de l'urbanisme, Ville de Kotka, Finlande

Reconquête des quais de la Seine à Rouen par l'aménagement d'une grande promenade fluviale

Ville de Rouen et métropole de Rouen, Normandie, France

Représentants du Ministère

Mme Emilie FLEURY-JÄGERSCHMIDT, Chargée de mission paysages, Bureau des paysages et de la publicité, Sous-direction de la qualité du cadre de vie, Ministère de la transition écologique, France

M. Guillaume POIRIER, Chargé de mission paysages, Bureau des paysages et de la publicité, Sous-direction de la qualité du cadre de vie, Ministère de la transition écologique, France

Atlas de paysages du bassin Yeşilirmak

Département d'architecture paysagère, Faculté de sylviculture, Université de Duzce, Turquie

Représentante du Projet

Mme Sultan GÜNDÜZ, Professeur, Département d'architecture paysagère, Faculté de sylviculture, Université de Duzce, Turquie

Atelier 2 – Des paysages protégés

Des actions de conservation et de maintien des aspects significatifs ou caractéristiques d'un paysage

Président

M. Julien TRANSY, Inspecteur des sites, Chargé de mission paysage, Direction régionale de l'environnement, de l'aménagement et du logement de la Nouvelle-Aquitaine, France, Représentant du Comité directeur de la culture, du patrimoine et du paysage dans le cadre du Jury de la 6e Session du Prix du paysage du Conseil de l'Europe

Présentations

Paysage de la culture du vignoble de l'île de Pico

Gouvernement régional des Açores, Direction régionale de l'aménagement du territoire et des ressources en eau, Portugal

Représentant du Projet

M. Emanuel BARCELOS, Haut fonctionnaire, Direction régional de l'aménagement du territoire et des ressources en eau, Gouvernement régional des Açores, Portugal

Le plan d'aménagement du territoire à vocation spécifique : le paysage culturel de Sremski Karlovci

Institut de planification urbaine et spatiale de Voïvodine, Secrétaire provincial à la planification urbaine et à la protection de l'environnement, gouvernement de la Province autonome de Voïvodine, Serbie

Représentante du Ministère

Mme Biljana FILIPOVIĆ ĐUŠIĆ, Conseillère principale pour la coopération internationale multilatérale, Ministère de la protection de l'environnement, Serbie

Représentant du Projet

M. Vladimir PIHLER, Architecte, Planificateur urbain et spatial principal, Institut de planification urbaine et spatiale de Voïvodine, Serbie

**L'origine des traditions culturelles lettones :
Dikļi, le lieu de naissance du festival de
la chanson lettone**

Municipalité de Kocēni, Lettonie

Représentante du Ministère

Mme Dace GRANTA, Expert Principal, Division des politiques de l'aménagement du territoire, Département de l'aménagement du territoire, Ministère de la protection de l'environnement et du développement régional, Lettonie

Représentant du Projet

Mme Evija NAGLE, Directrice exécutive adjointe de la municipalité de Valmiera, Chef du Département du développement de la municipalité de Valmiera, Lettonie

**Le paysage de l'anse de Bolonia : recherche,
planification et intervention**

*Institut du patrimoine historique andalou
du Département de la culture du Gouvernement
local de l'Andalousie, Espagne*

Représentants du ministère

Mme Elena VÁZQUEZ GARCÍA, Conseillère technique pour la gestion et la coordination du patrimoine culturel, Ministère de la culture et des sports, Espagne

M. Antonio Jesús ANTEQUERA DELGADO, Architecte, Conseiller technique pour la gestion et la coordination du patrimoine culturel du Ministère de la culture et des sports, Espagne

Représentants du projet

M. Jesús CUEVAS GARCÍA, Technicien en paysage culturel, Laboratoire de paysage, Centre de documentation et d'études, Institut du patrimoine historique andalou, Département de la culture du gouvernement local d'Andalousie, Espagne

M. Miguel TORRES GARCÍA, Expert, Département immobilier, Centre d'intervention, Institut du patrimoine historique d'Andalousie, Département de la culture du gouvernement local d'Andalousie, Espagne

**Sauvegarde et restauration du paysage baroque
du Calvaire Banská Štiavnica**

*Association civique du Fonds pour le calvaire,
République slovaque*

Représentante du Ministère

Mme Ida VANAKOVA, Conseillère d'État principale, Département de l'aménagement paysager, Direction de l'évaluation de l'impact environnemental, Ministère de l'environnement, République slovaque

Vendredi 8 avril 2022

Atelier 3 – Des paysages gérés

Des actions visant, dans une perspective de développement durable, à entretenir le paysage afin de guider et d'harmoniser les transformations

Président

M. Thierry MATHIEU, Représentant de la Commission démocratie, cohésion sociale, enjeux mondiaux de la Conférence des organisations internationales non gouvernementales du Conseil de l'Europe dans le cadre du Jury de la 6e Session du Prix du paysage du Conseil de l'Europe

Présentations

**Journée d'activités communautaires,
« Faisons-le ! »**

Fonds estonien pour la nature (ONG), Estonie

Représentants du Projet

M. Mikk MEREKIVI, Coordinateur du Comté, Membre du Fonds estonien pour la nature, Estonie

Mme Kadi-Liis MEREKIVI, Assistante Coordinatrice du Comté, Membre du Fonds estonien pour la nature, Estonie

Entre terre et eau, « Une autre manière de posséder »

Consortium Les hommes de Massenzatica, Italie

Représentante du Ministère

Mme Isabella FERA, Haut fonctionnaire, Service de la gestion du paysage, Ministère de la culture, Italie

Représentants du Projet

M. Carlo RAGAZZI, Président du Consortium Les hommes de Massenzatica, Italie

M. Trombini RIBES, Vice-Président du Consortium Les hommes de Massenzatica, Italie

**Dragodid : préserver les techniques de
maçonnerie en pierre sèche de l'Adriatique
oriental**

Association 4 Grada Dragodid, Croatie

Représentantes du Ministère

Mme Viki JAKAŠA BORIĆ, Haut fonctionnaire, Ministère de la culture, Croatie

Mme Mirna BOJIC, Conseillère principale en conservation, Ministère de la culture, Croatie

Représentante du Projet

Mme Tanja KREMENIĆ, Chercheuse, Département des Sciences Historiques, Géographiques et de l'Antiquité, 4 Grada Dragodid, Croatie

Développement durable du Canyon de Martvili

Municipalité de Martvili, Géorgie

Représentants du Ministère

Mme Tamar KHAKHISHVILI, Présidente adjointe de l'Agence des zones protégées, Ministère de la protection de l'environnement et de l'agriculture, Géorgie

M. Besik KUSIDI, Président adjoint de l'Agence des zones protégées, Agence des zones protégées, Ministère de la protection de l'environnement et de l'agriculture, Géorgie

Représentant du Projet

M. Zaza GAGUA, Directeur de l'administration du Canyon Martvili, Agence des zones protégées, Géorgie

Discussion

Avec la participation de :

- ▶ Membres du CDCPP, de la Conférence du CoE sur la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage et représentants de ministères

- ▶ Représentants des autorités locales et régionales
- ▶ Représentants des organisations internationales gouvernementales
- ▶ Représentants des organisations non gouvernementales internationales et nationales
- ▶ Experts nationaux et internationaux et public général

Discours de clôture

Mme Maguelonne DEJEANT-PONS, Secrétaire exécutive de la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage, Chef de la Division paysage, environnement et risques majeurs, Conseil de l'Europe

Mme Evgenia LAGIOU, Chef du Département de la Stratégie nationale d'aménagement du territoire, Direction de l'aménagement du territoire, Ministère de l'environnement et de l'énergie, Grèce

Visite d'étude

Visite d'étude à Meteora.

List of participants
Liste des participants

BELGIUM/BELGIQUE

Mrs Aikaterini GKOLTSIOU, Landscape Architect,
President of IFLA Europe, WAO rue Lambert Crickx
19, 1070 Brussels, Belgium
Tel: +306974735648;
E-mail: president@iflaeurope.eu

M. Jacques STEIN, Vice-Président de la Commission
royale des monuments, sites et fouilles de Wallonie,
Lesoinne, 8, 4000 Liège, Belgium
Tel: +32 486 63 69 53;
Courriel: jacques.stein@gmail.com

CROATIA/CROATIE

Mrs Mirna BOJIC, Senior Expert Advisor and
Conservator, Ministry of Culture and Media,
Runjaninova 2, 10000 Zagreb, Croatia
Tel: +385 915291870;
E-mail: mirna.bojic@min-kulture.hr

Mrs Viki JAKAŠA BORIC, Senior Officer,
Ministry of Culture and Media, Runjaninova ul. 2,
10000, Zagreb, Croatia
Tel.: +385 1 4866 666;
E-mail: wiki.jakasa-boric@min-kulture.hr

Mrs Tanja KREMENIC, Department of Historical,
Geographical and Antiquity Sciences, University of
Padua, Ca' Foscari University of Venice, University of
Verona, Italy
Mob. +385 91 739 9606;
E-mail: tanja.kremenic@phd.unipd.it

ESTONIA/ESTONIE

Mrs Kadi-Liis MEREKIVI, County Coordinator
Assistant, Rahu, 79101 Järvakandi, Estonia
Tel: +37256614781;
E-mail: mikkmerekivi@gmail.com

Mr Mikk MEREKIVI, County Coordinator, Rahu,
79101 Järvakandi, Estonia
Tel: +37256614781;
E-mail: mikkmerekivi@gmail.com

FINLAND/FINLANDE

Mrs Patricia BROAS, City Planning, City of Kotka,
Kustaankatu 2, 48100 Kotka, Finland
Tel: +358406471539;
E-mail: patricia.broas@kotka.fi

Mr Markku HANNONEN, City Planning Director,
City of Kotka, PL 205, 48101Kotka, Finland
Tel: +358400760284;
E-mail: markku.hannonen@kotka.fi

Mr Tapio HEIKKILÄ, Senior Environmental Advisor,
Department of the Natural Environment, Ministry
of the Environment, Aleksanterinkatu 7,
00023 Government, Helsinki, Finland
Tel: +358-50-594 7515;
E-mail: tapio.heikkila@gov.fi

Mrs Marja-Liisa NENONEN, City Gardener, City of
Kotka, Kustaankatu 2 (PL 205), 48101 Kotka, Finland
Tel: +358 40 688 3860;
E-mail: mari.nenonen@kotka.fi

Mr Vesa-Jukka VORNANEN, Chief Technology
Officer, Department of Technical services,
Kustaankatu 2, P.O.Box 205, City of Kotka, Finland
Tel: +358406483306;
E-mail: vesa-jukka.vornanen@kotka.fi

FRANCE/FRANCE

Mme Emilie FLEURY-JÄGERSCHMIDT,
Chargée de mission paysages, Ministère
de la transition écologique, Tour Sequoia,
92055 La Défense Cedex, France
Tél: 0650641155;
Courriel: emilie.fleury-jagerschmidt@developpement-durable.gouv.fr

Mme Lucie LAMBERT, Etudiante,
Université de Thessalie, Rue Paul Dufour,
59240 Dunkerque, France
Tél: 0646117193;
Courriel: lucie.lambert0811@gmail.com

Mme Claire MAUPIN, Chargée de mission paysage
et publicité, DREAL de Corse, Centre administratif
Paglia Orba, lieu-dit La Croix d'Alexandre,
route d'Alata, 20090 Ajaccio, Corse, France
Tél: 0612421700;
Courriel: Clairемаipin@yahoo.fr

M. Guillaume POIRIER, Chargé de mission paysage,
Bureau des paysages et de la publicité,
Sous-direction de la qualité du cadre de vie,
Ministère de la transition écologique, Tour Séquoia
Place Carpeaux, 92055 La Défense, France
Tél: 0033660478636;
Courriel: guillaume.poirier@developpement-durable.gouv.fr

M. Julien TRANSY, Inspecteur des sites et Chargé de
mission paysage Charente-Maritime Sud, Direction
régionale de l'environnement, de l'aménagement
et du logement (DREAL) Nouvelle-Aquitaine,
15 rue Arthur Ranc, 86020 Poitiers, France
Tél: +33 (0)6 69 50 43 97;
Courriel: julien.transy@developpement-durable.gouv.fr

Mrs Adèle DEJEANT, University student, University
Bocconi, Viale Bligny 25, Apt.29, 20136 Milano, Italy
Tel: 0695920160;
E-mail: adele.dejeant@gmail.com

GEORGIA/GÉORGIE

Mr Zaza GAGUA, Director of Martvili Canyon administration, Agency of Protected Areas, Ministry of Environmental Protection and Agriculture, Village Gordi, 0190 Martvili Municipality, Georgia
Tel: +995599372411;
E-mail: gaguazaza11@gmail.com

Mrs Tamar KHAKHISHVILI, Deputy Chair, Agency of Protected Areas, Ministry of Environmental Protection and Agriculture, 6 Gulua street, 0114 Tbilisi, Georgia
Tel: +99 55 77150083;
E-mail: takokhakhishvili@gmail.com

Mr Besik KUSIDI, Deputy Chair, Agency of Protected Areas, Ministry of Environmental Protection and Agriculture, 6 Gulua street, 0114 Tbilisi, Georgia
Tel: +995 595 330151;
E-mail: kusidi@gmail.com

GREECE/GRÈCE

Mr Konstantinos AGORASTOS, Governor of the Region of Thessaly, Papanastasiou and Koumoundourou, 41222 Larissa, Greece
Tel: 6974950900; +30 2413506552- 447;
E-mail: periferiarxis@thessaly.gov.gr

Mr Theodoros C. ALEKOS, Mayor of the Municipality of Meteora, Greece
E-mail: dimarxos@dimosmeteoron.com

M. Dimitrios ALEXAKIS, Assistant Researcher, Institute for Mediterranean Studies, Foundation for Research and Technology Hellas, Nikiforou Foka 130, 74100 Rethymno, Greece
Tel: +302831106023;
E-mail: dalexakis@ims.forth.gr

Mr George AMYRAS, Deputy Minister of Environment and Energy of the Hellenic Ministry of the Environment and Energy, 17th Amaliados st., 115 23 Athens, Greece
Tel +30 213 1515 331;
E-mail: secdepmin.envr@ypen.gr

Mrs Amalia ANDROULIDAKI, Architect, Head of General Directory of Restoration Museums and Technical Works, Hellenic Ministry of Culture and Sports, 3d September 42, 10433 Athens, Greece
Tel: 00306937032627;
E-mail: aandroulidaki@culture.gr

Mr Giannis APOSKITIS, Scientific Advisor of the General Secretariat of Spatial Planning and Urban Environment at Hellenic Ministry of Environment and Energy, 17th Amaliados st., 115 23 Athens
Tel +30 6976087840;
E-mail: aposkitis.ypen@gmail.com

Mr Evangelos ASPROGERAKAS, Spatial Planner UTH, Pedio Areos, 38334 Vólos, Greece
Tel: 2421074380;
E-mail: asprogerakas@uth.gr

Mrs Lena ATHANASIADOU, President of the Panhellenic Association of Landscape Architects (PHALA), Psatha 10, Melissa, 15127 Athens, Greece
Tel: 00306944441496;
E-mail: lenovio@agro.ath.gr

Mr Efthimios BAKOGIANNIS, General Secretary of Spatial Planning and Urban Environment of the Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Ministry of the Environment and Energy, 17th Amaliados st., 115 23 Athens, Greece
Tel +30 213 1515 331;
E-mail: gramchora@ypen.gr

Mr Harry COCCOSSIS, Emeritus Professor, Department of Planning and Regional Development, University of Thessaly, Nikis street 44, 15123 Maroussi, Greece
Tel: +306974300073;
E-mail: hkok@uth.gr

Mrs Vassiliki DIMITROPOULOU, Archaeologist and Art Historian, Directorate of Byzantine and Postbyzantine Antiquities, Hellenic Ministry of Culture and Sports, 3bis Septemvriou 42, 10433 Athens, Greece
Tel: +306973824495;
E-mail: vdimitropoulou@culture.gr

Mr Thymios DIMOPOULOS, Architect, Spatial Planner, Mediterranean Institute for Nature and Anthropolos – MedINA, 5-7 Vassileos Konstantinou Avenue, 10674 Athens, Greece
Tel: 210 3611 001;
E-mail: thymiodimo@med-ina.org

Mrs Maria Xení GAREZOU, Director, Directorate for the Administration of the National Archive of Monuments, Hellenic Ministry of Culture and Sports, Agion Asomaton 9-11, 10553 Athens, Greece
Tel: +2103358134;
E-mail: mgarezou@culture.gr

Mrs Kerasia GEORGIU, Head in the Service of Modern Monuments and Technical Works of Thessaly and Central Region of Greece, Ministry of Culture and Sports, 41, Metamorfoseos str., 38001 Vólos, Greece
Tel: 6947161453;
E-mail: rea_georgiou@hotmail.com

Mrs Eirini GKANA, University student, University of Thessaly, Department of Planning and Regional Development, Sokratous 14, 38221 Vólos, Greece
Tel: 6973804949;
E-mail: gkanaeirini99@gmail.com

Mrs Evangelia GKOUNTROUMPI, Municipality of Larissa, Office of European Programmes, Municipality of Larissa, Ionos Dragoumi 1, 41222 Larissa, Greece
Tel: +30 2413500237;
E-mail: euprojects@larissa.gov.gr

Mrs Nella GOLANDA, Large Scale Urban Landscape Sculptor, N.Golanda + A.Kouzoupi®, Nireos 34, 175 61 Paleo Faliro, Athens, Greece
Tel: 0030 6973885027; 00306981620074;
E-mail: nella.golanda@gmail.com

Mr Dimitris GOTSIS, Researcher, Athenian Alpine Club, Apolloniou 16, 11851 Athens, Greece
Tel: 6974601043;
E-mail: dgotsis@gmx.com

M. Anestis GOURGIOTIS, Professeur Assistant, Université de Thessalie, Pedion Areos, 38334 Vólos, Grèce
Tél: 00306945153154; +030 2421074475;
Courriel: gourgiotisa@gmail.com; gourgiotis@uth.gr

Mr Kimon HADJIBIROS, Professor Emeritus, National Technical University of Athens, Platonos 16, 17455 Alimos Athens, Greece
Tel: +306974712953;
E-mail: k.hadjibiros@hydro.ntua.gr

Mrs Rafaela KALOGIROU, Msc Student, University of Thessaly, Dimitriadou 293, 38222 Vólos, Greece
Tel: +306980067892;
E-mail: rakalogirou@gmail.com

Mrs Panagiota KARAMANEA, Associate Professor of Architectural and Landscape Design, School of Architecture, Technical University of Crete, Chania, Crete, 73100, Greece
Tel: 00302821037126;
E-mail: panita@arch.tuc.gr

Mrs Vassiliki KATI, Professor of Biodiversity Conservation, University of Ioannina, Department of Biological Applications and Technology, Biodiversity Conservation Laboratory, University Campus, GR-45110 Ioannina, Greece
Tel: +30-2651007439;
E-mail: vkati@uoi.gr

Mrs Demetra KATSOTA, Professor of Architecture, University of Patras, Department of Architecture, Panepistimioupoli, Rion, Greece, 26500 Rion, Achaia, Greece
Tel: +306932730596;
E-mail: katsota@upatras.gr

Mrs Eleni KOMNINOY, PhD Candidate, University of Thessaly, Achilopoulou 164, 38221 Vólos, Greece
Tel: +306976017538;
E-mail: lenakomnin@gmail.com

Mr Adam KONSTANTINOS, University student, University of Thessaly, Konstanta 22, 38333 Vólos, Greece
Tel: 6980533508;
E-mail: konstantinosad@outlook.com

Mrs Georgia KOTINI, Dr. Architect, Town Planner and Spatial Planner, Ministry of Environment and Energy, Amaliados 17, 11523 Athens, Greece
Tel: 6937196010;
E-mail: g.kotini@prv.ypeka.gr

Mrs Vasiliki KOUROUGEORGAKI, Student, Panepistimio Thessalias, Gklavani 86, 38221 Vólos, Greece
Tel: 6981766750;
E-mail: vasokourou@icloud.com

Mrs Kalliopi KOUTSONAKOU, Spatial Planner, Employee at the Department of Local-Level Spatial Interventions, Directorate of Spatial Planning, Ministry of Environment and Energy, Greece
Tel +30 2131515316;
E-mail: k.koutsonakou@prv.ypeka.gr

Mrs Aspaso KOUZOUPI, Post-Doctoral Researcher NTUA, PhD Architect AUTH, Landscape Architect MAS_ETH.Z, Visiting Professor Department of Architecture University of Thessaly, Department of Architecture, University of Thessaly, Faculty of Engineering. Pedion Areos, 38334 Vólos, Greece
Tel: 6972874777;
E-mail: a.space.ia@gmail.com

Mrs Stella Sofia KYVELOU-CHIOTINI, Professor in Spatial Planning and Sustainable Development, Department of Economic and Regional development, Panteion University of Social and Political Sciences, Greece, 7 Rue Pinotsi, 11741 Athens, Greece
Tel: +30 6945112323;
E-mail: kyvelou@panteion.gr

Mrs Evgenia LAGIOU, Head of Department of the National Spatial Planning Strategy, Directorate of Spatial Planning, Ministry of the Environment and Energy, 17th Amaliados st., 11523 Athens, Greece
Tel: +30 6936859261;
E-mail: e.lagiou@prv.ypeka.gr

Mrs Eleni LALOU, Civil servant,
Ministry of Environment and Energy, Amaliados 17,
11523 Athens, Greece
Tel: 6944445469;
E-mail: e.lalou@prv.ypeka.gr

Mrs Vasiliki LAPPA, PhD Student,
Agricultural University of Athens, Dimokratias 3,
36100 Karpenisi, Greece
Tel: 6908456917;
E-mail: vaslappa@aua.gr

Mr Panos LOLONIS, Head of the Geospatial Information Department, Hellenic Cadastre, 288 Mesogion Ave, GR 15562 Holargos, Greece
Tel: +302106505636;
E-mail: plolonis@ktimatologio.gr

Mrs Eleni MAISTROU, Emeritus Professor of the School of Architecture of NTUA, President of the Council of Architectural Heritage of ELLINIKI ETAIRIA (ELLET), Society for the Environment and Cultural Heritage, Haniotou 13, Psihico, 15452 Athens, Greece
Tel: 0030 6932 297437;
E-mail: elmais@central.ntua.gr

Mr Konstantinos MENOUDAKOS, Honorary President of the Council of State, President of the Hellenic Data Protection Authority, Hellenic Data Protection Authority, 4, Themidos Str.14671 Kifisia, Greece
Tel: +306945108024;
E-mail: kmenoud@otenet.gr

Mr Marios MICHAILOGLOU, University student, University of Thessaly, Ksenofontos 45, 38333 Vólos
Tel: 6986972417;
E-mail: magemi2001@gmail.com

Mrs Anastasia PANTELIDOU, Msc Student, University of Thessaly, Kontaratou 2, 38221 Vólos, Greece
Tel: +306907783055;
E-mail: apantelidou95@gmail.com

Mrs Fouli PAPAGEORGIU, Architect and Urban and Regional Planner, President, Euracademy Association and Managing Director, PRISMA Centre for Development Studies, Empedocleous 17, 11635 Athens, Greece
Tel: +306932316567;
E-mail: foulipapageorgiou@prismanet.gr

Mr Haritakis PAPAIOANNOU, Biologist, Development Agency of Epirus SA, Organisation for Local Development, VIKOS-AOOS, UNESCO Global Geopark, Papingo, Michael Agelou 1 and Pyrrhus square, 45332 Ioannina, 440 04, Greece
Tel: 0030-26510-36686; 0030-6945320966;
E-mail: h.papaioannou@epirusa.gr

Mr Dimitris PAPASTERGIOU, Mayor of Trikala and President of the Central Union of Greek Municipalities, Greece
E-mail: mayor@trikalacity.gr

Mrs Marina PAPATHANASIOU, Researcher and MSc Student, University of Thessaly, Str. Fraggou 88, 38221 Vólos, Greece
Tel: 6977758059;
E-mail: marinapapa1996@gmail.com

Mrs Anastasia PENTSIDOY, Student, Department of Planning and Regional Development, University of Thessaly, 28hs Oktombriou, 38333 Vólos, Greece
Tel: 6976938329;
E-mail: anastasiapentsidou@gmail.com

Mrs Konstantina SIOUNTRI, Consultant & Scientific Advisor, National Technological University of Athens, PhDc, University of the Aegean, Consultant and Scientific Advisor of the General Secretariat of Spatial Planning and Urban Environment, Hellenic Ministry of Environment and Energy, 17th Amaliados st., 115 23 Athens
Tel +30 6974079335;
E-mail: csiountri@yahoo.gr

Mrs Evangelia SKIPITARI, Student, Department of Planning and Regional Development, University of Thessaly, 28hs Oktombriou, 38333 Vólos, Greece
Tel: 6980172751;
E-mail: euangeliaskip@gmail.com

Mr Kostas SKREKAS, Minister of the Hellenic Ministry of the Environment and Energy, 17th Amaliados st., 115 23 Athens, Greece
Tel +30 213 1515 331;
E-mail: secmin@ypen.gr

Mrs Anna SPYROPOULOU, Civil servant, Ministry of Environment and Energy Amaliados 17, 115 23 Athens, Greece
Tel: 6976437067;
E-mail: a.spyropoulou@prv.ypeka.gr

Mr Nikolaos TAGARAS, Deputy Minister of Spatial Planning and Urban Environment of the Hellenic Ministry of the Environment and Energy, 17th Amaliados st., 115 23 Athens, Greece
Tel +30 213 1515 331;
E-mail: secdepmin.per@ypen.gr

Mrs Theano TERKENLI, Professor, University of the Aegean, Department of Geography, University Hill, 81100 Mytiline, Lesvos, Greece
Tel: +30-6932222994;
E-mail: t.terkenli@aegean.gr

Mrs Theoni-Anna THEOCHARI, Architect, Real Estate Management And Development, Postgraduate Student Urban Planning and Spatial Planning, Plano Theta Architects Ike, Amaliados and Kyproy Stayroy, 15354 Paiania - Glyka Nera Attikhs, Greece
Tel: 6984249936;
E-mail: th.theochari@hotmail.com

Mrs Yiota THEODORA, Associate Professor of Spatial Planning and Development and the Director of Spatial Planning and GIS Laboratory in the School of Architectural Engineering of the National Technical University of Athens (NTUA), 42, Patission Str., 10682 Athens, Greece
Tel: 6944317477;
E-mail: ptheodora@arch.ntua.gr

Mr Ilias THEODOROPOULOS, MSc Student, University of Thessaly, Menelaou, 17672 Athens, Greece
Tel: 6975501523;
E-mail: heliastheo96@gmail.com

Mr Georgios Eleftherios TRICHILIS, Lawyer, Law Office, 6-8 Tyanon, 11522 Athens, Greece
Tel: + 30 6936918008;
E-mail: trihilis@otenet.gr

Mrs Nerantzia TZORTZI, Professor, Politecnico di Milano, Piazza Leonardo da Vinci, 32, 20133 Milan
Tel: +39 3273207339;
E-mail: julia.georgi@polimi.it

Mr Petros VARELIDIS, General Secretary of Natural Environment and Water of the Hellenic Ministry of the Environment and Energy, Ministry of the Environment and Energy, 17th Amaliados st., 115 23 Athens, Greece
Tel +30 213 1515 331;
E-mail: ggenvr@ypen.gr; asteriv@prv.ypeka.gr

Mrs Vaia VASILEIOU, University of Thessaly, Zahou, 38333 Vólos, Greece
Tel: +306977723803;
E-mail: vaiavasileiouv@gmail.com

Mrs Avgi VASSI, Surveying Engineer, Urban Planner, Partner in the Private Office of the Secretary General of Spatial Planning and Urban Environment, Ministry of the Environment and Energy, 17th Amaliados st., 115 23 Athens, Greece
Tel: +30 210 6475101-103;
E mail: avgv.vassi@gmail.com; gramchora@ypen.gr

Mrs Angeliki VENETI, Director of Industry Energy and Natural Resources, Region of Thessaly, Koumoundourou and Papanastasiou, 41110 Larissa, Greece
Tel: 00302413506447;
E-mail: aggveneti@yahoo.gr

Mrs Athena YIANNAKOU, Professor of the Department of Spatial Planning and Development, Aristotle University of Thessaloniki, 54124 Thessaloniki, Greece
Tel: +30312310995726;
E-mail: adgianna@plandevl.auth.gr

Mr Dimitris ZIOGAS, Geographer and Environmental Engineer, Samaras + Associates, Panepistimiou 10, 10671 Athens, Greece
Tel: 6977281482;
E-mail: d.ziogas61@gmail.com

ITALY/ITALIE

Mrs Isabella FERA, Senior Official, Landscape management Service, Ministry of Culture, Via di San Michele, 22, I - 00153 Rome, Italy
Tel: +39 3494228055;
E-mail: isabella.fera@beniculturali.it

Mr Carlo RAGAZZI, President of the Consortium, Men of Massenzatica, Via indipendenza, Massenzatica (FE) 39/a, 44 026, Comune Di Mesola (FE), Emilia-Romagna, Italy
Tel: + 39 0533 790344;
E-mail: consorzio@uominidimassenzatica.it

Mr Trombini RIBES, Vice President of the Consortium, Men of Massenzatica, Via indipendenza, Massenzatica (FE) 39/a, 44 026, Comune Di Mesola (FE), Emilia-Romagna, Italy
Tel: + 39 0533 790344;
E-mail: consorzio@uominidimassenzatica.it

Mrs Dalila SICOMO, Architect, University of Palermo, Viale delle Scienze, 90128 Palermo, Italy
Tel: +393204859809;
E-mail: dalila.sicomo@unipa.it

LATVIA/LETTONIE

Mrs Dace GRANTA, Senior Expert, Spatial Planning Department, Ministry of Environmental Protection and Regional Development, Peldu iela 25, Centra Rajons, LV-1494 Riga, Latvia
Tel: +371 7026 553;
E-mail: Dace.granta@varam.gov.lv

Mrs Evija NAGLE, Deputy Executive Director of Valmiera Municipality, Head of Valmiera Municipality Development Department, Lāčplēša Street 2, Valmiera District, LV-4201 Valmiera, Latvia
Tel: +371 26141003;
E-mail: evija.nagle@valmierasnovads.lv;
evija.nagle@kocenunovads.lv

MONACO/MONACO

M. Thierry MATHIEU, Président de l'ancienne Commission démocratie, cohésion sociale et enjeux mondiaux de la Conférence des OING du Conseil de l'Europe, L'Herculis, 12 Chemin de la Turbie, 98000 Monaco
Tél: +33 (0)6 82 96 42 37;
Courriel: thierry.mathieu31@gmail.com

POLAND/POLOGNE

Mrs Bogumila OLKOWSKA, Chief specialist, Ministry of Culture and National Heritage, Krakowskie Przedmieście 15/17, 00-071 Warsaw, Poland
Tel: +48 22 55 15 625;
E-mail: bolkowska@kultura.gov.pl

PORTUGAL/PORTUGAL

Mr Emanuel BARCELOS, Regional Director for Regional Planning and Water Resources Regional Government of the Azores, Regional Directorate for Regional Planning and Water Resources, Regional Secretariat for the Environment and Climate Change, Avenida Antero de Quental 9 C 2º andar, 9500-160, Ponta Delgada, Azores, Portugal
Tel: +351296206700;
E-mail: emanuel.bt.barcelos@azores.gov.pt;
Carolina.MP.Braga@azores.gov.pt

SERBIA/SERBIE

Mrs Biljana FILIPOVIC DJUSIC, Senior Advisor for International Multilateral Cooperation, Ministry of Environmental Protection, Omladinskih brigada 1, 11070 Novi Belgrade, Serbia
Tel: +381648166490;
E-mail: biljana.j.ilic@ekologija.gov.rs

Mr Vladimir PIHLER, Architect, Senior Urban/Spatial Planner, Urban and Spatial Planning Institute of Vojvodina, Serbia
Tel: +381(0)642953468;
E-mail: pihlervladimir@yahoo.com

SLOVAK REPUBLIC/ RÉPUBLIQUE SLOVAQUE

Mrs Ida VANAKOVA, Senior State Advisor, Ministry of Environment of the Slovak Republic, Janka Alexyho 1, 84101 Bratislava, Slovak Republic
Tel: +421917119095;
E-mail: ida.vanakova@enviro.gov.sk

SPAIN/ESPAGNE

Mr Antonio Jesús ANTEQUERA DELGADO, Architect, Technical for the Management and Coordination of Cultural Heritage of the Ministry of Culture and Sport, Plaza del Rey 1, 28004 Madrid, Spain
Tel: +34 91 701 70 50;
E-mail: antonio.antequera@cultura.gob.es

Mr Jesús CUEVAS GARCÍA, Cultural Landscape Technician, Landscape Laboratory, Centre for Documentation and Studies, Andalusian Historical Heritage Institute, Department of Culture of the Local Government of Andalusia, Camino de los Descubrimientos s/n, 41092, Seville, Spain
Tel: +34 686477084;
E-mail: jesus.c.garcia@juntadeandalucia.es

Mr Miguel TORRES GARCÍA, Expert, Real Estate Department, Intervention Centre, Andalusian Historical Heritage Institute, Department of Culture of the Local Government of Andalusia, Camino de los Descubrimientos s/n, 41092, Seville, Spain
Tel. (+34) 955 03 70 03;
E-Mail: miguel.torres.garcia@juntadeandalucia.es

Mrs Elena VÁZQUEZ GARCÍA, Technical Adviser for the Management and Coordination of Cultural Heritage, Plaza del Rey 1, 28004 Madrid, Spain
Tel: +34 91 701 70 50;
E-mail: elena.vazquezg@cultura.gob.es

SWITZERLAND/SUISSE

M. Gilles MULHAUSER, Directeur, Département du territoire, Office cantonal de l'eau, République et Canton de Genève, Case postale 206, 1211 Genève 8, Suisse
Courriel: gilles.mulhauser@etat.ge.ch

M. Alexandre WISARD, Chef du Service du lac, de la renaturation des cours d'eau et de la pêche, Département du territoire, Office cantonal de l'eau, Rue David Dufour 5, Case postale 206, CH-1211 Genève 8, Suisse
Courriel: alexandre.wisard@etat.ge.ch

TURKEY/TURQUIE

Mr Yusuf KANDAZOĞLU, Ministry of Agriculture and Forestry, Directorate of Nature Conservation and national Parks of Turkey, 060530, Yenimahalle/Ankara, Turkey

Tel: +90 312 207 60 61/207 60 62;

E-mail: yusuf.kandazoglu@tarimorman.gov.tr

Mrs Sultan GÜNDÜZ, Professor, Department of Landscape Architecture, Faculty of Forestry, Düzce University, Büyükesat Mahallesi Mahatma Gandhi Cad. No:29/2 Kavaklıdere Çankaya, 06680 Ankara, Turkey

Tel: 532 511 38 49;

Mobil: 90 532 511 38 49;

E-mail: gunduzsultan@gmail.com

UNITED KINGDOM/ROYAUME-UNI

Mr Michael OLDHAM, Member the International Federation of Landscape Architects (IFLA) Europe, Representative of IFLA for relations with the EU and the CoE, Allée des Perce-neige, 74230 Thones, France

Tel: +33 673730201;

E-mail: oldham@orange.fr

GENERAL SECRETARIAT OF THE COUNCIL OF EUROPE/ SECRETARIAT GÉNÉRAL DU CONSEIL DE L'EUROPE

Mrs Maguelonne DEJEANT-PONS, Head of the Landscape and Major Hazards Division, Executive Secretary of the Council of Europe Landscape Convention, Council of Europe, F-67075 Strasbourg Cedex, France

Tel: +33 388412398;

E-mail: maguelonne.dejeant-pons@coe.int

Mrs Eva NAGY, Management Assistant, Council of Europe Landscape Convention, Council of Europe, F-67075 Strasbourg Cedex, France

Tel: +33 388413602;

E-mail: eva.nagy@coe.int

Adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 19 July 2000 in Strasbourg and opened for signature by the member States in Florence on 20 October of the same year, the Council of Europe Landscape Convention aims to promote landscape protection, management and planning, and to organise international co-operation on these issues. Its signatory States declare their desire to achieve sustainable development based on a balanced and harmonious relationship between social needs, economic activity and the environment. Landscape is recognised as an essential component of people's surroundings, an expression of the diversity of their shared cultural and natural heritage, and a foundation of their identity. The Convention concerns outstanding landscapes as well as everyday or degraded territories.

<https://www.coe.int/en/web/landscape/home>

Adoptée par le Comité des Ministres du Conseil de l'Europe à Strasbourg le 19 juillet 2000 et ouverte à la signature des États membres à Florence le 20 octobre de la même année, la Convention du Conseil de l'Europe sur le paysage a pour objet de promouvoir la protection, la gestion et l'aménagement des paysages, et d'organiser la coopération internationale dans ce domaine. Ses États signataires se déclarent soucieux de parvenir à un développement durable fondé sur un équilibre harmonieux entre les besoins sociaux, l'économie et l'environnement. Le paysage est reconnu comme composante essentielle du cadre de vie des populations, expression de la diversité de leur patrimoine commun culturel et naturel, et fondement de leur identité. La Convention concerne tant les paysages remarquables que les paysages du quotidien et les territoires dégradés.

<https://www.coe.int/fr/web/landscape/home>

www.coe.int

The Council of Europe is the continent's leading human rights organisation. It comprises 46 member states, including all members of the European Union. All Council of Europe member states have signed up to the European Convention on Human Rights, a treaty designed to protect human rights, democracy and the rule of law. The European Court of Human Rights oversees the implementation of the Convention in the member states.

Le Conseil de l'Europe est la principale organisation de défense des droits de l'homme du continent. Il comprend 46 États membres, dont l'ensemble des membres de l'Union européenne. Tous les États membres du Conseil de l'Europe ont signé la Convention européenne des droits de l'homme, un traité visant à protéger les droits de l'homme, la démocratie et l'État de droit. La Cour européenne des droits de l'homme contrôle la mise en œuvre de la Convention dans les États membres.